

In dagen van strijd

<https://hdl.handle.net/1874/234297>

A. S. C. WALLIS
IN DAGEN VAN STRIJD

The image shows a highly decorative book cover. It features a central, vertically oriented label with a scalloped border. The label contains the text 'A. S. C. WALLIS' and 'IN DAGEN VAN STRIJD' in a serif font. The background of the cover is dark and filled with intricate, symmetrical floral and scrollwork patterns. The entire design is enclosed within a double-line border, with the inner line consisting of a series of small dots.

mm 10703

IN DAGEN VAN STRIJD

I.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1749 4919

55
3. UTRECHT
ASB
2827

IN

DAGEN VAN STRIJD,

DOOR

A. S. C. WALLIS.

—
EERSTE DEEL.
—

BIPLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

VIERDE OPNIEUW DOOR DE SCHRIFSTER HERZIENE DRUK.

—
Rijksuniversiteit te Utrecht
Bibliotheek Centrum Uithof

verwijderd uit
instituucollectie

8637/15
ROTTERDAM. — D. BOLLE.

1889.

-coll. PD

M55-9

EERSTE HOOFDSTUK.

Radiant and grave, as pitying man's decline,
Mournful, but mournful of another's crime,
She looked as if she sat by Eden's door,
And grieved for those who could return no more.

BYRON.

De zomer van het jaar 1563 neigde ten einde.

Onder het frissche groen der Geldersche eiken begon zich het eerste bruin van den herfst te vertoonen, en de avondzonnestrallen, die de grijze torens van het klooster van Ilmenoude verguldden, zeiden het bevallige landschap, dat zij beschenen, reeds vroeg vaarwel. De smalle, tusschen donker geboomte zich kronkelende weg, die tot aan den ingang van het oude gebouw leidde, was hier en daar met dor loof bedekt, en de lucht had dien klaren, doorzichtigen tint, die voor- en najaar zoo bekoorlijk maakt.

Een hart, dat behoefte had aan rust en eenzaamheid, moest zich hier bevredigd voelen.

Geen ander geluid dan het gezang der vogels stoorde het diepe zwijgen, dat onder de breede takken der eeuwenoude eiken heerschte, tusschen wier hooggewelfd bladerdak slechts een enkele lichtschijn kon dringen, en geen spoor van woningen riep het beeld der groote menschenwereld met al haar strijd en leed voor de ziel op, die binnen de zware, maar reeds vervallende muren der abdij een toevlucht zocht.

Ilmenoude was geen door vorsten of aanzienlijken begunstigde plek van weelderigen lediggang. Misschien kende zelfs bijna niemand uit die kringen den naam van het oude, in een weinig bloeiende en nog minder bezochte streek van Gelderland gelegen vrouwenklooster, en het was een groote zeldzaamheid, wanneer het geratel der wielen van een naderenden wagen, dat bezoek uit een der kasteelen in den omtrek aankondigde, al de bewoonsters naar buiten lokte. Op het voorplein groeide tusschen de ruw gevoegde steenen welig gras, en geen hand strekte zich uit om de dichte klimoprانken, die overal tegen de muren opklommen, weg te snijden; ongehinderd dekten zij haar groen kleed over de breede poort, die ze bijna geheel aan het gezicht onttrokken, en sponnen haar lange draden tot zelfs over het kleine voetpad heen. Ook de twee heiligenbeelden, die de nissen aan weerszijden van den ingang vulden, zagen zich reeds bedreigd, en hadden, gebroken en verweerd, zoo zij ooit eenige aanspraak op schoonheid konden maken, die aanspraak nu ten minste lang verloren. Een lustoord voor al de vogels uit den omtrek, die hier ongestoord hun nest konden bouwen en wier lied vroolijk uit hun stille omgeving weerklonk, scheen deze plek voor iederen indruk van de wereld daarbuiten beveiligd.

Het was een uitstervend klooster, want sedert jaren hadden zich geen nieuwe leden meer aangemeld, en de weinige nonnen, die er zich nog in bevonden, toonden geringen ijver voor het onderhoud van een gebouw, dat met haar dood wel voor immèr verlaten zou zijn. De wil eener rijke edelvrouw, die hier na een leven van genot in berouwvolle stemming rust zocht, had de abdij vóór eeuwen gesticht, maar haar diepe afzondering had alle gemoederen afschrikt, die onder het geestelijk gewaad nog werelds voelden, en naarmate de kloosters meer en meer hun oorspronkelijk doel uit het oog verloren, werd ook een plaats, die alleen aan dat vroegere karakter herinnerde, schaarser door menschen gezocht, voor wie zooveel schitterender verblijven

openstonden. Abdijen als die van Rijsburg, waar rijkdom, eer en onbepaalde vrijheid te vinden waren, waar vorsten hun bezoeken aflegden en staatkundige intriges gesponnen werden, hadden vroeg voor het hart der meesten alle aantrekkelijkheid van gebouwen als dit weggenomen, en men verlangde niet, zich in een oord te vestigen, dat van het leven niets kende dan een omgang met de bewoners van het op ongeveer een half uur afstands gelegen dorpje Ilmenoude, en misschien ééns in het jaar den aanblik der weinige landedelen genoot, die in de buurt hun goederen bezaten.

De beide vleugels van het klooster waren dus sedert lang onbewoond en aan de macht der elementen prijs gegeven, terwijl men alleen het middengebouw nog met eenige zorg trachtte in stand te houden, ofschoon het verval ook hier reeds duidelijk zijn merk op de donkere muren geschreven had, en het net van klimplanten, dat alles omspon, zich langs dak en raam ver genoeg uitbreidde om de kleine ruiten in gevaar voor haar licht te brengen. Het was den onbescheiden ranken, die het oude gebouw reeds voor een ruïne schenen aan te zien, echter nog niet gelukt, zich over die ruiten zelf heen te slingeren, en de openingen, door den storm gemaakt, waren nog niet zoo groot, dat zij haar een toegang tot de kamers konden verschaffen; een bezige arm weerde ze af, en ook het spinrag, dat overal elders van een zoete eeuwigheid scheen te droomen, maakte hier de ergerlijke ervaring, dat het tot een zeer vluchtig leven geboren was. Als de vensters geopend waren en de zon naar binnen scheen, viel haar straal op eenvoudige, doch zorgvuldig geordende vertrekken, en des zomers zag men hier zelfs een enkele geurige bloem onder het heiligenbeeld of crucifix, waarbij een geloovige vereering ze geplaatst had, zich verlangend naar het warme licht keeren, dat de naakte muren met vroolijken gloed overgoot. Men bespeurde, dat hier menschen huisden, ook al vertoonde zich, gelijk thans, achter de smalle ramen geen gelaat en al brak geen voetstap de stilte af.

Het was een reeds ver gevorderde namiddag. Aan den hemel begon zich de eerste schijn van het gloeiend purper te vertoonen, dat de zon weldra omgeven en waarin zij ondergaan zou, terwijl een zachte nevel reeds over het kalme landschap lag uitgebreid, dat na den heeten dag met blijdschap zijn koelen avond begroette. In het klooster was alles stil, en de twee groote, donkerblauwe oogen, die juist nu onderzoekend langs de muren dwaalden, ontdekten geen der bewoonsters, die zij ijverig schenen op te sporen. Zij behoorden aan een jong man, klaarblijkelijk een vreemdeling hier, want hun blik had het twijfelende van iemand, die zich in een hem onbekende streek tracht terecht te vinden. Hij was reeds voor eenigen tijd door de groen omlijste poort op het doodsche voorplein getreden, en had, na even te hebben rondgezien, den klopper op de zware deur laten vallen, maar er naderden geen voetstappen, de grendel werd niet weggeschoven en geen geluid liet zich hooren.

Ontmoedigd staarde hij opnieuw om zich heen.

Hij was een welgemaakt jonkman van omstreeks twintig jaren. Blond krullend haar omgaf zijn gelaat, waaruit een trouw en openhartigheid spraken, die voor hem moesten innemen, al vertoonde het nog dat onrijpe, dat aan zijn leeftijd, aan den overgang van jongeling tot man, eigen was. Zijn geheele uiterlijk, ofschoon de gestalte nog niet tot haar volle kracht was gekomen, had iets wat pleegt te behagen, niet omdat het een bewijs van beproefd karakter, maar omdat het een bewijs van onbekendheid met alles is wat menschen beproeft — en dikwijls bezwijken doet, een open, vrij iets, dat nog geen geheimen te verbergen heeft. Sedert de ervaring des levens zoo dikwijls een taal op het gelaat schrijft, die de blik ongaarne leest, hebben zulke onbeschreven, door geen hartstocht nog geteekende trekken veel wat het oog met welgevallen vervult; de schoonste taal staat daar nog wel niet, maar zij kan er eenmaal staan; en op hoevele gezichten voelt men niet, dat haar woorden

óf nooit geschreven, óf uitgevlekt werden eer ze nog gelezen waren!

Toch was het geen onbezorgd gelaat, en de blik, waarmee hij om zich heen zag, was angstig en vermoeid, als van iemand wiens oogen lang door geen gerusten slaap gesloten werden. Een kring van uitputting teekende zich om hun met lange, donkere wimpers voorziene leden, en de wangen waren bleek, meer door overgroote vermoeienis dan door ziekelijkheid, want uit zijn bewegingen sprak al de veerkracht der jeugd, zooals die in de frissche buitenlucht gestaald wordt.

Hij had zijn kloppen nog eens herhaald, doch toen ook nu niemand verscheen, wendde hij zich van de gesloten deur af en prevelde halffluid: »onze heiligen mogen mij raden; ik weet niet hoe ik hier gehoor zal krijgen, het is of de dood hier heeft rondgewaard.»

De opmerking scheen niet onjuist, maar ze werd bijna op 't zelfde oogenblik gelogenstraft, want het luiden eener naburige klok deed zich door de stille lucht vernemen, en gaf de verklaring waarom niemand zich aan poort of venster vertoonde. Het was de tijd der vesper, en terwijl de jonge man het gelui hoorde, begreep hij dat de geestelijke zusters allen tot het avondgebed verzameld waren, en eer dit geëindigd zou wezen, kon hij er niet op hopen één van haar te zullen spreken.

»Ik ben sneller geloopen dan ik dacht,» mompelde hij, »de avondgodsdienst is pas begonnen,» en de baret afnemend, verrichtte ook hij een oogenblik den plicht van zijn geloof, maar geen devotie kon hem beletten een ongeduldigen zucht te slaken, terwijl hij berekende, dat het een vrij lange tijd van wachten zou zijn, dien hij voor het oude gebouw zou moeten doorbrengen.

De kapel, waaruit de klokketonen tot hem doordrongen, moest aan den achterkant van het geheel vrij gelegen klooster zich bevinden. Een klein voetpad, meer gebruikt en beter onderhouden dan de andere paden, voerde er

heen. Hij sloeg het in, en hoe verder hij ging, des te duidelijker klonk het gezang van eenige vrouwenstemmen hem tegen. Weldra stond hij voor de kerk, waaruit het schoon en statig ten hemel steeg. De deur was gesloten, en de geschilderde, door het kaarslicht van binnen en door de heldere zonnestralen van buiten verlichte ramen waren te hoog om er een blik doorheen te werpen. De tonen van het geestelijk gezang, dubbel treffend te midden der diepe stilte, waren dus het eenige teeken der vergaderde zusters, waarvan de zware muren hem niet afsneden, en een tijdlang luisterde hij eerbiedig, zonder aan een nader onderzoek te denken, naar het zoo vaak gehoorde, maar hier in de vrije, zwijgende natuur zoo eigenaardig plechtige kerklied.

Zijn nieuwsgierigheid scheen zich intusschen weldra onbevredigd te voelen, en een vorschenden blik om zich heen werpend zocht hij naar een middel, dat niet alleen zijn gehoor van de tegenwoordigheid der biddenden zou overtuigen. De kapel was hoog, en op het eerste gezicht boden haar steile, rechte muren weinig kans om tot aan de vensters te komen, in welke zich anders genoeg openingen tusschen het geschilderde vertoonden om, als men eens daar was, zonder moeite naar binnen te kunnen zien; maar bij scherper waarneming vielen toch in het verweerde muurwerk zooveel plaatsen in 't oog, waar een steen losgelaten had en de voet dus een steunplaats in de achtergebleven holte vinden kon, dat de klim naar boven voor iemand, wien behendigheid en kracht ten dienst stonden, niet zoo bijzonder zwaar mocht heeten. Voor hem althans, die op dit oogenblik de gelegenheid opnam, scheen zij niet ongunstig, want hij wierp met een snelberaden beweging den lastigen mantel af, drukte de baret vaster op het hoofd en, zich zoo goed het ging aan de hier en daar vooruitstekende steenen vasthoudend, begon hij tegen het muurwerk op te klimmen, eerst voorzichtig als een die met zijn terrein nog onbekend was, dan, ziende dat het geen onverwachte zwarigheden opleverde, met de vlugheid, door

lange oefening verkregen. Hij greep de looden omvatting van het naaste raam, en zich aan ieder voorspringend punt in de hoogte lichtend, stond hij weldra voor het doel van zijn streven, en staarde vandaar naar beneden in het verlichte gebouw. De dienst was geëindigd, maar de zusters waren nog in gebed verzonken bijeen, en haar jonge bespieder kon haar nauwkeurig gadeslaan.

Het was een vreemd gezicht, dat de donkere, door enkele brandende kaarsen slechts flauw verlichte kerk met haar zware schaduwen en schemerachtige tint voor iemand opleverde, die om zich heen nog het volle daglicht kon aanschouwen, doch juist dat contrast gaf aan den geheelen aanblik iets indrukwekkends. De gouden gloed, die buiten over torens en muren viel, en zelfs het donkere geboomte op dit oogenblik in levendiger kleur deed schitteren, de heldere hemel die zich, door geen wolkje bedekt, boven het landschap welfde, ze staken zoo wonderbaar tegen den in de kapel heerschenden toon van half duister af, en het roode licht, dat op enkele plaatsen zijn schijnsel over de grijze wanden en de gedaanten der knielenden wierp, teekende zoo geheimzinnige spelingen in die schemering, dat het dikwijls geziene schouwspel eener noch door bouw noch door versiering merkwaardige, bijna leege kerk nieuwe beëindiging scheen te ontvangen. Als de morgenzon met haar kalm, bleek licht naar binnen had kunnen dringen, zij zou dezelfde muren, waarover de flikkerende kaarsen nu een telkens wisselenden, onzekeren gloed verspreidden, tot kille, naakte wanden gemaakt hebben, en de heiligenbeelden, wier goudglans nu zoo magisch tegen het duister uitkwam, zouden waarschijnlijk bont en alledaagsch geworden zijn.

Zelfs de meesten der biddende vrouwen, wier saamgevoenen handen en neergebogen gelaat de roode schijn zoo eigenaardig verlichtte, zouden misschien geen meerderen indruk gemaakt hebben dan die honderden harer zusters, van welke zij zich nu schenen te onderscheiden. Maar gelukkig viel geen zoo koude straal in het schilderachtige,

met een geheimzinnig waas overtogen geheel, dat de jonge man aandachtig beschouwde, en dat hem voor een oogenblik tijd en ongeduld geheel deed vergeten.

Onder de knielenden was er ééne, die bovenal zijn opmerkzaamheid tot zich trok. Zij was niet jong meer, en de frissche bloem der jeugd was misschien nog vóór die jeugd zelve verwelkt, want er was iets in haar gelaat, dat aan veel smart deed denken, doch de uitdrukking harer trekken hield den blik, die eens op haar gevallen was, onwederstaanbaar geboeid. Niet de duidelijk zichtbare sporen van vroegere schoonheid, die nog uit de regelmatige lijnen van het gezicht sprak, wekten die belangstelling; het was niet de geschiedenis van het verleden, die men uit deze overblijfselen er van wilde lezen; het was de ernstige en toch blijmoedige kalmte, de volkomen rust, waarvan haar geheele wezen blijk gaf, die haar dat opmerkelijke verleenden, hetwelk de oogen zich met moeite weder van haar liet afwenden. Terwijl zij, geheel in haar gebed verzonken, voor het altaar lag, scheen de madonna, wier beeld in de hoogste zaligheid der moederliefde was voorgesteld, met minder heilige wijding overgoten dan de heldere, stille trekken, die zich vol aandachtige vereering voor haar neerbogen. De uitverkoren vrouw, niet meer in de blijde weelde harer hoop of in al de diepte harer smart, maar jaren nadat zij bij de gezegende kribbe en bij het bloedige kruis stond en het zwaard door de ziele voelde gaan, nadat zij leerde haar zoon op den troon des hemels, niet meer aan het martelhout te zoeken, en de donkere smart sinds lang weer het licht van den heerlijksten troost ontvangen had, zij kon geen reiner uitdrukking in de kunst gevonden hebben, dan de natuur in het gelaat der voor haar altaar knielende zuster schiep. Diezelfde gelatenheid, dienzelfden hoopvol innigen blik zou schilder of beeldhouwer in zijn werk moeten leggen, om aan de verheven voorstelling te beantwoorden, die het godsdienstig geloof aan Maria verbonden had, en het was den jongen man, alsof hij in haar

gedaante eensklaps het levend geworden ideale beeld der madonna aanschouwde, dat hem als knaap had voorgezweefd, wanneer hij zich afvroeg, hoe zij kon hebben voortgegaan met leven, nadat hij haar in den doodelijken jammer der kruisiging aanschouwd had.

»Dat moet de non zijn, die ik de heilige van Ilmenoude hoorde noemen,» zeide hij, »het moet zuster Klara wezen; als zij maar half is, wat haar trekken zeggen, kan ik begrijpen dat men haar voor heilig houdt,» en als ware zijn eigen heil in haar gebed betrokken, volgde hij de zachte beweging van haar lippen, wier woorden hij, zoo zij al luid bad, toch natuurlijk niet kon opvangen. Het scheen wel dat zich op dit oogenblik een weemoedig denkbeeld van haar meester maakte, want hij bemerkte, dat zij de paarlen van haar rozenkrans sneller door de vingers haalde en met grooter innigheid bad, misschien meer voor een ander dan voor haar zelf, want toen zij oprees en haar gelaat voor een poos door het licht volkomen beschenen werd, zag hij daarop de uitdrukking van voorheen teruggekeerd, en zulk eene kon niet wonen waar een hart klopte, dat nog voor zich zelf onrustig te bidden had. Hij meende, dat haar oogen vochtig waren, maar als zijn blik hem niet bedroog, dan moest het toch zeker voor een ander, minder vreedzaam hart zijn, dat die tranen vergoten werden, want van haar trekken kon zelfs die vochtige glans de helderheid niet wegnemen.

De nonnen maakten zich gereed om de kapel te verlaten, het licht, op de kleine lamp na, die voor het Mariabeeld brandde, werd uitgebluscht, en hij zag de gedaante, die hem zoo geboeid had, in de duisternis verdwijnen.

Met een haastige herinnering aan zijn doel en aan de vreemde plaats, waar hij zich bevond, wendde hij zich van het plotseling met donkeren sluier bedekte schouwspel af, en begon naar beneden te klimmen, waarop hij met vluggen tred langs het pad terugkeerde, dat voor den ingang van het klooster bracht. Hij herhaalde zijn kloppen en ditmaal met beter gevolg.

Een bejaarde non, aan wier zijde de sleutelbos der portierster hing, vertoonde zich in de deur. Zij scheen de jongen, knappen man met eenige verwondering, zoo niet met argwaan te beschouwen, en vroeg op een wijze die zeer aan het voldoende van zijn antwoord scheen te twijfelen: »wat verlangt gij?»

»Ik wilde om een spoedig onderhoud met een der zusters, zoo mogelijk met zuster Klara verzoeken.»

»En wat hebt gij haar te zeggen, jonkman? het is ons niet veroorloofd vreemde jongelieden vrij in ons klooster in te laten.»

»Ik kwam haar vragen, of zij de oppassing eener zieke op zich wilde nemen; men zeide mij, dat zij veelal kranken verpleegt.»

»Dat is ons aller beroep. — Maar, mij dunkt, gij zijt een vreemde, en onze zorgen strekken zich alleen tot Ilmenoude en zijn naaste omstreken uit.»

»Ik ben inderdaad een vreemde, maar juist die ziekte dwong mij in Ilmenoude te blijven. Sedert eenigen tijd reeds woon ik daar.»

»En waarom zijt gij dan niet eer tot ons gekomen?» — de non vond de mededeeling verdacht — »dan hadt gij onzen bijstand ook in den vroegen morgen kunnen vragen.»

»Mijn moeder koesterde zulk een vrees voor een onbekende verpleegster, dat ik geen hulp dorst inroepen, voor die bepaald onmisbaar was. Zij heeft mij eerst heden vergund ze te zoeken, en toen ben ik terstond hier heengesneld zonder om den tijd te denken; is het echter te laat, dan kan ik morgen op een gelegener uur terugkeeren.»

De laatste verzekering scheen de non met iets betere denkbeelden te vervullen. »Dus de zieke is uwe moeder?» vroeg zij, »is haar toestand erg?»

»Helaas, ik vrees van ja.»

»En hoe is uw naam?»

»Edward Melville.»

»Goed, ik zal uw verzoek aan zuster Klara overbrengen,

gij kunt zoolang buiten wachten; maar ik geloof niet, dat zij met u zal gaan, zij heeft in 't laatst veel verpleegd, en daarenboven is 't vandaag een herinneringsdag voor haar." Met deze weinig bemoedigende woorden verdween de portierster, en de jonge man hoorde haar zwaren, sleependen stap, toen zij door de lange steenen gang liep, nog geruimen tijd weerklinken.

Het magische licht in de kapel moest inderdaad een grooten invloed gehad hebben, want in deze zuster althans kon hij geen spoor meer van het indrukwekkende vinden, dat hem daar in de biddenden getroffen had, en met zekeren schrik dacht hij er aan, dat mogelijk ook zijn heilige weldra in een zeer aardsche gedaante veranderd voor hem zou staan. Met de gevoelens van iemand, die zich op een teleurstelling heeft voorbereid, hoorde hij eindelijk den grendel opnieuw teruggaan en zag langzaam naar de rijzige, zwarte gestalte op, die misschien bestemd was het schoone beeld zijner gedachten voor altijd tot een droombeeld te maken. Zijn blik ontmoette vreesachtig haar blauwe oogen, — toen echter gleed een uitdrukking van blijdschap snel over zijn gezicht. Neen, het was nog dezelfde gedaante die hij in de kerk aanschouwd had, het waren nog dezelfde trekken waarop het oog viel, al mochten zij ook nu, door het roode licht niet meer beschenen, zeer bleek zijn, en het was dezelfde kalme, zachte blik, die vorschend over hem heenvloog. Daar zijn engelen van vrede op onze aarde, en zij moeten verschijnen onder een gedaante als deze. Er vertoonden zich inderdaad teekenen op haar gelaat, die zeiden, dat de stormen des levens niet spoorloos haar waren voorbijgegaan, lijnen die alleen het leed trekt, maar die stormen hadden haar niet gebroken, dat leed was overwonnen, en de sporen van vroegeren strijd dienden slechts om den lateren vrede te zichtbaarder te maken. Ook in haar stem was een klank van rust, als dezulken verkrijgen, van wier lippen de woorden van den hartstocht voor altijd geweken zijn. »Ik hoor dat gij mijne hulp komt inroepen," sprak zij op welluidenden

toon en beantwoordde vriendelijk zijn groet; »het is mij niet vergund, hen die tot mij komen met blijdschap welkom te heeten, want het is meestal een treurige oorzaak die hen herwaarts voert, maar wat ik voor u doen kan, dat zal met liefde geschieden.” Zij hield even op, doch ziende dat de jonge man beschroomd zweeg, vervolgde zij: »het is uwe moeder, niet waar, wier ziekte u naar ons klooster brengt?”

»Ja, ik was hier vreemd en wist niet waar ik bijstand zou kunnen vinden, maar lieden uit het dorp verhaalden mij, dat ik bij u hulp verwerven zou; gij verpleegdet vaak zieken, werd mij gezegd, en zoo hoopte ik, dat gij mijn bede verhooren zoudt, ook al kwam ik onbekend tot u.”

»Sedert gij mijn diensten noodig hebt, beschouw ik u niet langer als een vreemde, de huizen van ziekte in onze gemeente zijn ons tweede huis,” antwoordde de non, »wenscht gij, dat ik u thans vergezelle?”

Er was eenige weifeling op het gelaat van den gevraagde te lezen. Hij wenschte het zeker, maar wat hij van de portierster vernomen had deed hem aarzelen, en het scheen dat de zuster dit bemerkte.

»Heeft uw moeder des nachts hulp noodig?” vroeg zij.

»Ik heb sedert een paar nachten bij haar gewaakt; doch had ik bedacht, dat het reeds avond geworden is, ik zou eerst morgen tot u gekomen zijn, en dus”

»Dat zou een onnoodig uitstel zijn; neen, gij zijt jong en zult waarschijnlijk minder tegen waken kunnen dan ik, het is veel beter zoo ik terstond met u mede ga, in een oogwenk zal ik gereed zijn,” en gedeeltelijk om zijn dank af te snijden, gedeeltelijk om haar woorden dadelijk ten uitvoer te brengen, trad zij haastig in het gebouw terug. Zij had de deur niet gesloten, en de jonge man kon dus duidelijk de stem der eerste zuster vernemen: »gaat gij mede? gij deedt, dunkt mij, wijzer zoo gij u van daag rust gundet; gij hebt zelf gezegd, dat het een zware dag voor u was.” De toon van het antwoord klonk dubbel melodisch naast den scherpen klank, waarin die raad gegeven werd.

»Zoo zeide ik,» sprak de zachte, heldere stem, »maar ik gevoel mij thans veel sterker dan dezen morgen, en het zou onrecht zijn, zoo de gedachten aan het verleden mij ongevoelig voor de zorgen van het oogenblik maakten; ik ben te ver van de plaatsen, waar zij die mij eens lief waren rusten, om een krans op hun graf te kunnen leggen, maar als ik op zulke dagen, waarin ik meer dan anders aan hen terug moet denken, iemand kan bijstaan, dan zullen zij dat misschien als een herinnering willen aannemen. Ik ben blijde juist nu een nieuwe taak te vinden.»

Zij verwijderde zich, doch het duurde niet lang, of de jonge man zag haar opnieuw voor zich staan. »Gij ziet, ik ben gereed,» zeide zij; »het pad naar ons dorp heb ik reeds dikwijls bewandeld.»

»En zwaar viel u zeker de weg, dien gij altijd voor zoo droevige taak moest gaan, en die u nooit anders voerde dan naar tooneelen van smart.»

»O ik heb er ook lichte voetstappen staan; als mijn hulp baten mocht, ben ik vaak met een zeer blij hart langs dit-zelfde pad naar mijn klooster teruggekeerd.»

Een diepe zucht kwam over de lippen van haar geleider. »Ik durf niet hopen,» zeide hij smartelijk, »dat gij van het ziekbed, waaraan ik u brengen moet, spoedig met zulk een vreugdegevoel zult terugkeeren. Niet» — er was een bijna angstige haast in de wijze waarop hij die woorden van troost aan zijn eigen uitspraak van vrees toevoegde — »dat de toestand zoo geheel hopeloos is, maar nu herfst en winter ons naderen zal het lang duren, en ik geloof dat de krachten in 't laatst erg verminderd zijn; het voorjaar zal ze misschien nog willen herstellen.»

Het voorjaar, — de non had dit woord zoo dikwijls reikhalzend van de lippen der zieken of hunner betrekkingen vernomen, dat het een gevoel van weemoed in haar opwekte. Zeer zelden had zij het voor de bleeke aangezichten, die van de herlevende natuur zelf een nieuw leven hoopten te ontvangen, lente zien worden, en het waren droevige herin-

neringen, die zij moest afweren voor zij kon antwoorden: »wellicht staat het minder erg dan gij denkt, de zorg heeft oogen die alle dingen onder een somber floers zien, en gij hebt zeker angstige dagen doorgebracht;» haar blik rustte met deelneming op de vermoeide trekken van den jongeling.

»Ja, ik had zoo weinig gedacht hier te moeten vertoeven, toen de ziekte mijner moeder plotseling al onze plannen in duigen wierp, dat ik in den beginne als radeloos was, en te meer omdat zij elke vreemde hulp afsloeg. Zij was aan een zoo afgezonderd leven gewend, dat haar het denkbeeld zelfs van onbekende gezichten om zich heen te zien pijnlijk aandeed.»

»En weet zij thans, dat gij naar ons klooster zijt gegaan?»

»Zij heeft er eindelijk in toegestemd, toen zij zag, hoe het mij kwelde dat haar verzorging zoo gebrekkig was; ik kon wel des avonds bij haar zijn, maar over dag moest ik toch de meeste uren aan mijn arbeid blijven, en het boerenmeisje, dat haar dan tusschenbeide opzocht, kon haar natuurlijk slechts een zeer geringe hulp bieden; zoo heeft zij goed gevonden, dat ik een beteren bijstand voor haar inriep.»

»Ik hoop, dat mijn verpleging haar lief zal worden,» antwoordde de zuster; »er is niets harder dan krank zijn in den vreemde, waar geen verwanten of vrienden ons kunnen opzoeken, en bovenal in een zoo eenzame plaats als deze. Waarheen waart gij op reis, dat uw weg over ons dorpje voerde? Het ziet zelden anderen dan bewoners van den omtrek, of een enkelen doortrekkenden reiziger, die naar Duitschland moet.»

»Dat was ook ons doel; mijn moeder had den eersten tijd van haar huwelijk in een plaats, even over onze grenzen gelegen, doorleefd en het was haar wensch, die nog eenmaal terug te zien; ik vreesde wel, dat de reis haar te veel vermoeien zou, maar haar verlangen was zoo sterk, dat ik niet dorst weerstaan. Toen wij echter hier kwamen, was haar toestand reeds zoo zwak, dat aan geen verder gaan te denken viel, en het zal wel zomer worden eer wij weer vertrekken kunnen.»

De non liet haar blik opnieuw vluchtig over den jongeling gaan, maar er was iets van de belangstelling in dien blik, waarmee men in een onbekend gelaat bekende trekken ontmoet. »Gij heet Melville, niet waar?» vroeg zij.

»Zoo is mijn naam.»

»Uw familie is uit Zuid-Nederland; Melville is ten minste daar een bekende naam, en ik heb vroeger verscheidenen ontmoet, die hem droegen.»

»Mogelijk dat wij verwanten waren, maar ik heb weinig van mijn betrekkingen vernomen. Mijn vader heb ik nooit gekend, en zijn broeder, die mij opvoedde en een tweede vader voor mij was, sprak zelden over familie-aangelegenheden; hij zeide mij alleen dat zijn verwanten hem niet vergeven hadden, dat hij een burgerlijk beroep gekozen en liever zelf zijn brood als een vrij man verdiend, dan uit hun handen, als gehoorzame volgeling, ontvangen had. Ik heb dus niet getracht meer van hen te weten te komen, want ik begreep hoe weinig welkom zij iemand zouden heeten, die dezelve beginselen koesterde;» er gleed een uitdrukking van trots over het gelaat van den jongen man, die zijn anders zachte, aangename trekken voor 't oogenblik hun jeugd verliezen deed en hun iets strengs en fiers gaf, zooals een bittere herinnering dat kan opwekken. De verandering duurde echter slechts zeer kort, en spoedig vervolgde hij weer op zijn vroegeren toon: »deed mijn uiterlijk u aan hem denken?»

»Neen, het herinnerde mij aan iemand die sinds lang dood is, vooral zooals ik het daareven zag, maar ik vroeg naar uw betrekkingen, omdat uw naam aan een oud geslacht behoort, zoodat het mij verwonderde u niet de adellijke kleeding te zien dragen.»

Het gewaad van den jongen Melville was inderdaad uit eenvoudige donkere stof, zooals het de burgers en onder hen zelfs alleen de minder aanzienlijke plachten te dragen, terwijl de baret, die zijn blonde haren bedekte, geen sier van veeren vertoonde — een sier die zelfs de geringste

edelman zich niet gaarne zou hebben laten ontnemen — en de verwondering derton dus rechtvaardigde. Ook antwoordde hij op een wijze, die verried, dat de vraag hem niet onnatuurlijk klonk: »ik moet zelf mijn brood verdienen en zou een hoogen stand, als ik daarop aanspraak wilde maken, slecht kunnen ophouden; daarenboven ik ben toch, al kende ik alle geslachtsregisters van mijn familie beter dan ik thans doe, en al kon ik bewijzen, dat ik niet alleen toevallig een gelijken naam met aanzienlijke personen draag, geen volbloed edele, mijne moeder is burgerlijk, en ik heb mij steeds eveneens als zoodanig beschouwd.”

Zuster Klara glimlachte. »Niet uit nederigheid,” zeide zij schertsend; »ik vrees dat gij mij weinig vleiend zult vinden, doch het was vooral de uitdrukking van trots, die mij daareven in uw trekken had getroffen, en mij aan iemand herinnerde, in wiens gelaat ik zulk een gevoel voor het eerst leerde kennen.”

»Iemand, wiens herinnering u aangenaam was? ik hoop die vergoeding toch voor zulk een meedeeling van u te mogen ontvangen,” antwoordde de jonge man insgelijks op den toon van scherts, maar van het gezicht der non stierf de glimlach weg en zij hernam met iets weemoedigs in haar stem: »iemand ten minste, die mij zeer lief was, en overigens — al onze lichten hebben hun schaduw.” Zij zweeg, en een tijdlang gingen beiden in stilte voort: toen begon zij opnieuw, met veranderden toon: »leeft uw pleegvader nog?”

»Neen, hij stierf thans vier jaar geleden; misschien” — er was een korte aarzeling in de wijze waarop die woorden werden uitgesproken — »misschien, dat gij die fout van trotschheid niet in mij hadt moeten opmerken, als hij langer geleefd had, maar ik moest van toen af op mij zelf staan, en men wordt licht hoogmoedig, waar men weet licht vernederd te kunnen worden; ik geloof dat ook mij de gedachte, in vele opzichten afhankelijk te zijn, te meer aan alles deed vasthouden, waarin ik mij zelf als vrij mocht beschouwen.”

De non schenen haar schertsend daarheen geworpen woorden bij den ernst, waarmee ze werden opgevat, bijna te berouwen. Half verwonderd zag zij in het open en nu weder geheel zijn oude uitdrukking hernemende gelaat, en zeide: »Ik had niet gedacht, dat het leven u reeds met zooveel zorgen bekend had gemaakt.»

»Zoo bijzonder erg waren die zorgen ook niet; tot aan den dood van mijn pleegvader ten minste kende ik er geen, en tot nog voor korten tijd kan ik niet zeggen, dat mij haar last ooit zwaar heeft gedrukt. Ik had een geletterde opvoeding ontvangen, en toen hij stierf en andere verwanten op zijn nalatenschap aanspraak maakten, stond ik dus niet hulpeloos.»

»Andere verwanten? gij hadt toch als zoon van zijn broeder zeker betere rechten.»

»Ja, ik geloof niet, dat men geheel billijk met ons handelde, maar ik was nog een knaap en mijn moeder wilde geen rechtsstrijd beginnen; zij gaf dus aan alle eischen gehoor en maakte op niets aanspraak. Nu, ik heb mij over de gevolgen nooit behoeven te beklagen, en ongedund brood is geen benijdbaar goed, maar toch — als mijn pleegvader niet zoo plotseling gestorven was, zou alles wel anders zijn gegaan.»

»En wat deedt gij na zijn dood?»

»Ik hoorde, dat men in een klooster hier in Gelderland iemand zocht om oude papieren in orde te brengen, en ik bood mij daartoe aan. Het was geen slechte plaats, ik kon van de monniken en uit de oude boekerij nog veel leeren, en als ik in de tusschentijden op de naburige kasteelen onderricht gaf, reikte mijn inkomen vrij wel voor onze behoeften toe. Mijn moeder was toch gewoon geheel afgezonderd te leven en dus blij dat wij op 't land zijn konden, — zij had, toen wij nog in de buurt van Antwerpen waren, de stad nooit bezocht, — en ik denk dat wij nog wel geruimen tijd zouden gebleven zijn, ware dat verlangen naar de plaats harer herinneringen niet zoo sterk in haar ontwaakt. Zij was zwak en ik trachtte haar zoo lang mogelijk

terug te houden, maar de onvervulde wensch knaagde aan haar rust, en eindelijk gaf ik toe. Het was niet goed van mij, want reeds op de tweede dagreis, toen wij hier kwamen, kon zij niet verder. Het is geen zeer rijk leven, welks inhoud ik u vertel," viel hij zich zelf met een glimlach in de rede, »gij ziet, vele gebeurtenissen heeft het niet gehad, en wat zorgen betreft," — een schaduw vloog over zijn gelaat — »ik heb ze eerst nu leeren kennen."

»Was er een reden, waarom uw moeder zulk een afzondering wenschte?" vroeg de non.

»Geen andere, dan dat zij sinds vele jaren zich zwak en vermoeid voelde, en nu heeft het lange alleenzijn haar voor iedere ontmoeting schuw gemaakt." Een onuitgesproken bede om verschooning voor de ontvangst, die haar misschien ten deel zou vallen, sprak uit den blik, die zuster Klara bij deze woorden trof, en ook als zoodanig door haar begrepen werd.

»Wij komen dikwijls aan legersteden, waar men ons met vrees ziet naderen," hernam zij vriendelijk geruststellend.

De jonge man sloeg haar gade als verwonderde hij zich over de heldere uitdrukking van haar gelaat. »Gij zeidet daareven, dat uw beroep u ook blijde gezichten kennen deed; het moest ook anders te zwaar zijn, altijd ergens te toeven, waar leed is en de bitterste tranen vergoten worden."

De non zag een oogenblik met diezelfde verandering in haar trekken, die hem in de kapel getroffen had, voor zich uit, en zij antwoordde op een toon, waarin iets als een smartelijke herinnering weerklonk: »de bitterste tranen heb ik niet bij het ziekbed, zelfs niet bij sterfbedden zien weenen; ik heb ze niet zien vloeien op doode aangezichten, waar het hart verscheurd werd door zijn verlies; ik heb ze in oogen aanschouwd, die een nog grooter verlies te beweenen hadden; weet gij wat ik geloof dat onze eenige dooden zijn? zij, die ons lief waren, en die een zware schuld uit ons gemoed rukte. Dat zijn de leege plaatsen, waarop ik de bitterste tranen heb zien vallen."

Er was een licht beven in zuster Klara's stem, en haar tred verhaastte zich.

Zij hadden nu het dorp bereikt, dat, van beide kanten door lanen en heuvels ingesloten, op een opener gedeelte zich verspreid en onregelmatig gebouwd uitstrekte. De kleine, meestal nette woningen vormden een schilderachtigen aanblik, nu ze uit het groen te voorschijn kwamen, en op dit uur van den dag reeds half in schaduw gehuld, tegen den gloeienden avondhemel afstaken. De enkele bewoners, die zich voor hun huizen vertoonden, maakten der non met een eerbied plaats, die inderdaad aan den naam beantwoordde, dien men haar in dat »de heilige van Ilmenoude'' gegeven had. »Het doet mij leed, dat ik een verren gang van u moet vragen,» zeide haar geleider, ziende dat zij even stilhield, als wachtte zij zijn nadere aanduiding van de plaats waarheen haar schreden haar brengen moesten, »doch ik woon geheel aan het einde van het dorp.»

»Waar de weg naar het naastbijzijnde goed loopt? ik weet dat een wonig er leeg stond, is het daar?»

»Ja, ik was blij zoo spoedig een verblijf te vinden, en nu ik op het goed les geef is de plek zeer gelegen; ik begreep wel, dat wij niet spoedig zouden vertrekken; en heb dus de meeste zaken uit onze vroegere woonplaats hierheen gebracht; sedert ik hier een vaste bezigheid kreeg, was tenminste ééne groote moeilijkheid weggenomen.»

Zuster Klara wist, dat de eigenaars van het bedoelde goed zich niet door minzaamheid onderscheidden, en de uitdrukking van trots, kort geleden door haar op het gelaat van den jongeling waargenomen, mocht daar misschien zeer noodig zijn. Doch zij had geen gelegenheid tot verder vragen, want op dit oogenblik hielden zij voor een klein, door zware eiken geheel beschaduwd huis stil, welks deur door haar geleider voorzichtig geopend werd. »Moge uw arbeid hier vrucht dragen,» zeide hij op een toon, waarin zich hoop en vrees beide uitspraken; toen traden zij binnen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Ich will mich nicht beruhigen, will nicht
Vergessen; das ist eine feige Seele,
Die ihre Heilung annimmt von der Zeit
Ersatz für 's Unersetzliche. Mir soll
Nichts meinen Gram abkaufen.

SCHILLER.

Er moesten eenige oogenblikken verloopen, eer de non zich in de schemering, die haar omgaf, terecht kon vinden. De stralen der ondergaande zon, die buiten nog een laatsten groet van licht aan de eenzame streek brachten, konden hier niet door de donkergemaakte vensters heendringen, en haastig sloot de jonge man na hun binnentreden de deur, die aan eenige dier gouden lichten toegang verleend had, weder dicht; de zieke was zeer zwak en kon geen helderheid om zich heen velen. Eerst toen haar oogen dus aan die twijfelachtige tint, die in het vertrek heerschte, gewend waren, vermocht zuster Klara hare nieuwe omgeving te overzien.

Het was een niet groot en in den smaak eener half adellijke, half burgerlijke woning ingericht vertrek, waarin zij zich bevond. Aan den muur ter rechterzijde stond een bed uit gesneden hout, welks gordijnen van donkergroene kleur uit het meer alledaagsche trijp vervaardigd waren, terwijl ook de hooge, smalle stoelen en de op een eenvoudig voetstuk rustende tafel zich in niets van die onderscheid-

den, welke in de gewone burgerhuishoudingen gebruikt werden. Het sijne linnen, dat op die tafel lag, benevens de fraaie kom en glazen, tot gebruik der zieke er op gezet, schenen daarentegen weder in een welgestelde woning thuis te hooren, en een zeer kleine, sierlijke bidstoel, voor de fraai uitgevoerde beeltenis der heilige maagd geplaatst, maakte den indruk als ware hij oorspronkelijk voor andere omgeving bestemd dan waarvan het overige huisraad een deel uitmaakte; ja zelfs dit was met een smaak geschikt, die in geen eenvoudig burgerhuis scheen te passen. Wierpen deze bijzonderheden een schijn van voornaamheid over de geheele inrichting, het ontbrak haar daarvoor ook aan die deftige weelde, welke de woningen der meer gegoede Nederlandsche burgers sierde en bijna tot een spreekwoord geworden was. De gebeeldhouwde, fraai glad gewreven spinde, met haar zwaar koper beslag, de rijkdom van kunstig aardewerk, de hooge pronkroemers, achter de glazen deuren der sierkasten of op de massieve schenktafels te schouw gesteld, de kunstig gedreven schotels en bekers van zilver, hiervan kon men zeker niets in de woning vinden, waarin ondanks het waas van aanzienlijker smaak toch geen spoor van welvaart zich vertoonde.

Met een snellen blik overzag zuster Klara dit alles; toen trad zij op het bed der kranke toe. De jonge man scheen haar van de aankomst der non te onderrichten; hij sprak op zachten toon eenige woorden, en stond met een uitdrukking van zorgende teederheid over haar gebogen, terwijl zij langzaam met dien moeden en toch zoo scherp onderzoekenden blik, eener zieke eigen, zich naar haar verpleegster wendde en de trekken gadesloeg, die haar vol medelijden aanzagen. Zij was zeer krank, dat had een oogwenk deze reeds doen zien. Er was geen bepaald spoor van een pijnlijke ziekte op haar gelaat, maar een geheele slooping der levenskracht sprak uit elke lijn van het door geen hoogen ouderdom nog geteekende gezicht. Zij kon niet meer dan veertig jaar tellen, en zelfs dezen leeftijd gaf

men haar meer te wille van haar zoon, dan omdat de nog zeer fijne, regelmatige trekken dien schenen te eischen, doch er rustte die uitdrukking van afgetobde vermoeienis op, die niet aan het bezige leven behoort. »Hopeloos,” fluisterde een stem in zuster Klara's hart, toen haar blik de oogen der kranke ontmoette, zooals die zich uit het weggeteerde gelaat op haar vestigden, en zij de vermagerde hand zag, die niet minder wit dan het dek scheen, waarop zij lag uitgestrekt. Een gevoel van diepe smart greep haar aan. Zij wist, dat van de taak, die zij op zich nam, de uitslag nu reeds beslist was, en zij zette zich met kommer aan het ziekbed, dat tevens een sterfbed worden zou. Haar stem echter klonk even bemoedigend, als tevoren tot den jongen man, toen zij nu op vriendelijken toon zeide: »nietwaar? gij wilt mij vergunnen u te verplegen.”

De zieke boog het hoofd. »Heb dank voor uw goedheid, zuster,” antwoordde zij met een geluid, hetwelk aange-naam, maar even moede was, als haar gansche wezen en de beweging, waarmee zij zich nu een weinig oprichtte, om het nog altijd rijke bruine haar, dat over haar voorhoofd gevallen was, terug te strijken. Zij moest eens schoon geweest zijn, die bleeke, kommervolle vrouw. De teekens van een nog jeugdige bekoorlijkheid, die vele jaren voor zich scheen te hebben, en dat eigenaardige merk, dat de hand, die slechts eenmaal, maar dan ook onuitwischbaar, op de trekken schrijft, daar gezet had, het merk dat zegt hoe er geen jaren meer komen zullen, zij waren hier vereend, en troffen het hart der vreemde, die haar treurig ambt zou beginnen.

»Edward,” zeide de zieke op zachten toon, »laat ons een oogenblik alleen.”

De jonge man gehoorzaamde, en de beide vrouwen zagen elkander met dien vorschenden blik aan, die geworpen wordt, waar het oog de kennis maken moet, waarvoor de lippen misschien geen tijd hebben. Toen zeide de kranke: »mijn zoon is nog altijd vol hoop, nietwaar?”

»Wij willen allen hopen,» antwoordde de non, »daar is geen nood, of God en onze heiligen kunnen uitkomst geven.»

»Uitkomst? Mij schijnt hier geen nood te zijn. Ik geloof niet dat het zoo bitter is heen te gaan; ware het niet om mijn zoon, ik zou zeggen: het is zoet; doch nu, ja, mag ik niet wenschen dat mijn leven eindige, ofschoon ik weet, dat het spoedig zal geschieden.»

»Wat is uwe krankte?» vroeg zuster Klara.

»Wat deert der lamp, wanneer zij uitgaat? er is geen brandstof meer, anders niet. Ik geloof, dat het mij is als der lamp, die ten einde gaat,» en het moede hoofd zonk weder in de kussens terug.

Zij had waarheid gesproken. Daar was geen kwaal, die dubbel aan de krachten des levens teerde, maar de kracht, die het leven zelf verbruikte door eenvoudig voort te bestaan, was uitgeput, en daarom ook voelden beiden hoe volkomen hopeloos de toestand was. Het bewustzijn daarvan trof de non pijnlijk, wanneer zij aan de angstige woorden van den jongeling dacht, die nog zoo vurig aan een bezit hing, dat binnen zeer kort voor altijd zou moeten ophouden, doch pijnlijker nog trof haar die zekerheid, wanneer zij zag hoe de zieke zelf haar opnam. Mocht het niet mogelijk zijn hier nog te hopen, er was zelfs de lust tot hoop niet meer. Zoo moede, zoo als door een zware hand neergedrukt rustten de met lange wimpers omzoomde oogleden op de bleeke wangen, dat er geen bekoorlijkheid in het leven scheen te zijn, groot genoeg om ze nog eens met verlangen op te heffen. De betoovering er van scheen verbleekt, eer het leven zelf nog vergaan was, en de band, die nog niet gebroken was, had toch opgehouden te binden.

Er scheen slechts één gevoel in de borst der zieke te wonen, dat zich nog aan die berustende stemming, waarin de wil van het lot haar vond, onttrok. Er was iets angstigs in haar wezen gekomen, zoodra zij de vreemde gezien had, en het was deze terstond in het oog gevallen, dat haar bewegingen, zoover haar zwakte dit toeliet, iets gejaagds

hadden, opmerkelijk in strijd met de volkomen rust, waarmee zij den naderenden dood tegemoet zag. Er scheen geen vrees voor de toekomst in haar hart te kloppen, maar in de herinnering aan het verleden moest iets zijn, dat zelfs nu nog een gevoel van zorg in haar opwekte; het kon geen schuld zijn, want er ware dan huivering voor die dreigende eeuwigheid in de borst der geloovige geweest; maar misschien was het de gedachte aan een groot leed in die afgelegde jaren, dat nog zijn drukkende schaduw over haar uitbreidde, en verklaarde, waarom er zoo weinig levenslust in dat hart woonde. Zij legde haar hand op zuster Klara's arm en vroeg met zekere spanning: »uit welke streek zijt gij, zuster?"

»Ik ben sedert lang hier, doch mijn eigenlijk tehuis was in Brabant. Misschien heeft mijne taal het u reeds verraden, zooals de uwe mij vermoeden doet, dat gij uit Noord-Nederland zijt."

»Ik ben uit het noorden, ja," antwoordde de zieke, wier tongval inderdaad van de minder scherpe uitspraak der zuidelijke gewesten verschilde, »maar ik was lang, lang weg."

»En gij waart reeds krank, toen gij hier terugkwaamt?"

»Niet als thans; ik had gehoopt verder te kunnen gaan, naar — doch ik zal dat nimmer bereiken. Waartoe zouden die herinneringen ook dienen?"

»Ze zijn dikwijls een groote troost, onze herinneringen," zeide de non, »maar het is waar, ze zijn aan geen streek gebonden, wij voeren ze altijd bij ons."

De zieke zag snel op. Er kwam iets van deelneming in haar toon, terwijl zij antwoordde: »gij zijt de eerste, die mij zegt wat ik al deze jaren gevoeld heb, de eerste, die niet leert, dat men vergeten moet wat — nooit te vergeten is."

»Neen, menschen, die zooals ik geen deel meer aan het tegenwoordige hebben, moeten wel aan de herinneringen van het verleden hangen, het is ons eenig eigendom; maar gij" — zuster Klara's stem klonk vol vriendelijke bemoe-

dinging — »gij ziet in uw zoon ook het heden en de toekomst.”

»Ach, ik heb hem dat heden niet tot vreugde kunnen maken; het is misschien goed, dat ik heenga, zijn bloeiende jeugd zal dan niet langer door de schaduwen van zorg en ziekte verdonkerd worden, die ik er op werpen moest. Ik heb het niet gewild, maar de zorg en de ziekte waren sterker dan ik met mijn wenschen, die hun vervulling nooit zullen mogen aanschouwen.” — Zij zuchtte en sprak half in zich zelf: »ik zal hem nooit gelukkig zien.”

»Hij is gelukkig in uw liefde en hij is jong, de tijd kan hem nog zoo veel brengen,” troostte de non, »het leven is met twintig jaren nog niet geleefd.”

»Met twintig jaar! wat is hetgeen daarna kwam voor mij anders geweest dan wat de asch voor haar vlam is? Nog jong! wat ben ik dan thans? het leven was immers reeds oud voor mij, eer ik twintig telde.”

»Gij hebt veel leed gehad,” antwoordde de geestelijke zuster met die levendige sympathie van iemand, voor wien het leed een natuurlijker band met menschen geworden is dan de vreugde, »ja, de smart veroudert.”

Op het gelaat der kranke keerde de voor een oogenblik geweken uitdrukking van onrust sterker terug; zij was klaarblijkelijk verschrikt, dat de woorden, die zij slechts in zich zelf meende te hebben gesproken, verstaan waren, en met een stem, waaraan de angst zekere kracht bijzette, zeide zij: »ik heb u niets gezegd; als ik het doe, luister dan niet; ik spreek soms verward, gij moet geen beteekenis er aan hechten.”

»Ik heb u niets hooren zeggen, dat u bezorgd hoeft te maken, doch mocht u een woord kunnen ontvallen, dat gij liever ongesproken wenschtet, denk dan dat wij de uitingen onzer zieken als een biechtgeheim bewaren, waarvoor onze lippen gesloten zijn.” Het was voor 't eerst dat zuster Klara in de taal harer orde sprak en de zachte vrouw in haar iets van de ernstige waardigheid der kloosterlinge

aannam; zij wilde de kranke met een hooger gezag dan dat van haar persoonlijke belofte geruststellen.

Het scheen intusschen niet, dat haar poging gelukte. In de oogen, die zich op haar vestigden, bleef dezelfde onzekere blik en de stem, die haar antwoordde, had denzelfden gejaagden klank. »Ik zeide u immers, dat ik niets zeggen kon? waarom vordert gij mijn vertrouwen?»

De non zag met deelneming dat half smeekende, half bevreesde gelaat, waarop een bange twijfel aan eigen kracht scheen te vragen: »zal ik mij zelf niet verraden?» en zij hernam met een mildheid, die door niets verbitterd werd: »geloof niet, dat ik dit vorder; mijn woorden dienden slechts om u gerust te stellen, als uw hart tegen wil en dank zich mocht uiten; wij koesteren soms een behoefte tot spreken, die machtiger is dan ons voornemen, en 't kan goed zijn haar te bevredigen, maar hoe zou ik veronderstellen dat die in u is, of niet weten, dat gij in uw zoon uw besten vertrouwde bezit?»

Er volgden eenige minuten van zwijgen, gedurende welke de zuster met stillen ijver de benoodigde voorwerpen in orde zette en het vertrek dat behaaglijker aanzien trachtte te geven, dat alleen vrouwelijke zorg daaraan kan leenen. De zieke volgde opmerkzaam haar bewegingen; toen vroeg zij: »gij hebt dat reeds dikwijls gedaan?»

»Zeer dikwijls.»

»En gij hebt vele levensgeschiedenissen gehoord? geschiedenissen van bedrogen hoop en teleurgestelde verwachting, van al het leed dat geleden wordt, en dat zoo veel grooter is dan alle geluk, het geluk dat verdwijnt eer wij het genoten.» Er was iets hartstochtelijks in de woorden, zonderling afstekend bij den moeden toon, die ze sprak.

»Ik heb veel zulke verhalen gehoord, helaas ja!» — een uitdrukking, niet van somberheid, maar van dien eigenaardigen weemoed, die verhaalt wat de vochtige glans in een oog, waarvan de tranen gedroogd zijn, zeggen kan, de glans

die zonder tranen van weenen spreekt, vertoonde zich op zuster Klara's gelaat. Misschien dacht zij, dat haar eigen leven er haar zulk een verteld had !

»Mijn bestaan was een geschiedenis, zooals gij ze daar kunt gehoord hebben, een die met hoop en verwachting begon, — dit is haar einde.»

Het was een stem, die niet lang meer weerklinken zou, welke dat halffluid zeide, en die zekerheid gaf aan de eenvoudige woorden een plechtig pathos, dat door de ziel der non sneed. Zij deed intusschen geen vraag, zij voelde dat er eenige tijd verlopen moest, eer de band tusschen haar nauw genoeg zou wezen om een verdere uiting te rechtvaardigen, en ook de kranke ging niet voort. Zij liet het hoofd met een uitdrukking van zware vermoeienis achterover zinken, en alleen haar oog bleef met een mengeling van behagen in de nieuwe, betere hulp, die zij gevonden had, en van twijfel in de bedoelingen, die deze koesteren kon, op haar onbekende verpleegster rusten.

Het was een blik, dien zuster Klara dikwijls aan het ziekbed gezien had, en hij wekte dus geen verwondering in haar op. De tijd, wist zij, zou dien wel langzamerhand wegnemen; zij had zooveel strakke, wantrouwende gezichten gezien, die toch langzaam vriendelijk en vertrouwend geworden waren, dat die uitdrukking haar niet afschrikte. Zoo ergens, dan was immers hier hare hulp noodig. Dat Edward bij het verrichten zijner overige bezigheden niet ook nog de oppassing eener kranke op zich kon nemen was duidelijk, en zoo nam zij die verpleging als een plicht aan, haar door de beschikking van het lot opgelegd, dat in den arbeid voor vreemden haar het gemis van een eigen natuurlijke werkzaamheid wilde doen vergeten.

Uren aan een ziekbed ! wie die kent, weet wat de droevigste stonden des levens zijn. Stonden, waarin de tijd zoo akelig langzaam voortkruipt, dat de dag geen eind schijnt te kunnen nemen, en die het verlangen toch niet waagt te bespoedigen, want de nacht volgt er op, de vreeselijke

nacht, die zoo kort is wanneer een verkwikkende slaap zijn vleugels er over uitbreidt, en zulk een eeuwigheid duurt wanneer het oog wakend in zijn duisternis staart. Traæg gaat hij voorbij, iedere minuut in haar anders nooit getelde seconden afdeeland, en de eerste stralen van den morgen, die hem verdrijft, hoe koud en bleek vallen ze in het donker, waaruit weer een nieuwe even sombere, even langzame dag zal geboren worden! Het hoofd buigt zich moede neer; in dat eindelooze en toch aan inhoud zoo leege tijdsverloop heeft het veel gedacht, maar de gedachten van een ziekbed, treurige, vruchteloze gedachten, die uitputten zonder tot een doel te leiden, en het is afgetobd zonder gewerkt te hebben, afgetobd door de bestendige slinging tusschen geloof en twijfel, hoop en vrees. En deze slinging, hoeveel gelukkiger is zij nog dan die troosteloze zekerheid, welke soms in zulke eenzame uren gevoeld wordt, de zekerheid waarmee ook zuster Klara aan die legerstede zat, en wist dat het de dood was, dien zij tegemoet waakte. Zij had niet meer te vreezen, maar zij wist ook het ergste. Hoeveel zulke droeve dagen, zulke donkere nachten er nog verlopen zouden, mocht haar verborgen zijn, er zouden geen blijder dagen, geen verkwikkender nachten meer voor het leven aanbreken, dat zij langzaam zag verkwijnen, er zou geen helderder blik in die oogen komen, welke dat einde met verlangen zagen naderen, en de dagen niet telden dan als zoovele stappen dicht bij het reeds geopende graf, dat de straal van een zon beschijnen zou, die op haar bestaan geen gloed meer kon werpen. Kerkhoven zijn meestal vol bloemen, en voor vele levens bloeien de bloemen eerst weer op het graf. Die angstige uitdrukking, die in den beginne het gelaat der kranke zoo dikwijls kwam verdonkeren, was nu geweken; er konden echter nog altijd oogenblikken komen, waarop de sporen ervan, al was het ook slechts vluchtig, terugkeerden. Een enkele vraag, die als eisch van vertrouwen scheen te klinken, kon de oogen weer hun ouden, twijfelenden blik doen aan-

nemen. Het was in zulke momenten als vreesde zij ieders bijzijn, ja zelfs haar zoon scheen zij dan met een gevoel van angst te beschouwen, vreemd naast de liefde, waarmee zij anders tot hem opzag. Er moest een zware nog niet weggenomen last op haar drukken, die bij iedere gelegenheid, welke aan het verleden herinnerde, zich met nieuw gewicht deed voelen.

De non, hoe ijverig zij ook daartegen waakte, had zelf niet kunnen vermijden, een enkele maal die wonde plek aan te roeren. Zij beschouwde het fraaie snijwerk van den bidstoel, dat haar reeds bij haar eerste komst getroffen had, en een plek waar dat gebeeldhouwde sterk geleden had aanrakend, zeide zij: »hoe jammer dat het schoone werk beschadigd is! hier moet zeker een wapenschild geweest zijn, maar men kan zelfs den omtrek nauwelijks meer herkennen.»

De zieke had van het oogenblik, waarop haar verpleegster het meubel beschouwde, haar met zekere onrust gevolgd; bij dit gezegde kleurde een gejaagd rood haar ingevallen wangen en zij antwoordde snel: »dat behoeft geen wapen te zijn.»

»O neen, mijn oog zal mij bedrogen hebben,» hernam zuster Klara geruststellend; zij bemerkte met schrik den angst waarin haar toevallige vraag de kranke gebracht had; maar noch die kalme toon, uit welken zij alle belangstelling met opzet verbannen had, noch de ongezochte wijze, waarop zij over andere onderwerpen begon te spreken, scheen in staat den indruk van dat gezegde uit te wisschen. De non voelde dat een geheim op de ongelukkige vrouw rustte, hetwelk zij in de uitputting van haar toestand geen kans meer zag te bewaren, en dat zij overal bedreigd waande, nu zij wist het niet meer te kunnen beschermen, een geheim waaraan zij elk onoverdacht woord vastknoopte, omdat zij in elk zoodanig woord haar eigen gedachte leggen kon. Het was een beklagenswaardige toestand, maar als zij zag dat geen ongewijde in het heiligdom van haar ver-

trouwen wilde dringen, meende zuster Klara, zou haar onrust ophouden, zij zou voelen dat wat haar gemoed verborg veilig was, zoo zij niet zelf het verraad daaraan pleegde, dat zij zoo noodeloos in anderen scheen te vreezen.

Want, geheel in strijd met haar angst voor al wat tot ontdekking ervan leiden kon, was het soms alsof een behoefte om zich mee te deelen in haar oprees, die haar wil slechts met moeite beteugelde. Er waren oogenblikken waarin die strijd van vrees en behoefte zich duidelijk op haar gelaat teekende, en de uitdrukking van twijfel, die aan het nemen van een gewichtig besluit voorafgaat, zich op haar trekken vertoonde, doch de vrees was nog altijd sterker dan de wensch, en sloot de lippen nog eer zij zich geheel hadden kunnen openen.

Weken waren zoo vergaan, de bladeren der boomen hadden hun laatste groen verloren en hingen vaal aan de dorre takken, — ook de natuur stierf langzaam weg. De nachtelijke uren werden steeds meer en donkerder, maar over geen ervan had nog het licht van vertrouwen gescheenen, dat in deze sombere nachten telkens wilde opgaan, doch verdween eer het meer dan een flauw schijnsel over het verleden geworpen had.

De non waagde het niet den innerlijken tweespalt, dien zij bestendig aanschouwde, te verkorten; zij moest zwijgen, zij had geen recht op de bekentenis, die men haar dan eens doen, dan weer voor haar terughouden wilde, en mocht ook het geheim, dat zooveel smart kostte, mee wegsterven, zij mocht de openbaring ervan niet bespoedigen.

Maar het zou niet sterven.

Het was een gure herfstnacht; zware regendroppels vielen kletterend langs de gesloten ramen neer en de wind woei fel door de kronen der groote boomen, die het huis omringden, toen de zieke zich plotseling uit den sluimer, waarin zij gelegen had, oprichtte, en met zachte stem begon: »mijn zoon is immers niet hier? ik heb u iets te zeggen.”

»Wij zijn geheel alleen.»

»Het is goed. Ik droomde, dat ik door een donkere streek wandelde, en een zware last drukte op mijne borst. Daarin was niets, dat mij verwonderde, want ik was gewoon dien last te dragen, en niet alleen in den slaap; maar het kwam mij voor, als waren er velen met mij op weg en allen waren moede en beladen zooals ik, doch wij hadden allen het gevoel dat de tijd van rust naderde, en wij zagen in de verte een flauwen schijn opgaan; dat was het groote licht, dat weldra ook voor óns zou stralen, zeide een der gedaanten, die met mij voortging, en haar gelaat was vol hoop. Ik zag haar aan en wilde mij met haar verheugen, toen ik plotseling een stem hoorde, die sprak: »nu zijt gij aan den ingang van het rijk der eeuwige rust, waar de harten niet meer in pijn kloppen en de gedachten stil worden; treedt binnen, doch legt eerst uwe zorgen af, want de smart kunnen wij heelen, maar de angst mag hier niet indringen, daar hij machtiger is dan onze macht. Zoo er nog een band is, die u met zorg aan de aarde bindt, verbreekt hem; zoo er nog een bekentenis op uw lippen zweeft, die gij niet wilt dat het zwijgen, welks woning hier is, voor eeuwig doe verstommen, spreekt haar uit; eer kunt gij hier geen ingang vinden.» En ik zag hoe sommigen, die met mij waren, van mijn zijde verdwenen, zij hadden hun last reeds afgeworpen, en anderen hoorde ik haastige woorden fluisteren, bekentenissen van lang verzwegen dingen, die toch niet ongeweten mochten blijven door hen die zij achterlieten, en ieder vond een oor, dat ze hoorde; ik alleen stond eenzaam, daar was niemand, tot wien ik spreken kon. De wanhoop werd in mijne ziel wakker, ik kende haar foltering nog uit lang vervlogen tijden, en de last op mijn borst werd vreeselijk zwaar; doch eensklaps zag ik weer dezelfde gedaante, met het gezicht vol hoop, die mij zooeven getroost had, en zij zeide: »deel mij alles mede, ik zal uw geheim op mij nemen, dan kunt gij tot de rust ingaan,» en toen zij dat zeide, veranderde haar

gezicht, zij kreeg ùwe trekken. Daarom wil ik u vertrouwen; het moet een teeken geweest zijn."

De zieke had met ongewone duidelijkheid en zoo 't scheen onder den indruk eener bijgeloovige overtuiging gesproken, die haar moed gaf. Maar voor zuster Klara was in een vertrouwen, dat op deze wijze geschonken werd, iets wat pijnlijk en beangstigend tevens moest wezen, zoodat zij bijna afwerend antwoordde: »gij zijt thans wellicht vermoeid door dien bangen droom, wilt gij niet wachten tot de nacht voorbij is?"

»Neen, laat mij thans spreken, ik voel dat de dingen mij nu duidelijk voor oogen staan, en dat ik ze naar waarheid verhalen kan; al dien tijd zag ik ze verward, zonder verband; en zij drongen zich saam als wilden zij al wat daartusschen lag uit mijn geheugen wisschen; ik zag ze altijd voor mij, want het was geen vergetelheid die over mij kwam, maar ik wist niet meer: waren de beelden, die mij omgaven, gedaanten van het verleden, of doorleefde ik nog eenmaal die schrikkelijke dagen, toen zij in waarheid om mij heen waren? Nu echter is het weer helder, en wat ik u zeggen wil is mijn geschiedenis, zooals zij geweest is en zooals ik haar nu voor mij zie. Gij zult mijn vertrouwen bewaren."

Het was nauwelijks een vraag, die de laatste uiting had ingegeven, en de zieke wachtte ook geen antwoord af, zij vervolgde snel: »herinnert gij u, hoe die beschadigde plaats in het beeldhouwwerk van gindschen stoel u in het oog viel? gij vraagdet toen of daar een wapen geweest was, en ik schrikte voor uw gezegde. Helaas, het had daar gestaan en ik had het duizendmaal met blijden trots beschouwd, maar het werd vernield, vernield als een teeken van schande, en ik heb meer dan duizendmaal gebeden, dat ik het daar nimmer had mogen zien. Ik heb vaak hooren zeggen, dat de smart bitterder wordt, als wij ons verloren vreugde herinneren, ik weet iets wat nog veel bitterder is: de vreugde te moeten vergeten;

dat heb ik gedaan, want mijn geluk was in oneer geworteld."

Zij zweeg, als door bange herinnering overweldigd, maar begon vervolgens kalmer: »ik zal u mijn leven geregeld vertellen; het is voor de eerste maal, dat ik zijn gebeurtenissen onder woorden breng.

»Mijn naam is Johanna Rovéne. Ik was het eenig kind van welgestelde burgerlijke ouders, die hun verblijf in Utrecht hielden en van een strengen, ingetogen wandel waren. Zij voedden mij op, zooals zij zelf leefden, streng en hard. Ik was schoon, werd mij gezegd, niet om mijn ijdelheid te streelen, maar om mij waarschuwend aan al de ellende te herinneren, die daarvan het gevolg zou kunnen zijn. Een fraai gelaat is Satans spiegel, placht mijne moeder te zeggen, en zoo schuwde ik het gezicht van mij zelf, schuwde elk oog, dat mij bespiedde. Doe uw plicht en zorg dat de menschen geen ongerechtigheden aan u zien, was de spreuk onder welke ik werd grootgebracht, maar het kwam mij voor, dat de menschen nog meer dan de ongerechtigheden in onze woning gevreesd werden, en mijn jeugd zou zeer ongelukkig geweest zijn, ware het niet, dat ik een hart gekend had dat altijd warm voor mij klopte, een hand die altijd bereid was mijn tranen te drogen, en een mond die altijd te mijner gunste sprak. Dat was Melville, onze dagelijksche gast."

»Uw echtgenoot?" vroeg de non.

Het scheen dat de kranke haar niet hoorde, zij ging als mijmerend voort: »er zijn menschen, die te goed zijn om ze lief te hebben op de wijze waarop wij gewoonlijk beminnen, zij zijn zoo verheven boven ons, dat zij wezens van een andere soort schijnen. Zoo was Melville. Ik dacht dikwijls dat ik hem gaarne zou liefhebben, maar hij stond te hoog; de beelden op het altaar in mijne kerk kon ik ook niet omarmen, ik kon ze slechts vereeren.

»Toch was hij mijn raad en mijn steun, en ik wist dat hij mij reeds als kind beminde. Hij had vroeg voor zich zelf

moeten zorgen en, om vrijer te zijn, geen gebruik van eenigen titel gemaakt, want mijn ouders verhaalden mij, dat hij eigenlijk van voorname afkomst was, en de Melvilles onder zeer aanzienlijke geslachten hun bloedverwanten telden. Ik geloof, dat dit laatste hun zeer behaagde, en daar hij zich thans eenig vermogen verworven en goede vooruitzichten had, wenschten zij, ondanks het groot verschil van leeftijd, een huwelijk tusschen ons. Wellicht hadden zij gelijk, ik zou zeker gelukkiger met hem geworden zijn, dan mijn eigen keuze mij gemaakt heeft; maar toen scheen mij dit alles van geringe waarde, en helaas, ook wat meer waarde bezat, zijn liefde, heb ik maar al te gering geschat. Zij was als een overal helder landschap, zonder schaduw en zonder zon; hij was altijd dezelfde, en ach! mijn hart verlangde juist naar afwisseling. Ik geloof, dat ik hem meer bemind zou hebben, als hij strenger en meer eischend geweest ware; ik had dan zelf ook kunnen eischen; maar zijn toegevendheid, die al mijn wenschen zou bevredigd hebben, ontnam mij den moed iets te wenschen, dat hem een offer geweest ware, en ik was nog op den leeftijd, die zoo gaarne offers vordert. Ik nam dus zijn vriendelijke zorgen aan, doch dacht aan geen verderen band; ik kon over 't algemeen mij nog niet voorstellen, hoe iemand er toe komen kon zich voor altijd te binden; in mijn ouderlijk huis genoot ik zoo weinig vrijheid, dat ik de toekomst waarin zijn deuren eindelijk voor mij zouden opengaan, niet reeds door een gelofte wilde ketenen.

Wee mij! Ik zou maar al te spoedig gebonden zijn.

Het was op zekeren morgen toen Melville mij uit de mis kwam afhalen, — mijn vader was ziek, en men beschouwde hem te zeer als mijn verloofde en ouderen vriend om hierin iets te vinden, — dat ik bij 't uitgaan der kerk een jongen man bemerkte, die mij al gedurende den dienst bijzonder opmerkzaam had gadegeslagen. Hij trad nu op ons toe, verklaarde een vreemde te zijn en vroeg inlichtingen over den weg in de hem onbekende plaats. Hij bleef daarbij aan onze zijde en ik zag zijn blik zoo vorschend op mij rusten,

dat ik den mijnen neersloeg, maar alsof een geheime be-
toovering mij dwong, moest ik telkens het oog weer naar
hem opheffen en zijn schoon gelaat aanzien. Hij was zeer
schoon, maar dat was het niet, wat mij zoo onweerstaanbaar
boeide, het was de uitdrukking van zijn trekken, die mij
trof. Ze waren zoo bevallig en toch zoo fier, zoo trotsch
en toch zoo minzaam; zijn stem was zoo welluidend in de
enkele woorden die hij tot mij sprak en die woorden zelf
klonken mij zoo ongewoon, dat zijn verschijning den indruk
van iets wonderbaars op mij maakte. Zijn kleeding was die
van een edelman, en toen hij naast Melville ging, merkte
ik op, hoe weinig deze bij hem uitkwam, hoe onaanzienlijk
hij in zijn eenvoudig donker gewaad er bij die sierlijke kracht
van den vreemdeling uitzag, en ik voelde dat de onbekende
met zijn bevallige manieren mij in die enkele oogenblikken
meer was gaan bezig houden dan Melville in al de lange
jaren, dat ik hem iederen dag gezien had. Hij begeleidde
ons tot aan mijne woning en verzocht hem een kwartier aan
te wijzen, waar hij zich kon vestigen; hij wilde eenigen tijd
in Utrecht blijven. Ik weet niet hoe het kwam, doch hij
zag mij daarbij met zulk een eigenaardigen blik aan, dat
ik voelde hoe mijn wangen kleurden, en toen hij zich ver-
wijderd had, kwam het mij voor, dat ik blij was te weten,
dat ik hem niet voor altijd uit het gezicht verloren had."

De zieke zweeg eenige seconden; dan ging zij voort, als
ware het haar te doen om opkomende herinneringen, alleen
voor hem die de gebeurtenissen kende belangrijk, te ver-
drijven: »waarom zou ik vele woorden gebruiken? genoeg,
ik zag hem den volgenden morgen terug, en daarop gedu-
rende verscheiden dagen. Hij bracht mijn ouders een bezoek
en wist Melville te bewegen, dat die hem toegang tot onzen
huiselijken kring verschafte. Mijn vader was ziek en kon
dus geen acht op ons geven, mijn moeder voelde zich door
de opmerkzaamheid van een edelman gestreeld; zoo was
ik vrijer dan gewoonlijk, en — ach, mijn vrijheid was
spoedig verbeurd. Het duurde maar weinige weken, toen

hoorden de linden in onzen cenzamen tuin een betuiging van hartstochtelijke liefde, en twee gelukkigen zwoeren elkander eeuwige trouw. — Goede Melville! hij vermoedde weinig hoe de schoone, jonge vreemdeling, die zijn vriend was, en ik, reeds sinds jaren het voorwerp zijner hoop, zoo wreed met zijn levensheil speelden; hij hield den innigen toon, waarop ik tot hem sprak, om te maken dat geen argwaan in hem zou opkomen, zeker niet voor een list, en niemand hield hem daarvoor; geen verdenking trof onze liefde. Wij zagen elkander zonder dat een achterdochtig oog ons bespiedde, en geen luisterend oor ving dat ja op, waarmee ik eindelijk den geliefde mijn toestemming tot het geheime huwelijk gaf, dat zijn vurige hartstocht verlangde. Ik beloofde hem te volgen; waarheen was mij onverschillig; zoo die vlucht mij slechts voor altijd met hem vereenigde, was iedere plek mij het paradijs, en al wat mij had moeten terughouden, mijn plicht jegens mijne ouders, de trouwe genegenheid van Melville, mijn eigen eervolle naam, het maakte op mijn verblinde zinnen geen indruk. Nooit werd gewichtiger belofte lichtzinniger gegeven, maar ook nooit — ik mag mij zelf dat recht doen — heeft een hart in gloeiender liefde geklopt, dan het mijne toen voor den man sloeg, in wiens handen ik mijn geheele toekomst neerlegde.

Gij zult vragen, wat hem mij in dien korten tijd zoo dierbaar had kunnen maken; ik geloof, het was vooral de tegenstelling, waarin hij tot alles stond, wat ik tot nog toe gekend had. Hij was zoo jong, zoo hartstochtelijk, zoozeer mijn meester en toch zoo onderworpen, zoo eerbiedig voor mij; ik voelde door hem voor 't eerst dat de schoonheid, die men mij te voren bijna tot een verwijt had gemaakt, mij de harten opende, en hoorde de taal van bewondering, die de ernstige menschen om mij heen niet spreken konden; ik vernam zooveel nieuwe woorden van zijn lippen, woorden van een wereld vol genietingen, die mij vreemd waren, dat hij mij als de zonneshijn van een geluk voorkwam, zooals ik dat nog alleen in droomen had mogen aanschouwen. Ik

was pas achttien jaar en vol verlangen naar leven en gloed, naar een liefde, die juichte en lachte. Melville was zoo ernstig en zorgend, iemand om u op zijn armen over alle gevaarlijke plaatsen te dragen; maar ik dacht nog dat het leven een pad vol bloemen was, waarover ik heenzweven kon, en de vurige kussen, die op mijn lippen brandden, klonken als beloften van een liefde, die niets dan zaligheid hebben zou. O, was ik toen er aan herinnerd, hoe snel de bloemen moeten verwelken!”

»Gij verliet dus uw ouderlijk huis?»

De zieke knikte. »Ja, ik volgde mijn geliefde, wij hadden afgesproken over de grens te gaan, om ons dan in den vreemde te vereenigen, en de vlucht gelukte zonder hindernissen. Ik werd maar al te goed geloofd, toen ik het voorwendsel, waarmee ik de woning wilde verlaten, uitsprak, en ofschoon mijn hart klopte, toen ik Melville's oogen met zulk een vertrouwenden blik op mij zag rusten, het verlangen naar hem, die mij buiten wachtte, was sterker dan die laatste vermaning van mijn geweten. Nog dien eigen avond waren wij ver buiten Utrecht, en weinige dagen later kon niemand ons meer scheiden; wij waren gehuwd.

»Ik vrees, dat gij mij veroordeelen zult, maar ik was onbeschrijfelijk gelukkig. Er kwamen geen berichten uit mijn ouderlijk huis tot ons; ik vernam dus niet, dat mijn vader, reeds ziek toen ik hem verliet, kort daarop stierf, stierf met een vreeselijk woord tegen mij op de lippen; en wat Melville lijden zou, dat kon ik vermoeden, doch zoolang ik het niet wist, trachtte ik mij zelf te doen gelooven, dat mijn vrees overdreven was, en spoedig, zoo hoopte ik, zou de gelegenheid komen om mij met allen te verzoenen. Eenige maanden gingen in die hoop voorbij, zalige maanden. Het was in dien tijd, dat mijn echtgenoot den stoel met zijn wapen voor mij maken liet en mij ook het madonna-beeld schonk, dat daarboven hangt; later, toen ik maar al te veel reden tot biddend neerknielen had, sprak ik in de koorts-hitte zoo vaak verlangend van beide, dat Melville ze voor

mij medenam; zij behooren onder de weinige herinneringen aan de dagen van mijn gelukkig onrecht, waarvan ik niet scheiden kon."

Er volgde een langere pauze. Misschien gingen die dagen nog eens aan het oog der verhalende voorbij, maar nu zij opnieuw begon, moest alleen het beeld van droevige tijden voor haar blik staan, want zij sprak met een diepen zucht: »laat mij u niet behoeven te zeggen, wanneer of hoe een verandering kwam; genoeg, mijn echtgenoot veranderde. Naarmate ons huwelijk ouder werd, scheen er iets koels, iets als een langzame teleurstelling over hem te komen; hij beklagde zich over de eentonigheid op het eenzame dorpje, waar wij woonden, en toen ik hem voorstelde in zijn vroegere kringen terug te keeren, antwoordde hij bitter: met een burgerlijke vrouw? Ik voelde toen, dat hij zich mijner schaamde, en ik zag wel in, dat het werkelooze leven hem niet bevredigen kon. Het was geen blijdschap, het was angst, waarmee ik op de toekomst begon te staren en dacht, dat ik moeder zou worden, want ik las een geheim berouw in zijn blik, zoo vaak hij dien niet, als door dwang, vriendelijk maakte; ik hoorde lusteloosheid en spijt uit zijn stem spreken. Hij was zelf nog zoo jong, hij beklagde misschien den stap, waarmee zijn liefde al de vooruitzichten zijner jeugd vernietigd had, en het is een onzalige echt, dien men als dwaling is gaan beschouwen; hij is de fout zonder omkeer, de fout bij welke zelfs het berouw een nieuwe schuld is. Ik wist niet, hoe hem gelukkig te maken, en kon toch niet zien, dat hij zich ongelukkig voelde; het was een bange tijd.

Eindelijk scheen zich weer iets van de oude teederheid bij hem te vertoonen; hij werd weder vriendelijk, maar daar was een eigenaardig medelijden in zijn vriendelijkheid, dat ik niet begreep. Ik heb naderhand ingezien, dat de stem van zelfverwijt, die zijn heimelijk besluit afkeurde, hem dat moet hebben ingegeven; toen echter kwam mij zijn gedrag raadselachtig voor, want ik had geen vermoeden

van dat besluit, zelfs niet toen hij mij meedeelde voor eenigen tijd van huis te moeten; hij beloofde immers spoedig weer bij mij te zijn. De eerste brieven, die hij schreef, — ach, het werden zeer snel korte brieven, zonder verlangen of liefde, — wekten ook geen achterdocht bij mij op, en later was mijn toestand van dien aard, dat hij al mijn zorg en gedachten eischte.

Ik had gehoopt hem bij de geboorte van ons kind te zien, doch hij kwam niet, en er was niemand om den kleine met blijdschap in de armen te drukken; zelfs mijne vreugde was met weemoed gemengd, toen ik voor het eerst de blauwe oogen van zijn vader mij uit het jonge gezichtje zag aankijken; ik had een somber voorgevoel van groot naderend leed. Zoolang ik nog zwak was, vermeed ik ieder onderzoek; daarna was mijn eerste vraag, of er geen brief voor mij gekomen was. Men gaf er mij een, hij was met onvaste hand geschreven, en met nog bevender hand brak ik zijn zegel open. Wat ik las? — vraag het mij niet, het waren woorden te vreeselijk om ooit te herhalen. Hij had mij bevolen hem niet te schrijven; hij was dus niet bekend met mijn toestand, en dat moge God hem tot vergeving aanrekenen, want wat hij schreef was wreed, maar dan zou het nog duizendmaal wreeder geweest zijn."

»Hij wilde zijn huwelijk verbreken?" vroeg de non.

»Hij sprak niet van zijn huwelijk; hij zeide alleen dat hij voor mij zorgen wilde, doch dat ik hem nooit zou terugzien, want" — de zieke zweeg, zij kon inderdaad den wreedten volzin niet uitspreken. Eerst na eenigen tijd vervolgde zij, zonder aan het vroegere vast te knoopen: »hij had mij verlaten, en met hem alles, wat de wereld mij lieflijks en dierbaars geven kon, want ik had alles in hem gezocht. O, nu verstond ik wat het zeggen wil: lief te hebben en geen liefde te ontvangen, alleen te zijn en toch niet meer zich zelf te leven; mijn gedachten, mijn teederheid, mijn hoop, alles behoorde hem toe; ik had niets overgehouden dan mijn smart en — mijn schande. Het was goed

dat ik dit ten minste niet wist, toen de eerste slag mij trof, ik waande mij toen slechts een ongelukkige, ik wist niet dat ik ook een onteerde zou moeten heeten. God zij gedankt daarvoor! als ik toen geweten had, dat men in de tranen, die mijn jammer weende, geen water genoeg vond om de vlek mijner schande uit te wisschen, ik zou gedaan hebben wat zoo menige rampzalige deed: zien of het graf zoo donker was, dat het den smaad verbergen kon.

Wat in de eerste dagen na dien brief in mij omging, weet ik niet. Daar rust voor mijn gedachten een zware sluier over die uren, en ik heb nooit gewaagd hem op te heffen. Toen ik weder tot mij zelf gekomen was, ging ik naar Utrecht. Er was slechts een twintigste deel van mijn leven verlopen, nadat ik het verlaten had; maar al wat het leven mij bieden kon, mijn hoogste geluk en mijn diepste smart, lag in die korte tijdsruimte besloten; wel moest dit weerzien bitter voor mij zijn.

Het was een gure regenavond, toen ik, mijn kind in den arm, voor mijn ouderlijke woning stond, om daar bescherming en raad te zoeken, en den klopper op de deur liet vallen, die ik zoo lichtvaardig achter mij had dichtgeworpen. Hoe anders dacht ik nu aan die woning, die mij eens zoo treurig en donker geschenen had; hoeveel vroolijker en helderder werd zij, zooals ik mij haar warme, verlichte vertrekken nu voorstelde, in vergelijking met de sombere, koude straat, waarin ik huiverend wachtte. Er was een onbeschrijflijk verlangen in mijne borst, terwijl ik zoo om mij heen zag, naar het oogenblik waarop zij zich weder voor mij zou openen.

Het duurde lang, maar eindelijk hoorde ik toch den grendel wegschuiven.

„Wie is daar nu nog?” vroeg het meisje, dat opendeed, op knorrigen toon, en tegelijk zag ik de gedaante mijner moeder achter haar verrijzen, die vraag herhalend. „Mijne moeder! ik ben het, Johanna Rovéne,” met dien kreet wilde ik op haar toesnellen, doch het geluid van haar stem deed mij plotseling als verstijfd stilstaan. „Johanna Rovéne, wie

is dat? die ken ik niet,' sprak zij op zoo ijzigen toon, dat de koude lucht daarbuiten eensklaps warm scheen te worden, en de harde steen zachter was dan de blik waarmee haar oog op mij rustte. 'Gij kent mij niet!' kreet ik met wilde vertwijfeling. 'Ik ken u niet, neen,' antwoordde zij met nadruk; 'ik heb van een dochter gehoord, die haar naam en haar familie onteerde, door weg te vluchten met een onbekende, maar ik kan niet gelooven dat deze — ik wil alleen zeggen schuldige — het wagen zou, nu zij door haar beminde verlaten schijnt, de woning, die zij bedekte met haar schande, opnieuw te betreden. Ware dit zoo, het zou haar beter zijn aan elk huis aan te kloppen, dan aan de deur van dat huis, waaruit de schande wel kon uitgaan, doch over welks drempel zij nooit zal binnenkomen, want het is haar voor eeuwig gesloten.'

»En die zoo sprak was uwe moeder?» riep de non huiverend.

»Ja, en bij al haar hardheid geloof ik toch, dat zij mij had liefgehad en dat zij innerlijk onder die onbuigzame strengheid leed, maar zij vreesde het oordeel der wereld en zij had altijd met zooveel aandacht gelet op 't geen vreemden zien konden, dat zij geen oog meer had om de wond waar te nemen, die zij zich zelf daar sloeg, waarheen alleen haar eigen blik dringen kon. Bij de wreedheid van haar straf heb ik voor het eerst gevoeld, hoe groot mijne zonde tegen haar geweest was.

Ik wil u niet herhalen wat tusschen ons voorviel, — de deur sloot zich voor mij en ik stond alleen onder den nachtelijken hemel, in de gure lucht, die kil om mij heen woei, en strekte de handen radeloos naar omhoog. Verlaten, verloren! klonk een stem in mijn binnenste, en daarnaast nog een ander, vreeselijker woord, mijn moeder had het uitgesproken; dat had den laatsten waan, die mij de waarheid nog verborg, weggenomen en mij gezegd wat ik in de oogen der menschen was. Mijn kind begon te schreien, het was koud en hongerig, ik hoorde het nauwelijks. Ik ging voort, zoolang mijn krachten mij dragen wilden, en toen zij mij

begaven en ik uitgeput op de steenen neerzank, deed ik geen poging meer om mij op te heffen; de donkerheid verborg mij en het was mij onverschillig waar ik lag of ging; roerloos, gevoelloos bracht ik de uren door. Eindelijk brak de morgen aan. Ik stond op en vervolgde mijn schreden; ik had geen doel, waarnaar ik ze richtte, maar werktuiglijk ging ik voort en suste het kind dat onophoudelijk schreide. Ik dacht een oogenblik of het beter ware ergens aan te kloppen en om medelijden te smeeken, maar wie zou barmhartigheid voor mij hebben? die mij kenden, nooit, — en die mij niet kenden, voor hen was ik niets dan een vreemde landloopster, zoo niet erger. Ik dacht ook om alleen voor mijn kind een onderkomen te zoeken, door het neer te leggen, waar vreemde menschen het vinden konden, maar in welke handen kon het vallen? en dan — ik kon het niet over mijn hart brengen, het van mij af te geven en niet te weten waar ik het liet; zoo ging ik voort, verder en verder — tot —

De kranke haalde zwaar adem, en vervolgde langzaam: vóór mij kronkelde de Vecht en ik staarde in zijn grijs somber water. Als ik het kind toch maar van mij afdeed en dan zelf. . . . Ik nam het geld, dat mij nog gebleven was, knoopte het in den doek, dien de kleine omhad, legde het onschuldige wicht voorzichtig neer en keerde naar den kant terug, doch de moed ontzong mij. Opnieuw bleef ik aan den oever staan. Ik zag in het water en boog voorover; mijn denken hield op, mijn oogen werden strak, tot alle voorwerpen in het niet verdwenen, en alleen een roode, slikerende nevel mij scheen te omgeven, een nevel die dichter en dichter werd, hoe dieper ik mij boog. Nog een oogenblik, en — „om Godswil, wat doet gij, ongelukkige?” klonk een stem in mijn oor, en twee sterke armen omklemden mij en trokken mij terug.

Ik hief het hoofd op en ik zag — in Melville's gelaat. Hij herkende mij niet, eerst het geluid van mijn stem scheen zijn herinnering op te wekken, en hij riep met ontzetting:

„is het mogelijk? Johanna, gij zijt het, en hier, en in dezen toestand? arme, ongelukkige vrouw!’

„Ik zonk aan zijn voeten neer. „Vergeef mij, Melville, stamelde ik, „vergeef mij en laat mij gaan;’ want het was mij als kon ik zijn aanblik niet verdragen, zooals ik nu in al mijn ellende en vernedering voor hem lag.

Hij antwoordde niet, maar richtte mij op, nam zwijgend mijn arm in den zijnen, en voerde mij weg. Ik had geen kracht meer om hem eenige vraag te doen; half bewusteloos liet ik mij leiden, en lang voor ik zijn woning bereikte had alle bezinning mij verlaten. Ik was in een hevige koorts vervallen, die verscheidene dagen aanhield, zooals ik dat later vernam, want toen voelde noch wist ik iets van hetgeen om of met mij gebeurde. Ik was weder bij mijn echtgenoot, ik hoorde weder zijn stem, voelde zijn kus, en mijn droom schonk mij nog eenmaal terug, wat ik in werkelijkheid nooit meer zou bezitten.

„Het gevaar voor mijn leven was groot geweest, maar het ging voorbij. Ik ontwaakte, en mijn inzicht in de waarheid keerde terug. Ik wist weder wat ik verloren had, en kon nadenken over wat mij nog gebleven was. Een doodelijke angst greep mij aan. Wat zou de toekomst van mijn kind, mijn met schande bedekt kind zijn? en in wanhoop schreide ik overluid. Het scheen dat Melville mij gehoord had, hij trad op mij toe en toen deed ik hem de bekentenis van al wat ik thans u gezegd heb. Hij hoorde mij stil aan. Er was een uitdrukking van diep lijden op zijn gelaat, maar hij sprak geen woord voor ik geëindigd had. Toen zeide hij: „Gij zijt dus vast overtuigd, dat uw huwelijk wettig was.’

„Ik weet, dat ik voor een priester en aan Gods altaar mijn hand in de zijne legde.’

„Welnu dan zullen wij de bewijzen trachten te vinden,’ antwoordde hij ernstig; „wilt gij, dat ik voor uw recht optrede, Johanna?’

„Dus, gij kúnt...?’ —

„Wanneer die bewijzen te vinden zijn, wanneer hij u niet

ook daarin bedroog, zooals hij u in zijn andere eeden bedrogen heeft.' —

»O zuster Klara, bij die woorden gevoelde ik, hoe dierbaar hij mij geweest was. Ik kon hem niet hooren beschuldigen. Met hevigheid riep ik: ,klaag hem niet aan, gij hebt er geen recht toe, en al had hij mij bedrogen, hij is mij nog liever dan iemand ter wereld.'

Het was een kalme, maar sprekende blik dien Melville op mij wierp. ,Was het zoo noodig, dit mij te zeggen?' vroeg hij.

»Ik zag mijn onrecht in. ,Neen, neen, die woorden ontsnapten mij,' snikte ik, ,wees niet toornig op mij; ach Melville, ik kon niet anders, ik moest hem liefhebben.'

De zieke zweeg; een eigenaardige uitdrukking, half vreugde, half weemoed, kwam over hare trekken, terwijl zij na eenige oogenblikken mijmerens vervolgde: »ja, zooals zijn beeld nu weder voor mij verrijst, zoo schoon, zoo fier, zoo overredend, zoo geschapen om eenig te zijn onder allen die ik ooit zag, — zooals ik hem mij voorstel met al zijn vurigen hartstocht, en zijn welluidende taal weder hoor klinken, zoo voel ik, dat ik inderdaad niet anders kon, dat ik hem liefhebben moest, en" — haar stem werd zachter — »dat ik hem nóg liefheb!"

Na een korte rust vervolgde zij op bedaarder toon haar verhaal. »Het was niet goed, dat ik die woorden voor Melville's oor uitsprak, maar mijn smart was te hevig, ik kon ze niet bedwingen. Hij liet mij weenen, er kwam geen verwijt over zijn lippen; maar hij die vroeger geen traan in mijn oog had kunnen zien, zonder dien te drogen, hij sprak thans geen woord om hun stroom te stuiten. Hij wachtte af, tot ik mij hersteld had, en hernam toen: ,ik zeide u dat men bewijzen hebben moest; zijn die te vinden, dan zullen er natuurlijk ook middelen zijn, om uw echtgenoot te dwingen het huwelijk dat hij verloochend te erkennen.'

»Middelen? dwang? herhaalde ik onwillekeurig huiverend. ,Natuurlijk zal dwang noodig zijn.'

„En de gevolgen daarvan?”

„Zij treffen u niet; noch u, noch uw kind.”

„En hem?”

Hij haalde de schouders op. — Toen zonk ik op de knieën neer en riep: „om Godswil, neen, doe niets tegen hem, beter dat men mij veroordeele dan dat hij onteerd worde, laat mij de schande dragen, maar maak hém niet ongelukkig.”

„En uw kind?”

„Ik kromp ineen, doch het was geen ondoordachte opwelling, het was mijn heilige overtuiging, die mij zeide: beter dat de vader van mijn kind het nooit als zoon erkenne, dan dat hij den zoon, dien hij erkennen moest, als zijn vijand beschouwe. Beter dat hij nimmer zijn gelaat zie, dan dat hij hem met afschuw gadesla.

„Melville zag mij een oogenblik met smartelijken blik aan.

„En hem was al die liefde niets!” sprak hij somber, „o God, maar het heeft zoo moeten zijn.”

„Gij verkeert thans nog in een opgewonden toestand,” vervolgde hij kalmer, „het eerste noodige is, dat gij herstelt; ik moet voor eenige dagen van hier, gedurende dien tijd blijft gij onder de verpleging van de vrouw, welke tot nog toe zorg voor u droeg, en die u niet kent. Als ik terugkeer, zal ik nader met u spreken.”

„Later vernam ik dat hij naar mijn vroegere woonplaats gereisd was om mijn aangelegenheden na te gaan, misschien ook om mij te sparen, terwijl ik nog zoo zwak was; althans hij keerde niet weder voor ik van mijne ziekte geheel genezen was.

„Toen hij eindelijk terugkwam, had ik mijn kracht van zelfbeheersching genoegzaam herwonnen, om bedaard te kunnen spreken. Hij zeide mij openhartig, dat de uitslag van mijn zaak zeer twijfelachtig was, daar het moeielijk zou zijn, de getuigen van het huwelijk, die verspreid en wellicht omgekocht waren, op te sporen, doch dat hij gereed was, alles voor mij in het werk te stellen.

„Ter wille van uw kind is het noodig, dat gij wel weet,

wat de gevolgen van uw besluit zijn,' zeide hij ernstig. Maar ik had gedurende zijn afwezigheid nagedacht en mijn besluit was onherroepelijk. Ik herhaalde hem, dat mijn wil dezelfde gebleven was, als vóór zijn vertrek, en dat ik hem verzocht geen poging te mijnen behoefte aan te wenden.

»Hij scheen dit verwacht te hebben; of hij het goed- of afkeurde, kon ik uit zijn kalme trekken niet opmaken. Er was iets in die trekken, dat mij onbeschrijflijk treurig stemde. Ik had ze altijd ernstig gezien, maar altijd, wanneer hij bij mij gezeten had, was het mij geweest als helderden zij onder mijne blikken op en namen een blijder uitdrukking aan; nu zag ik ze voor het eerst met een schaduw overtrokken, die ook ik nooit zou kunnen wegvagen. Ach, ik zelf, de eenige die ze had kunnen verhelderen, ik had die schaduw daarop geworpen!

„Johanna,' zoo begon hij na eenig zwijgen, „daar ik dit besluit van u verwachtte, heb ik over uw lot nagedacht, ingeval gij het nemen zoudt. Ik heb niemand in deze wereld, die mijn zorgen vordert, en ook niet den minsten band, die mij nu nog hier terughouden kan. Ik heb dus naar Antwerpen geschreven, waar men mij reeds vroeger een betrekking aangeboden had, en waar gij geheel onbekend zijt. Ik hoop, dat gij deze schikking zult goedkeuren.'

»Ik wist dat hij reeds vroeger een aanbod uit Antwerpen ontvangen had, en herinnerde mij toen, hoe hij gezegd had: „ik zou Utrecht niet kunnen verlaten, het is uw woonplaats, en als ik ergens gelukkig worden kan, dan moet het hier zijn.' Daarom lag er thans een verwijt in zijne woorden, van welks bitterheid hij zelf geen bewustzijn had, maar het ontnam mij de kracht om eenig antwoord te geven. Hij bemerkte het en vervolgde bedaard: „ik begrijp wat u doet aarzelen, maar ik heb daarvoor gezorgd; gij neemt den naam Melville aan en geldt voor de weduwe van mijn broeder; in dien zin heb ik reeds alles geregeld. Niemand zal het onnatuurlijk vinden, dat ik dan voor u en den knaap zorg draag. Mijn broeder vertoefde lang in Antwerpen, en men

weet dat hij naar het noorden ging om daar te trouwen. Hij stierf kort na het huwelijk en ik meldde zijn dood aan het handelshuis, waarbij hij aangesteld was. Dat zijn vrouw hem spoedig volgde, weet daar niemand, gij zult dus algemeen voor zijn weduwe doorgaan, voor zoover gij namelijk in aanraking met de wereld behoeft te komen, want wij kunnen stil en afgezonderd leven.'

»Ik voelde welk een offer hij mij brengen wilde.

„En úw leven?" vroeg ik.

»Hij zag mij rustig aan. „Wat meent gij?" zeide hij op kalmen toon.

»Ik vatte zijne hand. „Melville, ik heb tegen u misdreven, maar acht mij niet zoo ongevoelig voor u, dat gij mijn vraag niet verstaan wilt; juist omdat ik u reeds zooveel leed heb aangedaan, wil ik niet dat gij nog meer door mij lijden zult; Melville, ik dank u, maar —'

„Luister," zeide hij mij in de rede vallend, „voor gij mij afwijst. Gij wilt mij geen leed meer doen? o Johanna, gij kúnt het ook niet meer. Wat ik door u lijden kon — dat is geleden. — Ik wil waar tegen u zijn. — Ik ben geen zachte natuur, die het kwaad alleen ziet om het te vergeven. Ik heb u veroordeeld, want gij hebt mij onrecht gedaan, — ik veroordeel u nog. Ja, ik weet, dat ik dát niet aan u verdiend had, en wist ik het niet, ik zou u het aanbod, dat ik u thans doe, niet hebben gedaan, niet hebben mogen doen. Als de gevoelens, die ik eens voor u koesterde, nog in mijn hart woonden, ik had u niet durven naderen, nu ik u als de echtgenoot van een ander beschouwen moet. Maar die gevoelens zijn dood. Al stond er niets meer tusschen ons, ik zou den band, dien ik eens hoopte te zien leggen, niet willen knopen, want mijn hart klopt niet meer voor u met den wensch, die het toen bezielde. Maar ik heb u nog lief, zooals ik u misschien altoos had moeten liefhebben, met de genegenheid van een vriend, en als zoodanig wil ik u helpen. Daarom kunt ge mijn aanbod aannemen, en als gij mijn woorden overdenkt, 'zult

gij gevoelen, dat gij mij geen geluk ontrooft en geen toekomst sluit."

»O God! gij hebt wél geleden," riep de non bewogen, terwijl zij zich den indruk voorstelde, dien deze woorden op het hart der ongelukkige hadden moeten maken, »en gij zijt hem gevolgd?"

»Ik voelde dat hij waarheid sprak, en het was de redding van mijn kind, die hij mij aanbood. Ik stemde met zijn voorstel in.

»Wij reisden naar Antwerpen. Toen wij de vreemde stad in het gezicht kregen, trad hij op mij toe en zeide: „Johanna, dat is de nieuwe wereld, waarin gij leven zult, laat de oude achter u liggen. Er is één eisch dien ik u doe. Zoowaar ik beloof voor uw zoon, voor Edward Melville (met dien naam werd de kleine genoemd), een vader te zullen zijn, zoowaar worde de naam van zijn werkelijken vader nooit meer door ons uitgesproken.'

»Ik deed de gelofte, ik zwoer, Edward vóór zijn meerderjarigheid nooit met dien naam bekend te maken, en wij betraden ons nieuw verblijf. De gebeurtenissen van mijn leven waren ten einde, en ach, ik hoopte toen dat het leven zelf met haar eindigen zou. Als er gedachten kunnen zijn, die den dood van zijn huivering ontkleeden en naar zijn komst doen verlangen, dan heb ik die toen gekend, toen, terwijl men mij gebood wat achter mij lag te vergeten, en ik vóór mij niets zag dan droefheid en schaamte. Het was niet goed, want in mijn kind had ik een troost, die tegen mijn leed had moeten opwegen, maar mijn oogen waren zoo moe van het weenen, dat zelfs zonneschijn hun pijnlijk was, en ik slechts wenschen kon ze spoedig voor altijd te mogen sluiten. Zwak en uitgeput als ik was, scheen het ook wel denkelijk, dat die hoop vervuld zou worden, en misschien gaf ik die belofte van zwijgen zoo gereedelijk, omdat ik meende toch nooit tijd tot spreken te zullen hebben; maar de uitkomst is een andere geweest, en thans drukt ze mij als een zware last.

O, zuster Klara, zeg mij, wat moet ik doen? mag ik heengaan zonder mijn zoon de waarheid te hebben bekend?"

Het was een moeilijke vraag, die der non werd voorgelegd. Misschien, als haar tijd van denken gelaten was, dat zij zich aan een verantwoordelijkheid zou hebben onttrokken, zoo gewichtig als deze beslissing in zich sloot, maar met den smeehenden blik en het angstig gelaat der zieke voor oogen, kon zij niet dat mogelijk zeer verstandige maar ook zeer troosteloze antwoord geven: ik ben niet bevoegd u hierin te raden. Zij voelde, dat een geschiedenis als deze niet tweemaal verhaald wordt, en na een stilte, gedurende welke zij der kranke tijd gelaten had zich eenigszins van de opwindung, in welke het herdenken van zooveel ellende en wanhoop haar gebracht had, te herstellen, begon zij: »hebt gij nooit meer iets van uw echtgenoot gehoord?"

»Nooit. In de eerste jaren had ik soms nog een vage gedachte, ik wil niet zeggen hoop, want zoo sterk was zij niet, maar toch een soort van reikhalzend verlangen, dat niet gansch onmogelijk scheen, naar zijn terugkeer. Ik verbeeldde mij, dat hij mij toch niet kon vergeten hebben, dat hij wenschen zou zijn kind te zien; ik dacht niet, dat hij komen zóu, maar ik dacht, dat hij komen kón. Hij had mij eens lief en ik geloofde dat die liefde hem terug zou brengen, doch hij kwam niet en eindelijk is mijn verwachting gestorven. Misschien heeft de dood hem belet zijn onrecht goed te maken, misschien ook — doch ik wil hem niet aanklagen."

Zuster Klara dacht even na. »Kan hij geen poging hebben aangewend om u te zien, en, u niet vindend, buiten de mogelijkheid geweest zijn, zijn misdaad te herstellen?"

De kranke schudde treurig het hoofd. »Dat denkbeeld was ook bij mij opgekomen, en ik waagde eindelijk Melville die vraag voor te leggen, maar zijn antwoord ontnam haar alle kracht. ,Hij zou, ook wanneer hij wilde, zijn verraad wel niet kunnen goed maken, want hij zal waarschijnlijk alle wettige bewijzen van uw huwelijk vernietigd hebben.

Doch vlei u niet met de illusie, dat hij dien wil heeft; ik wendde in deze jaren meer dan ééne poging aan, hem op te sporen, de rechtvaardigheid eischte dat ik hem gelegenheid gaf zijn misdrijf te herstellen, maar ik heb die pogingen gestaakt. Hij heeft noch in het verblijf, waar gij met hem waart, noch in Utrecht, inlichtingen over u trachten in te winnen; ik weet niet waarheen hij gegaan is, doch bid God dat hij gestorven zij, want zoo hij nog leeft, is hij een ellendige.' Het was een hard woord, maar later, na Melville's plotselingen dood, toen ik onder zijn papieren een afschrift van den brief vond, dien hij aan mijn echtgenoot geschreven had na mijn verklaring dat ik geen dwang wilde gebruiken, en daarop de woorden las: 'ik heb nimmer iets op dezen brief vernomen; moge de Almachtige, wiens naam rechtvaardigheid is, den verleider straffen, zoo zijn oog dit papier gezien heeft en hij toch zwijgen kon!' toen waagde ik niet die hardheid te veroordeelen."

»Gij wist dus waarheen uw echtgenoot gegaan was, nadat hij u verliet?"

»Ik wist het niet, maar Melville schijnt zijn verblijf te hebben opgespoord, hij was naar Braband gegaan."

Over het gelaat der non gleed een uitdrukking van plotselinge ontsteltenis, als kwam een mogelijkheid in haar op, die zij huiverde door te denken. »En toen gij dat wist, hebt gij toen zelf naar die plaats geschreven?" vroeg zij snel.

»Neen, ik zag uit Melville's opteekeningen, dat hij die verlaten had, zonder dat men wist waarheen. Hij was slechts kort daar gebleven" — zij noemde den naam eener afgelegen heerlijkheid in Braband — »dat is al wat ik van hem weet."

Zuster Klara was zeer bleek geworden. »Dat is thans ruim twintig jaar geleden;" zeide zij op zachten toon, »ik was toen in die streek."

Zij had meer tot zich zelf dan tot Edwards moeder gesproken, doch deze had haar verstaan en met hevige ont-

roering opziende, riep zij, alle voorzichtigheid vergetend : »gij waart daar? gij kendet hem misschien? o zeg mij: Karel de Brénis, hebt gij ooit dien naam gehoord? ik bid u, zeg mij alles!»

Het was goed, dat de in het vertrek heerschende duisternis elk scherper waarnemen onmogelijk maakte, anders zou de vreeselijke verandering in het gezicht der non, die bij het uitspreken van dien naam de Brénis plaats greep, aan de zieke zeker in het oog zijn gevallen.

Zij was bleek als een doode, haar trekken waren strak en haar kalme blik was angstig en starend geworden; met onvaste hand greep zij naar den rozenkrans aan haar zijde als om zich te herinneren dat de wereld, waarin zij leefde, niets met die gemeen had, wier klanken haar zoo machtig aangrepen.

»Ja, ik kende hem,» zeide zij eindelijk.

Er volgden eenige oogenblikken van diepe stilte. Zuster Klara had verwacht, dat een haastige vraag op dat woord volgen zou, maar de kranke bleef zwijgen. Vreesde zij voor een mededeeling, die de onzekerheid, waarin zij sedert jaren geleefd had, misschien vervangen zou met iets, harder nog dan die twijfel was, met iets dat zij niet zou kunnen dragen? Er was een nameloos angstige vraag in haar oogen, doch haar lippen vonden den moed niet om het woord af te smeeken, dat vernietigend kon zijn.

Las de non die vrees op haar gelaat? Zij scheen te aarzelen. Toen sprak zij: »gij zeidet, dat de man, die u in uw grooten nood ter zijde stond, u opriep om te bidden, dat het de dood mocht zijn, die in den mond van uw echtgenoot zijn zwijgen legde; hebt gij dat kunnen bidden?»

Er ging een zware ademtocht aan het antwoord der verlaten vrouw vooraf, maar dan zeide zij: »ja; ik weet, dat het een vreeselijke gedachte voor mij zou zijn, uit den dood te kunnen wakker worden, en hem niet te vinden. Wat voor een vreugd kon daar in het paradijs zijn zoo ik hem niet weerzag, als ik wist dat hij op aarde, als ik wist,

dat hij zoo schuldig was? schuldig, gelijk ik het vreesde in uren, te schrikkelijk om er aan terug te denken. Ja, ik geloof niet, dat ik het wenschen kon wanneer ik hem zag, ik geloof, dat ik dan alleen zou kunnen bidden dat hij gelukkig mocht wezen; maar o God, moet ik niet wenschen, dat hij zij, wat Melville uitsprak: dood, om geen zoo groot misdadiger te zijn?"

Zuster Klara's bleeke lippen bewogen zich met moeite. »Men zeide mij, dat hij gestorven is," fluisterde zij, en dan werd er langen tijd geen geluid vernomen. Het was stil in de kamer, waarin de twee groote verwoesters van het menschelijk leven, schuld en dood, hun herinneringen gezonden hadden. Wat in de zieke omging, dat waren gevoelens, waarop geen oog den blik mocht slaan, zelfs niet het oog der vrouw, die haar gansche geschiedenis zoo-even gehoord had. Eerst na een lange poos sprak zij op veranderden toon: »zeg mij, mag ik zwijgen?"

»Vermoedt uw zoon zelf niets?"

»Niets. Ik had nooit gedacht, dat ik Melville zou overleven, en daar hij zoo plotseling stierf, kon ik hem niet meer vragen wat ik doen zou, niet meer smeeken dat hij mij van mijn eed zou ontslaan, ja ik geloof, dat ik 't ook niet gewaagd had. Hij was meer dan een vader voor mijn kind geweest; hij had mij zijn onbesmetten naam gegeven; mocht ik hem het eenige ontnemen wat hij als vergoeding daarvoor gevraagd had, dat mijn zoon niet den naam, dien hij zoo diep haten moest, zou dragen? Ik kon het niet, en thans, — moet ik aan den doode, of aan mijn zoon onrecht doen?"

»Ik geloof niet, dat gij uw zoon onrecht doet. Wat zoudt gij hem geven? een naam, dien hij niet dragen mocht, voor een die hem dierbaar is; de herinnering aan een vader, die hem verstitet, eer hij het levenslicht nog gezien had, voor die aan een pleegvader, die zijn geheele jeugd met liefde vervulde; misschien de gedachte, dat op zijn geboorte een vlek kleefde, en daarmee een bestendig gevoel van

pijnlijkke schaamte, met niets tot vergoeding dan onzekere rechten, die na zulk een lang tijdsverloop wel niet meer zijn vast te stellen. Neen, ik geloof niet, dat het goed zou zijn uw gelofte te verbreken."

Er lag in zuster Klara's woorden niets wat haar heimelijk vermoeden uitsprak, dat het huwelijk zelf, waarmee de kranke zich vleide, niet dan misleiding geweest was, maar toch voelde deze die vrees daarin opgesloten, en zij zeide met een diepen zucht: »als ook hij twijfelde!" Al de gewaarwordingen, welke zulk een twijfel in het hart der moeder moest opwekken, voor wie die heilige naam dan een schande zou wezen, gingen door haar ziel. Ja, zij kon het woord niet uitspreken, dat zulk een vermoeden bij den eenige, die tot nog toe met blind geloof tot haar had opgezien, mogelijk zou maken. Op dit oogenblik had zij besloten, en het woord harer lippen was slechts de echo van de stem in haar binnenste, toen zij antwoordde: »Ik kan het hem niet zeggen, ik kán het niet!"

In een man zou sinds lang de gedachte zijn opgekomen, welke kansen er bestonden, dat Edward zelf de ontdekking doen zou van wat men voor hem geheim wilde houden, en hoeveel erger de gevolgen dan konden wezen, maar in een vrouw had dat denkbeeld slechts weinig kracht. Het was voor haar genoeg, te weten dat die kansen gering waren en dat de smart, thans aan een bekentenis verbonden, groot zou zijn, om haar van deze af te schrikken, ook al zou het leed, aan een latere openbaring vastgeknoopt, misschien nog oneindig zwaarder zijn. Het eene was ver af, het andere dreigde onmiddellijk, en men heeft met recht opgemerkt, dat de vrouw, zooveel bekwaamer meestal tot lijden, toch het leed gewoonlijk angstiger vermijdt dan de man. Het is, omdat zij voelt de smart alleen te kunnen dragen, niet te kunnen bestrijden, en de vlucht haar enig verzet is tegen een last, dien zij, als hij eens op haar schouders rust, met onderwerping misschien zal kunnen torsen, maar niet door eigen kracht afschudden. Edwards

moeder had veel geleden, zij vreesde dus elken nieuwen kommer, en in den smeekenden blik, dien zij op zuster Klara wierp, lag de vraag om rechtvaardiging van haar besluit.

Der non trad het beeld van Edward voor den geest, en wat kon voor hem aan de kennis van het gebeurde anders verbonden zijn dan leed? De schande eener onwettige geboorte, waar het huwelijk zijner moeder niet te bewijzen viel, zooals dat waarschijnlijk het geval zou wezen; de beschimping van het aandenken des vaders, waar die echt wettig bleek te zijn; altijd dus vernedering en pijn. Sprak uit zijn lot niet de fingerwijzing eener hoogere macht, die de omstandigheden zoo had ingericht, dat zij nooit aan den sluier der onwetendheid, die over zijn afkomst voor hem lag uitgespreid, geraakt hadden? — en was het geen heilige eed geweest, die gezworen had, het zwijgen niet te verbreken? Voor de geestelijke zuster moest zich een godsdienstig bezwaar aan de schending van zulk een gelofte verbinden, voor de vrouw moest die bedenking, welke ook de zieke geuit had, zich doen gelden. Zij stelde zich den man voor, wien geheele levensgeluk verwoest werd, nu ook in zijn laatsten, plechtig ontvangen eed bedrogen, en al het medelijden, al het rechtsgevoel van haar hart kwam tegen dien wreeden ondank in opstand.

Zij kon niet langer aarzelen; met vaste stem zeide zij: »neen, zeg uw zoon niets; het mag een dwaling zijn, die mijn raad ingeeft, doch ik kan u geen anderen geven. Als de hemel zijn onwetendheid verhelderen wil, zal hij wel een tong vinden, die alles openbaart, ook waar de uwe gezwezen heeft; laat de openbaring aan hem over; hij alleen weet, wanneer haar tijd zal gekomen zijn.»

De kranke zonk met een uitdrukking van verlichting op haar legerstede terug. Haar hand tastte naar een klein pakje, dat zij onder haar kleed verborgen droeg. »Ik vreesde, dat men het ontdekken zou,» sprak zij, het der non reikend. Eenige oude papieren vielen er uit. »Zijn brieven.» Een laatste, verlangende blik vloog over de

ontelbare malen gelezen letters ; dan voegde zij er zacht bij : »verbrand ze," en keerde haar gelaat af.

Zuster Klara gehoorzaamde ; haar oog viel op de dagteekening die sommige droegen, en weder ging een vluchtige ontroering over haar gelaat, doch zij volbracht zwijgend den haar gegeven last. De zieke zweeg eveneens, tot geen spoor der zoolang bewaarde, heilig gehouden stukken meer over was ; toen zeide zij : »gij hebt nu mijn geheim ontvingen, doe daarmee zooals uw hart u zal ingeven, het zal goed zijn," en de oogen sluitend, scheen zij in een sluimer van uitputting te zinken.

Stil zat de non in het eenzame vertrek, waar de nachtelijke uren zoo traag verliepen, en luisterde naar elke beweging, of dacht over de vele gestalten, die in de naargeestige schemering voor haar oprezen. Waren het de beelden der geschiedenis, die zij zoo even vernomen had, of peinsde zij over nog een ander levenslot ? Zag zij nog een andere geschiedenis uit het verleden opduiken, een die geen groote gebeurtenissen had ? het eenvoudig verhaal van jonge, blijde hoop, die een korten tijd haar droomen gesponnen had, en toen teleurgesteld was ? van dure geloften, die een onwankelbaar vertrouwen gevonden hadden en toch geschonden waren, het verhaal, dat duizenden levens zich in slapelooze, nachtelijke uren kunnen doen ?

Zij liet het hoofd op de borst zinken en fluisterde met een diepen zucht : »dus toen reeds, o God, toen reeds was hij een meenedige !"

DERDE HOOFDSTUK.

De ziel heeft ook haar schemertijd,
Wanneer de sterren niet meer blinken,
Als zelfs de hoop niet meer verblijdt,
En de oude liedren niet meer klinken.
En toch — één onvergeetlijk woord
Ruischt zachtkens klagende in de verte,
Daar trilt weer iedre snaar, en 't harte
Zet de afgebroken droomen voort.

TEN KATE.

Het was of de krachten der zieke alleen gespaard waren, tot zij de droevige geschiedenis van haar leven onder woorden had kunnen brengen, want na het vervullen dier sombere taak zonken ze met zichtbare snelheid weg. Gelijk een windvlaag, die de uitgedoofde brandstof weer in vlam wil zetten, maar slechts de grijze asch opjaagt, alleen toont dat er niets meer te ontsteken viel, zoo had de herinnering aan den hartstocht van het verleden enkel verraden, hoe volkomen vergaan het vuur was; en uitputting, geen opleven, volgde na dien bangen nacht. Niet meer langzaam, bijna onmerkbaar, neen met den spoed van een vermoeiden reiziger, die traag en afgemat voortging, tot het plotseling voor hem staande doel zijn schreden weer be vleugelde, haastte zich het afgetobde leven naar zijn nabijzijnd einde, en ook Edward begon meer en meer te vreezen, dat het een veel grootere reis was, die de kranke wachtte, dan de

reis, die hij nog altijd gehoopt had, als de zomer kwam, met haar te zullen doen.

Een volkomen inzicht in den toestand bezat hij niet, maar hij voelde toch, wanneer hij door de eenzame streek naar het goed liep, waar hij onderricht had te geven, dat hij nooit anders dan alleen deze plek zou verlaten, en hij huiverde, toen hij zag hoe de wind het laatste overschot der dorre bladeren van de boomen joeg; want hij dacht niet meer aan den schoonen tijd als de takken weer groen worden, slechts die gedachte leefde in zijn hart, dat de bladeren, die in den herfst afvallen, nooit dat voorjaar zien. De natuur is een instrument, dat alleen klinkt als de hand van het gevoel zijn snaren aanraakt; vandaar dat het jaren stom kan zijn, maar vandaar ook dat het in enkele dagen zoo levendig spreekt.

Zuster Klara had in den beginne nooit van haar bange zekerheid over het lot der kranke gewaagd, en zelfs nu duidde zij slechts met een enkel woord hare vrees aan, want zij begreep dat de toekomst hem niet lang verborgen kon blijven, ook al bracht zij hem die niet onder het oog, en de enkele straal van hoop, die soms nog zijn pad verlichtte, was een te zoete troost om dien te willen wegnemen. Zelfs voor de kranke waren die oogenblikken, waarin, hoe vluchtig ook, een blijdere verwachting hem scheen te bezielen, zóó verkwikkend, en lag er in zijn zelfbedrog, dat een levendige getuigenis zijner liefde was, zóóveel geluk, dat het wreed zou geweest zijn, het te wille van de waarheid te verstoren.

De betrekking tusschen Edward en zijne moeder was altijd van die diepe innigheid geweest, die een alleenstaande vrouw, in wier genegenheid zelfs geen echtgenoot deelde, aan een eenigen zoon kon schenken. Misschien maakte de gedachte aan het geheim, dat zij hem verborg, haar nog teederder, en een onbevangen oordeel had in haar liefde een overdreven toegeeflijkheid kunnen vinden. Maar de strengere tucht, waaronder Melville den knaap had gehou-

den, had de schadelijke gevolgen dier zwakheid voorkomen, en zoo was het alleen een te sterker dankbaarheid, die Edward voor haar koesterde, wanneer hij dacht, hoe haar stem nooit in een hard woord tegen hem weerklonken, hoe haar gelaat nooit met een onvriendelijke uitdrukking op hem had neergezien. Alleen met hem, had zij al haar zorgen en moeiten aan hem kunnen besteden, en zij had al sedert jaren geen andere gedachte gekend dan haar zoon, geen vuriger streven dan hem te doen vergeten, dat hij vaderloos was, vaderloos gedeeltelijk door den eigen wil zijner moeder. Daar was een diepe zin in die schijnbaar toevallige teederheid geweest, waarmee zij hem als kind, wanneer zijn speelmakkers van hun ouderlijk huis vertelden, in de armen kon sluiten, een stille bede om vergiffenis er voor, dat zij niet méér had gedaan, om ook hem een ouderlijk huis te bereiden, en elke zijner trekken, die haar aan den man herinnerde, wiens naam de kinderlippen nooit hadden leeren uitspreken, sprak haar van het zware gemis, dat hij onbewust geleden had, en dat zij hem moest vergoeden. Een smartelijk gevoel was altijd in de vreugde gemengd, waarmee haar blikken hem zoo vaak gevolgd waren en iets van het wezen des vaders in zijn slanke gestalte, in den toon der stem, in de blauwe oogen en de blonde haren hadden ontdekt. Maar het moederhart maakt den kommer tot een bron van nog inniger liefde, en zoo had ook zij in zulke oogenblikken slechts met te dieper teederheid in het gelaat van den zoon gestaard, wiens beeld, helder als eens die vroegere gedaante, het eenige was dat niet alleen aan de smart van het verleden herinnerde.

Zij moest zwaar door dat verleden gebogen zijn, dat verried de verlichting, waarmee zij nu de verantwoordelijkheid voor het geheim, welks looden wicht zoolang op haar gedrukt had, van zich zag afgeworpen. Haar bekentenis mocht de zwakke kracht, die zij bezeten had, nog meer hebben uitgeput, over haar geest was een klaarheid gekomen, zooals zij dáár woont waar het laatste donkere punt

is uitgewischt, dat de oogen, reeds op een hoogere wereld gericht, naar omlaag trok. Tegen de verwachting der non sprak zij nooit meer over haar geschiedenis, ja zij deed zelfs geen vraag, hoe deze haar echtgenoot gekend en zijn dood vernomen had; het was als wilde zij den indruk, dat al wat achter haar lag afgedaan was, door geen woord meer dat er aan herinnerde verstoren. De trouwelooze gemaal, die van haar was weggegaan, kon niet op vreemde lippen een vriendelijke gedachte aan haar hebben neergelegd, en wat zou elk ander gezegd haar geven kunnen dan het smartelijke gevoel, dat haar beeld uit zijn hart verdwenen was, gelijk haar naam van zijn tong? Waarom dus vragen? Waarom ook vorschen wie het geweest waren, die zuster Klara gezegd hadden dat hij gestorven was, en misschien twifelen moeten aan hun berichten, misschien vreezen, dat hij nog leefde? Het was een hard woord, maar zij had waarheid gesproken: het gebed om leven, dat de liefde anders slaakt, was verstomd op hare lippen, en vervangen door dien smartelijken wensch, dien zij nu voor het eerst dorst uitspreken, omdat de bitterheid er uit geweken was: mocht ik hem daarboven weerzien! Zoo had zij zelfs op de eenige vraag, die haar mond niet kon terughouden, een vraag zoo veelzeggend in hare kortheid, het antwoord afgesneden, en terwijl de non nog aarzelde wat te zeggen op dat halfuide: toen gij hem gezien hebt was hij toen gelukkig? angstig vervolgd: ik zal hem spoedig weerzien, waartoe hier op aarde nog vragen? Een gevoel van die rust, die vertrouwt dat zij eens de oplossing van alle raadsels vinden zal, en dat de tijd daarvoor nabij is, was over haar gekomen en vulde haar oog met dat licht, welks stralen in het hart van haar zoon nog op enkele dagen een blijde hoop wekten.

Het viel hem thans dikwijls hard, zoovele uren van haar verwijderd te moeten zijn; immers de uren hadden een kostbaarheid verkregen, die men dan eerst aan hun verloop begint te hechten, wanneer de vervlogene niet meer een

lange reeks van opvolgende schijnen te wachten, en de vrees heimelijk het woord: geteld! begint te fluisteren, een woord dat niets zegt dan wat allen weten, waarin allen deelen, en wat toch de lippen doet trillen, terwijl zij het uitspreken. Hoe lang scheen hem nu de weg, dien hij met angstige haast des avonds naar de kleine woning terugliep, en dien hij des morgens met een onrustig hart insloeg, tot hij op zekeren middag met nog snellere schreden het smalle pad, maar ditmaal op een ongewoon uur, huiswaarts ijde.

Een dorpsknaap had hem van het goed afgeroepen en hem gezegd, dat zijn moeder naar hem verlangde; meer wist het kind niet te zeggen en hij had ook niet meer gevraagd. Zoo ras als ooit een door angst be vleugelde voet een ruimte kon afleggen, snelde hij over den eenzamen weg, en zelfs de enkele dorpelingen, die hem ontmoetten, waren onzichtbaar voor zijn blik, het geluid hunner voetstappen drong niet tot zijn oor, hij zag of hoorde niets, zoo gejaagd was zijn gang, zoo vast zijn oog op het punt gericht, waar de donkere laan zich opende en de huizen van Ilmenoude zich voor het eerst tusschen het kale geboomte vertoonden. Slechts één beeld, door de herinnering aan een weg in even bange verwachting afgelegd wakker geroepen, trad hem met sombere duidelijkheid voor den geest; het was het beeld van zijn pleegvader, zooals hij het op dien vreeselijken dag gezien had, toen men hem ook onverwachts naar huis riep, en het een doode was, tot wien hem zijn bevende voeten droegen. Iederen trek in dat marmeren gelaat, met de reeds toegedrukte oogen en de zware, verstijfde hand, zag hij thans levendig uit de vergetelheid verrijzen, en een kracht waarvan hij later zelf niet begreep, hoe zij zijn schreden met dien spoed had kunnen aanzetten, joeg hem voort, toen hij zich voorstelde het gelaat zijner moeder misschien in die eigen verandering te zullen weervinden. Het was hem als snelde hij in een wedloop met den ijgenden dood het pad af, naar haar toe.

Eindelijk had hij de woning bereikt. Hij haalde diep adem, als iemand die voor een groote beslissing staat, en wilde de deur openen, toen zuster Klara hem tegemoet trad. »Maak geen gerucht,» fluisterde de non, »zij slaapt. Het was haar wensch, dat ik u liet roepen.»

»Is de toestand verergerd?»

»Ja, nieuwe ongunstige verschijnselen vertoonden zich, en zij is zeer zwak. Ik geloof dat gij geen hoop moogt koesteren; maar wees bedaard, want de minste onrust zou terstond doodelijk kunnen zijn. Wacht hier een oogenblik tot gij wat bekomen zijt.»

De jonge man gehoorzaamde. Hij wist niet hoe hij thans alles om zich heen plotseling zoo nauwkeurig waarnam, maar elke wolk aan de grijze lucht, waaruit de eerste sneeuwvlokken begonnen te vallen, elken dorren tak, dien de wind bewoog, had hij kunnen teruggeven, en later herinnerde hij zich, dat het hem, terwijl hij daar stond, ingevallen was, hoeveel dit landschap op een ander in de buurt van Antwerpen geleek, waarlangs men gaan moest om het graf van zijn pleegvader te bereiken. Het was hem als zag hij den met sneeuw bedekten grijzen steen, en hij huiverde, want hij zou spoedig weer een kerkhof in het winterkleed zien.

Met onhoorbaren stap trad hij naar binnen. Er was een gevoel van vrees in zijn blik, terwijl die het gelaat zijner moeder zocht en hij aan de verandering dacht, die daar misschien wezen zou; maar die angst duurde slechts weinige seconden. Zij waren veranderd, de trekken, doch het was geen pijnlijke verandering, het was veeleer een terugkeer tot de dagen zijner kindsheid, zooals hij toen haar gezien had, als hij met haar lange lokken speelde en zich verwonderde, hoeveel schooner zij was dan allen die hij kende. Eer de dood zijn sporen op het gelaat grift, is het vaak alsof de reeds lang verbleekte kleuren van een leven, dat bijna voorbij is, nog eens terug komen en iets, dat aan het beeld eener vervlogen jeugd herinnert, daarop verschijnt;

de trekken hebben zich ontspannen, de zorg, die er te voeren op rustte, de beweging, die er in heerschte, zijn verdwenen, en 't is als reikten verleden en toekomst, over de korte oogenblikken van het heden heen, elkaar de hand om in te gaan in die eeuwigheid, die geen verleden en geen toekomst meer kent. Schoon, en met een uitdrukking van wonderbaren vrede, die den strijd niet alleen verzoend, maar zelfs zijn laatste teekens had uitgewischt, lag zij daar, en toen zij de oogen naar hem opsloeg, waren zij glanzend alsof een zon, die niet meer zou ondergaan, boven het sombere landschap van haar leven verzezen was. En somtijds is de dood ook zulk een zon, die, terwijl hij al de donkere plekken in het afgeloopen bestaan verlicht, ons leert zien dat ze niet zoo donker waren als het arme hart gemeend had, en het opheft uit den nacht van zijn leed, waarin het nu geen nacht meer ziet. Zij strekte de hand uit en vatte die van haar zoon. »Wij moeten afscheid nemen,» zeide zij met een stem, waarin nog ál de liefde die hen vereenigd had, maar niet meer de smart der scheiding trilde, want de smart was overwonnen: »wij zijn langer bijeen geweest, dan ik vroeger durfde denken, en gij hebt die jaren voor mij tot blijdschap gemaakt; ik kan niets doen dan u stervend danken, doch ik doe het van ganscher ziele. Al wat er, sinds langen tijd, van vreugde tot mij kwam, was úw werk.»

Edward hield sprakeloos hare hand vast. Bij den weemoedig zoeten dank van stervende lippen, waar de majesteit van den dood reeds gevoeld wordt, buigt zich het leven neer als om te zeggen: ik heb niet genoeg gedaan; het is of de pijn, die het verdwijnen ziet, verwijtend vraagt: waarom hebt gij mij niet weggenomen? En Edward, terwijl hij in dat veranderde gelaat zag, voelde voor het eerst met volle kracht, hoe diep een kommer anders uit de trekken zijner moeder had gesproken. Hij kende de oorzaak van haar leed niet, maar hij wist nu, hoeveel zij geleden had, en hij kon slechts met bevende stem fluisteren: »arme moeder!»

De kranke glimlachte. »Niet meer arm,» zeide zij, en dan, hem aanziende met een blik, waarin al haar teederheid nog eens doorstraalde: »neen, nooit, want ik had ú.» Het spreken scheen haar moeite te kosten; zij hield op, doch haar oogen bleven op hem rusten, en een geruimen tijd veranderde zij niet van houding. Zuster Klara had zich op eenigen afstand teruggetrokken; de laatste ontmoeting tusschen moeder en zoon wilde zij niet storen. Maar plotseling richtte de zieke zich op en scheen haar te zoeken. »Denk er aan, als de tijd gekomen is; geen ander kan het openbaren,» zeide zij op den afgebroken toon van iemand, wiens denken reeds begint te verflauwen.

Het hart der non klopte hevig, maar zij antwoordde geruststellend: »ik beloof het u.»

»Dat is goed, ik dank u;» haar hand klemde zich vaster om die van haar zoon, en het was als wilden de lippen iets zeggen, waarvoor zij geen woorden meer vinden konden. Bezorgd sloeg de zuster haar gade. »Gevoelt gij pijn?» vroeg zij.

»O neen, het is nu voorbij.» Een glimlach zweefde over haar gelaat, en terwijl al de aandoeningen van het verleden in het niet zonken, keerde dat ééne gevoel, waaruit al haar geluk en al haar kommer geboren was, nog ééns uit de vergetelheid terug, die wat daaraan voorafging en wat daarop volgde reeds omsluierd hield; haar jonge, zonnige liefde wierp nog ééns heldere stralen over haar trekken, die weder schoon en jong waren als in de dagen, waaraan zij dacht.

»Is hij weergekomen?» vroeg zij, »het wordt zoo klaar, zoo zonnig!» Zij wilde de armen uitstrekken, maar ze zonken machteloos neer. »Weerzien!» fluisterde zij, want zij zag haar geluk weer, en met dat beeld sloten zich hare oogen.

Er was een plechtige stilte.

Edward lag aan het bed neergeknield en zijn hart volgde angstig elken zwakken ademtocht. Het was hem als hoorde hij den vleugelslag van den engel des doods, en hij had

hem willen afweren en zeggen: laat haar op aarde blijven, in uw rijk zijn duizenden en ik heb alleen háár, zij is hier noodig; haar deel van vreugde was zoo klein, laat haar blijven tot ik het grooter heb gemaakt!

En zuster Klara hoorde ook dien somberen vleugelslag, maar zij zag niet slechts den engel des doods, neen, zij zag vele engelen, met liefde, blijde liefde op het schitterende gelaat en in lichtende kleederen. Zij wilde de kranke, die zou worden opgenomen in dien stralenden kring, niet terughouden, en zij dacht: laat haar gaan, want de aarde is donker, maar daarboven is het licht. Haar handen vouwden zich tot een vurig gebed, en toen zij zoo deed, was het haar als ware zij de engelen gaarne gevolgd; hun vleugelen schenen te wenken, en haar lippen prevelden zacht: ik ben bereid.

En de zieke was ook bereid, want het ongeluk weet, dat de dood geen wreede vijand is; zacht legde hij zijn hand op haar voorhoofd; ook hij wist, dat zij veel geleden had, en het was alsof hij haar geen nieuw lijden wilde brengen. Zacht nam hij den adem van hare lippen, en toen sluimerde zij in, stil en kalm als een van wien alle zorgen genomen zijn, en die zich verheugt zoo blij en zorgeloos te zullen ontwaken, als hij thans slapen gaat.

En al de smart, die zij gedragen had in haar leven, zegende den dood, die het weder goed maakte.

Na ieder verlies, dat ons een geliefd voorwerp van het hart rukt, schijnt de tijd stil te staan, en wat tusschen den slag die ons trof, en het oogenblik waarop wij zijn gewicht volkomen voelen, inligt, is een leegte, wier omvang wij niet berekenen kunnen. Alles schijnt in ons hart te verstommen, alle gevoelens zwijgen, en wij kunnen de lengte van een tijdsverloop niet schatten, dat geen gedachten voor ons had; als wij ontwaken komt het ons voor dat, gelijk ons denken niet voortging, ook de uren moesten stilhouden. Dat gevoel, of liever dat ophouden van gevoel,

het is bij elk onherstelbaar verlies; men behoeft het niet door den dood te leeren kennen, al weten wij ook door de ervaring van het leven, dat het dan het sterkst moet zijn. Wie een vriend, op wien hij rekende, plotseling ziet afvallen; wie een liefde, waarop hij vertrouwde, tot bedrog ziet worden en in valsheid verkeeren; — die kent het doodsche zwijgen, dat aan den tijd voorafgaat waarop de bange klacht zich lucht kan geven en het hart zijn gevoel terugvindt. Het is of na de stem, die het eerst met vreeselijke duidelijkheid uitsprak, dat iets wat der ziel oneindig dierbaar was verloren, voor immer verloren ging, een tijdlang geen andere stem meer mag weerklinken, en de mensch, met het bewustzijn dat er iets is wat hij eeuwig missen zal, ook een oogenblik dat eeuwige kennen leert. Uren van oneindigheid zijn het, die dan doorleefd worden, want smart en gedachte en de tijd zelf staan stil.

Ook Edward wist niet, wat tusschen den kreet van wanhoop, waarmee hij de laatste sporen des levens uit het gelaat der kranke had zien verdwijnen, en dat oogenblik inlag, waarop hij zich zelf eenzaam aan het bed der doode terugvond. Hij wist niet, of het uren, of slechts minuten waren; dit alleen voelde hij, dat het hart, welks slagen nu hadden opgehouden, in oneindige zorg en liefde voor hem geklopt had, en dat zijn eigen hart breken wilde als hij, luisterend naar wat hij reeds maanden lang met zooveel angst had gevolgd, niets meer vernam; en geen ademtucht meer de zwakke borst zag opheffen, die op eens zoo kalm geworden was, alsof nooit onrust en hartstocht haar doortrild hadden.

Zuster Klara was zacht uit het vertrek gegaan; zij wist dat er smarten zijn, die de mensch alleen dragen moet, en daarom had zij geen poging aangewend om te troosten, zelfs niet met dien meest werkzamen troost, die in het deelen der smart bestaat. Later mochten woorden van opbeuring hem misschien lief zijn, thans zou het zijn eenige behoefte wezen in eenzaamheid uit te schreien, en

kon er geen balsem voor hem zijn in het gezicht van tranen, uit den aard der zaak minder bitter dan die welke hij zelf vergoot, want het waren toch altijd slechts de tranen eener vreemde.

Daar was geen ander gelaat, waarop zijn blik viel, toen de duisternis, die hem omvangen had, begon te wijken, dan het schoone, rustige gelaat, waarover de slaap lag dien niets meer storen kan, de kalme slaap, wreed voorhen die nog waken moeten, niet voor die hem slapen, en slechts zijn eigen stem kon het zwijgen verbreken, dat in de sombere kamer heerschte waar de dood zooeven was neergedaald.

Maar ook hij vond geen woorden voor zijn smart. Het was of de vrede, op die roerlooze trekken geschreven, ook nog in de borst van den jongeling, die er zich over heen boog, iets van zijn kalmte goot. De eerste gedachten na de bedwelming van den harden slag behooren nog aan den dood, niet aan het achtergelaten leven dat hem beweent, en het was Edward alsof hij niet klagen mocht, terwijl een ongekende zaligheid op het bleeke gezicht zijner moeder rustte. Zoolang hij die uitdrukking voor zich had, verstomde ieder geluid op zijne lippen; pas toen hij naar zijn eigen kamer ging, en bij zijn zachten stap zich voor den geest riep, dat toch niemand hem hooren kon, voelde zijn hart voor het eerst duidelijk, dat hij alleen was, en hij berstte in tranen uit.

Het vocht der droefheid, eens ontboeid, pleegt rijkelijk te vloeien, en de jammer uit zich te hartstochtelijker, naarmate de gedachte aan zich zelf weer veld wint in het gemoed, dat een oogenblik zijne doode volgde, maar nu op aarde teruggeroepen wordt, en ontdekt wat die aarde voor hem verloren heeft. De sluier valt van het ontwakend bewustzijn, en het ziet de bitterheid van het heden en de nog grooter bitterheid die komen zal. Want niet deze uren zijn de bangste, zelfs niet de eerste dagen na het verlies voelen het meest zijn hardheid. Nog kan de blik op den

geliefde rusten, nog is de woning niet ledig; pas als de laatste plicht volbracht is en dat enge huis, waarin hij zoo lang toeven moet, den gestorvene omvangt, dan eerst komt de zwaarste tijd, want er is niets meer te doen dan neer te zitten en terug te denken. Edward voelde dat, toen hij op het kleine kerkhof van Ilmenoude de groeve had zien dichtwerpen, en toen het volle daglicht de kamer, die hij alleen in schemering kende, binnenstroomde zonder dat er iets meer te beschijnen viel.

De herinnering is voor 's menschen daden als zijn avondschaduw, die hem grooter maakt dan hij in waarheid is; zelfs de doode, aan wien bij zijn leven geen zoo hooge waarde werd gehecht, laat vaak een leegte achter, wijder dan de plaats die hij innam; hoe onoverkomelijk moest het verlies schijnen, waar reeds te midden van het bezit zijn onschatbare waarde was erkend! De doffe wanhoop der eerste dagen mocht wijken, ze maakte plaats voor die bedaarder, maar des te diepere smart, die zich met voorliefde al de samen gevormde wenschen en plannen, al de met elkaar doorgebrachte uren, al de voorrechten eener innige gemeenschap in het geheugen terugroept, om dan met dubbel wreede levendigheid gewaar te worden, dat die gemeenschap verbroken is, en dat eenzaamheid op de plekken woont, zooeven door de gedachte weder bevolkt. In zulke oogenblikken gevoelde Edward, dat het bitterste der scheiding was, aan al de vervlogen tijden van vereeniging terug te denken en daarbij te weten dat zij voor immer vervlogen waren; hij leerde uren kennen, die met recht eindeloos heeten.

En toch gingen ze voorbij. Het leven kan niet op zijn graven zitten en treuren; reeds de dagelijksche bezigheden, die haar gewonen loop hervatten, storen de weemoedige rust, waaraan de ziel zich zoo gaarne bij haar leed overgeeft en de toekomst dringt spoedig met haar zorgen de rechten van het verleden op den achtergrond. De eerste wensch der smart, en ook Edward koesterde dien, om aan

zich zelf te worden overgelaten, kan slechts kort bevredigd worden, want het lot, op zulke oogenblikken weldadiger voor den mensch dan hij in zijn eigen verlangen is, duldt geen onafgebroken kommer, het duldt niet dat een indruk, hoe onvergetelijk ook, bestendig de ziel vervulle. Het oog, hoe vol van tranen, kan toch, om zich heen ziende, niet overal enkel schaduw ontdekken, en de stem der wereld, misschien ongaarne maar daarom niet minder duidelijk vernomen, spreekt een taal, die den toon der klacht door nieuwe klanken vervangt, of ten minste nog een ander geluid daarnaast doet hooren. De ziel is als de zee; wat er ook in haar diepte onveranderlijk zij, de golven aan de oppervlakte wisselen met den wind die ze opjaagt, en het licht dat ze beschijnt.

Gedurende de eerste weken zou de jonge man zulk een mogelijkheid nauwelijks geloofd hebben; de winter, die nu zijn sneeuwkleed had uitgespreid, scheen ook over al de beelden van het leven het koude gewaad des doods te werpen, en het denkbeeld om dit onvrijwillig bewoonde oord te verlaten kwam niet in hem op. Hij had zijn werkzaamheid spoedig weer begonnen, maar reeds zij scheen op pijnlijke wijze aan de gedachten afbreuk te doen, die zoo gaarne bij zijn verlies getoefd hadden; hoe kon hij aannemen, dat zijn eigen wil een nog grooter afstand tusschen hem en het tooneel zijner smart zou brengen? Als een vreemde klank, waarvoor hij tegenzin voelde, trof hem die onderstelling uit zuster Klara's mond, en toch — langzamerhand won ze ook in zijn gemoed veld, en hij begreep dat dit afgelegen dorp niet voorgoed zijn verblijf kon zijn. Er mengde zich diepe weemoed in het gevoel, waarmee hij het kleine kerkhof voorbijging, toen voor het eerst de zekerheid, dat hij het spoedig niet meer zou betreden, in zijn borst zetelde; maar hij luisterde toch met het bewustzijn, dat zij een noodzakelijkheid uitsprak, naar de woorden der non, die hem voorhield dat hij een beteren werkkring moest zoeken, dan die hier voor hem te vinden was.

Ook haar was het een smartelijk teruggaan naar haar klooster geweest, terwijl zij dacht aan den langen, vruchteloos arbeid, in de eenzame woning uit welke de dood haar wegdreef verricht, en ofschoon zij gewoon was van het ziekbed, waarop de eeuwige, of maar de tijdelijke genezing was neergedaald, met het gevoel te scheiden dat beide, de diepste smart en de hoogste vreugd, haar als een vreemde moesten beschouwen, het was haar zwaar gevallen te denken, dat ook hier alle banden zouden verbroken zijn. Zij had slechts kort met de ongelukkige geleefd, doch het leed vereent spoedig, en waar het oog in zijn bitterste tranen wordt gezien, daar ligt de ziel open. Het geheim, dat haar geopenbaard was, had iederen afstand weggenomen, en zoo kon zij het denkbeeld niet verdragen, dat zij den jongen man vreemd zou worden, en hield zijn toekomst haar als die van een bloedverwant bezig.

Eenige maanden had zij zwijgend laten verloopen, maar toen zij zag, dat zijn smart kalmer werd en met het wijken van den grijzen winter ook zijn stemming weder licht ontving, had zij met ijver overwogen wat hem te doen stond. Haar vroeger leven scheen niet in afzondering doorgebracht, althans zij verhaalde hem van verscheidene aanzienlijke familiën in Brussel op een wijze die haar bekendheid verried, en voegde er glimlachend bij dat zij beproeven wilde, of zij van uit haar eenzaamheid hem niet de wereld zou kunnen binnenleiden, een proef, die vreemd genoeg scheen en aan wier goeden uitslag Edward met moeite gelooven kon. Hij had reeds begonnen, in geval ze mislukken mocht, zijn eigen plannen te vormen, en wilde met de aanbreekende grasmaand haar daarover spreken, toen de boodschap, die hem op zekeren morgen naar het klooster riep, haar belofte onverwachts bevestigde, want het waren berichten uit de hoofdstad, die zij ontvangen had, en haar begroeting zeide terstond, waarover zij handelden.

„Ik heb iets voor u gevonden,” met die woorden sprak zuster Klara hem aan.

»Werkelijk?» de jonge man zag verrast in het gelaat der van de wereld afgescheiden vrouw, welke hem toch die wereld wilde openen.

»Ja; noemde ik u niet reeds vroeger den naam van den baron van Vredenburg?»

»Vredenburg? mij dunkt, ik ken dien naam; is het mogelijk, dat er een familiebetrekking tusschen ons bestaat? ik weet dat mijn oom mij van een Vredenburg als zijn bloedverwant vertelde, doch ik vernam nooit iets anders over die betrekking.»

»Dat is niet vreemd; de tegenwoordige baron heeft zich van de wereld en daarmee ook van zijn verwanten teruggetrokken, maar zijn vader was met een Melville gehuwd en zoo zult gij waarschijnlijk van hem gehoord hebben. Wat zoudt gij er van denken, als ik u raadde naar hem toe te gaan?»

»Indien hij mij een gelegenheid biedt om voor mij zelf te zorgen, gaarne; wil hij mij echter alleen een genadige ondersteuning geven, omdat ik toevallig aan hem verwant ben, dan moet ik zijn aanbod afwijzen.»

»Nu, hij biedt u gelukkig het eerste aan, hij vraagt of gij lust hebt zijn secretaris te worden, en om u nog meer gerust te stellen dat dit geen gunst is, wil ik u zeggen, dat ik, hem over u schrijvend, die familiebetrekking niet heb aangeraakt, en dat hij dit evenmin doet. Wat denkt gij dus van de zaak? hier zijn de voorwaarden,» en zuster Klara reikte hem een brief toe, met een adellijk wapen er op. Nieuwsgierig opende Edward het papier. De voorwaarden waren zeer billijk; hij zou alle vrijheid in de uren buiten zijn dienst hebben, en de bezigheden, die te verrichten vielen en die men nog nader zou regelen, schenen niet zwaar. Ook de kennis, die men vorderde, was in zijn bezit; het eenige wat hem niet aanstond was de bepaling, dat hij in het huis van den baron zelf wonen zou, om hem op alle tijden meer van dienst te kunnen zijn.

»Ik wenschte dat zij dat laatste niet verlangden,» zei hij onwillekeurig.

»En waarom niet? mij docht, gij zoudt anders recht eenzaam wezen.»

»Alsof dat toch niet het geval zou zijn! alleen dat ik niet, zooals in mijne eenzaamheid, vrij zal wezen, het eenige, wat ik thans ten minste van mij zelf kan zeggen. — Laat de baron van Vredenburg zich veel op zijn stand voorstaan?»

Zuster Klara glimlachte bij die vraag, en hernam: »dat juist niet, ik herinner mij zelfs eens als jong meisje zijn toorn te hebben opgewekt, wijl ik meer belangstelling voor een wapenboek voelde dan voor een kostbaar handschrift uit onze Henegouwsche geschiedenis, en ik geloof dat hij mij mijn onwetendheid in de leer van Aristoteles nooit zou hebben vergeven, al had ik den stamboom van zijn geslacht voor hem kunnen maken. Neen, hij zal u zeker geen trots toonen, als gij maar zijn manuscripten bewondert, en Boëthius een christen laat zijn; want ik had het bijna geheel bij hem bedorven, toen ik eens, nadat hij veel over diens 'Troost der philosophie' had gesproken, den uitroep waagde: 'ach, laat ons bij heidenen toch geen troost zoeken.'"

»Hij is dus een geleerde?» zei Edward, over de ergernis van den wijsgeerigen edelman lachend.

»Ja, en wanneer een zoo alledaagsche persoon als ik hem kwam bezoeken, moest het hem zeker wonderlijk te moede zijn, maar wat u betreft, gij zult, hoop ik, zijn filosoof niet tot een heiden maken, en hij zal het dan best met u vinden. Hij is een goedgehartig, en als men hem belangstelling betoont, ook aangenaam man, ten minste dat was hij in vroeger dagen, al stelde hij ook wat al te grooten prijs op zijne boeken; nu, hij heeft zijn Troost der philosophie wel noodig gehad.»

»Was hij niet gelukkig?»

»Neen,» antwoordde zuster Klara, maar zonder nadere inlichtingen over den aard van zijn ongeluk te geven, en

op Edwards half bedekte vraag hernam zij slechts: »het waren droevige huiselijke omstandigheden, waarvan ik u als vreemde niets zeggen kan, maar ze hebben een sombere tint over zijn leven geworpen en een tijdlang trok hij zich van alle verkeer terug; hij zal echter nu wel weer met de wereld in aanraking gekomen zijn, want hij heeft een zoon, die ongeveer van uw leeftijd moet wezen, en in elk geval biedt Brussel genoeg drukte aan, dat gij het niet al te stil zult hebben.»

»O wat dat betreft, gij weet, dat ik niet zeer naar een groote wereld verlang,» antwoordde Edward haastig.

»Maar ik verlang er voor ú naar; het is noodig en goed, dat gij al de indrukken van het leven leert kennen,» hernam de non; zij sprak, anders dan de meeste eenzame menschen, zonder tegenzin van al wat tot een wereld behoorde, waarvan zij geen deel uitmaakte; en ofschoon er nooit een zweem van ijverzuchtig verlangen naar hetgeen buiten haar lag uit hare woorden sprak, erkende zij toch altijd, dat het schoon en aantrekkelijk was.

Het had Edward reeds dikwijls getroffen, maar nu was die indruk zóó sterk, dat hij onwillekeurig zeide: »en toch hebt gij zelf u van dat leven teruggetrokken.»

Een lichte schaduw vloog over zuster Klara's helder gelaat; zij duurde slechts zeer kort, maar de jonge man gevoelde een diep leedwezen over zijn onbedacht gezegde. »Vergeef mij,» zeide hij, »ik ken immers uwe gronden niet, het was een ongepast woord.»

»Maak geen verontschuldiging,» antwoordde zij vriendelijk, »er is niets vreemds in uwe verwondering over wat u een zoo groot contrast schijnt, maar inderdaad is het zoo zeldzaam niet, dat iemand, die in afzondering leeft, u de genoegens der wereld weet te schetsen. Het is daarmee als met den zonneschijn; ieder weet, dat de hitte vaak drukkend is en dat de stralen der zon kunnen verzengen, en toch verlangt hij, dat ze op zijn pad zal schijnen, en voelt dat ze zegen brengt, ook al heeft hij zelf er door geleden, al

werden zijne oogen er door verblind. Maar voortgaan met in het licht te zien kan hij niet meer, en het is daarom goed dat hij zich in de schaduw een plaats zoekt. In dien geest beschouw ik het kloosterleven. Het is de kleine wereld, waarin het hart, dat niet langer de groote wereld met haar helderen schijn maar ook met haar zengende stralen verdragen kan, een toevlucht vindt; het is een veilige haven, doch eerst na volbrachte vaart, en úw reis moet nog beginnen. Het is daarom, dat ik zoo spreek en u herinner hoeveel er op de golven te zien is, waarin gij u begeven moet, en waarin het ook goed voor u is rond te zwerven. We zouden recht onnutte schepen worden, als wij altijd voor anker wilden liggen."

Zuster Klara sprak de laatste woorden met een glimlach, die bestemd was Edward zijn vrees, als zou hij haar pijnlijk hebben aangedaan, voorgoed te ontnemen, en zeker was niemands glimlach beter tot zulk een geruststelling in staat, zoo onbeschrijfelijk helder en opbeurend was zijn uitdrukking. Er zijn menschen, die in den vollen zonneglans van hun geluk aan ieder de gewaarwording van een vroolijken lichtstraal geven, maar de beste helderheid gaat niet van hen uit. Daar is een schijn, niet zoo schitterend als de gloed, door die eerste ongebroken vreugdestralen geworpen, doch hij gaat niet als deze voorbij; hij is als het kalme daglicht tegenover morgen- en avondrood, minder treffend bij den eersten aanblik, maar weldadig en beter geschikt om er den dagelijkschen arbeid in te verrichten. Voor 'de oogenblikken, dat overal bloemen schijnen te bloeien, en al wat de zon op deze aarde verlichten kan door de verbeelding als schoon wordt voorgesteld, moge een gloeiender toon verlangd worden, zulke oogenblikken zijn zeldzaam, en over 't algemeen is het zeker goed, als geen schel licht de vele oneffenheden des levens te scherp doet uitkomen. Zulk een klare, kalme dag nu straalde van zuster Klara's gelaat, als van het gelaat van die allen, voor wie er geen zonsop- of ondergang meer is; die geen geluk meer

wachten, dat den hemel reeds hier beneden voor hen openen zal, en geen smart meer vreezen, die een eeuwige schaduw over hun lot zal werpen, neen, die sinds lang opgehouden hebben te vragen, al mogen zij ook met dankbaarheid wat hun gegeven wordt ontvangen. Het zijn dezulken, die in den vollen zin lichtbrengers kunnen heeten, want zij alleen, zij voor wie hun eigen geschiedenis is afgeoloopen, leven geheel in het leven van anderen.

Het was met haar bedaarde en toch zoo hartelijke belangstelling, dat de non het gesprek weder op zijn vorig onderwerp terugbracht. »Maar nu eerst die brief,» zeide zij; »wat zal ik antwoorden?»

Edward liep het papier nog eens opmerkzaam door. »Het is bijna alsof een vrouwenhand dat geschreven had,» zeide hij, de fijne letters nauwkeurig beschouwend.

»Misschien de jonkvrouw van Vredenburg; ik geloof niet dat haar vader in alle practische aangelegenheden zeer bedreven is; mogelijk dat zij die voor hem regelt.»

»De baron heeft dus een dochter?» het was een alles behalve blijde verrassing, die op Edwards gelaat dezen uitroep vergezelde, en hij scheen zeer weinig met het vooruitzicht der kennismaking, die zich voor hem opende, ingenomen.

»Een eenige dochter, ja; is dat zoo erg?» vroeg zuster Klara, wie deze ontsteltenis klaarblijkelijk vermaakte.

Door het hoofd van den jongen man gingen al de beelden van aanzienlijke trotsche vrouwen, die ooit met onvriendelijke trekken voor hem hadden gestaan, en van die allen leende de jonkvrouw van Vredenburg nu den scherpsten trek. Hij wilde echter niet weer een vooronderstelling maken, gelijk aan die welke hij zooeven had hooren logenstraffen, en zeide dus alleen op neerslachtigen toon: »kent gij haar?»

»Niet dan als kind. Zij was toen een klein teer schepseltje, dat niets bijzonders had, behalve een paar van de grootste bruine oogen, die ik ooit gezien heb, de Vredenburgsche familie-oogen, van dat glanzige helderbruin, dat een eigenaardigheid in hun geslacht was. Zij zal echter

nu wel een volwassen dame geworden zijn, en wie weet hoe spoedig ik een opgewonden beschrijving van u ontvang."

Vooralsnog gaf Edwards gelaat weinig grond om dit te verwachten. Hij volgde den fijngeschreven brief met een blik, die gaarne eenig punt had gevonden, dat het aanbod geheel verwerpelijk maakte; maar zulk een bezwaar was niet te ontdekken, en hij gaf dus zijn toestemming in het voorstel te kennen, dat zuster Klara daarop als aangenomen beantwoordde.

Een wederantwoord met eenige nadere bepalingen, ook van den tijd, waarop men hoopte hem te zien, volgde ras. Het was door dezelfde vlugge hand geschreven en in denzelfden zakelijken toon gesteld, maar ditmaal tot den jongen man persoonlijk gericht. Voor het overige ademde de brief een zekere ongedwongenheid, die geen trotschen aard verried, en voor zoover de dingen zich uit de verte lieten beoordeelen, hadden zij geen ongunstig aanzien.

»Men schijnt op uw spoedige komst gesteld te zijn," sprak zuster Klara; »als gij tegen dien tijd in Brussel zijn wilt, moet gij weldra vertrekken."

»Dat is ook mijn wensch. Het weinige, wat te bezorgen was, heb ik bezorgd, zoodra het bij mij vast stond, dat ik van hier zou gaan, en nu ik afscheid nemen moet, voel ik, dat het 't best is niet lang te dralen." Er was meer onderwerping aan het noodzakelijke dan opgewektheid in Edwards toon, en inderdaad voelde hij, hoe meer zijn vertrek naderde, dat ook de smart even goed een plaats dierbaar maken kan als de vreugde; hij zag tegen het uur der scheid- ding op, al wist hij, dat het verkeerd zou zijn te blijven en dat het verblijf zelf hem op den duur onbevredigd zou laten. Als hij zich de beschrijvingen, in vroeger dagen van vrienden ontvangen, die de hoofdstad hadden mogen aanschouwen, weer te binnen bracht, kon hij niet ontkennen, dat de wereld, die hem daar wenkte, een rijker leven beloofde te openen, dan hij tot nog toe geleid had, maar toch

smartte het hem, dit oord te verlaten, waar hij zich ten minste niet vreemd meer voelde, en waar beelden, die het onbekende Brussel nooit kon opwekken, hem voor oogen stonden. Er was een tweestrijd in zijn gemoed, dat de noodzakelijkheid van nieuwe, vormende indrukken begreep, en toch het oude niet wilde opgeven, omdat niet elke nieuwe indruk een herinnering vergoedt.

»Het valt u moeielijk weg te gaan, nietwaar?» vroeg de non deelnemend.

Edward boog het hoofd. »Ja, het is mij nu, of het leven in Brussel met al zijn onrust mij een drukkende gewaarwording inboezemt.»

»Gij zult ook niet terstond daar midden in zijn; als men in een groote stad komt, begint men met te zien, niet met mee te leven. In het eerst moet gij denken, dat alles nog maar de inleiding van een groot werk is; er zijn veel boeken die een inleiding noodig hebben, maar vooral dat van ons leven. Het is een vreemd boek, ieder zoekt er dezelfde bladzijde, en weet ook dat ze er in staat, doch ze wordt zelden gevonden; ik hoop dat ze voor u zal openliggen, — de bladzijde van het geluk.»

»Uitverkorenen zijn, zooals gij zegt, niet talrijk.»

»Menigeen wil het niet zijn. Ik geloof, dat velen dat blad nooit gevonden hebben, omdat zij het zelfs tóen nog zochten, toen het reeds onder hun oogen was, en daarvoor wilde ik u waarschuwen. Het is niet goed, dat de meesten zoo vluchtig lezen en altijd vooruitjagen naar de plaats, waar hun grootste zaligheid geschreven staat; zij kunnen in dat snelle bladeren wel eens het blad overslaan, waarnaar zij verlangen, of het zonder genot doorloopen omdat zij op een nog schooner rekenen. Geef ieder oogenblik zijn recht, dat is, meen ik, het eerste vereischte om gelukkig te worden.»

Edward zag haar met een zeldzame gewaarwording aan. Kon die bladzijde van het geluk dan voor háár openliggen? en zuster Klara verstond die onuitgesproken vraag.

»Gij denkt: wat hebt gij dan zelf wel gevonden, mijn wijze raadgeefster?» zeide zij.

»Ja, ik dacht, dat ik niet wist, waarom gij gelukkig zoudt kunnen wezen, en toch dunkt mij, dat gij het zijt.»

Aan den hemel schitterden juist de zonnestralen in buitengewonen gloed; waren zij het, of was het een licht nog verder en hooger, dat haar gelaat zoo helder maakte, terwijl zij hernam: »volgens de wereld ben ik zeker niet gelukkig, en misschien zelfs niet volgens mijn eigen hart, als ik aan mijn verwachtingen denk, zooals die eens waren, en zooals die vervuld zijn. Mijn leven heeft veel illusies gehad, die in de werkelijkheid zoo geheel anders werden, en er was een tijd, toen ik mijn lot diep beklagde; maar gij hebt gelijk, dat is nu voorbij, en ik geloof, dat ik gelukkig geworden ben, omdat ik er mij mee verzoend heb ongelukkig te zijn.»

Zij hield even op, en hervatte dan blijmoediger: »maar dat zijn geen onderwerpen om tot afscheid over te spreken; het leven zal voor u, hoop ik, meer vruchten dan afgevallen bloesems hebben. — Er zijn in Brussel zeker nog wel enkele bekenden, die zich mijner herinneren; wilt gij, dat ik u bij hen aanbevele? misschien zal het u aangenamer zijn, spoedig in aanraking met menschen te komen, die u doen vergeten dat gij in den vreemde zijt.»

De jonge man aarzelde een oogenblik, maar hij antwoordde openhartig: »Ik dank u, het aanbod is mij lief, omdat het door ú gedaan wordt, doch ik wilde niet gaarne dat het mij een half gedwongen toegang in woningen verschafte, die zich anders voor mij zouden sluiten. Vergeef de weigering; ik geloof dat ik ze mag uitspreken, nu ik weet, hoe gij niets zoudt willen geven, dat ik slechts met een pijnlijk gevoel kon aannemen.»

»Waarlijk niet; misschien hebt gij gelijk, en is het beter, zoo gij u zelf overal den weg baant. Vriendschap op eigen hand en eigen naam is de beste.»

»Ja; ofschoon mijn naam niet veel klank heeft.»

»Wat niet is kan worden. Menigeen heeft zich dien eerst moeten maken.»

»Zeker; wie weet met welk een beroemden naam ik u nog eens bezoek,” hernam Edward in scherts; »als ik de toekomst kende, zou ik mogelijk al recht op een aanzienlijken titel bezitten.”

De non verbleekte; zijn los gezegde deed haar pijn. Het herinnerde haar aan het sombere geheim, van de doode vernomen, en die schertsende onderstelling van iets, dat reeds een zoo treurige waarheid was, klonk haar droevig; want zij voelde hoe anders die lippen zouden spreken, als een enkel vermoeden daarvan in hem was opgekomen, wiens borst bij die luchtige woorden niet onrustiger klopte dan zij gedaan zou hebben, wanneer men spelend een dolk op haar gericht had, waarvan zij niet wist, dat hij eens haar doorboren zou. Edward zelf bracht gelukkig het gesprek op andere onderwerpen, want zuster Klara voelde dat zij niet in staat was een kalm antwoord te geven. Hij deed haar eenige vragen over Brussel en het gezin waarin hij zou worden opgenomen, zoodat zij gelegenheid had zich te herstellen; maar er was toch een gevoel van vrees en weemoed beide in den blik, waarmee zij hem gadesloeg en aan het geheim dacht, dat zij beloofd had te bewaren, doch dat misschien niet bij haar alleen berustte, en waarvan het schrikkelijk wezen zou wanneer het verbroken werd.

De jonge man bemerkte wel een zekere ontroering in den toon, waarop zij hem vaarwel zeide, hij schreef die echter aan een andere oorzaak toe.

»Het is nog geen afscheid, dat wij nemen,” zeide hij, »ik kom vóór mijn vertrek nog eens tot u, ik heb u veel te zeggen, want ik heb nog voor veel te danken.”

De non scheen met zijn woorden in te stemmen, maar in waarheid nam zij nu reeds afscheid. Zij wilde zich zelve en ook hem de gemoedsbeweging van zulk een vaarwel sparen, en toen hij dus voor het laatst aan de nu welbekende kloosterpoort klopte, ontving hij alleen een brief, dien

zij voor hem had achtergelaten, en waarin zij hem zeide, dat het haar wensch was geweest een zoo weemoedig onderhoud te vermijden. Het waren korte, doch deelnemende, weldadig deelnemende woorden, die zij schreef, en Edward, ofschoon het hem hard viel, niet nog ééns de heldere, sprekende trekken, die zelfs de sombere ziekekamer minder donker hadden gemaakt, te aanschouwen, eerbiedigde haar verlangen. Er was immers nog een geliefd beeld, waarvan hij afscheid moest nemen zonder dat de lippen, die zoo vaak hem met teederheid hadden toegesproken, hem een laatsten groet brachten.

Hij ging naar het graf zijner moeder. De klimop begon reeds den eenvoudigen steen te omranken, en de boom, die het stille plekje beschaduwde, droeg reeds een enkel jong blaadje; de lente, waarnaar hij zoo verlangd had, wekte ook op de woonplaats der dooden nieuw leven. Een tijd, dien de ziel met vurigen wensch verbeidde, gekomen te zien, maar zonder dat hetgeen waarom hij verbeid werd medekwam, is een der smartelijke herinneringen, die het kerkhof vaak opwekt, en Edward voelde ze door zijn gemoed gaan, terwijl hij die eerste sporen der lente zag, en dacht dat het een graf was, waar hij ze aanschouwde. Hij knielde neer en zijn lippen raakten den kouden steen aan, die het gelaat dekte, dat hij nooit meer kussen zou, en het was hem als vereenigde die aanraking hem nog eens met de doode.

Er zijn vele schoone droomen, maar het zijn de schoonste misschien, die men op een kerkhof droomt van het begraven leven, tot het niet meer begraven maar weer vereenigd schijnt met het hart, dat zich die illusie schiep; want helaas! het is een illusie. Als de steen, dien Edward omklemd, had kunnen spreken, hoe snel zou zijn droom verstoord zijn geweest, en zou hij geweten hebben, dat wat er tusschen hem en zijne moeder was ook in den dood nog voortduurde. Daar stond een naam op dat grijze vlak, die er niet had moeten staan, en het was een leugen, dien dat gedenkteeken aan den blauwen hemel, waarnaar het opzag, verhaalde, een

leugen dien het tot den zoon sprak, welke daar nog eens den dierbaren naam dier moeder las. Gelukkig hij wist dit niet; voor hem was er waarheid op geschreven, een waarheid, even vast in zijn geloof als haar liefde, wier herinnering hem omzweefde, toen hij eindelijk oprees, en wegging met een gevoel, dat hij oneindig veel op deze stille plek achterliet.

Gedurende dien nacht kwam er weinig slaap in zijne oogen, en hij was blijde toen de eerste lichtstralen hem opriepen. Het was vroeg in den morgen, dat hij zijn tocht aanvaardde. De vogels zongen nog niet, en de menschen vergaten sluimerend hun leed en hun vreugde; er was niemand, die hem een afscheid toeriep. Zwijgend sloot hij de deur van het huis, waarin hij nu niets meer te doen had, en ging den weg op, dien hij zoo dikwijls, en toch zoo zelden in blijde stemming bewandeld had.

Er was iets weldadigs in, elk voorwerp op dat pad te kennen; het was als deden zij hem in de plaats van menschen uitgeleide, de stomme vrienden, die hoog en statig hun takken verhieven, en onwillekeurig brak zijn hand een loot daarvan af; het was tot aandenken aan die oude, zware eiken, die hem nu niet meer zouden omruischen. »Ik zal zien of gij ook in Brussel groen wilt worden,» fluisterde hij half gedachteloos voor zich heen, en zijn stap verhaastte zich.

Eerst toen hij Ilmenoude voor 't laatst achter een der heuvels zag uitkomen, bleef hij nog eens staan.

Aan de twijgen der knoppende boomen hing de dauw in groote druppels als tranen, en hij moest met weemoed er aan denken, dat het ook slechts een herinnering van tranen was, die hij er achterliet.

Als de mensch voor lang en ver denkt weg te gaan, treden de beelden van het verleden, van al wat hij op de plaats, die hij vaarwel zegt, doorleefde, hem weer voor den geest, en 't is dan als wilde hij een enkel schoon beeld aanschouwen, dat hem vriendelijk uit dat tijdperk van zijn leven uitgeleide doet. Hij wil een hand zien, die hem op

den langen, onbekenden weg, die voor hem ligt, met de bemoedigende woorden komt wijzen: zie, dat is uw nieuwe loopbaan, er zullen bloemen en er zullen distels op groeien als op uw vorig pad, en de gang zal u menigmaal zwaar vallen. Maar gij hebt mij immers eenmaal gevonden? en zoo zult gij ook daar een vriendelijke hand vinden, die u leidt; ga dus moedig voorwaarts!

En toen Edward dat dacht, was het hem hard, dat die stem zich niet deed hooren, en hij staarde nog lang op het kleine dorp, waar hij zijn somber verleden achterliet — om misschien een even sombere toekomst tegen te gaan.

Maar neen, die gedachte had geen duur.

Aan de takken der eiken hing de dauw als groote tranen, doch daarnaast knopte en bloeide het vroolijk; waarom zou dát niet de toekomst wezen? Waarom zouden betere tijden niet aanbreken, tijden, die in het hart, dat onder zijn leed zoo licht versteent, weer bloemen van een nieuw leven wekten?

En de zonnestralen wenkten hem, en toen hij voorwaarts ging, was het hem als moest hij ze volgen, want zijn gemoed was dorstig naar zonneschijn, en hij ging — om het licht te zoeken.

VIERDE HOOFDSTUK.

This is a face, I should not like to see
With anger in its looks; the eyes are bright,
But so the sword is, that with deadly stroke
Will kill an enemy, and smiling lips
Do speak no more of gentle disposition,
Since the cold marble even is made to smile.

De verbeelding heeft het voorrecht, dat zij geen afstanden kent, en zich dus gemakkelijker van een afgelegen provincie naar de hoofdstad verplaatsen kan, dan in werkelijkheid iemand, vooral bij de toenmalige reisgelegenheden, vermocht te doen. Zij aanschouwt de hooge gebouwen van Brussel, het sierlijke raadhuis en de paleizen van regeering en edelen, de groote markt vol leven en drukte, de bont uitgedoste menigte, al wat de residentie opmerkelijks bezit, lang vóór Edward's oogen daarop rustten, en zij vergezelt hem op den dag, die hem voor 't eerst haar zware poort ontsluit.

Het was een schoone, warme dag.

De heldere lucht had de meeste inwoners naar buiten gelokt, en zoo zag men overal langzame wandelaars tusschen de haastige voorbijgangers in, die naar hun zaken spoedden, terwijl op de niet door wagens en ruiters gestoorde plaatsen zich groepjes van ijverig pratenden gevormd hadden, welke den vreemdeling verrieden, dat hij zich onder de levendige,

woordenrijke Zuid-Nederlanders bevond. Er was iets vertrouwelijks in de wijze waarop de een den ander toeriep, een oogenblik staan bleef, het nieuws, dat hij meedeelen of vernemen wilde, onder woorden bracht, en dan weer verder ging om bij een volgenden bekende hetzelfde te doen; een gemeenzaamheid, een vlugheid van vraag en antwoord, die andere natiën met verbazing vervulde, en ook de Noordelijker landgenooten als een verschijnsel trof, waarmee hun bedaarder natuur moeielijk wist te rekenen. Ieder scheen hier iets te zeggen, ieder iets te zien te hebben, en terwijl de jonge man zich zijn weg door die beweeglijke, dan eens samenvloeiende, dan uiteenspattende menschenmassa zocht, was haar aanblik hem een bestendige verrassing.

Hij kende van groote steden alleen Antwerpen, en de reeds verbleekende herinnering daaraan had hij steeds bezigd om zich een voorstelling van zijn toekomstige woonplaats te maken; maar Brussel wischte al de trekken van het zóó gevormde beeld eensklaps uit. De beweging, die in de Scheldestad heerschte, was een zoo geheel andere als die zich thans aan zijn blik vertoonde, dat zij nauwelijks minder van deze verschilde, dan van de eenzaamheid aan welke hij lang gewend was. In de groote handelswereld, die zich den machtigen stroom ten nutte maakte, had hij de bedrijvigheid leeren kennen, die elken stap naar een doel richtte; hier zag hij voor 't eerst de drukte van menschen, die niets te doen hadden, menschen die ijverig in de weer waren zonder bezigheid. Brussel dreef geen aanzienlijken handel, de waren, die hier aankwamen, vorderden geen talrijke handen om ze in en uit te laden; maar een geopend oor en een vlugge tong werden in een stad vereischt, die de haven was waarin alle staatkundige berichten binnenliepen, en wie in Antwerpen iets te doen had, die had in Brussel iets te vertellen.

Waar zich een persoonlijkheid, van welke men aannam, dat zij in het paleis der regeering stem en invloed bezat, vertoonde, daar wendden zich de blikken er heen, het ge-

sprek werd levendiger en de juist voorbijkomenden bleven staan om nieuwsgierig iemand te beschouwen, die mogelijk reeds met nog nieuwer tijdingen bekend was, dan die over welke zij hun opmerkingen wisselden. Een niet in het middelpunt van nijverheid en verkeer gelegen residentie is zeer stil, wanneer de golfstroom van het staatkundige leven er slechts zwak vloeit; doch in tijden, dat hij hoog gaat en binnen deze muren ook de belangen der andere plaatsen op het spel staan, heeft de beweging, die er heerscht, al het opgewekte zonder het gejaagde, dat zich elders onder een drukte mengt, die van de hand evenveel diensten vraagt als van het hoofd. Het was of de burgers der hoofdstad voelden met dingen bezig te zijn, die voor het gansche land van gewicht waren; zij konden zich, zonder iets te verzuimen, aan hun gesprek overgeven; — en er was veel te bespreken.

De voorjaarszon, die vroolijk de aarde bescheen, was helder genoeg, doch het was de lente van het jaar 1564, en wanneer een later geslacht, dat de wolken, die aan den horizon dier lente hingen, uit den storm kent, welken zij over het land brachten, op dit tijdstip terugstaart, dan voelt het geen bevreemding daarover, dat de bewoners van Brussel met zulk een levendige belangstelling de gebeurtenissen van den dag behandelden, maar wel dat het zoo opgewekte gezichten waren, die de lichtstralen uit hun blauwe hoogte beschenen. De scherpe blik van een kennis, die helaas uit, niet vóór de feiten erlangd wordt, zou met angst het door wachten afgezette paleis hebben gadegeslagen, waarin zooveel onheil broeide; maar de blikken, die er in werkelijkheid op rustten, verrieden meer nieuwsgierigheid dan vrees, en de invloedrijke personen, die men zoo aandachtig volgde, konden eerbied of half verholen ironie, al naar genegenheid of afkeer zich aan hen verbond, op de trekken der menigte lezen, maar geen bange gevoelens mengden zich onder haar opmerkzaamheid, die een tint van spottend genoeg had. Er scheen een triomf behaald, in

welks genot de burgers van Brussel den heerlijken voorjaarsdag dubbel waardeerden.

Voor iemand, die uit de stille streken eener van het tooneel der groote gebeurtenissen verwijderde provincie kwam, moest deze stemming al het vreemde hebben, dat aan het vertoon van vreugde eigen is zoo dikwijls men in het leed, waarop zij volgde, zelf geen deel had, en Edward, al mocht hij in breede trekken een beeld van den toestand des lands ontvangen en van de strijdige elementen, die het besloot, vernomen hebben, was toch niet in staat een verklarende gedachte aan dit verschijnsel vast te knooien. Hij zag op de aangezichten om zich heen dezelfde behoefte aan licht en verademing, die ook hij gevoelde, en die van bewogen, onheilvolle tijden blijk gaf, maar noch die onheilen, noch de blijdschap die uit hun overwinning voortkwam, waren hem bekend. De gisting, welke in de Nederlanden heerschte, was niet reeds zoo overal doorgedrongen, dat zij elk gemoed met de kracht had bezielde, die tegen een harden druk zou opstaan, en er waren nog altijd velen die zooals hij, met dien blik die ziende blind is, de uitdrukking gewaar werden, op het gelaat der menigte rustend. Hij zou den stand der zaken eerst leeren kennen, wanneer hij zelf zich in haar midden bevond; vooralsnog zag hij meer het uiterlijk zijner nieuwe woonplaats, dan al de aandoeningen van strijd en zege, die zich in haar kern verborgen, een strijd, zoo bitter zwaar en toch zoo luchtig opgevat, dat men hem reeds nu door een overwinning geëindigd waande, die eerst met het bloed van tachtig lange jaren zou gekocht worden.

Het lag nog in aller geheugen, hoe de bevolking der hoofdstad in een stemming, die aan geen kamp dacht, deze eigen straten in woelige drukte doorkruist had, om zich naar de plek te spoeden, waar het lot der vereenigde Nederlandsche gewesten beslist werd. Een ongekend schouwspel hield de blikken geboeid, de afstand van een kroon, die het eierzuchtigste hoofd, dat gedurende vijftientwintig jaren op verovering en macht gepeinsd had, eindelijk zoo

zwaar was gaan drukken, dat het haar wilde neerleggen en aan jonger handen den scepter toevertrouwen, die zoo lang met ijzeren gezag over onderworpen volken gezwaaid was. Het had veel tranen gekost, dat tooneel, tranen voor den vertrekkenden monarch, die niet onder juichkreten voor zijn opvolger gedroogd werden, want men koesterde geen blijde verwachting van den nieuwen vorst, die met koud gelaat op zijn onderdanen neerzag; maar en die tranen, en de woorden daarbij gehoord, deden zeker niet aan een land denken, dat spoedig in vijandschap met dezelfde dynastie zou wezen, waarover het zoo vurig 's hemels zegen afsmeekte.

Een volk, dat de regeering van Karel V gedragen had en bij zijn afscheid weenen kon, scheen van zijn heerschers zóó weinig te verlangen, dat men zelfs bij een Filips II mocht aannemen de eischen die het stellen kon bevredigd te zien, en het was dus geen wonder dat de meesten, nu ruim acht jaar geleden, niet vermoedden, de gedachte van strijd en zegepraal ooit aan andere dan buitenlandsche vijanden te zullen verbinden, noch zich voorstelden, hoe spoedig de lippen die zoo plechtig hun liefde, al was het ook in de vreemde Spaansche taal, aan een eerbiedig huldigende menigte verzekerden, alleen bitterheid en verwensching voor haar zouden overhebben. Er was zulk een vaste band tusschen regeering en onderdaan, tusschen bevel en gehoorzaamheid geweest dat een zoo snelle verandering ondenkbaar scheen, zelfs in een staat die gedurende de laatste eeuw vele en ongedachte wisselingen gezien had.

Een honderdveertigjarige burgeroorlog, met al de wreedheid gevoerd aan binnenlandsche twisten eigen, had langzaam de macht der ontelbare kleine heeren gebroken, die het hun gebieders zoo moeielijk maakten, en den weg tot de heerschappij gebaand, die het doel van al de bekwaamste vorsten geweest was, en die alleen kon verkregen worden, wanneer geen oproerige edelen in hun eigen provinciën de aanhechting van nieuwe landstreken onmogelijk maakten. Het streven naar vereeniging van al de Nederlandsche gewesten onder

het gezag van een oppermachtigen meester vormde, door al de bonte wisseling der bewogen tijden heen, den vasten draad, die, dikwijls verloren, even dikwijls weer werd opgevat, tot hij, in de hand eener vrouw gegeven, eindelijk aan het punt gekomen was, vanwaar de verwezenlijking dier leidende gedachte niet verre meer scheen. Op de met bloed bedekte wallen van Gorkum viel de laatste hoop der ondergaande adellijken, de laatste uit het trotsche huis der Arkels, dat nog eens de Hollandsche gravenkroon, schitterender dan menige koningsdiadeem, op het hoofd van den sterken Willem VI en de blonde lokken zijner dochter had doen wankelen, en de heerschappij der edelen viel met haar aanzienlijksten vertegenwoordiger. De blijde groet, waarmee haar aanhangers der schoone Jacoba hun overwinning berichtten, zeide haar dat zij nu eerst in waarheid gebiedster was, maar ook de traan in het oog der jonge vorstin sprak een waarheid uit. De zegevierend binnentrekende heerscheres had gehoopt de hand, die nu levenloos van de bloedige baar hing waarop men Arkels lijk had neergelegd, als die van een gemaal in de hare te drukken. En niet alleen het hart der vrouw had een diepe wond ontvangen, terwijl zij op de doode lippen nog eens de bevestiging der belofte las, door den verslagen edelman gedaan, dat hij liever den dood dan de bekoorlijke gravin wilde huwen, die haar troon wederrechtelijk bezat; neen! ook de gebiedster zelve voelde, dat zij het onbeperkt gezag niet zou kunnen handhaven. Onder de regeering eener vrouw was het sinds eeuwen beoogde doel bereikt; maar een krachtiger arm zou, nu de laatste slagboom geveld was, het vrij geworden pad moeten effenen, een beter geschoeide voet over zijn ruw puin heengaan, en de man, die dit kon en wilde doen, stond reeds bereid. Na dertien jaar van vruchteloze worsteling was de macht der bevallige overwinnares gebroken, en Filips van Bourgondië voegde aan zijn gebied de provinciën toe, die zij beheerscht had, een nieuwe, groote stap tot geheele vereeniging. Van nu af aan

kenden de Nederlandsche vorsten, zooals vroeger de onderwerping des adels, alleen de onderwerping der steden, wier privilegiën hun in den weg stonden, als hun doel, en hoe langzaam ook, zij gingen zeker voorwaarts, door den nog altijd woedenden burgeroorlog nauwelijks meer gehinderd; want zijn kansen bedreigden niet langer het gezag van den opperheer, tot wien beide partijen om hulp opzagen, en die ze beide gebruikte om, als zij genoegzaam verzwakt zouden zijn, beide te onderdrukken.

Slechts een enkelen keer, onder den bekwamen, dapperen Frans van Brederode, scheen het vuur van den ouden strijd nog éénmaal zoo hoog op te vlammen, dat de regering zich een oogenblik in gevaar zag. De herinnering aan den tijd van Hollands onafhankelijkheid kwam op in de gemoeieren, die de vereeniging der Nederlandsche gewesten wel gewenscht hadden, maar niet onder een vreemd bestuur, en men begon van een nationalen heerscher te gewagen.

Het was een korte opflukking. De jonge aanvoerder, die zulk een omkeer bewerkt had, sneuvelde, en met zijn dood was ook de kracht, in de borst der menigte ontwaakt, weer gebroken; als het laatste naspel van den langen burgerkrijg, die met ongedachten gloed zich plotseling tot een nationalen strijd had willen verheffen, liep de oorlog, naar zijn leider genoemd, ten einde, en uit de stormen der middeleeuwen verrees de staat, zooals die aan den morgen der nieuwe geschiedenis door Karel V gevonden en voltooid werd.

Nog ontbraken verschillende provinciën aan het geheel, nog waren de Zuid-Nederlandsche steden te fier om haar hoofd zoo deemoedig te bukken als vorstenwillekeur dat verlangen kon; maar de gepantserde hand van den nieuwen bezitter verbrijzelde wat zich niet wilde laten neerdrukken, en wat hij door het geweld niet erlangen kon, dat wisten zijn overredende woorden of zijn verblindend goud af te vleien. Wat zijn voorgangers gewild hadden, dat bracht hij eindelijk ten uitvoer, en het was een vast vereend, machtig rijk, dat zijn vrijwillige afstand op dien merkwaar-

digen vijftiengsten October, waaraan nu zoo menig hart met weemoedig gevoel terugdacht, onder de regeering van zijn zoon had gesteld.

Zeventien gewesten, de bloeiendste van Europa, vormden den jongen staat. Een vruchtbare bodem, dien zelfs geen oorlogen hadden kunnen verwoesten, een gelukkige ligging langs de zee, die haar schatten in talloze havens kon binnenbrengen, een rijkdom, dien geen lasten hadden kunnen uitputten, al deze voorrechten, meer nog door vlijt dan door de natuur aan een bevolking geschonken wier dapperheid en trouw vaak genoeg beproefd waren, schenen toen bestuurder en bestuurden een even schoone toekomst te openen. Het was voor den blik, die niet in alle geheimen van het gemoed scherp indrong, onmogelijk, al de lichtpunten, waarop Karel V zijn zoon in het zooeven aan zijn zorgen toevertrouwd geschenk wees, met de donkere wolken overtoegen te zien, die in waarheid hun glans reeds bespotten; en de menigte had allermintst zulk een diepen blik. Met liefde nam zij van den vader afscheid, met getrouwheid wilde zij den zoon dienen; er was van haar kant geen valsheid in den eed, dien zij tot handhaving van den nieuwen vorst aflegde, en toch — toch was het nú reeds na zoo korten tijd, een nederlaag dierzelfde regeering, wier eer zij gezworen had te zullen verdedigen, die de harten met zoo groote blijdschap vervulde.

De jaren, die tusschen dien dag en het heden inlagen, hadden inderdaad veel veranderd. Het waren nog dezelfde snel tot vreugde of leed overslaande, beweeglijke menschen, die zich door de straten der hoofdstad verspreidden, maar hun vreugde en leed hadden die groote verandering ondergaan, dat zij niet meer met maar tegen hun bewind voelden. Men sprak niet oneerbiedig van den koning; hij was nog altijd de Majesteit aan welke geen schendende hand geslagen werd; doch men toonde duidelijk dat de ongenaakbare monarch, die te Madrid zetelde, niet de vorst was, voor wien genegenheid in de borst zijner onder-

danen iets meer wilde doen, dan gehoorzaamheid schuldig was. Het nauwe verband tusschen plicht en recht werd met een scherpte in 't oog gehouden, die der regeering maar al te onwelkom was en door haar, niet zonder reden, spijtig met de toegeeflijkheid vergeleken werd, die Karel V bij deze zelfde bevolking gevonden had. Waarom, zoo vroeg men, was de afstand van een vorst, die duizenden om den geloove gedood had, met heete tranen beweend, en werd iedere mislukte poging van den zoon, die hem volgen wilde, met gejubel begroet?

De vraag scheen niet ongegrond.

Het was werkelijk vreemd dat onder de vele oogen, die met deelneming op den lang gedienden meester rustten, er geen enkel was hetwelk bij al die woorden van teeder vaarwel op het leven terugblikte, er aan voorafgegaan; dat er onder die harten geen bedacht, welk een gevaarlijk erfdeel, bij al dien bloei en welvaart, door Karel aan zijn opvolger werd vermaakt. Een land, dat in zijn hoogste belangen verdeeld was, kon, ondanks zijn uiterlijke eenheid, geen rijk zijn welks teugels zonder moeielijkheden zouden gevoerd worden, en die ééne zwarte plek tusschen al het licht, waarvan de verschillende redenaars gewaagden, het sombere woord: kettervervolging, was ook niet onopgemerkt voorbijgegaan, maar men had het vernomen zonder zijn volle zwaarte te wegen. De nieuwe leer die, eerst sedert kort opgekomen, toch reeds een groot deel der Nederlanden veroverd had, was onder de nu neergelegde heerschappij met ijzeren gestrengheid onderdrukt, maar de staatkundige Karel had in zijn vervolging een doorzicht getoond, dat haar wreedheid aan de bliken onttrok, die later met zooveel verontwaardiging een gelijke hardheid in Filips gadesloegen. Hij had de geringen getroffen en de machtigen gespaard, want hij wist dat van de stemming der grooten die der menigte afhing, en de machtigen koesterden dus geen wrok tegen hem. Al had hij de inquisitie in het land gebracht, toch kwam het nauwelijks in de

gemoederen op, dat zij haar gedragen hadden, toen hij hun met de minzaamheid vaarwel zeide, die zij altijd in hem bewonderd hadden; en zoo zij dus al inzagen, dat een wanklank de harmonie van het afscheid stoorde, zij vermoedden niet, dat die toon weldra hun geheele leven doorklinken zou.

Eerst Filips had het hen geleerd. Anders dan zijn vader, bij wien noch de Duitsche keizerskroon, noch de Spaansche diadeem die het lot hem bij den gravenwong van zijn vaderland op het hoofd had gedrukt, de gehechtheid aan taal en gebruiken van zijn geboortegrond konden verminderen, was afkeer tegen het volk, welks blonde haren en blauwe oogen hij droeg, een diep ingewortelde trek in zijn karakter. Hij zag de luidruchtige, vrije burgers niet gaarne om zich heen; hij haatte den fieren, begunstigden adel, die, wanneer hij ongedekt voor zijn gebiedster stond, gevaarlijker trots voelde dan de Spaansche Grande, welke het hoofd niet ontblootte, maar daarvoor de gedachten, die het vervulden, te deemoediger boog, en Filips' haat konden geen diensten verzoenen. De vernietiging der hem bedreigende Fransche macht, in twee veldslagen door Nederlandschen moed en onder Nederlandsche aanvoering volbracht, had geen warmer gevoel in zijn borst kunnen wekken, dan de betuigingen van trouwe verkleefdheid, waarmee men hem bij zijn vertrek naar Spanje uitgeleide deed, en het was zijn geheim maar onwrikbaar voornemen, dit strand nooit meer te betreden, vóór de geest, die thans zijn vijanden overwonnen had, maar die ook zijn eigen gezag zou kunnen doen wankelen, gebroken was. Hij zou verder gaan dan zijn vader; de kleinen zou hij niet sparen, doch de grooten zou hij vernietigen.

Twee gelastigden had hij voor deze taak achtergelaten. De een had reeds vroeger vele jaren in het paleis gewoond, waar zij nu als gebiedster zetelde, want het was binnen deze muren, dat zij als dochter van Karel V haar opvoeding ontvangen had; de ander, ofschoon Nederlander, toonde

zich zoo onpatriotisch, dat zelfs Filips hem zijn afkomst vergaf. Het waren de landvoogdes Margareta van Parma en kardinaal Granvelle. Margareta, hoewel bigot en dubbelhartig — zij was een goede scholier in de geschreven, door zijn handelen gelukkig verloochende, beginselen van Macchiavelli, — hoewel veel te vreesachtig om hen tegen 's konings toorn te beschermen, was toch bij haar onderdanen bemind, want zij was hun ten minste persoonlijk niet ongenegen en trachtte hen met Filips te verzoenen; in Granvelle daarentegen zag men al het kwaad zijner staatkunde belichaamd. De strengere geloofsvervolging, die terstond een aanvang had genomen, de achteruitzetting der edelen, die men dwingen wilde als bedienden op hetzelfde tooneel te spelen, waar zij als vorsten waren opgetreden, het verkorten der bezworen privilegiën, alles werd voor het werk van dezen man aangezien. Roomschen en Onroomschen, mochten zij ook den Paus of Luther als hun heilige beschouwen, hun duivel zagen zij in den kardinaal, dien Katholieken op spotprenten als den zoon des Satans dorsten voorstellen, en het geheele volk verhief zich tegen den van zijn vaderland vervreemden priester. De hatelijke minister zou het veld ruimen, met hoeveel macht de gunst der Spaansche regeering hem ook gewapend had, zoo zwoer de beleedigde Nederlandsche trots, en die eed was vervuld. Gedurende ruim vijf jaren was er een verbitterde strijd gevoerd, en het waren moeilijke tijden geweest, die in dezen kamp waren verlopen; nú echter — de vreugde op bijna ieders gelaat sprak het uit — was de lang gehoopte overwinning behaald, en die overwinning scheen voor de meesten beslissend.

»Granvelle is vertrokken,” met dien jubelkreet hadden, ruim een maand geleden, de burgers van Brussel elkaar begroet, en ofschoon het heette, dat hij zich slechts voor weinige dagen uit de hoofdstad verwijderd had, giste toch ieder, dat die weinige dagen nooit een eind zouden nemen. Men had zich niet bedrogen. Heden waren berichten aan-

geland, die het buiten twijfel stelden, dat de gehate geestelijke nooit terug zou keeren, en deze tijding was het, die de gezichten, welke Edward om zich heen aanschouwde, zoo stralend van geluk maakte. Hun tiran was gevallen, de regeering had moeten erkennen dat een vrij volk geen willekeur duldt; er was nauwelijks één onder die talrijke scharen, die, met deze gedachte voor oogen, geen betere tijden tegemoet zag.

Zij was benijdenswaardig, die luchthartige menigte. Zij kon hopen, dat een despotieke koning, bij zijn eersten aanval op het bolwerk harer wetten afgeslagen, geen nieuwe poging wagen zou, maar, de schande der nederlaag stil verkroppend, in koele doch vreedzame eerbiediging van wederzijdsche rechten, met het bestuur van zijn volk zou voortgaan, en die hoop deed haar met vroolijken blik op de toekomst staren. Een regeering, die haar onderdanen niets vergaf en die zich doodelijk beleedigd voelde, een ontzettend zwaard, uitgetart om toe te slaan, een door innerlijken geloofsstrijd geschokt land, dat waren de beelden, die in waarheid voor ieders oog hadden moeten staan; maar er zijn tijden waarop bijna allen doen als de kinderen, die aan geopende graven spelen. Het was zulk een lachende hemel, en zulk een vroolijk bewogen stad waarboven hij zich welde, dat niemand aan die onheilspellende rust dacht, die de kiemen van den strijd reeds in zich draagt en den blik met een blijden glimlach verschalkt, terwijl wrok en angst het binnenste doorwoelen.

Ook Edward vermoedde niets hiervan; ook hij zag slechts de schitterende oppervlakte, en zoo hem in dien stroom van bonte verschijningen een gevoel van smart aangreep, was het niet de gedachte, hoeveel leed en gevaar dit blijde omhulsel verborg, maar het bewustzijn van eigen verlatenheid te midden dier drukke wereld, dat hem een zucht ontlokte. Hij werd, gelijk ieder die altoos alleen was, eerst nu de eenzaamheid ophield en hij het volle leven, waaraan hij nog niet gewoon was, binnentrad, zijn gansche afzondering

gewaar. In de stille bosschen van Ilmenoude wist hij, dat geen stem weerklinken kon, die naar hem vroeg; hier schenen al de luidruchtige stemmen om hem heen te vragen: is er onder ons geen enkele, die gij kent en liefhebt, geen enkele waarvan gij een vriendelijk: wees welkom! verwacht?

Helaas neen; hij wist niet of zulk een groet hem ooit zou tegenklinken, hij wist niets van al deze menschen, niets, dan dat zich onder hen wellicht de personen bevonden, die van nu af zijn lot zouden beheerschen, en bij die gedachte drongen zich al de pijnlijke ervaringen, vroeger gemaakt, opnieuw aan hem op.

Het was met een hart, zoo zwaar als in de eerste dagen na zijn verlies, dat hij eindelijk voor de woning stond, die men hem als Vredenburgs huis had aangewezen, en met aarzelende hand aanklopte, zonder in staat te zijn hetgeen hij om zich heen zag duidelijker te ontwaren, dan iemand doet, voor wiens oogen een zenuwachtige spanning haar floers uitspreidt.

De plek was anders stil genoeg, en zoo scheen ook het groote, hechte gebouw. Aan de eene zijde sloot het een breede, aanzienlijke straat af, aan den anderen kant vormde zijn hoek den ingang tot een nauw, donker zijsteegje; de meeste der in lood gevatte ramen zagen echter op de eerste uit, in welke op dit oogenblik de kalmte heerschte, die de afgelegen gedeelten eener groote stad van haar drukke middelpunten onderscheidt. Het was een voorname, maar op het eerste gezicht ongezellige woning, die zich breed en hoog voor den jongeling uitstreckte. De muren waren zoo sterk gebouwd, als hadden zij reeds bij den eersten steen het voornemen opgevat voor eeuwen te blijven staan, en het lood aan de vensters was zwaar en plomp, terwijl een ruwe steenen engel in het beeldhouwwerk boven de deur zijn rozen op het pad van twee mislukte menschelijke figuren strooide. In overeenstemming met dit tafereel waren al de met overlading maar kunsteloos uitgevoerde versieringen van

lijsten en gevel, die Edward tijd genoeg had te beschouwen. Zijn innerlijke onrust echter liet hem niet daartoe komen, en hij was blijde toen hij naast zich een stem hoorde, [die zijn mijnering afbrak.

Hij wendde zich om en zag iemand van omstreeks zes of zeven en twintig jaren, in de dracht van een voornamen edelman gekleed, wiens blik onderzoekend over hem heenvloog, terwijl hij op spottenden toon vroeg: »in welk droomland waart gij, mijn jonge vriend, dat gij de nabijheid van anderen niet schijnt te bemerken?"

Edward kleurde vluchtig; hij kende het algemeene gebruik, dat beval voor den aanzienlijkere plaats te maken, en hem het eerst den groet te brengen; hij trad dus met een verlegen buiging, doch zonder iets te antwoorden ter zijde, want het was hem pijnlijk in zijn denken bespied te zijn.

De edelman scheen dit te bemerken. »Het is niets," ging hij vriendelijker voort; »naar ik vermoed, zijt gij nog niet lang in Brussel." Zijn oog rustte op het gewaad van den jongeling, dat hier, in het rijkere en nieuw-modischer uitgedoste Zuiden, hem terstond als vreemdeling verried.

»Ik ben eerst sedert weinige uren hier."

»Uit Holland waarschijnlijk?"

»Neen, uit Gelderland," en de toon, waarop Edward dit verschil uitsprak, duidde aan dat hij het even belangrijk vond als had men gevraagd, of hij uit een ander werelddeel kwam; hetgeen bij de groote scheiding, die toen tusschen de verschillende provinciën werd gemaakt, ook niet te verwonderen viel.

De vrager scheen intusschen niet tot hen te behooren, die deze provinciale gevoelens deelden. Er zweefde een uitdrukking van ironie over zijn gelaat, en hij mompelde halfslud: »de wereld is wijd; gelukkig dat zij toch grenzen heeft."

Hij deed geen verdere vragen; zwijgend staarde hij voor zich uit en Edward had dus gelegenheid om zijn blik op

den persoon te richten, bij wien hij zich in zoo korten tijd waarschijnlijk reeds het benijdbare voorrecht verworven had, voor een dreamer, een mensch die zich niet weet te kleeden, en een met provincie-vooroordeelen opgevulden zonderling door te gaan.

Een zwart fluweelen met witte zijde gespleten buis deed, nauwsluitend zooals de mode het eischte, een zeer slanke, welgemaakte gestalte uitkomen, van welke men alleen zeggen kon, dat zij wat al te fijn gebouwd was voor een tijd, die meer aan kracht dan aan bevalligheid hechtte. De met een zwierige veder versierde baret bedekte zijn haar, dat naar de weinige lokken, die zichtbaar waren, van een donker blond moest zijn, waartegen de zwarte oogen nog sterker afstaken. Het gelaat was fraai gevormd, maar er ontbrak die frischheid en kracht aan, die de kenmerken zijn van gezond jong bloed. Het vergoedde echter door zijn gebruinde tint het gemis van kleur, terwijl een zwaar litteeken, dat van de slaap over het voorhoofd liep en zich in het haar verloor, er zekere strengheid aan gaf. De lijnen waren scherp geteekend, en al was het hooge voorhoofd met geen rimpels doorploegd, toch hadden de denkbeelden, die daarachter waren omgegaan, hun merk op het gelaat gedrukt, dat in al zijn trekken dat onbeschrijfelijke vertoonde, wat van slapelooze nachten en voortdurende innerlijke werkzaamheid getuigt. Zijn geheele persoonlijkheid, die de vormen van den Griek bezat, in tijden toen de gratiën nog gebleven waren, maar de mannelijke sterkte reeds geweken was, deed met haar sporen van rusteloos geestelijk leven aan een schede denken, die door haar eigen scherp staal verteerd wordt. Hij had slechts een korten blik op Edward geworpen, en zijn oogen waren nu door de zware wimpers geheel omsluiërd, doch uit dien korten blik had dat sterke vermogen van waarneming gesproken, hetwelk sommigen in staat stelt zooveel te zien, de gaaf om snel op te merken en in menschen zoo goed als in boeken ras den eigenlijken inhoud te lezen.

Zulke gestalten hadden in die dagen onder het krachtige Vlaamsche ras, waartoe hij blijkens zijn taal behoorde, iets ongewoons, en de vreemdeling, die hem opmerkzaam gadesloeg, kon niet nalaten te denken, dat hij ook niet vele dergelijke gezichten hoopte te ontmoeten. De oogen, die een korte poos onderzoekend op hem gerust hadden, schenen, terwijl zij rondzagen, tegelijk het geziene te beoordeelen, en die soort van blik treft pijnlijk, evenals het bewustzijn van meerderheid, dat er uit spreekt. Ook de trekken hadden, ofschoon er thans slechts een uitdrukking van onverschillig wachten op te zien was, zekere terugstootende werking, en in den fijnen mond en de baardelooze kin vertoonde zich een vastberadenheid, die Edward de overtuiging inboezemde, dat een twist met dezen man tot de gevaarlijkste dingen moest behooren, die iemand op zijn levensweg konden overkomen. Hij wist zich zelf er geen rekenschap van te geven, maar terwijl hij deze waarneming deed, kon hij de gedachte niet van zich afschudden, hoe geschikt dit gelaat wezen zou om vijandschap uit te drukken.

Het was met den stillen wensch, dat de persoonlijkheid, waaraan hij deze beelden vastknoopte, niet zijn huisgenoot wezen mocht, dat hij de deur eindelijk zag opengaan en zijn oog in gespannen verwachting op het nieuwe verblijf vestigde, dat zich hiermee voor hem ontsloot.

De eerste aanblik der woning had niets aantrekkelijks. Een smalle donkere gang strekte zich lang en somber voor hem uit, terwijl de bediende, die hem ontving, een gezicht had, dat in vaalgrijze tint met de steenen muren wedijverde, en ook juist zooveel beweeglijkheid als deze vertoonde. Er kwam een gevoel over hem, alsof hij terug moest treden en buiten in den zonneschijn toeven; maar hij overwon deze ontijdige opwelling, en zoo ging hij binnen en hoorde de zware eikenhouten deur achter zich toeslaan.

Zijn metgezel scheen hier goed te huis. Met een vluchtigen groet stapte hij door en verdween achter een der in de gang uitkomende deuren, het aan Edward overlatend,

zich een verderen toegang in de woning te verschaffen. Deze begon zich dan ook van die taak te kwijten, en na eenige woordenwisseling slaagde hij; met het verzoek hem te volgen ging de bediende vooruit, en binnen weinige oogenblikken bevond Edward zich in een klein, deftig ingericht vertrek, waar hij verzocht werd een korten tijd te wachten.

Het was een met donker goudleer behangen kamer, die door het uitzicht op een groote, kale binnenplaats niet vroolijker werd, waarin hij nieuwsgierig rondzag. Een eiken tafel stond in het midden, en langs de muren eenige zware stoelen van hetzelfde hout; het scheen niet dat ze veel tot gebruik van gasten gebezigd werden. In den eenen hoek was een fraai gebeeldhouwde kast geplaatst en daarop prijkten eenige antieke kannen en vazen; aan den anderen kant stond een kleiner tafeltje met boeken onder een rek van oude wapens, die reeds de werking van den roest vertoonden, terwijl een open, van schrijftbehoefsten voorziene lessenaar het soliede maar ongezellige ameublement voltooide. Het mocht een geluk heeten, dat door de half openstaande deur, die dit vertrek met een ander verbond, het zonlicht binnenspeelde, anders had Edward wel tot het besluit moeten komen, dat haar stralen in Brussel verpacht werden, en de familie, bij wie hij zijn intrek nam, het geld er voor niet kon betalen.

Door deze opening echter drong een heldere gouden schijn, en weldra richtte zich zijn oog daarheen. Een warme luchtstroom kwam hem tegemoet en hij zag dat de kamer op een tuin uitliep, naar welken de ramen openstonden om het koesterende licht in te laten, dat de kilheid der zeer groote en eveneens donker gemeubelde zaal verdreef. Hij staarde naar binnen, minder intusschen om die inrichting op te nemen, dan om de persoon gade te slaan, die hij tegelijk ontdekte dat zich hier bevond. Voor het raam, door de zon als in een glorie gehuld, zat een vrouwelijke gedaante, en 't was deze, zijn vermoedelijke huisgenoot,

die zijn belangstelling opwekte. Hij kon haar gelaat, dat naar den tuin gekeerd was, niet zien, maar de gestalte scheen fraai en jeugdig te zijn, terwijl het kastanjebruine haar, dat in dichten rijkdom haar hoofd omgaf, op dit oogenblik door de lichtstralen met gouden strepen doortee-kend werd.

De bediende was naar haar toegegaan en scheen haar van zijn komst te onderrichten, want Edward hoorde zijn naam noemen, en nieuwsgierig wachtte hij den uitslag dier kennisgeving af. Trotsch, ongenaakbaar, stug! al de vleie-ende bijvoegelijke naamwoorden, die hij reeds in gedachten voor de adellijke dame had gereed liggen, gingen door zijn hoofd.

Zeer lang duurde zijn spanning niet. Hij had nauwelijks den tijd om zijn spionnenrol op te geven en zich schijnbaar geheel in de studie der behangselfiguren te verdiepen, toen men hem meldde, dat de jonkvrouw van Vredenburg in het naaste vertrek was en hem wachtte.

Eenige schreden nog, en hij stond in haar tegenwoordig-heid. Zij wenkte den dienaar zich te verwijderen, en toen zij van haar zetel oprees, zag hij een hooge, in haar lang, donker gewaad nog slankere gedaante voor zich, en vestigden twee groote lichtbruine oogen den blik op zijn gelaat.

Het was vreemd; hij had zich zoo ontelbare voorstellingen gemaakt, maar alleen het beeld, dat hij in werkelijkheid zag, was nooit in zijn fantasie opgekomen en misschien be-reidde het hem een gemengde verrassing. Zoo hij verwach-tingen van groote schoonheid aan het gelaat der jonkvrouw verbonden had, moest haar aanblik hem een teleurstelling baren; — zij was niet bekoorlijk. Haar tint was van dat kleurlooze wit, dat men zelfs geen bleek kan noemen, en waarbij men altijd aan gemis van beweging, lucht en vroo-lijkheid denkt. De trekken van het gelaat waren sijn, maar zij bezaten niets jeugdigs, hoe jong zij ook wezen mochten. De houding, schoon volkomen ongedwongen, miste zoowel de gratie der voorname vrouw, als de zooveel bevalliger bloo-

heid van het onbedreven meisje, terwijl om den kleinen mond zich een pijnlijke trek plooid; met een vroolijken glimlach zou hij zeer aangenaam geweest zijn, dat verried zelfs het flauwe spoor er van dat hem nu omzweefde, maar de lippen wekten een gevoel op alsof zij er zich zelden toe vormden. In de gansche tengere gestalte met het fijne, kleurlooze gelaat was niets van de aanzienlijke, rijkgekleede edelvrouw met den bevelenden blik en de zelfbewuste schoonheid te vinden, die Edward zich soms had voorgesteld; doch evenmin was er een zweem in van dien hoogmoed, die hem voor haar kennismaking had doen vreezen, en zoo was de verrassing, die zij opwekte, voor het grootste deel van een blijden aard. Sedert hij op haar hoog voorhoofd geen onge-naakbare majesteit zag zetelen, vroeg hij niet of de ernst, die er op rustte, wel geheel voor iemand paste, die op zijn hoogst één en twintig zomers doorleefd had, en al miste zij ook haar bevalligheid, zij bezat een voorrecht, hetwelk voor de vrouw van bijna even groote waarde heeten mag, een zeer heldere, welluidende stem. De jonge man merkte dat op, toen zij vriendelijk sprak: »wees welkom; ik kan u alleen mij zelf als aanstaande huisgenoot voorstellen, maar het verheugt mij de eerste te zijn, die u ontvangt, want ik kan u daardoor een aangenaam woord zeggen; ik mag het zijn, die u welkom heet, en dat is de beste groet, zoo-lang gij nog vreemd zijt; gij weet dan, dat gij het niet lang blijven zult.»

Zij nam haar zetel weer in en verzocht hem insgelijks plaats te nemen; ook niet de geringste hooghartigheid ont-sierde haar toon of bewegingen, en Edward, van haar noodiging gebruik makend, kon met moeite zijn verbazing onderdrukken, daar hij wist hoe streng de adellijke dames zich anders plachten af te zonderen.

De jonkvrouw scheen hiervan iets te bemerken; met een glimlach zeide zij: »men zal u wel spoedig verhalen, in hoe weinig ceremonieel huis gij gekomen zijt, en wellicht weet gij het nú reeds, maar: Vlaamsch bloed, vrij bloed!»

Haar woorden braken het ijs van zijn beschroomdheid. Die kleine, blanke hand wees hem een plaats van gelijkheid aan, waarop hij nooit had durven rekenen, en wekte een gevoel van vertrouwen in hem op, dat hen weldra in levendig gesprek bracht. Zij vroeg naar zijn aangelegenheden, liet hem vertellen en deed hem inderdaad al ras vergeten, dat het een vreemde omgeving was, waarin hij zich bevond.

Er sprak een eigenaardige ongedwongenheid uit al hare woorden en gebaren, die zich geen enkele maal scheen af te vragen, of dit onderhoud zonder getuigen wel naar de regels was, die anders bij het verkeer tusschen jongelieden de aanwezigheid van een derde voorschreven. Men geraakte, bij dit volkomen ontbreken van iets dat naar jeugdigen schroom geleek, bijna in twijfel, of het ook werkelijk een jong gezicht was, dat daar boven haar donker gewaad zoo kalm op den nieuwen huisgenoot neerzag, en die kleeding althans kon zulk een twijfel niet weerleggen, zoo weinig was ze met het oog op rang of leeftijd gekozen.

Een lang sleepend overkleed van bruine kleur reikte tot hoog aan den hals en deed alleen een smallen kanten plooiakraag uitkomen, die door een speld van antiek zilverwerk bevestigd werd, welk noodzakelijk sieraad het eenige was, dat zij droeg. Een zijden koord sloot haar gewaad om het middel, vanwaar het verder open neerviel en een onderkleed van iets lichter en toon liet zien, dat van voren opgenomen aan den kleinen voet meer vrijheid gaf. Ook de wijde loshangende mouwen waren geheel op het gemak der draagster ingericht, die zich niet om de mode scheen te bekommeren, welke ze eng om den arm sluitend en van boven met onderscheiden doffen opgemaakt eischte, zoomin als zij noodig gevonden had de sierlijke maar stijve keurs in stede van het ruime gewaad aan te leggen, dat haar bewegingen een ongedwongen speelruimte liet. Van eenig lint, van iets dat een vroolijker tint bij dat somber bruin kon voegen, was niets te zien; ook de haarband, die

den rijkdom der lange, glanzige krullen, tegen het gebruik onbedekt gedragen, terughield, was donker en met geen goudborduurzel versierd. Zij moest of niet de geringste behaagzucht koesteren, of door andere middelen meenen te kunnen boeien, want ook niet de kleinste poging tot opschik vertoonde zich in haar kleeding, en met die geringe belangstelling in het uiterlijk kwam de geheele omgeving, waarin zij zich bevond, overeen. Nergens zag men in de ernstige kamer de aanwezigheid eener vrouwelijke hand, die behoefte voelde de voorwerpen tot een behagelijk geheel te schikken; geen bloem bloeide er tusschen de donkere meubels, geen vogel zong er, al de kleine artikelen van weelde en versfraaiing, toen zoo goed als nu het rijk der vrouw, ontbraken er; het was alles bruikbaar en doelmatig, maar het was alles zooals een man het zou ingericht hebben, die, alleen in het nuttige verdiept, geen oog meer voor de eischen van den sijnen smaak had.

Edward was weinig verwend, misschien dus trof hem dit minder, maar een tweede bijzonderheid ontging niet aan zijn blik, en moest hem in een tijd als dezen met recht verwonderen: het was het gemis van ieder symbool der godsdienstleer, die de eigenaars dezer woning beleden. Geen crucifix, geen wijwater, geen heiligenbeeld waren er te zien. Aan de muren stonden eenige oude Romeinsche busten, en er hingen een paar afbeeldingen van middeleeuwsche schrijvers, maar geen weemoedige madonna, geen lijdende Christus zagen met die roerende innigheid, die de Vlaamsche school zoo wonderbaar wist te treffen, op den bezoeker neer. Ook de jonkvrouw droeg kruis noch rozekrans, en toen Edward haar van het klooster van Ilmenoude vertelde, bemerkte hij met bevreemding, dat zij de gebruiken van den katholieken eeredienst meer uit boeken of beschrijvingen, dan uit eigen deelneming er aan, scheen te kennen. Zij verhaalde hem, dat zuster Klara een vriendin harer moeder was geweest, en uit die oude betrekking nog een enkele maal naar Brussel schreef, maar dat hun neigingen

en belangen te ver uiteenliepen, om een nader verkeer mogelijk te maken.

»Hadt gij nooit lust haar in Ilmenoude te bezoeken?» vroeg Edward.

»Ik heb soms gewenscht met haar over mijn moeder te spreken, maar ik kon de reis moeielijk alleen ondernemen, en er was niemand om mij te vergezellen.»

»De heer van Vredenburg reist dus niet meer?»

»Neen; ook kon die plaats weinig aantrekkelijk voor hem zijn. Mijn vader verbloemt ongaarne zijn denkbeelden, en waar die zóó in strijd met de beginselen zijn, die binnen dergelijke inrichtingen geëischt worden, daar zou een bezoek meer vervreemding dan toenadering teweegbrengen. Het was toch al tegen zijn raad in, dat zij den sluier nam.»

»Misschien zou hij zich met haar keuze verzoenen, wanneer hij zag hoeveel zegen haar werkzaamheid sticht.»

»Ik geloof het niet; mijn vader zou waarschijnlijk meenen, dat zij dien zegen ook daar verbreiden kon, waar geen somber bijgeloof een groot deel der gedachten in beslag nam, en hij schreef haar daarom terstond, dat haar gelaat hem te lief was, om het ooit in de schaduw van een nonnenkap te willen weerzien, of haar met een anderen naam toe te spreken dan hij van de lippen mijner moeder zoo vaak had gehoord.»

Edward werd door die uitdrukking: somber bijgeloof, getroffen, maar zijn bescheidenheid verbood hem naar haar waren zin te vragen, hij antwoordde alleen: »het moet een gevoel harer roeping geweest zijn, waardoor zij in spijt van zulke waarschuwingen haar besluit ten uitvoer bracht, want zij kon anders geen bede afslaan of iemand door haar handelingen eenig leed bereiden.»

»Ik geloof dat zij een liefde gekoesterd had, die misplaatst bleek te zijn, en in haar smart daarover naar de eenzaamheid van een klooster verlangde, waarvan haar vader, zoo lang hij leefde, haar terughield, om niet de zorg zijner dochter te missen, zoodat ze eerst na zijn dood zich in Ilmenoude kon

vestigen. Het is trouwens nu al een dertien jaar geleden. Een lange tijd; en toch schrijft zij niet ontmoedigd. Is er iets aantrekkelijks aan die plaats verbonden, dat het verblijf daar lief kan maken?"

»Ik ben geen onpartijdig beoordeelaar. De plek is zeer eenzaam, maar voor mij" — Edwards stem beefde licht — »heeft zij zooveel herinneringen, dat ik haar met moeite verliet. Misschien zou ik onder andere omstandigheden zeer weinig voor haar gevoeld hebben, doch iedere bodem, waar wij een dierbaar graf achterlaten, is ons lief."

Het jonge meisje zag hem met deelneming aan. Hare oogen waren zeer schoon als zij ze met dien blik opsloeg, en deden aan iemand denken, die reeds veel leed gezien had, terwijl ook haar stem het vermoeden opwekte, dat zij dikwijls op den toon van troostend medelijden moest hebben gesproken. »Gij hebt een groot verlies geleden," zeide zij, »ik hoorde daarvan nog slechts met enkele woorden, doch het heeft mij zeer bedroefd, dat gij juist in zulk een treurige stemming tot ons moest komen; ik begrijp dat het u moeite kostte hier heen te gaan, en toch wilden wij zoo gaarne, dat gij u hier te huis zoudt voelen. Niet waar, gij zult uw nieuwe huisgenooten niet geheel als vreemden beschouwen?"

Vriendelijkheid is altijd weldadig, maar als zij ergens voor het hart op een regen gelijkt, die in de dorstige aarde valt, dan is het op oogenblikken, dat het hart zich zoo recht verlaten voelt, als het bij de herinnering aan innige, verloren liefde zich voelen kan. De hand, die den struikelende ophoudt, grijpt krachtig aan, en schijnt een vastere druk te geven dan de naar steun uitziende, in dagen, toen hij ze slechts terloops vatte, voor mogelijk hield, en deelnemende woorden zijn soms zulk een steun, een troost, die doet zien dat ook de smart haar zoetheid heeft.

Het kwam Edward voor, alsof hij nooit de waarde van een hartelijk verwelkomend woord zoo geheel verstaan had als thans. De nog voor weinige uren met zooveel tegenzin

verbeide ontmoeting had al haar schaduw verloren, en toen hij eenigen tijd daarna door het geluid van voetstappen gestoord werd, verwonderde hij zich dat het een zoo ongedwongen gesprek was, hetwelk het opengaan der deur afbrak.

De persoon, die binnentrad, nam zijn spijt over de spoedige stoornis niet weg. Het was dezelfde met wien hij buiten gewacht had, en dien hij toen niet tot dagelijksch gezelschap wenschte, een verlangen echter dat ijdel scheen, want hij moest iemand wezen die hier vertrouwd was, dat verried de wijze waarop hij naar de jonkvrouw toeging en haar met de gemeenzaamheid van een ouden kennis begroette. Edward vernam daarbij, dat zij Helene heette en de naam van den vreeinde Reinout van Meerwoude was. »Het is vriendelijk dat gij komt,» zeide zij na hen aan elkander te hebben voorgesteld, »wilt gij van middag bij ons blijven?»

»Volgaarne; ik heb het geluk gehad, de verlangde manuscripten te vinden, ze zijn nog vrij bruikbaar.»

Het jonge meisje zag met blijdschap op. »Dat zal mijn vader genoeg doen,» hernam zij levendig, »hij was zoo verdrietig ze niet in zijn bezit te hebben, dat ik om hem te verstrooien er op stond dat hij zou uitgaan; als hij te huis komt, moet gij het hem dadelijk vertellen.»

»Het is reeds geschied; zijn wandeling moet zich niet ver hebben uitgestrekt; ik vond hem ten minste al weer in zijn studie verzonken, en nu vooral denk ik niet, dat hij er zich spoedig van zal losrukken.» Een glimlach, dien Helene beantwoordde, plooide de lippen van den edelman. Toen wendde hij zich tot Edward: »Ik had van uw op handen zijnde komst gehoord, maar ik vermoedde niet dat gij de verwachte waart. Gij logenstrafte den regel, dat ieder het uiterlijk van zijn bezigheden draagt, of het boekenstof, dat gij hebt ingeademd, moet niet zwaar geweest zijn.»

Er was niets onaangenaams in zijn toon of stem, maar zijn woorden klonken toch bijna scherp in het oor van den

aangesprokene. »En mag ik weten, heer van Meerwoude welke voorstelling ik het ongeluk had zoo spoedig te logenstraffen?»

»Geen voorstelling; slechts een regel. Ik hoorde, dat gij een geletterde waart en verwachtte dus het teeken dier orde aan u te zien; geletterden zijn zeer verschillend, maar in tegenstelling van andere menschen hebben zij dat met elkander gemeen, wat perkamenten hebben, die ook de meest verscheiden letters dragen; ik wist niet welke scha-keering gij vertoonen zoude, doch ik zocht den grondtoon in u.»

»Zonder dien te vinden?»

»Voorloopig althans niet. Ik wil niet twijfelen, dat gij de pen uitstekend voert, maar uw hand doet mij denken, dat zij meer geschikt voor het staal zou wezen.»

Edwards hand scheen inderdaad naast die van den edelman, wier lijne, smalle vorm van in het oog vallende blankheid was, ongewoon krachtig.

»En toch heb ik het wapen nooit gevoerd,” antwoordde hij, »en zal het ook waarschijnlijk nooit voeren; na St. Quentin en Grevelingen zullen de Franschen wel geen nieuwen oorlog verlangen.”

»Neen, als gij op de Franschen wacht, denk ik niet dat gij uw wapenrusting al in orde behoeft te maken, en gij zult zeggen: welke vijanden zijn er anders? Brussel ten minste schijnt van oordeel, dat ze allen ovenwonnen zijn, het is in zoo triomfante stemming als ooit na die beide geluksdagen.”

»Zijn er nieuwe gebeurtenissen?» vroeg Helene, »Filips heeft niets verteld.”

»Er is slechts een voortzetting van het oude; onze burgers stellen er prijs op, van wat zij al weten nog eens bericht te krijgen, en zoo zijn zij dan nu gelukkig te hooren, dat Granvelle vertrokken is, ofschoon zij het feit sedert zes weken voor oogen hadden. Ik denk, dat het gezicht van de verfijnde uiting hunner blijdschap er toe bijgedragen zal hebben, om uw vader van zijn wandeling af te schrikken.”

»Dat geloof ik ook; hij gaat toch niet gaarne uit, en vooral niet bij zulke gelegenheden; hebt gij lang met hem gesproken?»

»Juist zoolang om hem te vertellen, dat ik het oorspronkelijke stuk, dat hij noodig heeft, gevonden had; toen was hij er al mee bezig. Wonderlijk, in alle Grieksche of Latijnsche werken is zijn oog voor iederen wansmaak geopend, en deze dorre, vormelooze verordeningen onzer ongetletterde Graven bereiden hem een genot, alsof hij in hun inhoud niets dan schoonheden ontdekte.»

»Ik kan ook dikwijls het gewicht niet begrijpen, dat hij aan sommige onderzoekingen hecht,» — een uitdrukking, alsof zij zich vele vermoeiende uren herinnerde, ging over het gelaat der jonkvrouw, — »maar zij maken hem inderdaad gelukkig, en het moet dus waar zijn, wat hij zegt, dat alle kennis een bodem is, die als men hem vlijtig doorgraaft goudmijnen oplevert. Zoo zijn gezondheid maar niet onder die voortdurende studie lijden moest, zou alles goed zijn, doch dat maakt mij dikwijls ongerust, en het is zoo moeielijk hem eenige afleiding te verschaffen, die niet alleen zijn hand en blik, maar ook zijn gedachten van het papier aftrekt.»

De edelman haalde de schouders op. »Mijn beste Helene,» zeide hij half ernstig, half ironisch, »ik vrees dat iedere poging van dien aard water in het Danaïdenvat zou wezen. Onze Lethe-stroom schijnt uitgedroogd, en ik begin te gelooven, dat de man gelijk had, die mij eens de opmerking maakte: ik denk niet diep, omdat ik anders mijn gedachten nooit zou kunnen vergeten. — Het zou uw vader niet veel helpen, of hij het leven en zijn gebeurtenissen wat meer van nabij zag; hij zou ze toch altijd alleen van zijn eigen standpunt zien, en daar wij in het grootste koor voortdurend onze eigen stem hooren, doet het er eigenlijk weinig toe of er velen naast ons zingen. Ons hoofd heeft gelukkig maar voor een bepaald aantal gedachten ruimte, en daarom verliezen wij voor ieder nieuw denkbeeld weer een vroeger, —

maar ze te vergeten, zoolang zij er nog huizen, hoevelen hebben dat gewenscht! doch het is bij dien wensch gebleven. Laat hem maar aan zijn gedachten over; al draagt hij ze bestendig met zich, waarom zoudt gij hem beklagen, wanneer hij niet voelt, dat ze een last zijn?"

Het scheen Edward of de uitdrukking op Meerwoude's gelaat van gedachten sprak, die wel als een last gevoeld werden; hij had echter geen tijd hem opmerkzamer gade te slaan, want de jonkvrouw wendde zich tot hem en zeide: »als mijn vader aan zijn bezigheden is, zou het vergeefs zijn hem te roepen, maar gij zult mij genoegen doen, door tot hem te gaan en hem zoo van zijn werk af te brengen; zijn kamer zult gij dadelijk vinden, zij is tegenover deze. Laat u, als hij wat verstrooid is, niet afschrikken."

De jonge man gehoorzaamde. Het zou hem aangenamer geweest zijn, als Reinout mede vertrokken was, want hij gevoelde zich als iedere vreemdeling, die vermoedt dat men hem, zoodra hij zich verwijderd heeft, beoordeelen zal, en er was in Meerwoude's wezen iets, dat hem diens oordeel deed vreezen.

De critiek, waartegen hij opzag, volgde hem intuschen niet.

Meerwoude maakte geen aanmerking, en op Helene's rechtstreeksche vraeg antwoordde hij slechts: »waarvoor ik hem houd? voor iemand die nog alles worden kan."

»Dat is een lof en een blaam tevens."

»Het is wat de meeste menschen voor mij zijn; eerst die ze opgenomen heeft, weet of hij ze weer zal wegwerpen."

»Gelukkig, dat men ze soms ook wil vasthouden."

»Het kan zijn," antwoordde de edelman, »iedere regel heeft zijn uitzondering," maar zijn oogen bleven op den grond staren, en een eigenaardige beweging der hand verried, dat hij — vooral aan den regel dacht.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Wie Schnee den Boden deckt, der üppig grünte,
So deckt das Alter mit der Jahre Reif
Die Blüthen zu, die unsre Jugend trieb,
Bis nur ein dürrer Ast bleibt, der erzählt
Der winterlichen Luft: hier grüntes Blätter —
Blätter, vom Wind verweht!

Afgaande op Helene's aanwijzing, opende Edward de deur tegenover het zoo even verlaten vertrek en trad de kamer binnen, van welke hij niet behoefde te twijfelen, of zij was aan de studiën gewijd, die hij juist had hooren beschrijven. Er was geen nog zoo enge hoek, die niet met folianten, halfbeschreven papieren en perkamentrollen gevuld was, geen plek op de groote schrijftafel, die niet den last van manuscripten en boeken droeg, terwijl de laden van een half openstaande kast met zulk een ongeordenden voorraad van munten, curiositeiten en oudheden schenen voorzien, dat het onmogelijk was ze te sluiten. Zelfs de stoelen waren alle met een zware vracht beladen, één enkele breede armstoel uitgezonderd, die aan zijn eigenlijk doel beter voldeed, en tot zitplaats diende van den in hun inhoud verdiepten eigenaar van al deze geschriften; want dat moest de man wezen, die met gebogen hoofd over een oud, geel geworden boek zat te peinzen.

Hij was een in donkere stof gekleed, ongeveer zestigjarig
In dagen van strijd. I.

man, met fraai, zilveren haar en een vermagerd doch welgevormd gelaat. Zijn houding droeg het kenmerk van lange studie, dat gebukte dat aan een zittend leven eigen is, en ook de blik, waarmee hij van zijn werk opzag, had de kortzichtige in zich zelf gekeerde uitdrukking, die in oogen woont, welke weinig staren op de beelden van het leven, dat zij slechts van verre zien, en veel op de voor hen uitgebreide letters, die hun de tolken der bewogen wereld zijn geworden. Zij hieven zich van den arbeid op, maar zij zagen toch inderdaad alleen dien arbeid, en keerden daarom ook spoedig er toe terug, zonder den jongeling te bemerken, die op gehoor wachtend eenige minuten zwijgend in het vertrek stond en geen kans zag de hand, die beurtelings in het boek bladerde, beurtelings eenige woorden op het voor haar liggend papier zette, tot stilstand te brengen. Zijn bewegingen wekten de aandacht van den geleerde niet sterker op dan een roepen in doove ooren, en eerst toen diens blik, opnieuw door de kamer dwalend, een poos op hem bleef rusten, scheen een duister vermoeden van de tegenwoordigheid eens vreemden in den verstrooiden edelman op te komen, en zag hij Edward als vragend aan.

„Ik verzoek u om versochooning; men wees mij hierheen” — hij noemde zijn naam.

Vredenburg scheen zich de zaak te herinneren. „Melville,” zeide hij, „ja zeker, zeker, gij waart” — misschien wilde hij zeggen: bij het verdrag van Geertruidenberg, want hij had juist de bepalingen daarvan gelezen, maar hij maakte met geweld zich van zijn papieren los en het scheen hem in te vallen, dat de jonge man zich in zijn eenvoudige studeerkamer te Brussel bevond, want hij vervolgde: „gij zoudt komen, ik was het vergeten; nu, wees welkom.” De pen werd neergelegd en een hand, die naar Meerwoude's opvatting beter voor een geleerde paste, zoo slank, uitgeteerd en perkamentkleurig was zij en zoo krachteloos van druk, rustte voor een oogenblik in die van Edward, terwijl de vorschende uitdrukking op het gelaat van den edelman aan-

toonde, dat hij begreep hoe de persoon, die voor hem stond, toch ook voor zijn werk van eenig belang was. Hij scheen door het resultaat zijner waarneming verrast, want hij zeide langzaam en op weifelenden toon: »men schreef mij dat gij al meer werkzaam waart; hoe oud zijt ge wel?»

»Ik ben een en twintig geworden.»

»Nog zoo jong!» Vredenburg wierp een blik op zijn oude boeken, als ware hij zeer onzeker hoe deze zich in zoo jeugdige handen zouden schikken; daarop vroeg hij: »heeft men u gezegd, dat het hier een stille omgeving is? Mijn zoon» — het scheen bijna of de lippen dat woord met tegenzin uitspraken — »ziet veel gezelschap, doch ik ben niet gewoon vermaken te zoeken, die den geest een vluchtige opwekking mogen geven, maar alleen om hem dan te sneller af te stompen. Gij zult dus in uw arbeid uw genoegen moeten vinden.»

»Mijn leeftijd doet mij vreezen, dat ik de bekwaamheden, noodig voor mijn arbeid, niet in zulk een graad bezitten zal, als een oudere ze u zou kunnen aanbieden; wat echter mijn wil betreft, zoo ben ik zeker dat geen bezwaren mij van den wensch zullen afbrengen u zooveel mogelijk van dienst te zijn,» antwoordde Edward snel; »voor mijn jeugd hoop ik alleen, dat zij de onbedrevenheid in mijn werk een weinig verontschuldigen zal.»

»Zeker, zeker, daarmee beginnen wij allen; dwalingen zijn het plaveisel van den weg der waarheid,» hernam Vredenburg, door dit antwoord naar 't scheen verzoend, »en gij hebt gelijk, waarom zouden wij in jonge jaren een hinderpaal zien? Pico di Mirandola droeg nog geen grijze haren, toen hij inzag, dat de vruchten der wetenschap zoeter zijn dan die der zinnelijke begeerten; en ofschoon niet ieder de papieren, die zijn dwaasheid eens met haar taal beschreef, zoo vroeg vernietigt, waarom zouden wij een toewijding aan de rechte zaak na zulk een voorbeeld onnatuurlijk noemen? Vergeef mij mijn vluchtigen twijfel; ik leef in een stad, waar ijdele genoegens zoozeer den grondtoon der gedachten

uitmaken, dat ik van onze jongelieden niet meer wacht wat de tijdgenooten van een Mirandola en Poliziano konden verwachten," en met een beweging, die niet onvriendelijk was, al gaf zij tot iets dat onmogelijk scheen verlof, wenkte hij Edward om plaats te nemen, door deze herinneringen eenigermate over het uiterlijk van zijn aanstaanden helper gerustgesteld.

Wat Melville aanging, hij had moeite om een glimlach te onderdrukken.

Het was duidelijk dat de oude man den dienst der wetenschap als het hoogste beschouwde, waartoe de mensch kon worden geroepen, maar de voorbeelden, die hij in twee harer priesters den nieuweling stelde, schenen niet bijzonder uitlokkend gekozen. Edward koesterde een bescheiden ongehoof aan den bemoedigenden invloed, dien het lot der beide geleerden, waarvan den een zijn overvroege werkzaamheid, den ander de nijd zijner studiegenooten in het graf sleepte, op iemand hebben kon, die zijn arbeid op dit gebied eerst beginnen moest. Ook twijfelde hij of Vredenburgs oordeel over al wat onder het woord vermaken begrepen was wel zijn bijval zou vinden. Maar hij gaf aan deze gevoelens geen lucht. Zijn stemming was inderdaad nog te gedrukt, om verlangen te ontwaren naar die kanten des levens, van welke zijn nieuwe meester zich met verachting afkeerde, en zoo wekten diens gezegden geen sterker aandoening in hem op, dan uit zijn half verborgen glimlach sprak. Er zijn tijden waarop de meedeeling van hetzelfde feit, dat men later bejammert, de ziel koud laat, en jonge gemoeieren, door een diep leed gebogen, kunnen zoo met onverschilligheid, ja met goedkeuring, van het kalme, zonder afwisseling verloopende bestaan hooren spreken, dat zij later, wanneer hun veerkracht terugkeerde en vele wenschen weer in hun borst wakker worden, met tegenzin verwerpen. Ook Edward hield zich op dit oogenblik met de vraag, of het leven, door den edelman voor hem geopend, op den duur hem bevredigen zou, niet bijzonder bezig, en hij kon

het ook niet, daar de eenvoudige vraag, waar te gaan zitten, vooralsnog zijn geheele aandacht vorderde. Het scheen dat Vredenburg na zijn herhaalde uitnoodiging toch eindelijk ontdekt had, dat het vrij moeilijk blijft, plaats te nemen waar geen ruimte is, en dat het niet helpt of er stoelen zijn, als men ze met boeken heeft volgelegd; hij sloeg een verwarden blik om zich heen en zeide: »neem die folianten maar weg, gij zult ze wel ergens kunnen neerzetten; zorg echter dat er geen papieren uitvallen.»

De raad was goed maar lastig te volgen, want ieder blad lag vol kleine papierstrooken, en hij werd ook niet zoo nauwkeurig ten uitvoer gebracht, of de geleerde zag met angst zijn kostbare werken in vreemde handen; en toen Edward ten laatste Kempo van Martena's »Landboek ofte Annael," waarbij hij tal van opmerkingen gevoegd had, wilde verleggen, scheen de verzoeking te machtig; haastig strekte hij den arm uit en zeide: »geef mij dat boek, het is nog nieuw, de staatsbesluiten van 1498 tot 1530, maar ik heb er veel bladen ingelegd en veel bijgeschreven, ik wil het nog even inkijken.»

De jonge man reikte hem het boek; van een verder gesprek moest hij daarmee afzien, want de letters bezaten een aantrekkelijkheid voor Vredenburg, waartegen zijn beleeftheid niet kon opwegen, en zoo verzonk hij zeer spoedig opnieuw in zijn studie, welke Edward geen andere tijdkorting overliet dan in de kamer rond te zien of haar verstrooiden bewoner waar te nemen. De eerste had weinig opmerkelijks, de tweede daarentegen kon den blik, die hem aandachtiger beschouwde, niet ongeboeid laten.

Sommige menschen hebben iets van een schilderij, wier kleuren vergaan zijn. De vorm is nog even duidelijk, maar de tinten zijn uitgesleten en hebben voor een algemeenen, onzekeren toon plaats gemaakt. Zoo scheen het ook met Vredenburg. Zijn voorkomen was niet ouder dan zijn leeftijd, maar men behoefde deze trekken slechts nauwlettend te volgen om terstond te bemerken, dat al wat kleur en

gloed op het doek des levens tooveren kan sedert lang hier geen plaats meer gevonden had. Er was iets in zijn groote, lichtbruine oogen, dat naar een ver verleden deed vragen; hun opslag was moede en ofschoon niet zonder deelneming echter zonder lust; ze waren als die van iemand, wiens zaligste en wiens smartelijkste blik op een wereld heeft gerust, die hem niet meer omgeeft, en die al wat hij thans om zich heen bemerkt alleen nog door den nevel ziet, die zich over de beelden uitbreidde, eens helder verlicht, een nevel, meestal uit tranen geboren. Zulke oogen, vol uitdrukking en toch niet sprekend, wekken hetzelfde gevoel op, dat de trek om gesloten lippen wakker kan roepen, de zekerheid, dat zij veel zouden kunnen zeggen, maar in woorden van een taal, die niet meer weerklinkt, de taal van hun afgedaan leven, die verstomde, omdat zij zelf begreep geen oor te zullen vinden, dat haar kon verstaan. Vele oude menschen zijn als grafsteenen, zij dragen de opschriften van reeds lang in het verleden rustende jaren; maar een jonger geslacht gaat den steen voorbij, zonder het schrift te lezen, dat alleen den dood, niet den inhoud van het leven vertelt.

Ook Edward wist geen gedachte aan deze verschijnselen vast te knopen; de in blinde verslaafdheid aan zijn werk geketende geleerde, met zijn aan boeken, niet aan menschen gewijde belangstelling, scheen zoo volkomen ongeschikt om zich in een andere wereld te bewegen, dat men zich hem niet kon voorstellen als ooit in haar midden geweest; haar stormen schenen méér dan hij zou kunnen verdragen. De jonge man meende aan Vredenburgs gelaat te zien, dat hij een geschiedenis moest hebben gehad, maar zijn omgeving vertelde niets romantisch en hij was zoo geheel en al in haar opgegaan, dat hij zich thans als 't ware met haar vereenzelvigd had; er kwamen dus geen fantastische voorstellingen van mogelijk eens doorleefde lotgevallen in Edward op, terwijl hij een vervolg van hun afgebroken gesprek wachtte.

Zeer spoedig deed zich dat niet voor. Vredenburg bleef geruimen tijd in zijn gedachten verzonken, en misschien zou zijn gepeins nog langer geduurd hebben, ware niet de bediende verschenen om hem tot het middagmaal te roepen. De geregelde terugkeer van dit bericht had den ouden man gewend hiernaar te luisteren, en zoo legde hij dus zijn boek neer en stond op. »Gij moet mijn geringe spraakzaamheid verschoonen," zeide hij tegelijk, »ik ben niet meer aan vreemd gezelschap in deze stille werkkamer gewoon; en zoo geef ik mij als van zelf aan mijn lectuur over. Ik zal u echter een middel aanwijzen, om u bij zulke gelegenheden voor verveling te vrijwaren."

Hij opende een zijdeur, die den toegang tot een portaal vormde, aan welks einde zich een tweede deur bevond, waardoor men den tempel, die Vredenburgs heiligste schatten bevatte, kon binnentreden. Het was een uitdrukking van verachtend medelijden, die de lippen van den edelman om speelde, wanneer men hem over de kostbare meubels of de prachtige leefwijs van zijn gelijken sprak, maar hij was toch evenmin van de zucht naar vertooning geheel vrij; dat verried het welbehagen, waarmee hij zijn gast dit vertrek binnenleidde. Het werd gewoonlijk de bibliotheek genoemd en kon een voor die tijden werkelijk zeer aanzienlijke boekerij heeten. De in zijn moedertaal geschreven werken en manuscripten vulden de niet zeer groote studeerkamer, maar hier was al wat hij in vreemde talen bezat tegen de donkere eiken wanden opgestapeld, en zag men de meeste werken der oudheid, benevens de voornaamste schrijvers van Italië en Spanje in ongewoon aantal bijeen. »Gij ziet, hier is voorraad," merkte hun eigenaar dan ook met welgevallen aan, »ik heb zooveel mogelijk getracht een volledige verzameling bijeen te krijgen, en het is mij, mag ik zeggen, boven verwachting gelukt."

Edward stemde dit toe en bewonderde eenige fraaie exemplaren, maar de lucht in de bibliotheek was koud, en de donkere boeken ontvingen door het hooge, smalle venster

geen zonnestraal, zoodat hij hartelijk hoopte, geen der vele werken in Vredenburgs hand te zien gaan. Het scheen dezen moeite te kosten, doch hij onderdrukte zijn neiging.

»Gij kunt hier altijd een aangenaam onderhoud vinden,» zei hij, met een laatsten teederen blik op de voorwerpen zijner liefde; vervolgens wenkte hij den jongen man mee te gaan, opmerkend dat Helene hen niet langer wachten mocht, en sloot de deur. Zijn geheele wezen scheen ouder en afgematter te worden, toen hij zijn studievrienden uit het oog verloor, en met een tragen, moeielijken stap ging hij den vreemde in de lange, schemerige gangen voor.

De eetkamer, waarheen Edward nu geleid werd, was eens zeker voor talrijke gezelschappen bestemd, want de indruk van ruimte en ledigheid, dien het geheele huis maakte, heerschte ook hier. Gelijk Vredenburgs gelaat den jongeling aan een geëindigd verhaal deed denken, waarachter nog eenige bladen wit papier zijn vastgemaakt, zoo wekte zijn woning de gedachte aan een verleden op, dat spookachtig is blijven rondwaren, en de resten van een afgeloopen feest op de tafels uitstalt, waaraan geen gasten meer verschijnen. Nog prijkte de vloer, waarover vroeger menige vlugge voetstap was heengegaan met zijn kunstig ingelegde figuren; nog zagen de fraaie bloemen van het bonte behangsel, eens door menig gelaat, blozender dan zij, aanschouwd en geprezen, op de aanzittenden neer; maar het waren andere gestalten, die hier plaats namen, en de geest van vervlogen pracht en vreugde, door die overblijfselen uit vroeger dagen gevangen gehouden, voegde zich met een zucht van weemoedige berusting bij een gezelschap, dat hem zelfs niet uit de herinnering kende. Het huis was, zooals Edward later vernam, van een door weelderige feesten verarmden edelman in het bezit des tegenwoordigen eigenaars gekomen, en wanneer de klank van het vroolijke gelach, eens bij het rondgaan der bekers hier gehoord, nogmaals door het leege

vertrek had kunnen schallen, zou niemand het als de echo van welbekende tonen hebben begroet.

De jonge man kreeg zijn plaats naast Vredenburg; Helene zat tusschen haar vader en hun gast, aan wiens anderen kant een ledige zetel stond, en het was op dezen ziende, dat de heer des huizes ontevreden vroeg: »is Filips nog altijd uit?"

»Hij heeft gezegd, dat het misschien later zou worden, hij was op een jachtpartij gevraagd," antwoordde Helene vergoelijkend.

»O natuurlijk, hij draagt zorg overal te zijn, behalve daar waar hij wezen moet," zei haar vader bitter. Een ernstige blik van zijn dochter deed hem verdere opmerkingen sparen, en hij keerde zich zuchtend naar Meerwoude, wien hij vroeg of de landvoogdes hem het nazien van eenige papieren, die hij voor zijn werk noodig had, veroorloofde.

»Ja, zij is gaarne bereid u van dienst te zijn, het hof is geheel in een Maecenas-stemming," antwoordde Reinout; »onze geëerde gebiedster heeft nu ook de wetenschap, mits in schaduw van de kerk, onder haar vleugelen genomen en wil haar zegenende hand, zoolang zij elkander goed verdragen, over beide laten gaan."

»Ik ben haar, om welke reden ze ook moge handelen, zeer dankbaar," zeide Vredenburg; »ik heb zooveel moeite om onze oude handvesten voltallig onder het oog te krijgen en de oorspronkelijke stukken met latere afschriften te vergelijken, dat iedere hulp een weldaad voor mij is; veel ijver kan ik helaas niet in een tijd wachten, die alleen voor het oogenblik leeft, en zijn verleden niet eert, omdat hij niet werkt voor zijn toekomst." Het was een weemoedige uitdrukking, die bij deze woorden over het gelaat van den ouden man vloog, en zijn oog scheen zich onwillekeurig op de ledige plaats tegenover hem te richten; toen wendde hij zich tot Edward en vroeg: »hebt gij eenige kennis van onze oude manuscripten? Ik ben met een ver-

zameling der verschillende staatspapieren bezig, die, sedert Floris V met de Latijnsche traditie brak, in onze taal zijn uitgegeven."

»Ik heb weinig gelegenheid voor zulk een studie gehad, maar waar ik kon, las ik toch alle vaderlandsche stukken, die in de kloosterbibliotheken bewaard werden; het deed mij altijd leed, dat we daaraan meest zoo geheel vreemd zijn."

Vredenburg knikte goedkeurend. »Het kan niet schaden," sprak hij, »eerst met de klassieken te worden bekend gemaakt; al wat schoon en verheven is moeten wij, helaas! nog altijd op Attischen en Romeinschen bodem zoeken; slechts het merkwaardige en naïeve kan ons in deze documenten van eigen nationaliteit aantrekken."

»Floris V zou ten minste nog verdienstelijker geweest zijn, als hij ons, bij het recht om onze taal te gebruiken, ook een schoonere taal had geschonken," merkte Reinout op, »intusschen".... Een in de steenen gang weerklinkende voetstap brak zijn woorden af en de deur ging open, voor hij weer den draad van het gesprek kon opnemen. Eenige niet zeer vriendelijke bevelen aan den bediende lieten zich hooren, en een zwierig gekleede gestalte trad binnen, die Edward aan den nog verwachten persoon herinnerde, over wien hij ook niet lang in twijfel behoefde te blijven.

»Waarom komt gij zoo laat, Filips?" met dien groet werd de nieuw aangekomene ontvangen, en het was juist geen hartelijkheid, die in Vredenburgs toon doorstraalde.

»Omdat ik niet vroeger komen kon; wat zou het anders zijn?" een toon, even koel en scherp als de vraag, beantwoordde ze, en harde klanken hebben een dubbele echo; dat verried de stem van den ouden edelman, terwijl hij bitter hernam: »in mijn tijd was het gewoonte, dat jonge lieden niet uitgingen zonder afscheid te nemen, en kwam het niet voor dat men hen eerst bij tafel aanschouwde, maar tegenwoordig..."

»Kunnen zij niet meer zorgen, dat hun paarden op klokslag blijven staan; ik was op de jacht. Hebt gij zoo naar mij verlangd, vader? waarlijk . . .» de tusschenkomst van Helene, die zag dat een onverkwikkelijk gesprek in aantocht was, belette hem de zeker niet aangename uiting, die op zijn lippen zweefde. »Wij hebben een verrassing voor u,» zeide zij snel, »onze nieuwe huisgenoot is gekomen en wacht op een kennismaking. Mijn broeder Filips,» wendde zij zich, voorstellend, tot Edward, die opgestaan was en voor den edelman boog, welke thans het oog op hem vestigde.

»Welkom in Brussel, welkom zooals al wat nieuw is, ik betuig u mijn verschuldigde blijdschap,» zeide hij niet onvriendelijk, maar met een lusteloosheid, die ook uit geheel zijn overige wezen sprak, en den vreemde voor 't eerst met die soort van jonkheid bekend maakte, die zoo weinig jaren telt, en toch zoo erg oud is. Filips van Vredenburg was ontegenzeggelijk zeer knap, ja men kon zijn door donker haar omgeven, fijnbesneden gelaat schoon noemen; doch het was een schoon, hetwelk reeds sporen van aanraking met een leven droeg, dat men niet met vreugde kon waarnemen. Edward bezat nog zeer weinig ondervinding en karakterkennis, maar zijn natuurlijk instinct zeide hem, dat deze fraaie, maar onbeschrijflijk moede oogen reeds veel, dat zij beter nooit aanschouwd hadden, gezien, die fijne lippen reeds menig woord, beter in zwijgen begraven, gesproken hadden; want de jeugd leest snel op anderer aangezicht haar eigen taal, en hier stond zij niet. Hij was zeker ouder dan zijn achttien jaar eischten, maar hij zou oud geweest zijn, welken leeftijd hij ook bezeten had; hij was een dier personen, aan welke de natuur wangen geeft die niet licht blozen, en oogen die zich niet snel neerslaan, personen wier jonkheid als de bloem van winterbollen is, die in hun donkere bewaarplaatsen uitliepen, en ofschoon zij bloeien toch reeds gele bladeren om den pas ontloken knop plooien. Ze zijn niet oud door hun kennis,

maar doordat zij de vatbaarheid voor indrukken der jeugd missen, en het is geen blijdschap, waarmee zulk een gelaat gewoonlijk door betrekkingen of bekenden wordt gezien.

Wat Filips betrof, hij scheen zich om de gevoelens, die hij opwekte, weinig te bekommeren. Hij nam plaats, streek den voor zijn jaren zeer ontwikkelden, fraaien knevel glad, tegelijk een vergeefsche poging aanwendend om er niet trotsch op te schijnen, geeuwde en zei eindelijk tot Reinout : »gij hebt uw weddenschap gewonnen, Nivelde moet boete betalen."

Een vluchtig schouderophalen was het eenige antwoord van den aangesprokene, en Edward dacht dat de heer van Meerwoude de zaak waarschijnlijk zeer alledaagsch vond, want hij was bij zich zelf overtuigd, dat deze edelman nooit een weddenschap verloren had ; er zijn spelers, wier optreden niet eens aan de mogelijkheid van een verlies laat denken.

»Was alles van ééne kleur ?" vroeg Reinout na een poos.

»Alles eendrachtig ; op politiek was een verbod gesteld en er is niet tegen gezondigd ; wij hebben waarlijk ook genoeg op dat vervelende aanbeeld geslagen. Mansfeld wilde nog eens beginnen, maar 't maakte geen opgang ; van het dwepen met vrijheid en privilegiën is de nieuwhed al af."

Filips zelf had zich daarvan wel niets te verwijten. Er zijn lippen, die men het aanziet, dat zij de hoogste aandoeeningen, de reinste idealen van het menschelijke hart alleen kunnen uitspreken, om er een minachtend »spreekjes !" bij te voegen, en de jonge Vredenburg had zulke lippen. Hij vertoonde op dit oogenblik een zoo akelige, met zijn jeugd spottende verhevenheid boven alle dweperij, dat Helene, om dien indruk uit te wisschen, haastig vroeg : »en hoe is de jacht geweest ?"

»Dragelijk ; maar ik ben doodaf en mijn hoofd kookt ; geef mij iets verfrisschends, Helene, anders weet ik waarlijk niet hoe ik van avond nog kan uitgaan."

»Wat een groot ongeluk zou zijn," sprak zijn vader bitter ; »overigens kunt gij u immers zelf wel helpen."

»Met genoeg; gij weet dat ik er niets tegen heb om op mij zelf te staan, vader, gij kondt geen beter principe aanwenden.» En zich tot den bediende, die juist binnentrad, keerend, vervolgde hij luchthartig: »breng mij wat verkoelends te drinken en verras u zelf door het snel te doen.»

Zoo Filips warm was, voor de anderen straalde hij alleen koude uit. Het was of ieder gesprek plotseling stierf; Helene staarde met pijnlijk gevoel op Edward, om den indruk na te gaan, dien hij ontving. Vredenburg zweeg als iemand die voelt, dat woorden tóch vruchteloos zijn, en die zich daarom in zijn stille gedachten zoekt te verdiepen, terwijl Reinout ongeduldig voor zich heen zag, en alleen op de gelegenheid scheen te wachten om dit onbehagelijke tooneel op beleefde wijze te eindigen.

»Gij hebt Brussel nog nooit gezien?» vroeg hij Edward ten laatste, en toen deze toestemde, zeide hij tot Filips: »ziedaar dan een goed werk voor ú; alle dingen, die men anderen toont, krijgen weer iets nieuws voor ons zelf; gij hebt een reeks van uitgangen vóór u.»

»O, de heerlijkheden onzer hoofdstad zijn snel genoeg afgekeken, en als men Antwerpen, Brugge en Gent kent, weet ik niet wat er bijzonders aan Brussel is; verheug er u maar niet op,» antwoordde de jongeling, den vreemde onverschillig aanziende en klaarblijkelijk niet zeer vervuld met het denkbeeld, dat hij om dienswille veel moeite zou doen.

Edward nam de zaak vroolijk op. »Maar als men noch Brugge, noch Gent, noch zelfs Amsterdam kent en Antwerpen half vergeten is, zal er in Brussel wel veel te zien zijn,» antwoordde hij opgewekt; »ik heb het eenige voorrecht der onwetendheid, alles wat ik kennen leer nog belangrijk te vinden, niet verloren.»

»Zooveel te beter voor u, want als het niet om ons hof was, zou Antwerpen nog veel aangenamer zijn dan dit eentonige Brussel; sedert Granvelle weg is, ziet het hier uit als een kerkhof van begraven genot.»

Het was voor een vreemdeling wonderlijk, de genoegens

eener hoofdstad van de aanwezigheid eens geestelijken afhankelijk te hooren stellen, en de jonge man was niet genoeg op de hoogte der zaken, om niet met eenige verbazing te vragen: »sedert kardinaal Granvelle vertrokken is?"

»Zeker," Filips begon luid te lachen, »goede hemel, in welk een onbewoond werelddeel zijt gij geweest, dat de geestigheid van heel Brussel u verborgen bleef?" en de eerste werkelijke opwelling van vermaak, die zijn lusteloosheid afbrak, vertoonde zich in zijn blik, terwijl hij Edward als een soort van zeldzaam natuurverschijnsel aanzag; maar daar niemand den geest eener aardigheid, op zijn kosten gemaakt, weet te waardeeren, vond ook deze die vroolijkheid weinig aangenaam, en hij was blij, toen Helene hem te hulp kwam.

»Wij hebben hier zóóveel van Granvelle gehoord," zeide zij, »dat wij hem overal bekend wanen; doch mijn broeder bedoelt, dat de kardinaal een groote stof tot vroolijkheid was om de vele spotternijen, die op hem gemaakt werden, niet omdat hij zelf zoozeer op feest of genot gesteld was."

»O, afkeerig er van is zijn Eminentie nooit geweest," riep Filips; »men weet ook, waarom Scherpenheuvel het bezoek van sommige personen, die men er had kunnen wachten, niet graag zou gezien hebben, en waarom andere er kwamen, die — nu die er zeker wel het minst van allen te huis hoorden."

»Scherpenheuvel was zeker geen tempel, dat is bekend genoeg; maar het staat nu leeg, en ik denk, dat wij het in onze verhalen niet opnieuw hebben te bevolken," antwoordde Reinout op een scherpe, afsnijdende wijze; »overigens is het inderdaad een geluk, dat Granvelle vertrokken is; ik heb Juvenalis nooit meer gewaardeerd, dan nu ik aan de jammerlijke pogingen van onze hoofdstad gezien heb, hoe moeielijk het is satiriek te zijn."

»Dus onze zotskappen hadden niet de eer u te bevallen?"

»Het speet mij ten minste, dat sommigen onzer heeren ze alleen op de mouw van hunne dienaars zetten, ze hadden op

hoofden kunnen prikken, waar ze een goed zinnebeeld geweest waren; Granvelle's kardinaalskap gaven ze juist zoo volkomen terug, als die ze uitvonden zijn geest."

»Waart gij met hem ingenomen?»

»Soms, als ik het niet was met hen, die tegen hem waren. Hij was een groot man, dat is zeker, anders zou hij niet door velen gehaat zijn; en toen ieder wist dat hij niet blijven kón, verraste hij het meest door zijn weggaan; dat is een kunst die bewondering verdient."

»Hij was de beste geleerde, dien ik ooit in de met nietigheid overladen kringen, waarin hij zich bewoog, ontmoet heb," zeide Vredenburg, waarschijnlijk overtuigd hiermede den grootsten lof uit te spreken, dien een mensch verdienen kon; »zijn kennis had hem voor de spotternij van hen moeten bewaren, die zóóver beneden hem stonden, dat zij niet eens in staat waren den afstand te meten."

»En die hun satire waarschijnlijk hard zullen boeten," antwoordde Reinout; »het gedrag van ons volk schijnt mij veel te hebben van het wegslaan van een stok — uit handen die nu een zwaard zullen grijpen."

»Een treurige profetie," zeide Filips; »dan zou het Egmond weinig geholpen hebben, dat ge bij St. Quentin voor hem in de bres sprongt."

»Bij St. Quentin! hebt gij daar gevochten?" Met levendige belangstelling deed Edward die vraag; dat ten minste was een terrein, waarmee hij door ontelbare verhalen bekend was, een gebeurtenis, die zijn hart in geestdrift had doen kloppen, en hem bij Meerwoude's toestemming het woord van benijding ontlokte: »gelukkig die in zulk een strijd geweest is."

Reinout zag hem met dien blik van half medelijdende ironie aan, dien een volwassene soms op de vurige verrukking van kinderen werpt. »Ja," antwoordde hij, naar het litteken aan zijn slaap wijzend, »ik had het geluk deze herinnering mee te nemen, eenige weken lang te ervaren hoe smal de grens tusschen leven en dood is, en, toen ik

eindelijk genezen was, te weten voor wat verheven belangen wij onze wonden ontvangen, en op hoe heilige altaren ons bloed vergoten wordt. Het was kennis, maar kennis en illusie zijn niet altijd elkanders vrienden."

»Noch St. Quentin noch Grevelingen hebben gehouden wat zij beloofden," vervolgde de oude edelman; »zij baanden den weg tot vrede, doch wat beteekent een vrede, die slechts de vroeger geplukte vruchten verteert, en die in-stee van kunst en wetenschap te doen herleven, genotzucht en weelde vrijliet?" Een bitterheid, die van eigen grieven getuigde, sprak uit zijn stem, en werkelijk was het hem een groot leed, dat in de voorname kringen, hem door zijn geboorte aangewezen, aan zijn geleerd streven zoo weinig waarde werd gehecht. Maar hij had dien indruk reeds zoo dikwijls laten doorschemeren, dat er meer het ongeduld dan het medelijden van zijn zoon door werd opgewekt. »Ik begrijp niet," zeide deze, »wie de vruchten zou willen plukken, als zij niet mochten verteerd worden; wanneer ieder ze enkel verzamelde, zou er spoedig geen magazijn meer wezen, groot genoeg om den voorraad in te bergen."

»Wel gelukkig dan, dat sommigen althans de verdienste hebben van met zóóveel ijver hiertegen te waken, dat ze zelfs geen tijd meer overhouden om zich nog op een ander gebied te onderscheiden," sprak Vredenburg sarcastisch.

Er zijn menschen, die voor anderen het vermogen van een slijpsteen bezitten; ieder woord, dat met hen in aanraking komt, schijnt scherp te worden, en Filips was voor zijn vader zulk een slijpsteen. Het was bijna een uitdrukking van afkeer, die zich op zijn gelaat vertoonde, en Edward, aan een gelukkig huiselijk leven gewend, zag met pijnlijke verbazing die wederzijdsche koelheid in een zoo nauwe en meestal zoo innige betrekking. Hij wierp een blik op Helene; ze scheen zijn gevoelens te vermoeden, want een gedwongen, angstige trek teekende zich op haar wezen, en zij bracht door een haastige vraag aan Reinout het gesprek op andere onderwerpen; doch ofschoon de maal-

tijd hierdoor rustig ten einde liep, was het haar aan te zien, dat zij met een verlicht hart dit einde begroette. Versleten plekken in een kleed worden door den drager het scherpst gezien als er gasten zijn, en de jonkvrouw, misschien voor zich zelf aan deze verhouding reeds gewoon, scheen haar toch voor den vreemdeling te willen bedekken; dat verried die pijnlijke uitdrukking en de blik waarmee ze soms tot Meerwoude opzag, alsof ze hem om bijstand vroeg. Zij scheen met den edelman op zeer vertrouwelijken voet te staan, en deze verleende haar ook de gewenschte hulp; hij kon echter voor Edward den onaangename indruk niet wegnemen, en de bron, waaruit zijn pogingen voortvloeiden, was nog minder geschikt om ze te doen slagen. De aanblik dier vertrouwelijkheid kon den jongen man slechts meedeelen, dat Reinout, zoo al geen huisgenoot, dan toch een zeer druk bezoeker zou wezen, en zijn eerste gewaardwording van tegenzin was niet verminderd. Al moest hij erkennen, dat de manieren van Meerwoude gemakkelijk waren en meer opmerkzaamheid voor hem aan den dag legden dan hij in zijn positie kon vorderen, toch hoorde hij zijn scherpe en vaak ware opmerkingen zonder genoeg aan. Reinouts antwoord op zijn door jeugdige geestdrift ingegeven vraag naar den slag die de glorie der Nederlanders was, had hem pijnlijk aangedaan; het was of zijn eigen gevoelens in de borst van dezen man nooit werkelijk dank zouden vinden, en niets ontmoeten dan den wispel van den spot, die in de overtuiging van anderen liep. Reinout zag hem niet, en uit het trotsche bewustzijn geboren, hoe ver men zelf al hun dwalingen achter zich liet.

Na het middagmaal verwijsde de heer van Vredenburg, al lang in gedachten afgeleid, volgde haar, zoodat de drie jonge mannen alleen bleven. Filips maakte van die gelegenheid gebruik om een onderwerp, van meer belang voor hem dan de zaken zijns vaders, op het tapijt te brengen. »Wel Reinout,» riep hij, »hebt gij de nieuwe ster aan den hemel van ons hof al zien schitteren? Venus in

eigen persoon! — Zij is pas eenige dagen hier, ten dienst van de landvoogdes uit Parma gekomen.”

»Een van de nieuwe decoratiën dus, die naar den schouwborg lokken. Heeft zij al een bestemming?”

»Voor zoover ik weet niet, of het moest zijn om te toonen, dat Margareta van tegenstellingen houdt.”

»Zij is een merkwaardige vrouw; anderen willen altijd licht van hun contrasten ontvangen, maar zij is met de schaduw tevreden, als die haar maar beter laat werken.”

»Dan hebt gij toch ook gezien, dat de gratiën onze gebiedster niet tot haar petekind kozen? ja, de afstand is groot. Maar meent gij dat de landvoogdes weer een huwelijk teweeg wil brengen? Als het zoo is, dan hoop ik dat zij het op u gemunt heeft; ik zou u toch gaarne overwonnen zien, gij verwende gelukkige, die den Hippolytus speelt omdat gij al zoovele Phaedra's gevonden hebt. Is er geen gelegenheid om spoedig te ontdekken, hoever uw ongenaakbaarheid gaat?”

»Gij meent, of er hoffeesten ophanden zijn? Vooreerst wordt nog de gepaste rouw om Granvelle gedragen, en dan zal het weer het gewone zijn; van grootere vermaken kan met de zomermaanden niets komen, gij zult dus nog geduld moeten hebben, maar” — Reinout veranderde van toon en sprak in het Italiaansch — »laat mij u een raad geven, alsof ik nog steeds het genoegen had uw mentor te wezen; pas voor die zuidelijke schoonen op. Een noordsche geliefde kent altijd zekere grenzen, maar deze bekoorlijke nimfen baden liefst in het goud. Gij weet ook, waaraan sommigen van uw bekenden hun fortuin verloren hebben.”

De herinnering scheen Filips niet aangenaam. »En waarom,” vroeg hij, »wordt uw wijze raad mij in de taal dier verderfelijke schoonen gegeven?”

»Ik wil geen landelijke onschuld terstond door een tafereel onzer zedelijke verdorvenheid kwetsen; bij u behoef ik daarvoor, helaas, niet te vreezen; gij hebt die naïveteit al zoo lang verloren, dat ik soms twijfel of gij ze ooit bezeten

hebt." De woorden klonken schertsend maar hun zin moest van dieper beteekenis zijn, want Filips zag met een schuwen, zeer ontstemden blik in het gelaat van den waarschuwer, die nu weder in zijn eigen taal en op zijn vroegere luchtige manier vervolgde: »ik heb echter toch een troost voor u; ik genoot gisteren de eer, onzer landvoogdes van dienst te zijn bij het opsommen van al de stervelingen, die naar een uitnoodiging tot haar huiselijke bijeenkomsten verlangen, en die kans ten minste blijft u dus nog over."

»Het is ook wel noodig; onze gebiedster heeft in de laatste tijden geen ander teeken van leven gegeven dan in plakaten en belastingen. Men begon waarlijk te vergeten, dat men in een hofstad leefde," en de jonge Vredenburg wierp zich met een uitdrukking, alsof hij het kapitaal van zijn lusteloosheid sedert lang had uitgezet en nu den geheelen interest daarvan ophaalde, achterover in zijn zetel.

Reinout stond op. »Ja, misschien wijkt de engel Michaël terug en gaan Edens poorten open," zeide hij. »Nu vaarwel, ik ga nog even naar de bibliotheek, en dan tot van avond bij De Burge." Hij groette, en liet Filips aan een gesprek met zijn nieuwen huisgenoot over, dat door dezen geopend werd. »Is de heer van Meerwoude een vriend van uw huis?" vroeg hij, nieuwsgierig om iets naders te hooren.

»Hoe vindt gij hem?" Filips volgde de niets verklarende gewoonte van een vraag liefst met een andere vraag te beantwoorden.

Edward haalde de schouders op. »Ik geloof dat het zeer goed is hem niet tot vijand te hebben."

»Dat is het; hij heeft twee gevaarlijke wapens: een scherpe tong en een scherp staal, en ik heb beide dikwijls zien wonden. Er was een tijd, toen ik zelf angst voor hem had; hij was mijn leermeester, opzichter en rechter, alles in één persoon."

»Uw leermeester?"

»Ja, mijn vader was van meening, dat ik geen vuriger streven zou kennen, dan mij terstond tot secretaris voor

zijn geschriften, tot lexicon van zijn woorden en tot echo van zijn denkbeelden te maken; hij plaatste mij dus onder Meerwoude's leiding en, het resultaat daargelaten, was de keus niet slecht. Leg de duisterste plaats uit het duisterste boek hem voor, hij zal ze u verklaren als er licht in te brengen valt, en u anders zoo goed uitleggen, waarom zij u donker is, dat gij meent volkomen op de hoogte te zijn. Hij spreekt het schoonste Italiaansch dat ooit in Florence weerklonk, en schijnt in alle krijgswegen gezeten en alle veldslagen meegemaakt te hebben, ja hij kent de reden van iedere daad nog beter, geloof ik, dan degenen die ze ten uitvoer bracht."

Edward antwoordde niet, hij had een gevoel dat dit wonder van kennis nooit zijn vriend zou wezen, maar hij verzweeg zijn gedachten, en Filips vervolgde: »Ik liet mij natuurlijk niet tot dat kluizenaarsleven opvoeden, waartoe mijn vader mij bestemde, en Reinout scheen zich ook niet veel moeite met mij te willen geven. Ik werd dus spoedig van zijn voogdij ontslagen, maar met Helene ging het des te beter, zij is zijn gehoorzame volgeling en maakt hem tot haar orakel."

Edwards ingenomenheid scheen door deze laatste verzekering niet aan te groeien; eenigszins spottend vroeg hij: »de heer van Meerwoude komt dan zeker ongaarne aan het hof en in wereldsche zaken, als hij bestendig met zoo verheven dingen bezig is?"

»O, wat anders zijn kennis van wereldsche zaken aangaat, die is groot genoeg. Hij weet even goed, waar men in Brussel den besten wijn drinkt, als welke soorten van hartsterking in onmogelijke tijden onder onmogelijke volken gebruikt werden, en hij zal u dadelijk zeggen waar het sterkste fluweel en de fijnste kanten gemaakt worden, of waar gij de vlugste paarden koopt, ja, al jaagt hij niet, zal hij u toch leeren hoe gij uw wild verschalken en uw honden dresseeren moet. Ik geloof zelfs, dat hij zoo volkomen op de hoogte van alles is, wat met het schoone

geslacht samenhangt, als iemand, die onder het balmuultje eener beminde of de pantoffel eener vrouw stond, en onze dames zijn zeker niet in gebreke gebleven om hem die kennis te verschaffen. Ik ben overtuigd, dat de bekoorlijkste van ons hof tevreden zou zijn met de veroveringen, die hij gemaakt heeft."

Het was goed, dat Meerwoude bij dit register van zijn bekwaamheden niet tegenwoordig was, anders zou hij wel met keizer Julianus hebben moeten denken: onze vijanden werpen steenen op onzen weg, maar onze vrienden hoopen ze op tot muren, om een lofrede op ons te kunnen houden als wij die omhalen. De schets van het onmogelijke wezen, dat de jonge Vredenburg beschreef, maakte op Edward even min een aangenaamen indruk als dergelijke schetsen ooit op iemand gemaakt hebben, en het was ten minste gelukkig, dat Filips dit opzet ook niet gekoesterd had, anders zou hij zijn doel gemist hebben; maar ofschoon hij als lofredenaar optrad, hield hij toch al zeer weinig van den zoo geroemde. De kennis die iemand niet bezit, en die, als hij ze bezat, de nijd verzwijgen zou, wordt hem zeer dikwijls toegedicht, wanneer haar glans ook op den verteller terug kan stralen, en zoo voelde Filips, dat hij zelf merkwaardig zou worden door Reinout als zoodanig voor te stellen, want de vertrouwde bekende van een belangwekkenden persoon heeft zijn gewicht, en als het beeld maar verblindde, dan mocht het wel overdreven zijn. Of hij Meerwoude daarmee een dienst bewees, was van geen beteekenis, en hij hoorde zonder ongenoegen Edwards vraag: »heeft hij u die veroveringen zelf meegedeeld?"

»Gij zijt ondeugend," riep hij, »ik mag de bronnen, waaruit mij die kennis toevloede, niet noemen, maar ze gaven zuiver water. De vrouwen hebben zoo ongelijk niet; zij behalen gaarne overwinningen, en zulke zwakke stervelingen als ik, die terstond bewonderen, zijn lang zoo verleidelijk niet als een ijsberg, die eindelijk voor de zonnharer bevalligheid ontdooit."

»Is het met den heer van Meerwoude reeds zoo ver gekomen? is hij verloofd?»

»Neen, dat is juist het ongeluk; hij doet de schoonen bevrozen, in plaats van aan haar warmte zelf te smelten, maar zij beproeven het toch altijd weer. Intusschen, als Hypatia niet herleeft, met een opgelost mathematisch probleem en een harer verloren schriften in de hand, vrees ik dat zijn stamboom weinig kans op uitbreiding heeft.»

Het weder binnentreden van Helene brak hier hun gesprek af, en daar zij berichtte dat Vredenburg Edward wenschte te spreken, ging men uiteen.

Edward begaf zich naar den ouden edelman en ontving diens inlichtingen over de bezigheden, die hij in 't vervolg zou te doen hebben. Zij waren niet bijzonder zwaar, en zoo voelde hij zich met zijn nieuw verblijf vrij wel tevreden, terwijl hij althans zijn vrouwelijke huisgenoot oneindig aangenamer vond, dan hij had durven verwachten, of dan hij hoopte dat anderen met hem vinden zouden. Het pleitte zeker voor zijn smaak, zoo die instemming verwierf, maar toch wenschte hij wel, minder overtuigd te moeten zijn dat dit met Meerwoude het geval was, en wanneer deze op 't oogenblik van de landvoogdes een zending naar Spanje ontvangen had, zou hij de keus van Margareta niet hebben gelaakt. Onwillekeurig was hij in zijn gedachten bestendig met hem bezig, en toen hij zich dien avond ter rust begaf, droomde hij dat men zijn geluk begraven had, terwijl alleen de alles wetende Reinout het geheim kende, waar men het verborgen hield, en hem die plek niet wilde aanwijzen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Nature, that great tragic dramatist, knits us together by bone and muscle, and divides us by the subtler web of our brains; blends yearning and repulsion; and ties us by our heartstrings to the beings that jar us at every moment. We hear a voice with the very cadence of our own uttering the thoughts we despise.

GEORGE ELIOT.

Men gelooft vaak, dat de eerste droomen in een nieuwe woning voorspellingen zijn van hetgeen er in dat verblijf met ons zal gebeuren, en Edward had dan zeer veel moeten droomen. Maar hij was ondichterlijk genoeg om het niet te doen, en nadat de gedaante van Reinout door een nevel omhuld was, kwamen geen nieuwe beelden zijn rust verstoren. Hij zonk in een vasten slaap, en het daglicht drong reeds zijn vertrek binnen, eer hij ontwaakte en bij het gezicht van den morgen verschrikt overeind rees.

Het was nog niet laat; doch onbekend met den tijd, waarop zijn nieuwe huisgenooten plachten bijeen te komen, stond hij op en begon zich gereed te maken. Zijn kamer zag op een zijstraat uit, en het was met een vreemde gewaarwording, dat hij die rij sombere huizen gadesloeg; want de volle herinnering der ochtenden van Ilmenoude leefde nog in zijn ziel, en wel moest het verschil, dat hij nu aanschouwde, hem treffen.

Er is iets heerlijk in den morgen op het land. Als de zon boven groene wouden of vroolijke velden opgaat en haar stralen in duizend lichtende dauwdruppels weerkaatst, als nog geen geluid behalve het zingen en kweelen der vogels de stilte afbreekt, en de bloemen, nog verfrischt van den koelen nacht, in volle schoonheid geuren, schijnt ook het hart zich verruimd en verkwikt te gevoelen. Het wil iets van die reine, stille natuur aannemen, over welke geen zonnegloed en geen gure avondwind nog heengingen; het tracht voor een oogenblik zijn gedachten te vergeten en als die heldere morgen te zijn, die niet denkt hoe de dag wezen zal, die hem volgen moet.

Hoe anders de aanblik hier! Grijs en strak zagen de muren hem aan, ze schenen zich in hun eerwaardige somberheid over de onderstelling beleedigd te voelen, dat een dartele lichtstraal het zou kunnen wagen, hun ernstige tint met grillige spelingen te verbreken, en ontstemd trad Edward van het venster terug. Hij keek zijn kamer rond, maar overtuigde zich dat ook hier niets te zien was, en ging naar beneden. Op de trap kwam hem de bediende tegen, die hem gisteren de poort van zijn nieuw verblijf geopend had, en ofschoon de man juist geen vriendelijk wezen als aanbeveling met zich bracht, sprak hij hem aan met de vraag: »ik ben immers niet te laat?»

»Dat kan ik onmogelijk zeggen, als ik niet weet waarvoor,» bromde de oude met knorrige stem.

»Ik meen of de heer van Vredenburg reeds beneden is.»

»Neen; alleen de jonkvrouw is in de eetkamer.» Hij wilde reeds verder gaan, maar een nieuwe vraag van Edward: »is uw andere meester, jonker Filips, dan nog in rust?» hield hem terug. Hij staarde een oogenblik voor zich heen; daarop maakte hij met hand en mond de beweging van iemand, die een glas aan de lippen brengt en uitdrinkt, en zeide met nadruk: »als men 's avonds dát doet, staat men 's morgens niet op een christelijk uur op; ik zeg er niet veel van, want woorden hebben nog nooit een krommen

boom rechtgebogen; maar als iemand het weten wil, dit kan ik hem vertellen: Brussel is een groote stad, en een rijke stad, en een — slechte stad." Hij keerde zich om, mompelde iets van zijn werk en liet Edward aan zijn lot over.

Deze ging naar het hem bekende vertrek. Hij vond er Helene en werd zeer vriendelijk door haar begroet. »Gij hebt goed gerust, hoop ik," zeide zij, hem de hand toestekend, en op zijn bevestigend antwoord vervolgde zij: »wij zullen nog wel een poos alleen blijven; weldra, denk ik, vinden wij gelegenheid tot een gesprek, maar voor het oogenblik moet ge mij verontschuldigen, ik heb den heer van Meerwoude beloofd iets na te lezen, en ben er nog niet mee gereed. Als gij ook een boek nemen wilt, zult ge hier wel iets vinden, en anders is er in de bibliotheek ruime keus."

Er waren ook hier boeken genoeg; het scheen ondenkbaar dat een kamer bij de Vredenburgs zonder die zou kunnen wezen, en de jonge man deed dus wat zij zeide, maar zijn blik toefde zonder belangstelling op de bladen. Dat Helene las, was goed, maar dat zij ter wille van Meerwoude las, scheen hem een zeer onnoodige voorkomendheid, en hij ergerde zich in stilte over de tirannie van den edelman, die haar dwong de fraaie oogen op een werk te bederven, welks inhoud haar misschien even onverschillig was, als dat waarmee hij zich trachtte bezig te houden.

Het was of de letters haar onschuldig fatsoen niet wilden bewaren; uit ieder blad zagen hem Reinouts spottende blikken aan, en hij legde eindelijk bijna wrevelig zijn boek neer. Helene lette niet op hem, hij nam dus de gelegenheid waar om haar thans nauwkeuriger te beschouwen, dan hij gisteren had durven doen.

Inderdaad, schoon was zij niet; zijn eerste indruk werd bevestigd, en toch was het meer het ontbreken van een zeker bekoorlijk waas, dan het bezit van iets onaangenaams,

dat haar dien indruk deed maken. Haar gelaat, tot zelfs de bruine oogen toe, had een karakter, waarvan het geheele huis met zijn stempel van onvervulde behoefte het kenmerk droeg. De trekken waren zeer sprekend en teekenden bij iedere verandering van gedachte; de oogen waren vol uitdrukking, maar aan het geheel ontbrak wat zelfs aan de grootste schoonheid eerst haar ziel geeft, er was geen licht op dit gelaat.

Er bestaat een eigenaardige schaduw, die zelfs te midden van vroolijkheid en scherts haar sluier over het gezicht houdt gespreid, dat schijnbaar blijgeestig lacht. Ze plooit geen zware rimpels op het voorhoofd en roept geen tranen in het oog, maar ze is altijd aanwezig; ze is het ijs dat nimmer ontdooit, het doode hout aan den frisschen boom, die zoo vol in blad schijnt te staan en toch niet geheel wil ontluiken. Zulke doode punten in het menschelijk hart ontstaan door leed, teleurstelling en hoe al de wolken heeten mogen, die zich voor de zon van het geluk kunnen plaatsen, maar ze ontstaan ook omdat er in het geheel nog geen zon geschenen heeft; het kunnen wolken, maar het kan ook een grijze mist zijn. Dat onbepaalde, dat gemis aan een verwarmenden lichtstraal of, zoo het licht reeds verdween, aan een schoone herinnering, dat is het wat op menig gelaat een uitdrukking teekent, gelijk aan die welke Edward thans op Helene's trekken bemerkte. De lach die nooit vol en vrij uit de borst heeft kunnen dringen, de jubel die zich nooit heeft kunnen luchtgeven, de zang die nooit kon weerklinken, al de vreugd, waarop het hart recht had en die het nimmer genoot, heeft zich opgehoopt en is er — versteend.

Misschien kon de jonge man zijn waarnemingen niet onder die verklarende woorden brengen, maar toch dat naamlooze iets, dat als het ontbreekt het gelaat tot een landschap zonder zon maakt, ontging hem niet. Hij zag dat haar gemoed een speeltuig wezen moest, waarvan vele toetsen nooit waren aangeraakt, en hij vroeg zich af wie

het wel kon geweest zijn, die vergeten had ze aan te slaan.

Eerst het geluid harer stem wekte hem uit zijn overpeinzingen, en tegelijk onmoetten elkaar beider blikken. Het scheen dat de aandacht, waarmee zij zich bespied zag, haar verwondering baarde, maar geen spoor van dien verlegen bloos, die anders zoo licht de wangen van een jong meisje kleurt, vertoonde zich op haar bleeke trekken, en haar toon verried evenmin eenige verwarring. »Ik heb lang gelezen,” zeide zij, »het is nu goed weer tot de wereld terug te keeren, niet waar? wij leven door onze boeken toch eigenlijk half in graven.”

Edward voelde zich pijnlijk getroffen. Het was hem als moest ze zijn gedachten begrepen hebben, zoo sterk klonk dit gezegde als een toespeling op den indruk, dien hij van haar ontvangen had, en hij antwoordde met deelneming: »ja, de smart van het verleden verduistert nog ons leven, maar toch brengt ze ook troost aan; toen ik voor het eerst den dood mijn pad zag kruisen, toen maakte het mijn leed minder ondragelijk als ik las, hoevelen het gedragen hadden, en hun berusting was het eerste wat ook mij tot onderwerping stemde.”

Helene zag verbaasd op; er scheen een vraag op haar lippen te zweven, doch zij onderdrukte die en hernam peinzend: »weet gij wat er gisteren in mij opkwam, toen ge mij van den dood uwer moeder verhaaldet? Ik benijdde u; ik dacht dat het heerlijk moet zijn, verloren betrekkingen zoo innig te kunnen betreuren, want hoe vurig moet men ze dan bemind hebben, en het smartte mij, alleen het verlies, niet ook de tranen te kennen.”

»Was uwe moeder.....”

»Ik was nog maar weinige dagen oud toen zij stierf. Filips is mijn halve broeder, en” — een sombere uitdrukking kwam over haar gelaat — »het tweede huwelijk van mijn vader was niet gelukkig; ik zou, al ware het niet zoo spoedig verbroken, daarin nooit een vergoeding gevonden

hebben voor het gemis, dat uw woorden mij gisteren zoo levendig deden voelen."

Er sprak zulk een weemoed uit hare oogen, dat Edward vol verlangen dacht, of er niets was dat hun een straal van licht kon geven; maar het is moeielijk de smart te troosten, dat wist hij van zich zelf, en zeker nog veel moeielijker de eenzaamheid, die haar leegte betreurt, op te beuren. Eer hij nog een gepasten vorm voor zijn woorden kon vinden, had Helene zich reeds hersteld; de oude, kalme uitdrukking keerde terug. »Wilt ge mij een genoeg doen?" vroeg zij.

»Niets zal mij liever zijn."

»Doe dan geen vragen aan mijn vader over zijn vroeger leven. Hij heeft veel verdriet gehad, dat helaas! niemand meer uit zijn geheugen kan wisschen; maar ik weet dat iedere herinnering hem pijnlijk is, en hij heeft een duur gekocht recht op de vergetelheid." Zij zweeg even, dan vervolgde zij half aarzelend: »hij zal u misschien soms een weinig vreemd tegen mijn broeder schijnen; wilt ge er geen oplettendheid voor toonen?"

»Ik beloof u, dat mijn woorden nooit de gedachte aan zijn leed zullen opwekken," zeide Edward met warmte.

»Heb dank. Niet waar, gij duidt mijn verzoek niet euvel?"

»Ik stel het als een blijk van vertrouwen op prijs."

Een vluchtige glimlach verhelderde haar trekken. »Wij zullen goede kameraadschap houden," sprak zij opgewekt, »wanneer gij al mijn beden zoo blijft beschouwen."

»Dat zal mij zeker niet zwaar vallen."

»Wie weet het? ik was ten minste vroeger soms lastig genoeg." Een vroolijke toon zou aan dat gezegde niets opmerkelijks geleend hebben, maar zij sprak het met zoo diepen ernst uit, dat het meer op een niet te weerleggen overtuiging dan op een schertsende zelfbeschuldiging geleek.

Zij was opgestaan en wilde het boek, dat zij gedurende hun gesprek ter zijde had gelegd, wegbergen, maar het schoof van de gladde tafel, en viel op den grond.

Terwijl Edward zich bukte om het op te rapen, ging zijn oog over de open bladen. »Leest gij Latijn?» vroeg hij.

»Zeker, ik was tot nog toe mijn vaders famulus, en ik had het druk genoeg,» antwoordde zij; »zie, daar hebt gij nu een gedenkteken van mijn moeilijke dagen aanschouwd; als ik er nog aan denk hoe zwaar van begrip en hoe lastig ik was, om het zoo ver te brengen, moet ik wel aannemen, dat men veel te zacht voor mij was door mij geen erge verwijten te doen; ik had ze zeker wel verdiend.»

»En waarom schonkt ge zulk een voorliefde aan de studie? ze is geen gewone vrouwelijke bezigheid.»

Zij haalde de schouders op. »Het is als vanzelf gekomen, ik herinner mij niet eens hoe; iets wat zoo langzaam voortgaat schijnt geen begin te hebben; als ik nadenk, is het of er altijd boeken geweest zijn, en ik schijn ze altijd gelezen te hebben.»

Voor Edwards oogen verrees de sombere bibliotheek met haar donkere wanden, haar wijde, kille ruimte en haar lange rijen van oude geschriften, en te midden daarvan zag hij bijna angstig de jonge gedaante, die zich over hun dichte letters heenboog. »Hebt gij altoos in Brussel gewoond?» vroeg hij met een onbepaald verlangen, dat zij helderder streken mocht kennen.

»Wij woonden vroeger op ons familiegoed in Vlaanderen, maar ik herinner mij daarvan weinig, het is allang geleden dat mijn vader die bezitting verkocht;» en dan, met zekere haast dat onderwerp uit het verleden afbrekend, vervolgde zij: »gij noemdet de studie geen gewone vrouwelijke bezigheid; er zijn toch vele vrouwen, die de oude talen en letteren beoefend hebben, beter dan ik het wel ooit zal doen.»

»Ze waren er en ze zijn er, voorzeker, maar toch niet in zoo groot aantal, dat Seneca's wijsgeerige werken veel in hare handen rustten.»

»Nu, ik had ze ook misschien niet opgenomen, als Seneca niet een lievelingsschrijver van Meerwoude was. Hebt ge zijn treurspelen gelezen?»

»Neen.»

»Dan moet gij er toe komen, Reinout zal u anders voor zeer onbelesen houden.»

»Ik ben overtuigd, dat de heer van Meerwoude dat in ieder geval zal doen; als gij die stukken bewonderdet, zou het mij een veel betere aanbeveling zijn.»

»Uw woorden geven mij een eer, die ik niet verdien,» zeide Helene met dezelfde eenvoudigheid, »want hij heeft veel meer gelezen dan ik en heeft ook een beteren smaak, ge zult het wel spoedig bemerken.»

Edward had nog maar weinige vrouwen gekend, maar hij had toch genoeg van haar gezien en gehoord om met verbazing een antwoord te vernemen, dat uit een gezegde, hetwelk zich zoo gemakkelijk als een beleefde erkenning liet opnemen, slechts een vergissing maakte. Het was hem, terwijl hij zich over het volkomen gemis aan opschik in haar kleeding verwonderde, ingevallen, dat het misschien haar kundigheden waren, waarvoor ze al haar behaagzucht bewaarde; doch de toon van haar spreken moest die gedachte spoedig logenstraffen, en ook toen haar vader kort daarop binnentrad, kon hij alleen in Vredenburgs trotschen blik de voldoening lezen, die haar kennis hem verschaftte; zij zelf scheen geen vermoeden te koesteren, dat het vreemd heeten mocht, haar zoo geheel met al wat zijn arbeid betrof bezig te zien.

De oude edelman had thans, alleen met zijne dochter, iets veel aangenamers, dan Edward gisteren voor mogelijk zou hebben gehouden. Hij was niet verstrooid, want het gesprek liep nu slechts over zaken die hem belang inboezemden, en daar Filips zich niet vertoonde, kwam er ook geen der onaangename woorden op zijne lippen, die de tegenwoordigheid van den jongeling scheen op te wekken. Helene sprak over zijn geliefd onderwerp, zijn werkzaamheid, en die opgewektheid, waarvoor Vredenburgs gelaat vatbaar was, vertoonde zich daarop, terwijl hij aandachtig naar hare opmerkingen luisterde en met blijdschap

haar goedkeuring ontving. Hij scheen haar zeer lief te hebben, iets onderworpens, bijna eerbiedigs, sprak uit ieder woord, dat hij tot haar richtte, en ofschoon hij natuurlijk verre haar meerdere in kennis moest zijn, zag men, dat hij zich zelf toch op geen enkel punt scheen te vertrouwen, waarover hij niet eerst haar oordeel had ingewonnen.

»Zij is mijn raadgeefster, die voor alles hulp weet, nietwaar Helene?» zeide hij glimlachend, misschien wel in het gevoel, dat zijn gedrag een verklaring behoefde; en een blik van teedere bewondering trof het jonge meisje, een blik die meer dan woorden uitsprak, wat zij voor hem was, en welks uitdrukking Edward tot in het diepst der ziel roerde. Het mocht niet goed wezen, dat een vader zoo duidelijk zijn uitsluitende liefde voor slechts één zijner kinderen aan den dag legde, toch is er in elke liefde van dien aard iets aandoenlijks, een smart, die haar onrecht verontschuldigen wil; want het hart is zelden reeds in den beginne zoo eng geweest, dat het slechts voor één innig gevoel ruimte had, en teleurstelling en leed hebben meestal vele deuren gesloten, eer de ingang te nauw werd om meer dan één enkel wezen nog binnen te laten. Ook Edward, terwijl hij zich herinnerde, hoe de edelman een droevig leven achter zich had, gevoelde alleen medelijden bij die teederheid, die de eenige scheen, hem uit gelukkiger dagen nog bijgebleven.

En toch, een fout moge te verdedigen zijn, te rechtvaardigen is zij niet. Er is niemand, die zijn liefde tot een oase maakt, of hij vormt het landschap daaromheen tot een woestijn, en Vredenburgs uitsluitende neiging voor zijn dochter had over de betrekking tot zijn zoon een pijnlijke koelheid, zoo niet iets ergers, geworpen. Edward kon op dien eersten morgen al de schaduwzijden der zoo duidelijk verleende voorkeur niet overzien, maar er waren toch slechts weinige dagen noodig, om hem een levendig gevoel van het onnatuurlijke in te boezemen, dat over een huisgezin verspreid lag, waarin bij zoo weinige personen toch zooveel verdeeldheid was. Helene had hem gebeden geen oplettendheid

voor de vreemde verhouding tusschen haar vader en haar broeder aan den dag te leggen, en hij hield getrouwelijk woord voor zoover het zijn spreken betrof, maar hij kon voor zich zelf de opmerkingen niet onderdrukken, die telkens weer bij den aanblik, hier zonder schroom vertoond, op zijn lippen rezen.

Men zegt soms, dat nog uit den natuurstaat, uit een tijd toen de verdelging van anderen zelfbehoud was, de vele elementen van versterking in den mensch zijn overgebleven, waardoor hij zich en anderen het leven verbittert. De kracht, die de noodbaarde, duurde langer dan de nood zelf, en moest, toen zij niets meer te beschermen had, haar vernielende werking doen; niet alleen in verwoesting en dood, maar ook in dien krijg, die reeds uit menig gezin het geluk verdreef, een krijg uit den afkeer van twee harten ontstaan die niet met elkander voelen en toch met elkander moeten leven. Zulk een nauwelijks meer verbloemde afkeer scheen ook hier te wonen, om telkens in die kleine, bittere woordenwisselingen te vervallen, die op zich zelf nietig zijn en die toch alle rust verbannen, totdat de eenzaamheid niet meer een schrikbeeld maar een reddend strand wordt, dat uit de golven van dat samenleven opdoemt. De stap, die met blijdschap vernomen moest worden, tot een klank verkeerd, die den lach van de lippen drijft en den blik met tegenzin vult; de stem, die van liefde moest spreken, door wrevel gescherpt; de naam, die vereenigen moest, tot een nieuwen scheidsmuur gemaakt, want de plichten, die hij oplegt, zijn lang vergeten, maar de rechten, die hij verleent, niet; — dat is het beeld, wat zulke gezinnen vertoonen, en wat ook Edward nu leerde kennen.

Vredenburg had zijn zoon buiten de ouderlijke woning laten opvoeden, en hem eerst toen hij ongeveer zestien jaar was terug doen komen, met de gedachte dat hij nu rijp genoeg was om aan den arbeid te kunnen deelnemen, die zijn vader zonder hulp wat zwaar begon te vallen. Het was immers zoo natuurlijk, dat jongere handen de pen overnamen,

waar die in de bejaarde vingers beefde, en een jonger hoofd de frischheid der vermoeide gedachten vernieuwde; het was wat Helene, waar zij kon, altoos deed; en zoo vond dan ook Filips reeds een middelpunt, waarom men wachtte dat hij zijn cirkels naar eisch zou trekken. Maar bij menschen is soms een neiging voor andere banen, die van het punt waarom zij heengaan ver afdwalen, en de jonge Vredenburg verklaarde spoedig genoeg de hem gestelde taak voor onuitvoerbaar. Hij toonde geen belangstelling in eenigen arbeid; hij hielp niet, integendeel hij stoorde door bestendig nieuwe genoegens te verlangen, en het open aan den dag te leggen, dat deze alleen waarde voor hem bezaten. In plaats van den verwachten steun werd hij een drukkende last, en er was in het hart van den vader geen stem, die naast de toen oprijzende bittere aanklacht der teleurstelling een verzoenenden toon kon doen hooren. Want hier waren geen schoone beelden uit kindsche dagen, en daarmee ontbrak de eenige zonnestraal, die het ijs van zulk een koelheid nog kan ontdooien. Innige liefde toch wordt nimmer gedood, of, waar zij eens heerschte, tracht zij nog lang en krachtig zich tegen de haar vijandige gevoelens van latere tijden te verzetten. Het verleden werpt zijn kleur ook nog over de stemming van het oogenblik, en als er licht uitgaat van zijn herinneringen, dan dringt toch iets van dien schijn zelfs door de nevelen der vervreemding heen.

Helaas, tusschen de beide harten, die zich hier telkens verder van elkaar verwijderden, had zulk een band nooit bestaan.

Edwards komst drukte het laatste, beslissende zegel op deze stemming. Dat hij aan een vreemde het werk had moeten opdragen, voor Filips bestemd, was een feit, waarin Vredenburg had moeten berusten, maar dat hij niet kon vergeven. De beleediging scheen zich te hernieuwen, zoo vaak hij den jongen, krachtigen arm zag, die toch zoo onbereidvaardig geweest was om hem te helpen, en uit al de bittere zinspelingen en stekelige woorden, daarover ge-

wisseld, vormde zich een muur, waarbij iedere dag nieuwe steenen voegde. »Gij kunt uw gang gaan,» placht de oude man op ieder verzoek van zijn zoon te antwoorden, want de kracht van tegenstand had hem, zooals elk gevoel van doortastend handelen, verlaten, maar toch toonde hij altijd, hoe gedwongen zijn toestemming was. »Het zou veel baten als ik neen zeide; uw eerbied voor mijn wenschen is zeker groot;» in zulke inkleedingen gaf hij steeds zijn ja, en Edwards tegenwoordigheid legde noch aan de vraag, noch aan het antwoord eenigen dwang op.

»Ik heb een uitnoodiging voor dezen avond ontvangen; het kan misschien laat worden,» met die woorden trad Filips op zekeren middag het vertrek van zijn vader binnen, waar Melville zat te werken, terwijl de oude edelman in gedachten op en neer ging; een bezigheid, die hij thans staakte om een blik vol wrevel op den persoon te werpen, die met zoo storende klanken zijn gepeins afbrak.

»Als gij eens thuis blijft en mij dat komt aankondigen, zal het mij een grooter nieuws zijn,» zeide hij koel, en hij voegde er ontevreden bij: »het is mij recht onaangenaam, hier in mijn stillen arbeid gestoord te worden.»

»Ik pleeg u zelden hier lastig te vallen; er is waarlijk —»

»Geen kamer, die gij meer schuwt, dat weet ik; gij behoeft er mij wel niet aan te herinneren.» Vredenburg glimlachte bitter: »mijne hand is moede genoeg om geen oogenblik te vergeten, dat de uwe nooit voor haar gewerkt heeft. Nu, doe wat gij wilt» — de arm van Helene, die zich zacht op zijn schouder legde, stuitte verdere woorden.

»Wilt gij niet even met mij naar de bibliotheek gaan?» vroeg zij vriendelijk; zij was bij het hooren van Filips' stap binnengetreten om een onaangenaam tooneel te voorkomen, en haar blik verzachtte ook terstond de ergernis in haar vaders oogen. Hij streek haar over de lange lokken en zeide teeder: »mijn lieve Helene;» daarop nam hij haar arm en ging met haar mee.

Filips ademde vrijer. »Dat treft goed,» sprak hij tot Edward, »ik had u juist iets te vragen,» hij zag den jongen man spottend aan, en vervolgde: »ik zie, ge zijt vlijtig aan het werk; hoe voelt gij u wel in uw eigen voortreffelijkheid?»

»Zoo volkomen nederig, dat ik mijn voortreffelijkheid eerst nu ontdek.»

»Hoe is het mogelijk? ik heb zooveel preeken gehoord over het verderfelijke der ledigheid, dat ik mij zelf altijd voor een engel op aarde hield, zoo dikwijls ik eens werkte.»

»Bij mij is het anders geweest; de vermaning, die ik kreeg, maakte weinig woorden, maar ze was toch bijzonder krachtig,» antwoordde Edward opgeruimd; »als honger een goede kok is, dan is noodzakelijkheid een goede prikkel tot arbeid.»

»Ik dacht het wel,» merkte Filips niet zeer hoffelijk aan, »alle deugd komt uit nood voort; als zij eens op haar eigen voetstuk moest staan, zou het een slechte steun voor haar zijn. — Maar, zooals ik u reeds zeide, gij kunt mij een genoeg doen; ik heb iets te schrijven, en men mag er mijn hand niet in herkennen.» Hij haalde een stuk papier te voorschijn en wierp het Edward achteloos toe. »Daar is het klad.»

Er zijn jonge menschen die de gewoonte hebben, om met een schijn van luchthartigheid alle deugd in twijfel te trekken, zoodat het is alsof zij reeds een menigte droeve ervaringen hadden opgedaan. En toch is dit maar zelden het geval. Werkelijke ervaring wordt ook op dien leeftijd zwaar getild, en het voornaamste nut dier methode is misschien, dat het verstandig mag heeten, om wanneer men zelf niet al te stipt wil zijn ook anderen onnauwkeurig te noemen. Weinig bankroetiers gelooven aan een solide firma. Voor iemand, die meer menschenkennis bezat dan Melville, zou zich die gedachte aan Filips' woorden hebben vastgeknoopt, toen hij in het hem toegeworpen papier een van die galante minnebrieven aanschouwde, die de jonge

edelen plachten te schrijven, en waarin veelal alles lag — behalve liefde.

»Aangebedene,” las hij met bevreemding; — »maar wilt gij zulk een brief wel door mij gelezen hebben?”

»O, ga gerust voort; dat is zoo de vorm; men aanbidt alle jonge schoonen.”

Edward deed geen verdere vragen, maar schreef zwijgend den brief af, dien Filips zeer tevreden bij zich stak. »Het is een aardigheid,” zeide hij, »slechts een weddenschap dat ik haar schrijven zou, zonder dat zij raden kon van wien het kwam. Ik zal u haar later eens wijzen; zij doet hooge eischen, maar ge zult haar zeker bewonderen.”

»Is zij met u verloofd?”

»Dat juist niet; als ik ooit mij de vervelende taak opleg van te trouwen, moet ik zorgen, dat mijn dulcinea nog iets anders heeft dan haar schoon, wat ook wel niet groot zal zijn, want het is merkwaardig hoe leelijk de meeste rijke dames er uitzien, en dus voorloopig” . . . een uitdrukking, misschien in de kringen, die de jonge Vredenburg maar al te vroeg was binnengetreten, niet ongewoon, dreef het bloed naar Edwards wangen, en deed den spreker, die helaas niet bloosde, plotseling ophouden. »Hum,” mompelde hij, »ik geloof dat Meerwoude gelijk heeft, ge schijnt bijzonder teergevoelig; hebt ge op dat punt nog geen ervaring gemaakt?”

»Neen, en ik hoop ze ook niet te maken.”

Filips trachtte een spottenden blik aan te nemen, maar het ging niet recht. Schouderophalend sprak hij op luchtige wijze, doch als voelend dat iets, waarover anderen kleuren konden, wel eenige verklaring behoeft en daarmee eenige verontschuldiging: »de meesten doen zoo en ik wilde geen uitzondering maken. Hier zou ik gestorven zijn van naargeestigheid; ik ben van het doorgestane al half dood, en toen ik dus mijn genoegen maar op eigen hand ging zoeken, kon ik niet kinderachtig bloode zijn.”

Edward begreep, dat de jeugdige edelman als een knaap

was, die onder oudere makkers zich het best groot meent te houden door hun ruwheden na te zeggen en zoo mogelijk nog te overtreffen; een oordeel dat niet onjuist was. Filips beschouwde inderdaad en zulke uitingen en zijn verveling, die hij zoo gaarne aan den dag legde, op dezelfde wijze als zijn fraaien knevel, als kostbare teekenen namelijk van de rijpheid die hij boven zijn jaren verkregen had, en het is vaak het geval, dat menschen zich zeer belangrijk wanen, wanneer zij toonen in niets belang te stellen. In het volle bewustzijn hiervan vervolgde hij: »gij zult u ook wel spoedig tot mij wenden, en zien hoe gij het best genieten kunt, tenzij dan, dat gij hier in gunst wilt komen; dan toch is het beter, dat gij er op let, de deur zelden van den buitenkant aan te zien. Ik ben in ongenade gevallen door haar slot zoo licht te vinden. Gij zult zeggen, dat dit niet zeer eerbiedig klinkt, maar het is duidelijk genoeg, dat ik hier geen gunsteling ben. Mijn vader heeft slechts ééne liefde, en die is Helene. Ik geloof dat ik het mij eens aantrok, en wie weet of.... doch dat is nu voorbij. Toon dus zooveel ge wilt dat gij in zijn meening deelt.»

»Ik hoop de jonkvrouw van Vredenburg beminneijk te mogen vinden, zonder daarom tegen haar broeder te moeten zijn.»

Filips zag hem een oogenblik scherp aan. »Zoo, vindt gij haar beminneijk?» zeide hij met een afgebroken lach, »nu vaarwel, en als ge wijs wilt zijn, blijf dan daarbij.» Hij wierp zijn mantel om, floot een paar schelle tonen, en verwijderde zich, Edward in onzekerheid achterlatend hoe de laatste woorden op te vatten, die zeker voor een uitlegging geschikt waren, die hem niet bijzonder moest streelen.

Er is misschien niets zoo pijnlijk als in een familie te zijn, waar ieder vriendelijk woord tot den een als oorlogsverklaring aan den ander beschouwd wordt, en al mocht Helene, gelijk nu, het steeds smeulende vuur somtijds voor een uitbarsting bewaren, zij kon toch niet beletten, dat bitse opmerkingen en harde blikken er Edward bestendig aan

herinnerden, hoe zorgvuldig hij over zijn eigen uitingen had te waken, waar ieder onvoorzichtig gezegde een bron van nieuwe verwijdering kon worden. Het was een vruchteloze arbeid, die haar streven deed het altoos bedreigde evenwicht te bewaren en bemiddelend op te treden, want de waarheid was reeds veel te zichtbaar, om die onder een dunnen sluier van goeden schijn te bedekken, en Edward begreep dan ook spoedig deze verhouding onder de vele bezwaren te moeten opnemen, waarmee hij in zijn positie zou te rekenen hebben. Hij zag dat zij niet meer te herstellen was, die eens van haar liefde en daarmee van haar kracht beroofde betrekking tusschen vader en zoon, en Helene, bij al haar pogingen om het feit te ontkennen, vertoonde toch zelf de maar al te duidelijke gevolgen er van. Die moede klank in haar stem en die sombere uitdrukking op haar gelaat, zij baarden hem geen verwondering meer, nu hij ze na tooneelen als dat, hetwelk eenige ochtenden later Vredenburg met een diepen zucht en Filips met een spijtig woord op de lippen uit het vertrek dreef, zoo pijnlijk sterk opmerkte.

»Ik wenschte dat mijn broeder de verhalen, die hij van zijn kennissen hoort, wat meer verzwiegt,» zeide zij op bedrukten toon; »mijn vader is nu eenmaal tegen zijn veel uitgaan en ieder gesprek daarover wekt dus onaangename gevoelens op, ik heb het hem al dikwijls verzocht, maar» zij hield op als om den meest verschoonenden vorm voor haar gedachte te zoeken, en dien niet vindend, brak zij het gesprek af.

»Waar wilt gij heen?» vroeg zij na eenig zwijgen. Zijn kleeding verried zijn plan om uit te gaan.

»Ik wilde ter misse gaan en het sermoen hooren, ik heb hier de kerk nog niet bezocht.»

»O, hadt gij mij slechts van dien wensch gesproken, ik zou mijn vader hebben verzocht de werkuren te wijzigen; doch daar wij zelf niet aan die plechtigheid deelnemen, was ik er niet op gekomen.»

»Bezoekt gij de mis in het geheel niet?»

Helene schudde het hoofd. »Wij hebben ons in zooveel opzichten van de gewoonte losgemaakt, dat ook hierin mijn vader het gezag der traditie niet meer bindend acht.»

»Het gezag der traditie.» Met verbazing hoorde Edward die woorden; hij was nog niet met de taal bekend, waarin het woord »godsdienst» een overvloedige klank is, en een vraag drong zich op zijne lippen, maar zijn natuurlijke kieschheid weerhield hem over zoo teedere onderwerpen een misschien ongewenscht gesprek aan te vangen. Hij wilde zich dan ook verwijderen, toen juist Meerwoude binnentrad. »Gij wilt zeker naar de kerk gaan?» vroeg deze, »ik zal u vergezellen; en Helene, ofschoon ge anders de verstandige gewoonte hebt, deze kweekplaatsen van verlichting niet te bezoeken, ditmaal kom ik u voor de hoogmis afhalen. We mogen onze kerkmuziek toch niet verwaarloozen, en het mag onze ijdelheid streelen, dat ook wij in onzen Lasso, even goed als Italië in Palestrina, ons op het bezit van den Vorst der toonkunst kunnen beroemen. Wilt ge mijn geleide aannemen?»

De jonkvrouw scheen in de zaak niets vreemds te vinden; zij wees het aanbod echter om bezigheden van de hand, en zoo gingen de beide mannen alleen op weg.

Edward was stil en gevoelde weinig lust tot een gesprek. Aan een wereld gewoon, waar de kerkelijke plichten als heilig beschouwd werden, kwam hem deze onverschilligheid ongekend, ja bijna misdadig voor, en in gedachten over een reden peinzend, die Helene's koelheid in dit opzicht verontschuldigen kon, wandelde hij zwijgend voort.

Reinout opende het onderhoud. »Berekent gij de lengte van uw schaduw, of heeft het stof in Brussel bijzonder merkwaardige hoedanigheden?» vroeg hij.

Edward was gewoon zijn gedachten of te verzwijgen of ze openhartig mee te deeden, verbloemen kon hij ze niet; en daar hij geen grond zag om het zwijgen, dat zijn kieschheid hem tegenover Helene had opgelegd, ook bij Meerwoude te bewaren, antwoordde hij rondborstig: »ik dacht na over

de onverschilligheid, waarmee gij godsdienstige zaken schijnt te beschouwen."

Reinout zag zijn metgezel vorschend aan. »Gij zijt ongeveer twintig jaren, gis ik," zeide hij plotseling en, naar het scheen, niet zeer ter zake.

»Althans niet veel ouder."

»Twintig jaren, dat is in gewone omstandigheden nog een leeftijd, waarop men inderdaad uit het niets werelden schept; ik had dat vergeten." Hij zweeg en sprak dan even kortaf: »ge zijt alzoo een geloovige?"

»Wat bedoelt gij daarmee?" vroeg Edward, bij wien, daar hij altijd geloofd had, de vraag of hij het deed nooit was opgekomen, »natuurlijk neem ik aan wat de kerk leert."

Meerwoude haalde met nauwelijks merkbaren spot de schouders op. »Zeer gelukkig en — gemakkelijk," zeide hij.

De jonge man staarde hem verbaasd aan. »Zijt gij dan zelf niet...?"

»Een lid der alleen zaligmakende kerk? Er zijn oogenblikken waarop ik een sterken twijfel aan deze mijne zaligheid koester; maar laten wij niet over onderwerpen spreken, waarover onze gedachten ver uit elkaar loopen. Ik heb het geluk, of wilt ge liever het phlegma, mij over geen enkele meening te verontrusten; en heeft een ander behoefte om zijn knie voor een stuk steen te buigen, waarin ik slechts de mislukte proeve van eenig mislukt beeldhouwersgenie opmerk, dan kan ik op zijn hoogst vreezen, dat die houding voor zijn gezondheid te vermoeiend zal wezen. Doch zulk een kalmte mag ik niet bij u onderstellen of verlangen."

»Ik heb over deze dingen nimmer met andersdenkenden gesproken, maar ik hoop verdraagzaam genoeg te zijn om mij niet door hun uitingen beleedigd te voelen. Daarenboven, zoo groot kan toch het verschil tusschen ons niet zijn."

»Misschien grooter dan gij denkt."

»Ge zijt toch als ik een Katholiek."

De zaak scheen Reinout te vermaken. »Zijt gij daar zoo zeker van?"

Edward deinsde terug. »Gij zoudt een ketter wezen!» riep hij; iedere trek, ieder gebaar drukte zijn ontsteltenis uit.

Meerwoude lachte vroolijk. »Gij wildet niet onverdraagzaam voor andersdenkenden zijn," zeide hij.

»Een ketter is geen andersdenkende, hij is een misdadiger."

»Zeer christelijk gedacht! een misdadiger, die den dood verdient; ja, mutsaard en schavot zijn zeer goede bekeeringsmiddelen."

Over het gelaat van den jongeling gleed een donkere bos. »God behoeft ons voor deze middelen!" sprak hij met afschuw.

»Die de kerk intusschen goedvindt bijna dagelijks aan te wenden."

Edward had, ofschoon natuurlijk met het bestaan der nieuwe leer en harer vervolging bekend, toch zoowel het gedrag der kerk als dat der hervormden nooit in bijzonderheden nagegaan. Hij had altijd in een atmosfeer verkeerd, die zelfs door den vluchtigsten adem der ketterij nooit was aangeraakt, en zoo hadden haar aangelegenheden hem nimmer belang ingeboezemd; hij wist alleen dat een ketter door de kerk als haar vijand werd beschouwd; waarom zij zoo deed, had hij nooit gevraagd, en ook de aard van haar straf had hem niet bezig gehouden. Dat zij, de als heilig aanbeden moeder, vaak een strijdster was, wier met staal gepantserde borst aan geen medelijden toegang verleende, dat had de zoon, dien haar liefde begunstigde, zich nooit durven zeggen, en thans, nu andere lippen het hem voorhielden, antwoordde hij op een toon, die verried, dat hij zelfs in haar wreede daad aan geen wreed beginsel gelooven kon. »Ik weet niet," zeide hij, »in hoever zij de middelen noodig acht, van welke gij spreekt, maar is het niet hard dat zij die gebruiken moet? Is het niet hard, dat de kerk, die eens alle vreemde vijanden overwon, thans door innerlijken strijd dreigt te gronde te gaan? dat zij, die de boodschap der liefde verkondigt, thans het werk van den haat verrichten moet? en mogen onze daden haar dwingen zich

zelf te verloochenen? Kunt gij dan al het goede ongedaan wenschen, dat zij in den loop der eeuwen deed? en zoo gij het niet wenscht, kunt gij de hand afhakken, die u al dat goede toereikte? O zoolang het verleden nog eenige waarde heeft, mogen wij haar niet verlaten, haar die onze steun, onze kracht was."

»Die onze kracht was, juist," antwoordde Reinout; »maar ik zie, dat gij werkelijk een oratorisch talent bezit; met eenige oefening en wereldkennis is het zeer bruikbaar; ik zou mij door u laten bekeeren, als ik — maar een ketter was."

»Hoe," riep Edward, »gij zijt geen Katholiek, en toch. . . ?"

»Moet ik daarom een aanbieder van Luther zijn? Gij doet mijn smaak eer aan; een monnik, die dik werd, zich een vrouw nam en kinderen kreeg, welk een dichterlijk ideaal! Neen, was hij op het schavot gestorven, uitgeput door de vervolging maar sterk in den geloove, wie weet of ik niet op zijn grootheid als op het evangelie gezworen had? velen leven alleen door hun dood; maar nu — ik heb de zeven schedels der heilige Anna niet bespot, om voor een drievuldigen ondeelbaren God te knielen."

»En wat gelooft gij dan?"

»Dat is op den man af gevraagd, doch gij zult zeggen: wie geen Katholiek en toch geen ketter is, moet al een heel bijzondere geloofsbelijdenis hebben, — mits hij er eene heeft, wat ook nog een vraag kan wezen, en wat misschien hier wel een vraag is."

Zij moesten hun gesprek staken, daar de kerk inmiddels bereikt was, en de menigte scheidde hen. Edward zag zich alleen onder honderden van onbekende gezichten in het ruime gebouw, dat reeds bijna geheel door de geloovigen gevuld was. Statige orgelklanken ruischten hem tegemoet, en die tonen, de grootsche aanblik der rijk versierde kerk, het gevoel van eerbied, dat zijn borst voor de plechtigheden van een geloof vervulde, met ganscher ziele beleden, ver-

dreven weldra elke gedachte aan Reinouts woorden. Misschien dat de prediking kouder en opgesmukter klonk, dan zijn warm en waar gevoel zou gewild hebben, maar hij legde zijn eigen levendige overtuiging daarin, en zoo ontging het ook zijn aandacht, hoe onverschillig velen der aanwezigen luisterden of liever niet luisterden, want zij waren waarheidlievend genoeg, om zelfs niet opmerkzaam te willen schijnen. Zij lachten en fluisterden onder elkander, alsof geen hooger doel hen hier bijeenbracht, en inderdaad was het voor de meesten van het uit den voornamen stand bestaande gehoor niet zoozeer om stichting te doen, als wel om een akte van presentie bij de landvoogdes te kunnen inleveren en daarop haar gunst te winnen. Had Edward scherper om zich heen gezien, hij zou misschien begrepen hebben, wat Meerwoude er onder verstond, wanneer hij van Katholieken sprak, die geen Katholieken meer, en toch geen ketters waren.

Nu echter dacht hij niet aan den edelman en stelde in het huis, dat aan andere belangen dan die der wereld gewijd was, geen onderzoek naar den geest dier wereld in. Vrees en hoop legerden in zijn ziel om de poorten der toekomst, die zich in deze stad voor hem openen zou, en hij wendde zich in stil gebed tot die macht, die alleen op den onbekenden weg zijn gids kon zijn, en wier hand hem nog altoos had opgericht, wanneer zijn voeten dreigden te wankelen. Opnieuw riepen zijne lippen haar bijstand in, en opnieuw was het hem als ontving hij haar troostende belofte. Met een verruimd hart verliet hij de kerk.

Hoe vaak dacht hij later aan dat gebed terug! Jaren later, toen zijn gevoelens en gedachten, evenals die jaren, geleerd hadden een verleden te bezitten, viel hem dat uur met al zijn troost, al zijn innigen dank en vaste overtuiging weder in, en hij dacht er aan als aan een zeer weemoedige herinnering. O, waarom heeft het geloof, dat een troost kent voor al de klachten der smart, niet ook een antwoord voor de vragen van den twijfel?

Buiten het gebouw vond hij Meerwoude weer. Zij sloegen denzelfden weg in, en zoodra zij buiten gehoor waren begon Reinout: „Ik had u willen vragen of ge mij nu begrijpen kondt, maar ik zag dat uw aandacht te groot was om een blik om u heen te werpen, en ge zijt dus waarschijnlijk niet verder; of hebt gij op het publiek gelet?”

„Niet bijzonder.”

„Zeer jammer; het was de beste commentaar op mijn tekst, dien gij nu hadt kunnen vinden; nu, gij hebt tijd van studie. Overigens was althans de muziek te schoon om er niet naar te luisteren. Ik heb een zwak voor orgelmuziek, omdat ze zooveel van onze gevoelens heeft. Die accoorden beginnen even machtig als de accoorden in ons gemoed en sterven met diezelfde lange klagende echo weg; het is mij daarbij altijd, als hoorde ik de stem van onze voornemens en plannen, die zoo moedig beginnen als om bergen te verzetten, en eindigen met niet meer dan een handvol aarde te hebben opgeworpen. Er is in geen ander instrument die klank, maar de snaren ontbreken die het beeld volkomen zouden maken, en dat heeft de harp weer voor. De gesprongen snaar, die nog eens trilt onder de ruwe hand, welke haar melodie vernielde, is juist als het gebroken gevoel van ons hart, dat zijn te vroegen dood beklagt, en — stil wordt, tot weer nieuwe vingers zijn overgebleven tonen doen weerklinken. Ja, het zou merkwaardig zijn, eens op te tellen hoeveel onvoltooide muziek er in ons leven is.”

Edward zag met zekere verlegenheid voor zich uit. Reinouts ernstige woorden pasten zoo weinig bij zijn luchtigen toon, dat hij geen neiging had om eenig gevoel te doen blijken, en aan den anderen kant toch te veel tact, om met een scherts op die sombere aanmerking te antwoorden. Hij zweeg dus en bracht daarna, door een gezegde over den bouwtrant der pas verlaten kerk, het gesprek op een nieuw onderwerp.

„In Gothischen bouwtrant, zeker,” zeide Meerwoude,

klaarblijkelijk uit andere gedachten ontwakend, en vervolgde dan met meer belangstelling: »dát is het wat ik van kerken wenschen zou, dat men niet noodig had ze te bouwen.»

»Moesten zij als de kasteelen in onze tooverromans van zelf ontstaan?»

»Gij meent dat dit een onmogelijkheid is? volmaakt waar; en toch hebben die tooverromans zoo ongelijk niet, zij begrepen instinctmatig de eischen der illusie. Een kerk, die wij plotseling in haar geheel zien, kan indruk maken, maar hebt ge haar zien worden, gij verbeeldt u niet meer voor het door hooger macht opgetrokken heiligdom te staan; gij denkt alleen aan den bouwmeester en of hij veel zwaarigheden had. Ik heb jaren lang aan een kerk zien arbeiden, en ik verzeker u, toen zij gereed was, kon ik met niets anders bezig zijn, dan of de zwevende engelen boven het altaar wel konden houden, want ik had gezien hoe moeielijk het was ze vast te maken. Is het niet hinderlijk, als men die eigen steenen, waaruit de muren bestaan, binnen welke heden God zelf heet te wonen, gisteren nog met vloeken en zweet door de ruwe handen der werklui heeft zien gaan?»

»Wij weten het immers ook daar, waar onze oogen niet door zulk een aanblik beleedigd werden.»

»Helaas ja, en al de schaduw der vergetelheid kan die kennis niet bedekken. Maar daarom hebben wij ook geen kracht tot vereering. Vereer wat gij hebt zien worden, en gij weet, dat gij vereert wat vergaan zal. Wij moeten de illusie der eeuwigheid bewaren, anders kunnen wij de realiteit van het vergankelijke niet aanbidden.»

Menige spreuk is, voor het eerst gehoord, wat haar zin betreft niet duidelijk, ook al worden haar woorden verstaan, en Edward vond deze verklaring, waarom Meerwoude niet aanbidden kon, volkomen duister.

Hij hernam echter: »dus mogen wij alleen aan datgene waarde hechten, waarvan wij begin noch einde kennen? wat blijft dan voor het leven over?»

»De beschouwing dat het niets is dan een droevig frag-

ment van dat ideale bestaan, waarop wij recht hebben, omdat wij er naar verlangen. De Goden moeten het leven in hun slaap hebben geschapen; ze zagen droomend den wordenden menschelijken vorm, en spraken hun: voltooid! uit, eer de werkelijkheid nog gereed was; toen zij ontwaakten, was het te laat. Dat gevoel wordt voor mij in de geheele voorstelling uitgedrukt van den éénen volmaakten mensch, die later op aarde kwam; men wilde den Goden toch nog een kleine gelegenheid geven, om hun verzuim te herstellen. Wij hebben ons aan het eindige en onvolkomene gewend; alleen in de kunst en in den godsdienst blijft het ons stuiten, omdat beide zoo uitsluitend scheppingen van den geest zijn, die altijd ideaal is."

»En toch bouwde de kunst haar rijk zelfs op den dood."

»Welnu, wát in het leven is eeuwig als de dood? Ik ken slechts ééne tragedie, waarin het leven zoo geweldig is voorgesteld, dat het den dood een oogenblik nietig schijnt te kunnen maken; en de terugslag komt zelfs daar nog spoedig genoeg. Hebt gij Aeschylus' Choëphoren gelezen?"

»Ja."

»Herinnert gij u het tooneel aan Agamemnons graf? Daar is het leven machtig. De zoon, die het bloed der moeder vergieten moet, en het zwaard niet kan vatten; de zoon, die in het schimmenrijk geen rust zou hebben, als hij de daad niet beging, die zijn bestaan op aarde verwoesten moet; het leven dus den dood zelf uitsluitend en met zijn vreeselijken strijd alle schrikbeelden des doods tot ijdele schaduwen vernederend; dat is de tragedie, die het menschelijke zijn tot iets heeft opgevoerd, wat naar grootheid gelijk."

»En de terugslag op die tragedie?"

»Dat zij een vervolg heeft. Waarom eindigde zij niet daar, met het oneindige, met de smart? Rusteloos hier op aarde, rusteloos hiernamaals, een eeuwig vluchtende, zoo zou Orestes het beeld der menschheid wezen, die altijd haar furie, het leed, ontvlucht; waarom moet hij tot het gewone leven terugkeeren en zijn verzoening in zijn vernedering

vinden? Verbeeld u dienzelfden man, om wiens lot het hart beefde, als huisvader in zijn paleis gezeten, over den oogst zijner velden pratend en zijn kinderen goede lessen gevend, wat alle vorsten doen zoodra zij die zelf niet meer kunnen opvolgen."

Edward moest om Reinouts voorstelling lachen. »Ik vrees," zeide hij, »dat Orestes zelf zeer tevreden met dien ruil was."

Meerwoude zag hem met een eigenaardigen blik aan, een blik die scheen te zeggen: zijt gij ook van die soort? en hij antwoordde op zijn koelsten toon: »waarschijnlijk wel; en wat wil men ook meer? Leve de tevredenheid! Er is iets heerlijks in, te denken hoe gelukkig de mensch in deze wereld van realiteit kan zijn, en dan zelf in dat geluk te deelen."

»Ik zou dat juist niet uit uw vorige gezegden hebben opgemaakt."

»Niet? het is toch de waarheid. Men moet zich soms in die poëtisch sombere beschouwingen verdiepen, dat houdt het volle gevoel voor het behaaglijke proza wakker, dat ons omgeeft. Er is iets pikants in, dat gij spoedig waardeeren zult, een volstrekt onmisbaar modeparfum. Epicurus, die het genot predikte, genoot het leven niet, en die het genieten — preeken over zijn treurigheid."

Edward wist niet wat hij moest denken. Onzeker zag hij Meerwoude aan, maar diens gelaat gaf geen opheldering. Het stond zeker niet naar diep gevoel, toen hij voortging: »melancholie is bepaald niet meer in gebruik; als gij tegenwoordig menschen ontmoet, die u de bitterheid des levens voorhouden, denk dan dat zij meest van een al te goeden maaltijd komen, en dat de Romeinen, als zij hun kransen van geurige rozen opzetten, zeker veel over de scherpte der dorens spraken, die — hun slaven hadden afgebroken. Onze droefgeestige beschouwingen zijn die afgebroken dorens; ieder moet een zeker aantal daarvan hebben, anders zou men twifelen of hij wel rozen bezat, en ik raad u dus er altijd

eenige gereed te houden. Slechts bij kerkelijke zaken moet gij daarin met groote matigheid te werk gaan; godsdienstige dweperij en slechte spijsvertering hebben een akelige identiteit."

De jonge man keerde zich gekrenkt af. Het frivole in Meerwoude's toon was zeker het beste middel om den blijvenden indruk van zijn sombere uitingen weg te nemen, en terwijl Edward zijn omstandigheden overwoog, kon hij ook tot geen ander resultaat komen, dan dat de edelman er zich mee vermaakte, de schaduwzijden van het leven op te sommen, zonder dat hij zelf ernstig aan die duisternis geloofde of haar verschrikkingen kende, een gevoelen dat in de eerste tijden ook niet veranderde.

Reinout was dikwijls bij de Vredenburgs, en zijn belezenheid, gepaard met een snel en scherp oordeel, wekte telkens Melville's bewondering op; maar, mochten enkele gezegden al zijn deelneming eischen, even vaak voelde hij zich afgestooten. Er konden oogenblikken zijn, waarop wat Meerwoude sprak ernst en waarheid was, doch geen waarop men kon zeggen of hij zelf ernstig en waar was, want hij scheen een meening slechts te opperen om over haar te kunnen spreken, en even bereid te zijn tot aanval als tot verdediging. Het moest hem meer te doen zijn om den omvang en de kracht van anderer argumenten te leeren kennen, dan om daaruit tot een besluit voor zich zelf te komen, en Edward koesterde, wanneer hij al zijn ijver in het debat had uitgeput, vaak het weinig streelende gevoel, dat Reinout zich in stilte over een vuur vroolijk maakte, dat zelfs niet den stroohalm van een vijandig beginsel kon verteren.

En toch kon hij nooit de verzoeking weerstaan, die hem tot zulke gesprekken bracht. Er was iets in geheel het wezen van den edelman, dat ook wanneer hij frivool en onverschillig sprak aan een afgrond deed denken, waarover een dartelende hand eenige dunne takken had gelegd, als wilde zij eens beproeven of zich nog iemand verschalken liet; en de diepte van zulke afgronden wil men gaarne peilen.

Zijn spelen met levenslust en droefgeestigheid, zijn onverbloemd en toch nooit iets verradend spreken, al wat hem moeilijk te kennen maakte, wekte ook den lust daartoe op, immers het zijn alleen raadsels over wier oplossing men peinst, — en hij was zulk een raadsel voor Edward.

Trouwens, zijn geheele omgeving was dit meer of min. Streng opgevoed in wat met de uiting van zijn gevoel samenhang, had hij altijd geleerd, dat ieder voor zijn gedachten staan, en wat hij verkondigde zijn gedachte wezen moest. Die eisch scheen hier nooit gesteld. Het was duidelijk, dat men nog minder om zijn denkbeelden, dan om den gloed lachte, waarmee hij ze verdedigde, en zelfs Vredenburg toonde soms zulk een vroolijkheid.

»Mijn beste Melville,» zeide hij op zekeren avond, »gij zijt te heftig; zij moet de meeningen van den heer van Meerwoude niet voor spreken uit den canon nemen, hij zelf vat ze niet zoo ernstig op.»

»Maar waarom oppert hij ze dan?»

»Om een punt van gesprek te hebben; in de wetenschap moeten wij dikwijls ook gewaagde stellingen doen, willen wij niet altijd een reeds gevonden waarheid herhalen. De wetenschap heeft haar gissingen noodig en de conversatie haar paradoxen, anders verliezen beide haar kracht om het denkvermogen te scherpen. Er is voor de ontwikkeling onzer argumenten niets beter dan zich soms op het tegenovergestelde standpunt te plaatsen; reeds de Christenen der vierde en der vijfde eeuw hadden de gewoonte om eenigen hunner aanhangers als Heidenen te laten optreden.»

»Met het gevolg, dat keizer Julianus ook werkelijk heiden werd. Ik kan niet inzien, welke diensten men aan de zaak, die men als waarheid eert, bewijzen zou, door een taal die men onwaar noemt te spreken; vergeef mij, maar ik geloof dat ons zwijgen dan beter zou zijn.»

De oude edelman zag met een weemoedigen blik op den jongeling.

»Ja,» zeide hij langzaam, »het zou beter zijn dat wij

zwegen. Als de lippen maar het eenige waren, dat de taal van den leugen sprak, als er niet zooveel ons bedroog, zoo bitter veel, dat wij niet meer weten wat waarheid is. Gij kent dat nog niet; gij doet uw strengen eisch van waarheid nog aan elke vluchtige meening; word ouder en gij zult hem niet aan het geheele lange leven durven stellen. Wat is de wereld met haar bloei die vergaat, en zoo menige andere schoonheid die nog iets ergers bedekt dan de vergankelijkheid, wat is zij dan een logen? en wat zijn wij dan de dwazen, die blind aan dien logen gelooven, altijd en altijd weer gelooven?" Hij zuchtte diep en gaf Edward een teeken hem te verlaten; de wonde plek, die deze beloofd had nooit te zullen aanroeren, scheen toch geraakt, want een diep smartelijke uitdrukking had den glimlach, waarmee hij begonnen was, vervangen, en toen de jonge man zich verwijderde was het met de pijnlijke gewaarwording, dat problemen, wier sleutel hij niet vinden kon, hem overal omringden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

She gazed upon a world she scarcely knew,
As seeking not to know it; silent, lone,
As grows a flower, thus quietly she grew,
And kept her heart serene within its zone.
There was awe in the homage which she drew;
Her spirit seemed as seated on a throne
Aport from the surrounding world, and strong
In its own strength — most strange in one so young.

BYRON.

Sterke indrukken van bevreemding worden zelden slechts door één persoon ontvangen; misschien zou het dus Melville, terwijl hij in die mismooide stemming naar zijn kamer ging, getroost hebben, als hij had kunnen weten, dat niet alleen voor hem, maar voor geheel Brussel dit huis een raadsel was. De gewoonte mocht nu bij de burgers der hoofdstad veel van hun belangstelling hebben weggenomen, zij hadden eens met dezelfde nieuwsgierigheid gevraagd, wat wel het lot van Vredenburg kon geweest zijn. Een menschenschuwe zonderling! dat woord scheen genoeg om hem te beoordeelen, maar het verklaarde hun niet hoe hij zoo geworden was, en een verklaring had het leven, waarin Edward thans als nieuweling kwam, doch wat zij al sedert vele jaren hadden zien leiden, zeker noodig.

Het was een vreemd leven voor iemand van zijn stand

en in die dagen. Misschien was er geen tweede huis, waar alles zoo volkomen naar den eens vastgestelden regel verliep, en dat toch zulk een uitzondering maakte. Dezelfde personen kwamen er op denzelfden tijd bijeen, het was hoogst ongewoon dat nieuwe spelers zich op het beperkte tooneel vertoonden, en er had nimmer iets plaats wat de gemoederen in beweging kon brengen; maar het gesprek kwam in de voorname kringen nooit op dit onderwerp, of een nieuwsgierige vraag, een gretig ontvangen meedeeling getuigden, dat het niet opgehouden had de aandacht gaande te maken. Iets spottends, dat zich daarbij in een vluchtig schouderophalen en in de benaming: geleerde wereld, uitte, nam dit gevoel niet weg; integendeel, men scheen met te meer belangstelling zich af te vragen, wat er in deze wereld kon zijn, dat haar voor Vredenburg zooveel schooner gemaakt had, dan het leven waarvan hij zich terugtrok. Een edelman, die door zijn geboorte tot de eerste geslachten behoorde, wien een aanzienlijk fortuin ten dienste scheen te staan, en die in een tijd leefde welke aan de staatkundige eerozucht zulk een wijd veld opende, zich van zijn stand te zien afkeeren en geheel in studiën opgaan, die hem eer noch voordeel brachten, die zelfs niet met de groote godsdienstige vragen der eeuw samenhangen, dat moest opzien baren. Er liep een met bijval opgenomen verhaal, dat Vredenburg na den slag van St. Quentin tot den vriend, die hem ademloos het bericht der overwinning wilde brengen, kalm doorschrijvend gezegd had: „wacht tot mijn zin voltooid is; het onveranderlijke moet het wordende niet storen,” en in tijden van algemeene beweging moest een bestaan, dat zoo volkomen onbewogen scheen, meer verbazing wekken dan het woeligste leven. De landbewoner staart op de golvende zee, en de zeeman op het vaste land; beiden treft wat hun vreemd is.

Onverschillig voor de gebeurtenissen van het leven scheen hij waarlijk, en het gezegde, dat de anecdote van St. Quentin hem toeschreef, maakte op Edward, die haar van Filips vernam, op zich zelf niet den indruk van onwaarschijnlijk-

heid; hij kon zich alleen niet voorstellen, wie het zou geweest zijn, die ademloos met dat bericht bij hem was komen binnenstormen. De bezoekers, die zich hier vertoonden, waren geleerden als Vredenburg, en hun aandacht voor den strijd van het oogenblik was niet veel levendiger dan de zijne; ze waren misschien met een wetenschappelijke ontdekking naar hem heengesneld, maar het behoud der Vlaamsche provinciën had hun schreden zeker niet bevreugeld, want zij waren lang boven de jaren en het gevoel van belangstelling in de wereld. Voetstappen die de vlugheid der jeugd verloren hadden waren het die hier weerklonken, oogen waarin nachten van studie het vuur verdoofd, en gezichten die hun frischheid in bestendige werkzaamheid hadden zien vergaan, die men hier aanschouwde, en het waren alleen de belangen van het verleden, welke hier stem en gehoor vonden. Filips had niet geheel ongelijk, als hij de gedachten van zijn vader met een spade vergeleek, die altijd graven opende, en Edwards gevoel, dat dit leven onnatuurlijk was, mocht door hem met de herinnering onderdrukt worden, dat zijn gemis aan karakterkennis hem tot geen oordeel bevoegd maakte, geheel Brussel sprak die meening onbewimpeld uit.

En toch verwonderde zich Edward nog minder over Vredenburg, wanneer hij diens eenzame leefwijze, helaas niet eenzaam genoeg om de beelden te verdrijven die uit onrustiger tijden tot hem schenen te komen, als het werk van eigen keus aanzag, dan wanneer zijn blik Helene ontmoette, en hij bedacht hoe weinig zij in deze omgeving paste. Dat de edelman zelf zijn vrienden alleen onder menschen van studie zocht, en in haar belangen was opgegaan, liet zich misschien nog verklaren; maar Edward begreep niet hoe hij zich dat lot had kunnen kiezen, nu zijn dochter er in deelen moest, en dikwijls zag hij bijna vragend Vredenburg aan, als om te weten of deze nooit een gewaarwording had, die hem het zonderlinge van zulk een leven voor Helene te binnen bracht. »Zou hij er niet aan denken, dat zij jong is?» vroeg hij zich zelf, hoe meer hij haar leerde kennen,

en haar stem zich in de gesprekken der ernstige bezoekers hoorde mengen, die hun avonduren in de bibliotheek kwamen doorbrengen; »zou zij geen vriendin, geen vrouwelijke bekenden hebben?» maar noch van het een noch van het ander ontdekte hij ooit eenig spoor. Er kwam nimmer op het gelaat van den vader een twijfelende uitdrukking, die getuigde, dat hij naar iets meer voor haar zocht, en het ruischen van vrouwenkleederen deed zich nooit in de stille kamers vernemen; ja het geheele karakter der jonkvrouw verried, dat zij ook vroeger dien omgang niet had gekend. Alleen een bestendig, uitsluitend verkeer met mannen kon haar die vrijheid tegenover hen gegeven hebben, en haar dat eigenaardige verleend, aan iedere natuur verbonden, die nooit aan verlegenheid of verzwijgen heeft gedacht.

Wat misschien bij Helene vooral in het oog moest vallen, was de volkomen afwezigheid van al wat men de luimen van haar sekse noemt. Zij had haar [dagen steeds regelmatig zien verlopen, en zoo had ook haar gemoed niets van de wisselvalligheid, die ontstaat waar het leven zelf vol wisseling is, en de veranderingen van het uitwendige ook innerlijk telkens andere gevoelens en denkbeelden wakker roepen; de snelle overgangen van vollen levensmoed tot wanhopende neerslachtigheid waren haar vreemd, en daarmee al het aantrekkelijke en al het afstootende er aan gepaard. Die uren van warmte, waarin alles ondernomen wordt en alles schijnt te gelukken, uren die helaas door afgematte, voor niets vatbare tijden worden gevolgd, kwamen nimmer den gelijken loop van haar denkbeelden afbreken. Voor een levendige, licht bewogen natuur als die van Edward was er iets bijna angstigs in haar onveranderlijk gedrag, dat zich door de luimen van anderen ontstemd mocht voelen, maar ze nooit beantwoordde; ja hij wenschte soms, dat zij verzet in stede van berusting daarvoor getoond had. Er moesten nog weinig sterke gevoelens in haar borst hebben gewoond, dat zij die zoo gemakkelijk kon beheerschen en met zoo onvermoeide kalmte haar eentonige werkzaamheden verrichten.

Die gedachten gingen Edward door het hoofd, toen hij haar verscheidene weken later gadesloeg, terwijl zij bezig was de kunstige letters, waarop de middeleeuwsche schrijvers zooveel prijs stelden, met een nauwkeurigheid na te bootsen, die het oude manuscript, dat zij tot voorbeeld had, bijna bereikte. Ook niet een enkele maal hieven de oogen zich van hun werk op, en de hand wierp nooit de pen met dien ongeduldigen zucht neer, waarvan hij zelf zoo uit ervaring wist te spreken.

»Welk een wonderbare volharding hebt gij toch,» zeide hij eindelijk, daar alle andere middelen om haar aandacht af te leiden vruchteloos bleken.

Zij zag ongeloovig op. »Dat is een roem, dien gij liever aan mijn voorbeelden moest geven; ik kan toch allicht eenige bladen naschrijven, waar zij een geheel werk maakten. Ik vrees, dat ge mij op de proef stelt.»

»U? en waarmee?»

»Met eens te zien hoeveel onverdienden lof ik verdragen kan. Gij hebt immers zelf van morgen veel meer gedaan.»

»Ja, doch ik was den arbeid ook hartelijk moede,» antwoordde Edward zeer oprecht, »en ik kan niet bemerken, dat dit met u het geval is.»

»Ik stelde belang in den inhoud,» hernam Helene, terwijl zij de kroniek sloot en haar werk, dat voltooid was, wegborg.

Edward was een goed patriot, maar de vorm dezer vaderlandsche geschriften had toch bekoorlijker moeten zijn om hem te kunnen lokken. Hij zag haar half verwonderd aan en zeide onwillekeurig: »ik had niet gedacht dat gij juist de geschiedenis zoudt beminnen.»

»Waarom niet?»

»Omdat zij de wetenschap is, die het meest van het leven spreekt, en gij zoo afgezonderd van de wereld blijft.»

»Gij vergeet, dat de meeste werken over geschiedenis door monniken geschreven werden.»

»Het is waar; maar komt het u niet vreemd voor?»

Zij schudde het hoofd. »Neen, veeleer natuurlijk. De

spiegel die een beeld moet terugkaatsen mag zelf geen beelden scheppen, en zoo begrijp ik dat de afzondering zeer goed het leven beschrijven kon. Ze bracht geen eigen daden mee en kon dus leven in die van anderen; of zoudt gij niet denken, dat men het best op schoon papier schrijven kan?"

Schoon papier, — het was de uitdrukking, als voor haar geschapen. Er was veel vreemde kennis op de bladen van haar levensboek geschreven, maar de hand van eigen ervaring had er nog nooit haar scherpen indruk gezet. Waar die teekenen hadden kunnen staan, was inderdaad nog alles ledig. Zij bezat in ontwikkeling een groote meerderheid boven de meesten van haar leeftijd en geslacht, maar over al haar denkbeelden was diezelfde schaduw, die haar gelaat omsluisde; zij had gedacht maar niet onderhouden, en staarde met die kalme belangstelling op den strijd des levens, waarmee iemand, die nooit op de golven zal zwalken, naar de verhalen van storm en schipbreuk luistert. Zij had de voornaamste werken der oudheid gelezen en ook in andere talen nagenoeg al wat er toen in te lezen viel; doch al hadden de klanken van hartstocht en smart zich dus vroeg genoeg aan haar geopenbaard, zij scheen zich nooit te vragen of die ook haar eigen bestaan zouden doortrillen, en haar onwetendheid in de werkelijke dingen kon alleen door haar onverschilligheid er voor overtroffen worden. Vele levens zijn onnatuurlijk; de omstandigheden, de vereeniging welke het lot juist tusschen personen, die niet voor elkander pasten en die elkanders wasdom belemmerden, teweegbracht, hebben hun regelmatige ontwikkeling belet, en zoo zijn ontelbaren tot vergroeide, vroeg dorrende planten geworden, maar helaas met meer gevoel voor hun onnatuurlijkheid dan de plant kent. De berusting in het onvermijdelijke heeft misschien de klacht van hun lippen weggenomen, doch hoevelen verraden niet zelfs in hun zwijgen, dat zij al het ontbrekende in hun bestaan gevoelen; en wordt er over het algemeen weinig bezeten, hoe oneindig veel wordt er niet gewenscht! Maar Helene

scheen ook in haar wenschen even beperkt als in haar bezit. Edward hoorde haar nooit met dien zucht, die van eigen verlangen getuigt, over de genietingen van anderen spreken, want Vredenburg scheen haar zoo volkomen van de wereld buiten zijn studie te hebben afgehouden, dat zelfs haar begeerten er niet heen dwaalden. Smart en leugen, dat waren de namen die hij aan al het aardse gaf, de ervaring welke zijn eigen leven had opgedaan; en die waarschuwende woorden hadden uit het hart zijner dochter allen lust om de wereld te leeren kennen verdreven.

Hoe was dat leven geweest? dikwijls rees die vraag op Edwards lippen, maar de edelman sprak nooit dan in algemeene uitdrukkingen over zijn verleden, en dat hij een ongelukkig huwelijk gesloten had, was dus de eenige bijzonderheid die Melville vernam; ja hij ontdekte dat zelfs Helene haar vaders geschiedenis niet geheel scheen te kennen. Met angstige zorg vermeed hij alle dieper ingaan op zijn herinneringen; zelfs zijne kinderen hadden nooit een vollen blik over de gebeurtenissen mogen werpen, welke die rimpels in zijn voorhoofd groefden, die er niet alleen door de studie waren gezet; het donkere punt, in welks schaduw elke verdere stap op zijn pad gedaan werd, had ook voor hen altijd een punt van zwijgen en van gissing moeten blijven.

Er zijn menschen, die bestendig in kalme overpeinzing geleefd hebben, tot een plotselinge gebeurtenis hen wakker schudde, en als zij dan weer inslapen, denkt ieder dat zij zijn als te voren; maar een diepe kloof ligt er tusschen. Zij weten nu, dat hun toestand maar een slaap is, zij hebben het bewustzijn van te kunnen ontwaken, en droomen storen hen, die de beelden, welke zij in dien wakenden toestand zagen, weder voor hun geest roepen. Zoo was het ook met Vredenburg geweest. Zijn leven had op een kalm strand geleken, tot de golf kwam, die het met haar schuim overspoelde; de golf was voorbijgegaan, maar de bodem was voorgoed met het zilte nat doorweekt, en geen zon kon hem meer drogen.

„De knaap moet een geleerde worden,” hadden zijne ouders gezegd, en Vredenburg had zonder morren gehoorzaamd. Voor soldaat was hij te zwak, voor hoveling te weinig doortrapt, de studie bleef dus alleen over. Hij was rijk, geen geldelijke bedenkingen behoeften zijn keus te bepalen, en zoo groeide hij op onder zijn boeken in nooit gevoelde eenzaamheid. Anderen hadden, toen hij den huwbaren leeftijd bereikte, een vrouw voor hem gezocht, maar dat bracht geen stoornis in zijn kalm leven. Het meisje, dat haar lot aan het zijne verbond, eischte niets van hem; haar stille tred brak nooit zijn gedachten af, haar stem klonk nooit luidruchtig in de rust waaraan hij gewoon was, en het eenige verschil tusschen nu en vroeger bestond voor Vredenburg slechts dáárin, dat zijn kamer des winters behoorlijk warm en des zomers frisch was, dat geen dikke laag stof er de voorwerpen bedekte, en er met meer personen minder geld in de huishouding gebruikt werd, omdat een waakzaam oog ze nu gadesloeg. Even zacht als thans haar kalm en bleek gelaat van den donkeren wand der bibliotheek op de dochter die er werkte neerzag, was zij door het leven gegaan, en op al zijn bezwaren en zijn vragen had zij geen ander antwoord gekend dan een onderworpen: niet mijn wil, Heere!

Er was slechts één ding, dat men haar ten laste kon leggen; het was dat zij een bestaan, met zooveel liefde en zelfverloochening geleid, zoo ontijdig verlaten had, want met Helene's geboorte was zij gestorven. Haar blik eerst op het kind, dat van zijn moeder geen ander geluid hooren zou dan een laatsten pijnlijken zucht, daarna op haar echtgenoot vestigend, als wist zij niet wie van beiden het meest hulpeloos was, had zij afscheid van de wereld genomen en de trouwe oogen gesloten.

Het was een harde slag voor Vredenburg geweest. Hij had zich aan haar bijzijn gewend, de verzorging van zijn pasgeboren kleine scheen hem een onmogelijke taak, hij beklagde haar dood innig, bijna even smartelijk, fluisterden

spottende tongen, als hij eens het verlies van een kostbaar perkament beklaagd had, dat door ruwe handen vernield was. Met zijn rust was het nu gedaan. Hij moest voor Helene zorgen, en de stroom des levens ging ook over hem heen.

Zijn oogen begonnen de waarde der gewone dingen, van het vulgaire, zooals zijn lippen het genoemd hadden, in te zien; hij leerde menschen kennen en den weg vinden door het labyrinth van verwarde paden, alledaagsche beslommeringen geheeten. Somber en akelig schenen ze hem toe, en zij scheurden zijn voeten open; maar voortgaan moest hij, en er kwam een tijd, toen werden ze zacht en effen, een schoone donzen vlakte breidde zich na zijn tocht over steenen en doornen voor hem uit. Vredenburg had den tooverstaf ontdekt, die het leven met kleur en glans versiert, en zijn hart ontsloot zich, want de liefde raakte het aan.

Helene was bijna twee jaar oud, toen haar vader zijn kort voorspel van geluk en belofte, gevolgd door een lange tragedie van teleurstelling en leed, voor zich zag aanvangen.

Een jong beeldschoon gelaat met blikken vol vuur, een marmerblanke hals en van juweelen vonkelende armen, armen die zoo teeder schenen en het kind toch zoo ruw van zich af konden stooten, zoo herinnerde zij zich nog vluchtig de gedaante, die als tweede moeder het gezag over de oude, maar voor haar prachtig ingerichte huizing van hun geslacht had gevoerd. Hoe anders was alles toen geweest. Niet de afgetrokken geleerde was Vredenburg, maar de hartstochtelijke minnaar, die aan de lippen zijner vrouw hing. Helene kon zich daarvan geen voorstelling meer maken; voor hem zelf echter kwamen er nog wel oogenblikken, waarop hij tevergeefs alleen de letters van zijn boek, niet dat beeld trachtte te zien, dat hem zijn eigen trekken voorhield, zooals hij vol blijdschap de geboorte van een zoon vernam, zooals hij vol bewondering en geloof de moeder aanzag, — en: leugen, leugen! steunde hij bij die

herinnering. Ja, zij was schoon geweest als Eva, die vrouw, welke eens zijn Eden gevormd had, en die hij zoo innig beminde, maar zij was ook listig als de slang. Het had haar niet behaagd op het eenzame goed, zij had den ernstigen man om zijn naam en rijkdom gehuwd, de prijs scheen haar grooter dan de waarde, en zij verlangde zich schadeloos te stellen. De bekoorlijke vormen, die den kalmen denker verrukt hadden, betooverden ook een meer wereldsch hart; de rozige lippen, die hij zoo vurig had gekust, dronken een langen teug uit den beker van schuldig genot — en Vredenburg bleef alleen, alleen en onteerd.

Wat er toen in zijn hart omging, leerde nooit iemand kennen. Er zijn wonden, wier diepte men slechts aan de litteekenen peilt die zij nalaten, en van wier smart geen woorden gewagen. Maar de zilveren strepen, die zich in zijn donker haar vertoonden, de doffe en toch harde blik die uit zijn oogen drong, — want elke kracht tot geluk, die ons ontnomen wordt, is als een vlam die niet meer brandt, maar een hoop grauwe asch achterlaat, — de vroeg gebogen houding; dat alles sprak van zijn smart, al bleven ook zijn lippen stom.

Het oude kasteel, dat hem tot nog toe zoo dierbaar was, werd verkocht en Vredenburg ging naar zijn tegenwoordige woonplaats. De woelige hoofdstad had hem vroeger altijd afgeschrikt, en zijn vrienden meenden, dat hij nu meer dan ooit een stille plek kiezen zou, want eenzaamheid is immers de balsem voor een diep leed; maar Vredenburg wist wel, dat hij in de groote stad, waar men zijn geschiedenis niet kende, eenzamer zou zijn dan ergens elders. Het was beter duizend vreemde oogen nieuwsgierig op zich te zien rusten, dan een enkel oog te ontmoeten, dat zich met den gedwongen schroom afwendde, die scheen te zeggen: ik weet dat gij mijn blik niet verdragen kunt; en dat doel althans bereikte hij. In Brussel kwam geen onbescheiden bekende over zijn drempel, en Vredenburg kon het hoofd weer over zijn een tijdlang verwaarloosde boeken

heenbuigen en zich verbeelden, dat zijn geluk en zijn smart een lange, doellooze wandeling geweest waren, die hem niet verder had gebracht en toch haar vermoeienis naliet.

Over zijn verleden wierp hij een dichten sluier, maar al de teederheid, waarvoor zijn gemoed nog vatbaar was, ging nu op zijn dochter over. De herinnering aan zijn eerste, zooals zijn leed hem voorhield, nooit genoeg gewaardeerde vrouw, kwam thans, door het vreeselijke contrast versterkt, met levendiger kleuren in hem op, en hij verweet zich, dat hij zijn liefde, aan de schuldige in zoo ruime mate geschonken, aan de reine en edele gade onthouden had. Het was als tot een zoenoffer aan haar nagedachtenis, dat hij de gelofte aflegde, haar kind te schenken wat hij der moeder nooit meer geven kon.

Helene werd zijn één en alles. Het zou hem een heiligschennis geweest zijn, met teederheid aan eenig ander wezen zelfs maar te denken, en in het woord: mijn dochter, loste zich de geheele woordenschat van innigheid op, die hem nog in het geheugen was gebleven. Wat zij deed, dat alleen keurde hij van ganscher ziele goed; wat zij sprak, dat alleen klonk welluidend in zijn oor, en Edward had zijn gunst gewonnen van het oogenblik af, dat hij zijn bewondering voor haar kunde aan den dag had gelegd. Wie haar bewonderde, die kwam met een pas, welke hem vrijen toegang verleende, op zijn gebied.

En toch had hij met al die liefde haar geen zonniger leven bereid! Hoe dikwijls keerde niet die gedachte vragend in de borst van den jongen man terug; was de verhouding tusschen genegenheid en geluk dan zoo onevenredig? Hij had ze nog altijd als elkaars natuurlijke bondgenooten beschouwd, hier zag hij voor het eerst, dat ook de liefde geen geluk sticht, waar men zich alleen op haar verlaat.

Er zijn veel gezinnen, waarin de hartelijkste zorg, de beste teederheid heerschen, en die — geen hunner leden zegt het ooit, maar elk vreemd oog merkt het op — toch iets missen. Hun getal is veel grooter dan dat der huizen,

waarin het vuur der innigheid nooit wil branden, en ze zijn misschien nog beklagenswaardiger; dáár kan men uit elkaar gaan en zich aan een blijdere vreemde haardstede verwarmen, hier heelt men elkander te lief om te scheiden, er is geen vuur waarbij men recht warm kan worden, doch het is ook niet koud genoeg, om de vreemde vlam te gaan opzoeken. Nooit anders dan goed van elkander te spreken en voor elkander te doen, is zeker veel, en toch, het is niet genoeg. Vredenburg had steeds met de oprechtste liefde aan zijn kind gedacht, en geen moeder had bij den geringsten aanval van ziekte met meer angst, meer onuitputtelijk geduld bij Helene's bed kunnen waken; geen offer zou hem voor haar te groot zijn geweest, en ieder harer wenschen had hij als een gebod beschouwd, maar met de vorming harer wenschen had hij zich nooit beziggehouden. Haar aard was buigzaam en sterk vatbaar voor indrukken; hij had aan al de begeerten, die zij wakker riepen, willig toegegeven, maar dat hij die indrukken zelf had moeten nagaan en met een waas van vreugde omkleeden, dat had al zijn liefde hem niet geopenbaard.

Hij was gelukkig geweest, indien een toestand van rust, die geen verlangens kende, geluk is, zoolang hij de wereld niet gezien had; haar aanblik was gekomen, en had de belofte van zaligheid gedaan, om alleen wanhoop te geven. Helene dus voor het gezicht dier wereld te bewaren, was, zoo oordeelde hij, al wat hij voor haar doen kon. Liefde, trouw, blijdschap, het waren ijdele klanken, slechts de kennis bedroog nooit en die zou hij haar schenken; dat was de stam, waarom het klimop zich met vastheid kon slingeren, doch waartoe het vroeg geleid moest worden. Een arme bloedverwante, die weinig van het leven kende dan zorgen, en die uitdrukkelijk den last ontving om geen nietige verhalen in het oor der kleine te storten, bezorgde de huishouding tot Helene zelf die leiden kon. Zij was dus vrij van den invloed gebleven, dien hij zoozeer vreesde, en in mannelijken ernst opgegroeid; waartoe haar op den

strijd der wereld voorbereiden, nu zij immers nooit dat verderfelijke tooneel betreden zou? Hij was zoo moede, zoo vol behoefte aan rust, dat het denkbeeld, als kon men iets daarbuiten verlangen, geen plaats in zijn afgetoofd hoofd vond, en zijn dochter verlangde ook niet anders. De enkele maal dat hij haar twijfelend gevraagd had, of zij iets meer begeerde, had zij zelf ontkennend geantwoord, en hij vergat, dat men zelden iets begeert, waarvan men alleen afschrikkende verhalen vernam; hij had zich nooit gevraagd, of niet de eerste zonnige indruk van die somber afgeschetste buitenwereld het geheele kunstmatige schemerlicht, dat haar omgaf, ondragelijk zou maken.

Helene had zich tevreden in zijn opvoeding geschikt, en Filips had niet onder zijn leiding gestaan; geen verzet tegen zijn stelsel had hem de fouten er van getoond. Hij had den aanblik van het schoone gelaat van den knaap, dat in zijn groote gelijkenis aan een nog schooner en helaas voor altijd met het floers der schuld bedekt beeld herinnerde, niet kunnen verdragen; daarom was zijn zoon buiten het vaderlijk huis opgevoed, en eerst toen zijn eigenlijke leertijd voorbij was daarin teruggekeerd. Hij had deel aan den naam, het vermogen en den rang van zijn vader, aan diens hart had hij geen deel. Vredenburg had den zoon zonder warmte begroet, en Filips' gedrag was niet geschikt geweest om te veroveren wat hem niet vrijwillig gegeven werd. Hij was de zoon zijner moeder in gelaat, gestalte en ook in karakter. Het lichtzinnige bloed, dat door de aderen dier schoone vrouw gestroomd had, vloeyde ook in de zijne; ook voor hem had het leven slechts één doel, en al de muziek, die het doorklinkt, slechts éenen toon: genot. In de stille woning zijns vaders had hij zich niet te huis gevoeld; hij wierp zich in een stroom van vermaken, die Vredenburg afkeurde, zonder hem te kunnen terughouden. De edelman mocht met een diepen zucht op den jongeling zien, wanneer diens trekken de sporen van ongeregelde avonden en diens taal een weinig voegzaam denken verrieden, hem met nadruk te

bestrafen vermocht hij niet, want hij wist zelf, dat er een te onnatuurlijk gevoel in zijn hart woonde om van de natuurlijke rechten, die hun betrekking hem gaf, gebruik te maken. Hij dacht niet met zorg maar met spijt aan zijn zoon, als aan iemand die tegen zijn wil het voorwerp van gedachten zijn moest, die hij zooveel liever met het aangename beeld van zijn dochter had gevuld, en in dat bewustzijn lag iets wat hem machteloos maakte. Hij begreep, dat elke eisch hem zou worden afgesneden, zoodra Filips hem ruiterlijk vroeg: in naam van welk gevoel spreekt gij tot mij? hebt gij mij lief? en hij neen zou moeten antwoorden. Er is geen gepleegd onrecht, of het ontnemt den dader een wapen om het kwaad in anderen te bestrijden; ook op Vredenburg wreekte zich de koelheid, aan zijn zoon bewezen, in het onvermogen om hem nu warmte voor wat hem lief was af te dwingen; hij had zulk een afstand tusschen hen gemaakt, dat hij nu geen band bezat, ver genoeg reikend om hem naar zich toe te trekken.

Met onwillige berusting had hij dus in het nuttelooze leven van Filips zich moeten schikken, zonder echter daaruit een gevolgtrekking voor Helene te maken. Zijn overtuiging was na zulk een langen tijd te diep ingeworteld, om uit de onstuimige behoefte, die zijn zoon voor de genietingen der wereld aan den dag legde, te besluiten, dat hij die ook voor haar zou moeten openstellen; integendeel, hoe sterker hij in dezen de schaduwkanten der wereldsche vermaken leerde kennen, hoe meer hij zich verheugde in zijn dochter een anderen geest te hebben aangekweekt. De atmosfeer, die Filips' verhalen ademden, was te onzuiver om in Helene zelf een verlangen daarnaar op te wekken, en de komst van zijn zoon had dus eer tot haar afzondering bijgedragen, dan dat ze die verminderd had; want in één enkel punt was Vredenburg toch onverzettelijk geweest, het was in den ban, dien hij over al de jonge edelen had uitgesproken, welke als diens vrienden zijn huis zouden kunnen betreden. Mocht Filips hen buitenshuis ontvangen, [in zijn woning

ten minste zou hun lichtzinnige taal niet weerklinken, en zoo was Meerwoude nagenoeg de eenige bezoeker, wiens gestalte zich, al was zij nog niet gebogen, hier vertoonen mocht, en wiens oogen, al hadden zij nog geen lang leven om op terug te blikken, vrij in de boeken en papieren mochten zien, die het grootste bezit van den ouden man uitmaakten. Reinout had jaren geleden, toen hij zelf nauwelijks achttien zomers telde, door een toeval Vredenburgs kennis gemaakt en diens aandacht getrokken; zijn kunde had den eenzamen geleerde verwonderd en hem tot een uitnoodiging bewogen, die gretig werd aangenomen, en van dat oogenblik af was Meerwoude een vertrouwde gast in de stille woning geweest. Hij had er Helene zien opgroeien, hij was als 't ware de deelgenoot van alles, wat binnen haar muren plaats greep.

De kennis van één enkelen jongen man was zeker niet veel voor iemand op haar leeftijd, maar toch bevreemde het Edward in den beginne, dat zulk een nauwe omgang niet meer invloed op haar had uitgeoefend. Reinouts voorkomen was zoo al niet om te behagen, dan toch zeer geschikt om te boeien, en zelfs in zijn meest terugstootende oogenblikken zoo onbetwistbaar schoon, dat het wel in staat scheen een diepen indruk op ieder jeugdig gemoed te maken, en Melville bij hun vertrouwelijke verhouding ook terstond aan teedere gevoelens, althans van Helene's kant, gedacht had. Dat dit niet het geval was, had hij met blijdschap maar tegelijk met verbazing bemerkt, en eerst toen hij zich in zijn omgeving volkomen had ingeleefd, begreep hij hoe uit een zoo nauwe betrekking ook niet één enkel inniger denkbeeld was voortgekomen, want hij zag dat de edelman geen persoon was, die licht dergelijke denkbeelden zou opwekken. Hij kon zeker, en had dit naar Filips' zeggen ook dikwijls gedaan, een hevigen hartstocht ontvlammen, maar die liefde welke langzaam uit een dagelijksch verkeer geboren wordt, en diepte en teederheid instee van gloed bezit, scheen zich niet aan hem te kunnen hechten. Hij was voor Vredenburg de middelaar tusschen zijn boeken en

de wereld; hij verschaftte hem, waar dit in zijn bereik stond, de gewenschte manuscripten, bracht de personen bij hem, van welke hij aannemen kon dat hun gesprek hem genoeg zou doen, en bewees hem door zijn kennis van talen menigen dienst; hij had Filips, toen deze geheel vreemd was, aan bekenden geholpen; hij was Helene's raadsman, die haar bij haar arbeid bijstond en in alle aangelegenheden werd gekend; — en toch kon men niet zeggen, dat hij door een van hen bemind was, of dat hij zelf dit scheen te wenschen. Alles wat met uitingen van gevoel samenhang, weerde hij vol tegenzin af. Gevoel is geen gewicht op de schaal van het recht; met die woorden wees hij ieder oordeel terug, waarin het gemoed een hoofdaandeel had, en zoo vorderde hij ook voor zich zelf nooit een blijk van hartelijkheid; hij eischte alleen, dat men een oor voor zijn mededeelingen en een antwoord voor zijn vragen zou hebben.

„Ik kan geen menschen lijden, die u waar geconversatie vraagt een hart aanbieden,” merkte hij bij zekere gelegenheid op, „de ervaring heeft mij nooit geleerd, dat zulk een hart om uw ongeluk breken zal; maar gesteld het bezat die teerheid, dan zou ik nog niet vinden, dat ge daarmee zoudt geholpen zijn. Het is, dank zij ons lot, toch nog niet de eenige dienst, dien wij van onze vrienden begeeren, dat zij als treurwilgen op de graven onzer bedrogen verwachtingen staan.”

Edward had om de opmerking moeten lachen, tegelijk echter verklaarde zij hem, waarom Helene bij al hun vrouwelijkheid zoo volkomen koel voor Reinout gebleven was. Hardheid is niet altijd de vorst, die warmere gevoelens bevrozen doet; veel ijziger nog werkt de spot, en de jonge man vermoedde niet ten onrechte, dat deze het geweest was, die met zijn koude het opkomen van inniger aandoeeningen belet had. Helene vertelde eens, hoe Meerwoude haar bij gelegenheid van een wat al te levendig getoonde deelneming voor Julianus den afvallige verzocht had zijn Misopogon te lezen, en zeker was er niets meer geschikt

om een jong hart van teedere gewaarwordingen terug te schrikken, dan dergelijke stortbaden over zijn warme geestdrift; Edward had dat zelf bij den edelman gevoeld en merkte het ook nu nog dikwijls genoeg op. Reinout scheen zich er mee te vermaken, een karakter, dat nog zoo levendig bij iedere meening partij koos en het beeld der waarheid nog zoo ongesluierd waande, voor nieuwe vraagstukken te plaatsen; hij had dus zeker ook de jonkvrouw, die hij van kind af zijn denkbeelden had kunnen leeren, menigmaal die bittere gewaarwording van eigen minderheid doen ondergaan, om haar zoo tot de hoogte van zijn kennis op te heffen. Zij was thans op een leeftijd gekomen, die haar niet langer afhankelijk maakte, en haar sekse gaf haar het natuurlijke recht op een hoffelijkheid, die Meerwoude ook steeds jegens haar in acht nam; maar nog altijd meende Edward in haar gedrag iets van den dwang te voelen, dien hij haar waarschijnlijk vroeger had opgelegd. Het was of zij in zijn tegenwoordigheid elk blijk van gevoel bijna angstig onderdrukte, en bewondering voor zijn kunde scheen de hooftzakelijkste indruk te zijn, dien zijn persoonlijkheid op haar, gelijk op haar vader en allen die hen bezochten, maakte, een bewondering, waaruit, hoe levendig ook, toch geen dier aandoeningen geboren was, die in de kalmte van een zoo eentonig bestaan als het hare smart of vreugde hadden kunnen verwekken.

Ook Edward deelde in haar indruk, ja in de meeste opzichten moest hem Reinouts taal nog opmerkelijker klinken, omdat zijn eigen weten en denken zooveel verder daarvan verwijderd waren. Vredenburg was zelf zoo vervreemd van het geloof, dat de jonge man Meerwoude met zulk een ontzetting had hooren bespotten, en zoo afkeerig van al de verbintenissen der wereld, die deze onder de namen vriendschap en liefde verguisde, dat hij in vele van diens woorden alleen een echo van zijn eigen gedachten vond; Melville daarentegen moest bijna in ieder aangeroerd punt ook een verschilpunt ontdekken.

»Gij kunt u niet in deze manier van denken vinden, nietwaar?» zeide Helene dit opmerkend, »nu, Filips zegt mij, dat velen het niet kunnen.»

»En het is geen onwaarheid,» antwoordde haar broeder, die juist binnentrad; »gij verwondert u dat hij over de bovenaardsche dingen zoo ongeloovig spreekt, maar ik ken velen, die zich nog meer verwonderen, dat hij het ook bij de aardsche zaken doet. Gij zijt antipoden, hij verwerpt alles en gij neemt alles aan. Verbeeld u eens, dat hij zelfs aan zijn adel niet hecht!» Dit laatste feit moest op Filips een diepen indruk gemaakt hebben, want hij herhaalde het in verschillende variatiën, en scheen te vinden, dat daarmee alles gezegd was. Edward bemerkte uit de vele toespelingen, die hij er op maakte, dat dit de zaak wezen moest waarom men den edelman in zijn voorname kringen het meest met bevreemding aanschouwde.

Reinout toonde inderdaad weinig zwak voor geboortevooroordeelen. Hij sprak over de lieden van zijn stand met onmeedoogende openhartigheid, en bij gelegenheid dat de jonge Vredenburg zich over den trots van een hunner beklagde, zeide hij minachtend: »zijn voorouders waren een gewichtig cijfer in de regeering van ons land, en welke nul zou zich niet voelen als zij een groot getal nog vertienvoudigt? Overigens moeten onze meeste edelen het hoofd in de hoogte dragen, om er niet aan herinnerd te worden, dat zij op den bodem, dien hun voeten bewandelen, nog geen monument van groote daden hebben opgericht. Hun oogen zijn kortzichtig geworden door dat strakke turen naar hun onsterfelijkheid.»

Een dergelijke uiting in dagen, waarin de leus der gelijkheid nog weinig volgelingen gevonden had, klonk zeker ongewoon uit den mond van iemand, die met de aanzienlijksten verkeerde en ook zelf niet met overdreven nederigheid scheen te moeten kampen; het was dus niet vreemd, wanneer men naar haar beweegredenen zocht. Een sterk op den voorgrond tredende eigenschap, die met al de overige

trekken van zijn karakter in strijd was, scheen dit geheel omver te werpen, en zoo trachtte men haar grond op te sporen, met niet meer geluk echter, dan waarmee ook Edward dit beproefde, want men zocht, evenals hij, in het karakter wat alleen in de omstandigheden schuilde.

Reinout was het kind eener zoogenaamde mesalliance. Zijn vader, ofschoon van een oud en geacht huis, kon zich toch nooit onder die machtige familiën rangschikken, die den adel zoo geducht maakten; zijn moeder daarentegen was de dochter van een dier trotsche geslachten, die door vorsten als hun gelijken beschouwd werden en vorstelijke verbintenissen sloten. Zij had den edelman ondanks het verzet harer betrekkingen gehuwd, en haar zoon was dus een bloedverwant dier eerste huizen, der Croys, Egmonds en Brederodes, die zich ook in den beginne met koelheid van den telg eener zoo ongewenschte vereeniging hadden afgekeerd. Langzamerhand echter was er van hun kant een aanmerkelijke toenadering gekomen. Meerwoude was rijk, zijn gelaat vertoonde de voorname schoonheid zijner moeder, hij was iemand van wien men geen last en mischien menigen dienst wachten kon; daarenboven, Brederode's zuster Helena was wel met een broeder van Granvelle getrouwd, en kon met dezen een uitzondering gemaakt worden, hoeveel te meer met iemand die toch een oud, voorname wapen, al was het ook zonder graaflijke kroon, kon aanwijzen. Zoo begon men zich zijner te herinneren; Aerschot, het hoofd der Croys, noodigde hem uit, en Brederode noemde hem, althans onder vier oogen, zijn waarden neef. Weldra volgden allen hun voorbeeld. Reinout werd in hun kringen opgenomen, en dat hij zelf geen het minste verlangen naar die gunst aan den dag legde, prikkelde daarbij hun nieuwsgierigheid en behaagde hun als iets pikants; zij lieten zich de geringschatting, waarmee hij hun zwakheden belachelijk maaktê, welgevallen, en behandelden hem als een lid van hun gilde. Maar Reinout gevoelde zeer goed de kloof, die altijd tusschen hen bestaan

bleef. Hij wist dat Mansfeld wanneer hij zoo vertrouwelĳk zĳn arm nam, of Brederode wanneer hij, door wijn verhit, »zĳn dierbaarsten Reinout» met liefde en openhartigheid overlaadde, zoodra hij zich verwijderd had met een medelĳdenden blik de opmerking zou maken, hoe jammer het toch was, dat zulk een charmante zoon geen aanzienlijker vader mocht bezitten, en het verlies der groote goederen, hem door dezen nagelaten, zou, daarvan was hij zeker, den standaard van geslachtstrots bij zĳn vrienden aanmerkelijk doen rĳzen. De hertog van Aerschot mocht nóg zoo vriendelijk zĳn hand drukken, Reinout twĳfelde niet of hij herinnerde zich tegelijk, dat de man, dien hij zoo minzaam als bloedverwant erkende, zonder mesalliance van een lid van het geslacht der Croys hoogstens zĳn stalmeester zou geweest zĳn; en de trotsche Sabina van Beieren had stellig niet vergeten, hoe onwaardig het voor de vrouw was, die keizers onder haar voorouders telde, dat zĳ den jongen eenvoudigen adellijke als neef van haar gemaal moest begroeten.

Er was slechts één middel om dezen hoogmoed te fnuiken; het was dien te verachten zoolang hij nog de mindere was, en inmiddels er naar te streven om die minderheid te doen ophouden. Men herinnerde Granvelle zelden aan de smidse waaruit hij afkomstig was, want Granvelle heerschte, en de schaduw van groote titels komt toch altijd pas achter het licht van groote verdiensten. Misschien was Reinouts spot niet zoo geheel onpartĳdig als hij scheen, en zou de burger, die in zĳn ironie had willen instemmen, een harde terechtwijzing ontvangen hebben; maar voor ieder, die niet op den grond zĳner ziel kon blikken, sprak uit zĳn woorden alleen die geringschatting, waarmee iemand op vooroordeelen van een tijd staart, voor hem reeds lang voorbij; en tot nog toe althans had zĳn leven geen neiging geopenbaard om de sporten van den maatschappelĳken ladder te beklimmen, die hem op het punt kon brengen dat zulk een hoogmoed zou rechtvaardigen. Hij had in het staatkundige

geen partij gekozen, en ofschoon hij ten hove kwam, bekleedde hij er geen waardigheid; van eerezuchtige plannen in het wereldlijke was hij dus vrij, en evenmin scheen de roem, waarnaar andere van het leven afgekeerde gemoeienden streefden, de roem van den wijze, hem te lokken. Vredenburg kon hem nooit vergeven dat hij al zijn studiën toch slechts uit het oogpunt van tijdkorting beschouwde, en met ijverzucht merkte hij soms op, dat de natuur onrecht gedaan had, iemand, die niet voor zijn gedachten leven wilde, zulk een scherp denkvermogen te leenen. Hij had vroeger Meerwoude vaak aangespoord om zich der wetenschap te wijden, maar Reinout was nooit op die vermaningen ingegaan en had ze met de schertsende verklaring afgewezen, dat hij aan de wijsgeerige spreuk getrouw moest blijven: willen leert men niet, en zijn wil was nu eenmaal niet aan een leven van studie te binden. Hij stemde toe, dat de meeste boeken oneindig belangwekkender waren dan de menschen die ze lazen, en dat hun onderhoud dus geen hooger waarde daaraan leende, maar hij sprak toch gaarne over het gelezene en trok zich nooit in die zwijgende bespiegeling terug, waaraan de oude edelman zich zelfs in gezelschap zoo gaarne overgaf. Als hij des avonds in de goed verlichte en dan niet zoo onaangename bibliotheek, waar de gasten gewoonlijk ontvangen werden, eenigen tijd kwam doorbrengen, was het gesprek altijd levendig, en de ongedwongenheid, waarmee hij alle vragen aanroerde, gaf steeds nieuwe stof. Hoe zijn woorden Edward of iemand anders troffen, bekommerde hem nooit; ja het was zelfs met zekere voorliefde, dat hij godsdienstige vragen op het tapijt bracht, om zich met de pijnlijke verwondering van den jongen man te vermaken, die zijn kerk hier uit het eenige oogpunt van historische merkwaardigheid, als een uiting van dezelfde behoefte aan aanbidding zag beoordeelen, die Boeda's of Mohammeds leer had ingegeven. Vredenburg was niet zoo volkomen los van religieus gevoel als Reinout het scheen, maar uitdrukkingen gelijk deze bezigde, hoe Lucretius ge-

toond had, dat het ongeloof een beteren bijbel schrijven kon dan het geloof, stemde hij toch gereedelijk toe, en de instellingen van het Katholicisme verwierp hij met dezelfde beslistheid. »Het geheele begrip van den Maria-dienst is slechts een ingeving der poëzie,» sprak hij, en Edward zag, hoe wat hem altijd bovenaardsch en heilig geschenen had hier slechts als de dichterlijke vorm van een gedachte werd gewaardeerd, te hoog om ze ooit in eenigen vorm volkomen terug te geven, — de gedachte der edelste bovenzinnelijke liefde. Dat goddelijke ideaal, waarnaar alle volken streefden, had zich ook de kerk voorgesteld, maar het was er evenmin bereikt als het nog in eenige leer bereikt was; ja het had zich er nooit zoo verheven in uitgedrukt, als in de schoone woorden van den Griekschen wijsgeer, die men voor een profetie van den Christus had genomen: »zijn lichaam zal waarheid en zijn schaduw licht zijn.» Een Katholicisme als dat van Edward, met al zijn naïeve, geloovige voorstellingen, kon op deze lippen slechts een glimlach roepen, en weinig gevoelens zijn misschien zoo bitter als die waarmee men een vereerd beeld van zijn hoogte ziet rukken, of ontdekt dat anderen er niet voor knielen. Reinout kon zich dus dikwijls aan die uitdrukking van ontsteltenis vergasten, die hem bij hun kerkgang zoo veel genoegen verschaft had, en die ook Vredenburg een weemoedige vroolijkheid afdwong, terwijl hij hoofdschuddend zeide: »door hoeveel teleurstelling zult gij nog moeten heengaan!»

Alleen de jonkvrouw nam nooit aan deze soort van gesprekken deel. Filips noemde haar koud; zoo onaandoenlijk echter scheen zij niet, of zij zag, hoe haar vreemde huisgenoot zich door die voortdurende verwerping van wat hem het hoogste was gedrukt voelde, en daarom trachtte zij, waar zij kon, het onderhoud op andere punten te brengen. Zij was het bij wie Edward altijd die vriendelijke deelneming vond, die zonder zijn denkbeelden aan te roeren de pijnlijke gewaarwordingen verzachtte, uit den strijd daartegen ont-

staan, en het was met een mengsel van dankbaren eerbied en van nog een ander, hem zelf bijna onbewust gevoel, dat hij in den loop der maanden tot haar begon op te zien; een gevoel, niet zoo verborgen, of het deed zuster Klara bij zijn brieven glimlachen, als zij zich herinnerde, met welk een tegenzin hij zich eens diezelfde persoonlijkheid had voorgesteld. Helene vereenigde nu in zijn oogen alle voorrechten, die van haar zelf afhankelijk waren, en het éene, dat zij niet bezat, den helderen blik en de warme uitdrukking die een frissche levensmoed geeft, hadden de omstandigheden, niet eigen schuld, haar onthouden. Wel verre van hem gekrenkt te hebben, zooals zij later zelf vreesde, had het antwoord, dat zij hem eens op zijn verzoek gaf, om een toen veel gezongen lied met hem te zingen, alleen zijn innig medelijden opgewekt. »Ik zing nooit,” had zij somber gezegd; »dat is voor hen die anders zijn.” Hij had toen gezien, dat zoo er al geen leven was, dat zij zich blijder voorstelde, zij toch voelde dat dit een droevig leven was, en hij nam zich voor, de deelneming, die zij hem bewees, zooveel mogelijk weerkeurig te maken. Het was hem als moesten zij beiden in elkanders vriendschap een vergoeding er voor zoeken, dat die hun niet van anderen ten deel kon vallen.

Vriendschap was zeker niet wat Reinout hem dacht te schenken, maar de afkeer, dien hij zelf voor Meerwoude voelde, werd niet door dezen beantwoord. De edelman schepte behagen in hem als in een speeltuig, waarop hij nog niet alle wijzen beproefd had, en eerst toen de toon, dien het voortbracht, in strijd met de klanken kwam, die hij gemeend had er aan te zullen ontlokken, begon zich een minder welwillende gewaarwording in zijn gezindheid te mengen.

»Waarin zoo verdiept?” vroeg Reinout op zekeren morgen, toen hij zich met Edward in de bibliotheek bevond, »is dat Tacitus' Germania?”

»Ja; ik had gisteren eenigé plaatsen op te zoeken en kende dit werk niet.”

»En welken indruk hebt gij er van ontvangen?»

»Dat het treurig moet zijn, in de deugd zijner vijanden een leerrijk contrast voor zijn eigen volk te vinden.»

»Zoo? Ik heb Tacitus altijd voor een der gelukkigste menschen gehouden, natuurlijk in acht nemend, dat hij een denker was, en dus iets van de onverteerbaarheid der verboden paradijsvrucht ondervinden moest.» Reinout bladerde terwijl hij sprak in verscheidene boeken, want het was een zijner eigenaardigheden, dat hij zeer goed kon spreken, al was hij gelijk nu bezig iets anders na te slaan, en vervolgde: »vindt gij in de Germania geen onbeschrijflijke naïeveteit?»

»Ik vind er alleen de geheime smart van iemand, die zijn land door vreemde voorbeelden uit de vernedering wil opheffen.»

»En die meent, dat ook te kunnen doen; daarin ligt juist de naïeveteit. Met een volk, zoo zedelijk vervallen, voor oogen, aan de macht van woorden en opwekkingen te gelooven, is er wel benijdenswaardiger illusie denkbaar? Ten minste als wij dien toestand nu eenmaal leerden kennen, want in sommige gevallen is zeker blindheid het allergelukkigste geschenk der — Goden, zou ik zeggen, maar ik vrees dat dit meervoud u beleedigen zal, van het lot dus. De Olympus is inderdaad te mythologisch geworden, om hem nog te citeeren; al in Tacitus' dagen was hij een berg, dien het geloof niet meer beklom. Arme Godenwereld! ze was toch schoon, het zou hard zijn te denken dat al haar bloemen door het zware kruis van Golgotha verpletterd werden, maar haar pracht was al lang vergaan. Is het niet merkwaardig te zien, hoe weinig de Romeinen meer heidenen waren, vóór er nog een Cristendom viel aan te nemen of te verwerpen?»

»Gij meent, dat het geen invloed op hun denken zou hebben uitgeoefend?»

»Neen; de nieuwe leer had niets meer af te breken, zij had alleen de gave steenen uit het neergestorte puin op te nemen, en die heeft ze rijkelijk gebruikt. Ik heb

hier eenige werken der eerste literatuur van het Christendom; ze doen ons zien, hoeveel gedachten het aan de bestaande richtingen, waarover het zijn anathema sprak, ontleende."

»Het is, dunkt mij, zoo vreemd niet, dat alle godsdiensten zekere overeenkomst van dogma hebben, daar zij alle in hetzelfde beginsel van aanbidding wortelen."

»En alle met verwerping eindigen. Ik weet niet of het aantal onttroonde vorsten grooter is, dan dat der eeuwige Godheden, die 's menschen tijdelijke stemming langzamerhand uit den hemel verdreef. Het zou daarboven werkelijk leeg worden, als er niet telkens weer een tijd kwam, die teruggaf wat een vroegere genomen had. De Romeinen van Lucretius bouwden geen tempels, maar zij werden Christenen; en — namen toe in deugd," — Reinout wierp een paar boeken op de tafel — »hier is hun monument: biographieën van de edele vrouwen der Christenheid aan het heilige Byzantijnsche hof."

Edward zag met verontwaardiging op. »Heeft de kerk van de Theodora's en Eudoxia's ooit haar voorbeelden gemaakt? Daar zijn in de heidensche wereld geen geschiedschrijvers, die de machtigen met grooteren moed dorsten brandmerken, dan in de werken der Christenen geschied is."

»Maak u niet toornig; ik beken, dat er geen leer is, aan welke men de uitspattingen harer dienaars mag wijten, want bijna geen wordt ooit in waarheid gediend. De leer schept altijd idealen boven 's menschen kracht, en de uitvoering wreekt zich door zelfs beneden dat te blijven, wat die kracht als realiteit geven kon."

»Geloofst gij, dat ieder ideaal slechts de verheerlijking eener bestaande werkelijkheid is?"

»Althans van een die bestond; wat zou men op dit oogenblik nog willen verheerlijken?" antwoordde Reinout bitter, »maar er moet éens een voorwerp geweest zijn, anders hadden wij geen indruk ontvangen. Intusschen, waarom vraagt gij zoo? is er een bekoorlijke verschijning voor u

opgegaan, en vreest gij slechts het beeld uwer illusie gezien te hebben?"

Edward gaf geen antwoord; dit mengen van het gewone in de hoogste aangelegenheden stuitte hem, en Meerwoude zag zijn gevoeligheid. »Het wonderd u,» sprak hij, »dat ik bij zoo ernstige vragen aan een bevallig gelaat denken kan? Wel, er zal een tijd komen, dat de schoonheid van glanzige lokken en schitterende oogen voor u veel meer realiteit zal hebben, dan deze problemen zonder oplossing. Ik heb velen gezien die vol vuur gingen zoeken, en die meenden dat zij te gronde zouden moeten gaan met hun denkbeelden, maar zij leven voort, en zelfs zeer genoeglijk. De tijden zijn voorbij, dat iemands systeem de stengel was van zijn levensbloem, die stierf als hij gebroken werd.»

»Indien ge mijn denkbeelden de eer aandeedt, om ze tot langer leven dan dat van het oogenblik bestemd te rekenen, zoudt gij willen toegeven, dat ik ze niet zoo onverschillig behandelen kan.»

»Ik zal bij iedere vraag van u denken, dat Methusalah ze mij voorlegde, en dat hij slechts om de honderd jaar van overtuiging veranderde,» antwoordde Reinout met sarcastische beleefdheid. »Wilt gij mij later herinneren, dat ik Plato's symposion moet meenemen? Wie zeide toch, dat Socrates' conversatie drukkend moet geweest zijn, omdat hij zooveel van een eeuwig vraagteeken had? Ik weet het waarlijk niet meer; misschien wel ik zelf, doch dat komt er ook niet op aan. Ik ben tot uw dienst, wat wildet gij vragen?"

»Dit alleen, of niet, zooals de idee van vrijheid en liefde aan iets dat bestaat ontleend is, ook de godsdienst denzelfden oorsprong hebben moet, en wat wij ideaal noemen eigenlijk de werkelijkheid is, zooals zij voor ons onzichtbaar bestaat. Is het Godsbewustzijn in uw oog het eenige gevolg, dat geen oorzaak heeft?"

Reinout kon niet antwoorden, want Vredenburg trad binnen en nam Edward in beslag; hij moest er zich dus in

voegen den indruk gemaakt te hebben van iemand, die een natuurkunde leerde, welke toegaf dat er geen brandpunt zijn kan zonder straalbreking, maar geen zon erkende, die de stralen werpt. Er was hem niets aan Edwards oordeel gelegen, doch dat hardnekkig vasthouden aan denkbeelden, die goed waren, zoolang hij zich niet de moeite gegeven had ze te weerleggen, het scheen, nu dit geschied was, een blijk van ongepasten hoogmoed, en hij hield uit dit gesprek een zekere scherpte over, die het behagen van vroeger langzaam begon te verdrijven.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Wie der Wandrer sucht in der Wüste
Den Pfad, und findet ihn nicht,
Wie die Welle sucht ihre Küste
Und, eh sie gelandet, sich bricht,
So ging ich durch nächtige Oede.

Uitwendige gebeurtenissen verdeelen ons leven in verschillende tijdvakken, maar het gemoed heeft zijn eigen chronologie. De veranderingen, waarvan het boek houdt, zijn aan geen wisseling van plaats of personen, aan geen feiten verbonden; de jaartallen van het gemoed zijn nieuwe indrukken, zijn begin of einde eener overheerschende gedachte. Lange, zelfs veel bewogen tijden gaan voorbij zonder een enkel woord op het blad des geestes te schrijven of uit te wisschen, en weinige maanden geven soms een geheel nieuwen inhoud.

Zulke dagen van onverwachte aandoeningen, van denkbeelden nooit te voren gekend, waren die welke Edward in het huis van den Brusselschen edelman doorbracht, en het was goed, dat zijn uitwendig bestaan zoo volkomen kalm daarheen vloeide, nu over zijn innerlijk leven zooveel nieuwe stroomingen moesten gaan; de geregelde arbeid althans, die hem belette zich voortdurend met de hier plotseling gestelde vraagpunten bezig te houden, was hem zeker heilzaam. Hij was een ijverige hulp, dat erkende Vredenburg met genoegen, en dat zijn ijver uit belang-

stelling voortkwam, daaraan twijfelde hij nooit. Het lot is zelden zoo wreed om een gevoel van volkomen ontbeerslijkheid in 's menschen hart te leggen, en het te dwingen zich zelf in geen betrekking meer tot de wereld te rekenen; ook de oude edelman, al leefde hij zoo weinig in haar midden, had toch in zijn arbeid een band, die hem aan haar hechtte; hij volbracht een werkzaamheid, waarvan hij niet twijfelde of zij zou de belangstelling dier wereld opwekken. Zoo vreemd hij aan het tegenwoordige leven van zijn volk was, zoo innig voelde hij voor het verleden dier natie, en zoo vast geloofde hij dat een geschiedenis daarvan voor haar toekomst vrucht zou dragen. Hij bezat dat soort van patriotisme, wat menschen, die geen kracht in zich voelen om voor het heden te werken, gewoonlijk opvatten. Hun genegenheid voor het volk, waartoe zij behooren, uit zich in bewonderende ingenomenheid met de tijden die vervlogen zijn, en in hoop voor de tijden die nog komen zullen; alleen de dagen, die zij mee doorleven, zijn dood voor hen; en daar Vredenburg slechts twee typen kende, menschen die werkten, zooals hij, en menschen die niet werkten, zooals zijn zoon, was hij overtuigd, dat Edward, die tot de eersten behoorde, ook met blijdschap de gelegenheid tot den arbeid, die hem hier rijkelijk geboden werd, moest aannemen. Hij hield veel van Edward, niet omdat het jonge, warme element in diens karakter de aantrekkelijkheid voor hem bezat, die het dikwijls op meer bejaarden uitoefent, maar zooals een redenaar van een opmerkzamen hoorder pleegt te houden. Vredenburg had sinds geruimen tijd geen deelneming meer in de geschiedenis der alledaagsche levens, die anderen hem konden vertellen, hij beschouwde die als uitgelezen boeken en meest als slechte; doch de kennis die hij bezat te kunnen meedeelen, iemand te hebben, die zijn voordracht volgde, als hij over de resultaten van zijn studie sprak, dat was hem aangenaam, en de gehechtheid, die een schrijver voor het papier waarop hij zijn gedachten schrijft voelen kan, was ook in hem opge-

komen, toen hij zag, dat de jonge man met zooveel aandacht naar de woorden luisterde, voor welke hij bij zijn zoon te vergeefs gehoor had gezocht. Hij was dus zeer tevreden met zijn nieuwen studiegenoot, die wel zorg droeg hem in deze stemming te houden, sinds hij bemerkt had hoeveel de vriendelijkheid van haar vader tot die van Helene zelve bijdroeg.

De blik van dankbare blijdschap, dien de oogen der jonkvrouw op hem wierpen, de erkentelijke woorden, die hare lippen tot hem richtten, zij waren wel waard, eenige dorre bladzijden meer te lezen, of het hooge belang, dat gelegen was in twee lijnrecht verschillende verklaringen van een verloren tekst, dien niemand begrepen had, en die ook volgens Vredenburgs onderzoek alleen eenigen duisterten onzin kon behelsd hebben, met zwijgende verrukking gewaar te worden. De vriendelijke toon, waarop zij na zulke mid-dagen hem 's avonds in de bibliotheek riep, deed hem spoedig hun verveling vergeten; maar, ook van allen egoïstischen prikkel afgezien, was de gedachte, dat hij Helene op deze wijze een genoegen bereiden kon, groot genoeg om hem tot een offer te brengen, dat op jeugdigen leeftijd anders zwaar pleegt te vallen. Zij was zoozeer de eenige band in een kring, waarin ieder slechts voor zich zelf scheen te willen leven en zonder bedenken aan eigen wenschen voldeed; zoozeer de bemiddelaarster, die tusschen haar vaders eenzijdige studie, de luimen zijner geleerde vrienden, de overheersching van Meerwoude en de genotzucht van haar broeder in leefde, zonder anderen wensch dan om al dien strijd te verzoenen, dat Edward ten minste haar de hulp geven wilde, die zij overal elders alleen scheen te moeten bewijzen. Hij sloot zich in dat gevoel nauwer bij haar aan, en Vredenburg stoorde hen niet. Als er geen bezoekers waren, bleef hij gewoonlijk in zijn eigen vertrek arbeiden en liet de jonge lieden alleen; hij dacht zoo weinig aan de jeugd zijner dochter, hij had haar daarenboven steeds in zoo vrij verkeer met Reinout gezien, dat de vraag, of

zulk een samenzijn wel volkomen gepast kon heeten, nooit in hem opkwam.

Wat Meerwoude betreft, hij was het, die hun vertrouwelijke bijeenkomst het meest afbrak. Edward vreesde den edelman en zag hem dus ongaarne komen; anders had hij moeten bekennen, dat Reinout al de talenten bezat, die iemands gezelschap aangenaam konden maken, en zelfs sommige die men niet in een zoo koud schijnende natuur kon wachten. Hij werd dit bij een gelegenheid gewaar, dat het gesprek toevallig op de verschillende tragediedichters en ook op Seneca's treurspelen kwam. Hij had zijn onbekendheid met de Romeinsche drama's toegegeven, en toen Reinout hem, zooals Helene voorspeld had, aanraade zijn onbelesenheid goed te maken, juist geen grooten ijver daarvoor aan den dag gelegd.

„Ik zal u toonen, dat ik geen slechten raad geef; men hoort van Seneca's stukken meestal niets dan dat zij vol wreede, smakelooze tooneelen zijn, doch gij zult zien, dat hij ook schoonheden bezit; ik zal het derde bedrijf uit zijn Trojaansche vrouwen lezen,” en Meerwoude nam het boek en las.

Edward volgde met verwondering zijn voordracht. Een stem vol diep gevoel sprak de woorden uit, waarmee Andromache zich tot het koor wendt:

»O Phrygiens vrouwen, door het leed gebogen,
Waarom rukt ge u de haren uit, waarom
Slaat ge u de borst? Waarom giet gij met stroomen
Van tranen u de wangen nat? — Wij zijn
Niet zoo rampzalig, kunnen wij nog weenen. —
Voor u viel Troja nu eerst; ach! voor mij
Was 't lang gevallen. Toen het ruw geweld,
Door 't stof, gebonden aan zijn zegewagen
Mijn liefde en heel mijn leven met zich sleepte,
Dat zelfs de wielen steenden, die verplettrend
Heengingen over 't treurig overschot
Van Hector, toen viel Troja reeds voor mij”

En bij dat antwoord der moeder, wanneer Ulysses den zoon, dien zij verborgen heeft, van haar komt opeischen :

»Waar is uw zoon?»

»Waar is mijn Hector?

Waar Troje's strijders? — en waar Priamus?

Gij zoekt slechts éenen; ach, ik zoek naar alles!»

was het Edward als hoorde hij den smartkreet der verlatene, die zich nog eens haar geheele verlies te binnen brengt. Zoo vrouwelijk roerend kon geen man lezen, die zich nooit in het hart eener vrouw gedacht had. Dat was de moeder zelf, die haar laatsten verborgen schat ontdekt ziet en van haar kind afscheid moet nemen, opdat het aan een vreeselijken dood worde prijsgegeven :

»O zoon, 'k bedek u met mijn kussen, baad
In tranen u, ruk mij de haren uit,
Aem al mijn smart u in, dat, vol van mij,
Ge uw vader moogt ontmoeten.»

Een raadsel spon zich voor hem om dezen man heen. Wat was zijn ware natuur? Verborg hij onder het masker van kouden spot misschien een diep leed, en las hij de smart zoo roerend, omdat hij zelf haar gewicht kende? Of was hij nu slechts een goed tooneelspeler?

Onwillekeurig legde hij die vraag aan Helene voor, toen Reinout hen had verlaten. »Het is vreemd,» zeide hij, »dikwijls schijnt het of de heer van Meerwoude geheel ongevoelig was, en dan weder moet ik denken, dat hij vol gevoel is; ik kan zijn lezen met zijn spreken, ja de contrasten in zijn spreken zelf niet met elkander in overeenstemming brengen.»

Het scheen, dat zijn woorden de jonkvrouw troffen. Zij dacht eenigen tijd na, en zeide toen ernstig: »gij hebt gelijk, er is een vreemde tweestrijd in hem, dien ik bijna niet meer zou opmerken, zoo gewoon als ik aan zijn wijze van gesprek ben; maar ja, hij is als iemand die altijd twee tegenovergestelde naturen vertoont.»

»En welke denkt gij, dat hij in waarheid bezit?»

»Nu, ik geloof niet, dat het hem aan gevoel ontbreekt, maar ik geloof, dat hij niets heeft, waarvoor hij voelen kan.»

Hoe vreemd het schijne, er zijn oordeelen over anderen geveld, die ons dikwijls een licht over ons eigen ik doen opgaan. Zoo was het met Helene. Zij had dat woord snel en zonder veel nadenken uitgesproken, doch nu zij het gezegd had, voelde zij plotseling, dat het niet alleen op anderen, dat het ook op haar zelf van toepassing was. Meerwoude had niets om voor te voelen, maar had zij meer? Hij had geen geloof, maar geloofde zij? hij hoopte op niets, maar kon zij dan hopen? De vraag was gesteld, en zij ontdekte plotseling, dat haar hart geen antwoord had. Niets om voor te voelen, niets hebben waarop het hart hopen, waarover de geest zijn beste gedachten peinzen kan, het is een treurig lot, en toch, was dat niet het hare?

Een nieuwe kring van denkbeelden ging voor haar open. Zij was opgegroeid zonder dat men haar ooit een ander gezichtspunt op de dingen des levens getoond had, dan van strenge, ernstige kennis. Zij mocht aan de wereld van het oogenblik vreemd zijn, die wereld, welke aan alle tijden behoort, omdat haar bezit als de hoop is, eeuwig ons eigendom, en toch nimmer werkelijkheid, de wereld der verbeelding, ze had haar poorten nooit voor dit jeugdig gemoed ontsloten. Wat Helene kende was het verleden, door geen licht der fantasie beschenen, maar alleen door de studie terruggeroepen. Zij was in alle vormen van den godsdienst onderricht, want die vormen maakten een deel der menschelijke geschiedenis uit, maar welk deel het menschenhart aan de schepping er van genomen had, was haar altijd verborgen gebleven. Vandaar dat zij in den godsdienst ook nooit iets anders dan het dogma gekend had; vandaar dat zij nu plotseling inzag, hoe haar gemoed bij al die voeding, aan haar geest verleend, te kort was gekomen.

Het is een invloed, welks omvang men niet te hoog kan schatten, dien de godsdienst op jeugdigen leeftijd

oefent. In latere jaren komen duizend andere gevoelens op, liefde en vriendschap doen zich gelden en verdringen de oude oorspronkelijke gewaarwordingen van het geloof, maar er is een tijd — de tijd tusschen het ontwaken van het sluimerend bewustzijn des kinds en den dag, waarop de eerste sterkere hartstocht het leven in de jonge borst ontvangt — dat de aandoeningen van het geloof alles zijn, een tijd, waarin ieder gevoel, dat het hart bezielt, hier zijn oorsprong vindt; en waar die tijd niet geweest is, daar bleef dat jeugdige hart leeg en koel. Voorbijgaande vormen van menschelijke dwaling, had Helene geleerd, waren de godsdienstige opvattingen, die beurtelings de wereld hadden beheerscht, en of die dwalingen het kleed eener waarheid, of zij de vergankelijke omhulling eener eeuwige gedachte waren, niemand had die vraag bij haar opgewekt. Zelfs den twijfel van het geloof had zij niet gekend. Gelijk haar geest nooit van streken gedroomd had, waar slechts rozen en zonneschijn lachten, was ook de godsdienst haar nooit tegengetreden, omkleed met den lichtglans des hemels, dien hij openbaren moest. Zij kende de woorden, die op anderer lippen zweefden als zij zich biddend naar omhoog wendden, maar haar eigen handen hadden zich niet saamgevouwen, en al kon de mond het: onze Vader! naspreken als den vorm, dien men voor het gebed zich gekozen had, de ziel dacht er niet aan, te zeggen: »dus ook mijn vader!» Zij was wees, eer zij nog dien vader gekend had, — wees, eer ze zijn kind had kunnen zijn.

Met een snel ontwaakt bewustzijn van haar gemis gingen deze denkbeelden, door haar eigen woorden gewekt, haar voorbij. Zij kon ze niet dadelijk in een vorm brengen en uitspreken, maar toch, zij bleven als een onopgeloste vraag voor haar geest staan, en het drong haar een antwoord te vinden. Tot Vredenburg of Reinout kon zij zich niet wenden; zij gevoelde instinctmatig dat, hadden beiden een antwoord gekend, die vraag thans niet op haar lippen rusten zou; maar mogelijk dat Edward, die met andere gedachten vertrouwd scheen, haar zeggen kon, wat het was, dat

zulk een onbepaald verlangen naar het onbekende iets opwekte, dat ook Reinout niet bezat, het iets waarvoor men voelen kon.

Zij besloot de punten, die zij tot nog toe uit zekeren angst van te kwetsen nooit besproken had, aan te roeren.

De gelegenheid deed zich spoedig voor. Het was eenige dagen na Meerwoude's voorlezen; Edward had zijn werkzaamheid geëindigd en was juist bezig, de papieren en boeken op te ruimen, toen Helene zacht het vertrek, waarin hij zich bevond, binnentrad. De jonge man stond met den rug naar de deur en scheen haar opengaan niet te hooren. De jonkvrouw had buiten reeds zijn stem vernomen, die hij, zich alleen wanend, vrij weerklinken liet, en zij luisterde naar de woorden van zijn zang, alvorens haar aanwezigheid te kennen te geven. Ze schenen wonderbaar bij het onderwerp te passen, dat haar bezighield.

»God en was nie moede noch mat,
Int wout en is noch loef noch blat
Buten ziere hoede;
Al dat is in elcke stat,
Dat besit hi ende besat,
Met godliker goede,»

zong Edward met heldere stem, het oude lied uit de dertiende eeuw, dat hij eens als knaap had geleerd. Eerst toen hij geëindigd had, zag hij Helene's ernstige oogen op hem gericht. »Gelooft gij dat?» vroeg zij; »gelooft gij, dat er zulk een alles ziende en alles richtende Heer is? dat vers vervolgt immers, dat hij het kwade wel gebeuren laat, maar om het des te dieper te vernederen; of zingt gij den vorm na, terwijl de inhoud voor u reeds dood is?»

Het was voor de eerste maal, dat zij de vraag, die hem sedert lang op het hart brandde, aanroerde, en hem daardoor vrijheid gaf om over godsdienstige onderwerpen te spreken. In een tijd, die met deze vragen even zoo bezig wilde zijn als latere tijden er zich van wilden ontslaan,

moest die vrijheid gewichtig zijn, en Edwards blijdschap, eindelijk een zwijgen te mogen verbreken, dat hem zoo zwaar drukte, was even natuurlijk in die dagen als het in de onze voor velen vreemd zou wezen. Hij antwoordde met warmte, en meer kerkschgezind dan meestal in het ongeloovige Brussel gesproken werd: »ik zou wel ongelukkig zijn, indien ik het woord en niet meer zijn geloof had; het zou wezen alsof ik alleen de steenen omvatting der bron, niet meer haar frisch en verkwikkend water zag. O, het heeft mij dikwijls leed gedaan, te zien hoe ik hier niets dan twijfel vond.»

»Hebt gij nooit onder menschen geleefd, die evenals wij in de verwerping van dat geloof zoo opgevoed werden, dat zij nauwelijks meer weten, dat het een verwerping is?»

De jonge man schudde het hoofd. »Men leerde mij altijd in een hoogere macht vertrouwen, die ons heil wil.»

»Meent gij ons geluk?» Zij zweeg, en vroeg dan op zonderling afgebroken toon: »wat is geluk?»

Edward voelde een gewaarwording van weemoed en medelijden door zijn borst gaan, en zij vervolgde: »men heeft mij gezegd, dat ontbering, ziekte en dood, al wat smart heet, tot het ongeluk behoort; maar wat is geluk? Ik ken geen groot leed; noemt gij dat wat in mijn hart woont dus vreugde, dan heb ik onrecht gedaan, want ik heb soms gedacht, dat ik haar nimmer gekend heb.» Zij scheen in gepeins te verzinken en sprak na een lange pauze: »herinnert gij u den morgen na uw aankomst nog? toen spraakt gij van berusting in het leed, omdat die hoogere wil het zond; toen voelde ik voor het eerst, hoe gij een taal gebruikt, die ik niet verstaan kon.»

»En het was dus dáárom, dat gij mij plotseling zoo verwonderd aanzaagt?»

»Ja, ik begreep u niet; ik had over God geleerd, ik had nooit aan hem geloofd. Maakt het u gelukkig, dat gij gelooven kunt?»

»Ik zou diep rampzalig zijn, zoo die overtuiging ophield.»

»En, niet waar? gij hebt nooit gedacht, dat er een leegte was, die gij niet kondt aanvullen?»

»Gij meent, of ik mij nooit eenzaam voelde?»

»Neen, dat niet;» zij hield op, als overwoog zij hare woorden, en sprak toen zacht: »ik ben niet eenzaam, ik heb mijn betrekkingen niet verloren, en toch — het heeft geen naam, ik kan het niet beschrijven, maar als gij de zee kent, zult gij het u misschien kunnen voorstellen. Ik heb haar zelf nooit gezien, maar er was een schilderij, die ik mij nog altijd herinner; niets dan de woeste, eindeloze golven bruisten daarop. Ik beschouwde die zoo aandachtig, dat mijn vader mij van zijn zeereis vertelde en er schertsend bijvoegde, hoe een oud matroos hem, terwijl de wateren zoo hoog gingen en er niets anders te zien was, gezegd had: de golven zoeken haar strand. Dat, geloof ik, is het wat ik soms voel en wat ik weten wilde of ook gij kent: zoeken naar een strand.»

Zij staarde voor zich uit, als zagen haar blikken de schuimende, onmetelijke zee. »Het is dat gevoel, denk ik,» vervolgde zij, »wat de laatste Heidenen moeten gehad hebben, toen zij geen Christenen konden worden en toch niet meer aan hun Goden geloofden; overal leerstellingen en mythologie, een onderzoek naar dogma's wier verwerping tot niets leidde, een zich inprenten van anderer, dwalingen, om die zonder eigen waarheid te bespotten, een zoeken zonder hoop op vinden, een denken zonder gedachte. Het is een treurig gevoel, want het is leeg en dood.»

Er heerschte een korte stilte. Zoo groot Edwards behoefte was om haar zijn overtuiging mee te deelen, zoo zwaar voelde hij dat die taak wezen zou, want het waren toch slechts argumenten, redeneeringen dus, waarmee hij haar winnen moest, en hij begreep, dat zij tegen het dogma ook terstond de polemieek zou stellen. Misschien vermoedde zij dat zelf, althans zij brak het eerst de stilte af. »Zoek niet naar bewijzen,» sprak zij; »als ik ze weerleggen kon, zou het mij de laatste hoop ontnemen, dat er een moge-

lijkheid voor mij bestond om eenmaal andere denkbeelden te koesteren. Zeg mij slechts één ding: gelooft gij vast, dat niets uw overtuiging zou kunnen doen wankelen?" Haar blik rustte scherp en vol spanning op zijn gelaat.

Een vreemde beklemming maakte zich van Edward meester. Nog voor weinige maanden zou er geen oogenblik van aarzeling in zijn antwoord geweest zijn, ja hij zou de geheele beteekenis der vraag nauwelijks begrepen hebben, en nu was het hem als snoerde een onzichtbare hand hem de keel toe. Hij had nog nimmer getwijfeld, maar hij had ingezien, dat de twijfel een vreeselijke macht was, en onder dien indruk nam Helene's vraag onwillekeurig een anderen vorm voor hem aan. »Is uw trots zoo groot, dat gij den moed hebt te zeggen, dat uw sterkte nooit bezwijken zal? gelooft gij zóó vast aan u zelf?" scheen zij nu te luiden, — en hij aarzelde.

Het was de bedenking van weinige seconden, maar de jonkvrouw gevoelde al haar gewicht. Langzaam stierf de uitdrukking van hoop en verwachting, die op haar trekken gerust had, weg. »Neen," zeide zij, »geef mij geen bezit, dat ik weer verliezen zou."

Haar woorden schonken Edward zijn spraak terug. »O meen niet, dat de kracht van het geloof mij zwak schijnt," riep hij met vuur; »niet aan zijn eeuwigheid twijfel ik, maar het is aan mij zelf, dat ik twijfel. Ik kwam hier en kende de taal niet van hen, die het bestrijden; ik weet dat ze mijn hart nog niet veranderd heeft; doch ik weet, dat zij indruk op mij maakte, want zij legde mij vragen voor, die ik niet beantwoorden kon. Hoe machtig de kerk zij, al haar kracht wapent mij niet. Maak de waarde mijner overtuiging niet daarvan afhankelijk, of ik, die misschien aan duizend invloeden, welke ik nog niet ken, zal blootstaan, haar altijd bewaren kan. Wat weegt de enkele mensch in de groote weegschaal der waarheid?"

»Ik kan mij niet in dat groote geheel invoelen; wat baat mij een kracht, die ik zelf niet bezit, een pantser,

dat niet mijne borst beschut? Gij noemt uw kerk zoo machtig, ben ik daarom minder machteloos? Welken steun geeft ze mij? ja, al wilde ik wanen, dat ik in haar bijstand mijn eigen hulpeloosheid vergeten zou, welken steun kan zij geven? is zij waarlijk zoo sterk, zij, van wie velen zich daaglijks afwenden, omdat zij gevoelen, dat bij haar geen troost meer te vinden is? Ik ken de leeringen dier ketters niet genoeg om te weten of ze mij zouden treffen; doch kan de taal der kerk zoo krachtig spreken, wanneer duizenden, die haar elken dag hooren, in haar woorden slechts leege klanken vinden? O, ik huiver voor alles waarop de hand des doods zich reeds legde, wat reeds vorm en twijfel en — leegte geworden is."

Edward zag haar oogen met diezelfde uitdrukking op hem rusten, welke hij dien eersten morgen daarin gelezen had, en weder voelde hij de behoefte om hun licht en warmte te geven. Hij sprak tot haar uit de overtuiging van zijn jong, warm gemoed, en naarmate hij sprak, verloor zich ook zijn vrees voor de denkbeelden, waarmee zij hem zou kunnen bestrijden; hij vergat alle leeringen, en sprak alleen uit dat innig geloof, dan aan geen leer gebonden is, en met het vuur des geloofs.

Helene hoorde hem half glimlachend, half ernstig aan. Zij voelde wel de zwakte van menig argument, wel de naïeve kerkelijkheid van menig woord, maar toen zij in zijn schoon, van ijver gloeiend gelaat zag, toen voelde zij toch ook, dat die trekken een gemoedsleven afspiegelden, warmer dan het hare, en die gloed was haar welkom. »Ik dank u," zeide zij zacht, en van dat oogenblik nam zij steeds een levendig deel aan het gesprek, waar dit over godsdienstige onderwerpen liep; het was duidelijk, zij wilde gaarne een overtuiging verwerven, die de naakte, koude beschouwingen, waarin zij was grootgebracht, met een gewaad van heldere poëzie zou omkleeden.

Maar de jonge man had zich ook niet vergist, toen hij inzag, dat haar dit moeielijk zou vallen. Zij kon zich niet

van haar omgeving en de indrukken, waaronder zij altijd geleefd had, zóo losmaken, of het was meest in twijfelenden zin dat zij sprak, en ware Edward een ijveraar geweest, hij zou die ernstige oogen, die zoo scherp door alle inconsequenties van zijn systeem heenzagen, dien jongen mond, die zoo klaar en zoo onverbiddelijk sprak, gehaat hebben; doch zijn geloof had altijd alleen op liefde, niet op strijd berust. Hij wist niet, dat het geloof een wapen is, dat nog scherp tegen anderen zijn kan, als het hart reeds niets meer dan de scheede is die het bewaart, en niets voelt voor het staal, dat zoo goed treft en zoo ras gebruikt wordt; daarenboven, hij vergat nooit aan den invloed dier omgeving te denken.

Onder menschen opgevoed, die niet aan den godsdienst geloofden, en in bestendig verkeer met iemand, wiens atheïstisch evangelie Lucretius was, en wiens lievelingsdichter de leer uitsprak, dat na den dood niets en dus de dood zelf ook niets is, kon zij geen andere denkbeelden hebben, — was het reeds veel, dat niet al de beschouwingen van Reinout in haar een blinde volgeling hadden gevonden.

Er was in die beschouwingen iets, dat Edward onbeschrijfelijk boeide, op hetzelfde oogenblik dat het al zijn gevoelens kwetste. Hij kon zich nooit van zekere bewondering losmaken, die hij onwillekeurig voor een kracht gevoelde, die haar middelpunt geheel in zich zelf scheen te vinden, en van de gedachte nooit troost of hoop, maar alleen kennis vorderde. Hij mocht den persoon met afkeer beschouwen, hij mocht voor zijn stelsel huiveren, den moed, die dit stelsel had kunnen kiezen, moest hij bewonderen. Meerwoude vergiste zich wanneer hij meende, dat zijn denkbeelden zonder uitwerking bleven; daarvoor maakte het scherpe verschil van Edwards eigen opvattingen ze voor dezen toch te opmerkelijk. Hoe meer het hem inderdaad duidelijk werd, dat er voor den edelman geen enkel geloof bestond dan aan zijn eigen waarneembare kracht, des te meer voelde hij ook een onvrijwillige belangstelling voor

de persoonlijkheid, die zich nooit op een hogere autoriteit beriep, nooit uitzag naar hooger bescherming, en zoo, geheel tot zich zelf beperkt, niet eens van eigen gedachten het heil, dat geen ander hem schenken kon, te gemoet zag. Reinout vertegenwoordigde in zeker opzicht de richting, die een eeuw later in het bekende woord van Descartes : ik denk, dus ben ik, haar scherpste uitdrukking zou vinden, maar hij vertegenwoordigde haar — en zijn studie der oudheid had hem aanleiding genoeg daartoe gegeven — zonder eenig resultaat van het denken te wachten.

De edelman had overigens na het gesprek, waarin hij den jongeling een antwoord schuldig had moeten blijven, alle nadere uiteenzetting, anders dan in tegenwoordigheid van Vredenburg of Helene, wanneer het den schijn kon hebben, dat hij alleen voor dezen sprak, afgesneden. Hij bleef Edwards lectuur gadeslaan en hem bij zijn studiën raden, maar hij ging op geen strijdvrage in; en waar hij die een enkele maal niet vermijden kon, daar behandelde hij ze met de korte hoogheid van een meester, die het sinds lang opgegeven heeft een onwetenden scholier te verbeteren, en verborg het niet, dat zulke gesprekken geen bijzondere aantrekkelijkheid voor hem bezaten. Misschien dat ook de taal, waarin zij gevoerd werden, tot zijn tegenzin bijdroeg; hij openbaarde althans geen voorliefde voor zijn moedertaal.

»Gelukkig dat gij komt, Helene,» met die woorden begroette hij het jonge meisje na zulk een gelegenheid — Edward had zich verwijderd, »ik zal dan weer een wel-luidenden toon vernemen; deze haarklooverijen in ons leelijk Nederduitsch zijn een ware marteling voor elk beschaafd gehoor. Verkwik mij eens door de zoete melodie van uw Italiaansch. *„E dolce di morir per patria,“* — die dat het eerst in zijn heerlijk Toscaansch sprak, heeft vergeten er bij te voegen, of het ook zoet zou zijn ergens te leven, waar gij er om zoudt willen bidden geen geluid meer te kunnen hooren.»

Helene voldeed aan zijn wensch. »Dat pleit niet voor uw vaderlandschen zin,» zeide zij schertsend.

»Ik beken dat de idee *vaderland* voor mij tot de onmogelijkheden behoort, en ik nooit met dien slibgrond heb kunnen dwepen, waarop de natuur de hardvochtigheid had mij de eerste nevels te doen zien, en mij zijn leelijke taal te leeren.»

Helene schudde het hoofd. »En toch waart gij bereid voor de eer van dit volk bij St. Quentin zijn banier te verdedigen, tot uw bloed haar kleurde.»

»Dat was iets geheel anders; men riep mij toen op om voor mijn land te vechten, niet om een oordeel te spreken, of ik het een gevecht waard vond. Wie niet in staat is, zijn bijzondere theorie voor de algemeene stem te laten zwijgen, die heeft elk recht om zich te doen hooren verbeurd, en niets is belachelijker dan een idee, die de tijd nog niet begrijpt, in dien tijd te willen verwezenlijken.»

»Hoe zullen wij weten, of de tijd ons denkbeeld niet begrijpt?» vroeg Helene.

»Daaraan, dat hij er niet in deelt. Iedere werkelijk uit algemeene behoefte ontspringende gedachte is vanzelf ook algemeen. Wat de enkelen beklagen of wenschen, moet, juist omdat het slechts in enkelen leeft, ook beklag of wensch blijven. In beginsel is de oorlog zeker af te keuren, en toch zou degeen, die op het oogenblik, dat de Franschen in 't land vielen, een sermoen tegen den oorlog hield, een dwaas of een lasaard zijn. Toen Julianus voor Straatsburg lag, kwam een zijner christelijke soldaten hem verzekeren, dat het tegen zijn geweten was den strijd te voeren, en ik vind niets natuurlijker dan de verontwaardiging van den Caesar, ofschoon hij stellig als wijsgeer moest erkennen, hoe hoog die man boven zijne tijdgenooten stond, en het verkeerde van den oorlog een zijner lievelingsthema's met Libanius was. Ware het mij gebeurd, ik zou nog strenger geweest zijn.»

»Wat hadt gij dan gedaan?» vroeg zij, onwillekeurig lachend.

»Ik zou de zaak in gemoede bepraat, zijn argumenten gehoord en hem dan hebben opgehangen, omdat hij niet begreep bij welke gelegenheden ze waren aan te brengen,» antwoordde Reinout kalm; »ik ken niets vervelender dan een levenden mensch, die zich zelf tot een dood beginsel maakt.»

»Maar als de dag nu gekomen was, die uw principe kon verwezenlijken, zoudt gij ook dán, ziende dat enkelen in uw denkbeeld niet deelden, voor den strijd terugschrikken, zeggende: het is niet algemeen?»

»Die vraag kunt gij u zelve beantwoorden met in te zien, dat er geen antwoord op is. Welk edel beginsel van vooruitgang zou ooit meer dan de wensch van eenige weinigen kunnen zijn? De groote gedachten van hervorming kwamen eenmaal te vroeg, thans zouden zij te laat komen; de menschheid, die in haar jeugd van de idealen droomde, die op mannelijken leeftijd niet bereikt zijn, wat kan zij in haar grijsheid nog teweegbrengen?»

»Dus gelooft gij aan geen toekomst der wereld, geen wording, geen ontwikkeling meer?»

Hij schudde het hoofd. »Weet gij wat de Indiër zegt? Als een frissche Lotosbloem steeg de wereld uit den chaos op, verwelkt zal zij daarin terugzinken. Dat beeld is waar. De wereld heeft haar bloeitijd gehad, haar knop en bloem liggen in het verleden, haar verwelking en dood in de toekomst, het eindresultaat van millioenen jaren misschien, want zij volbrengt eerst in eeuwen wat de plant in weinige weken volbrengt, maar toch haar resultaat.»

»En wij, waartoe dient dan ons leven? Waartoe dient de mensch op een wereld, die tot vernietiging geschapen is, en die geen wereld in het verschiet heeft? welke hoop, welk geluk kroont ons bestaan?»

»Geen ander dan onze illusie er aan weet te geven. Een werkelijk bestaand heil, neen ik ken het niet; doch zoo de verbeelding ons tot realiteit wordt, waartoe klagen?»

Helene huiverde. »En zal de mensch, als zijn heil wer-

kelijk slechts een illusie is, niet eindelijk ophouden zich die te scheppen?"

»Waarschijnlijk wel, hij zal zich met de realiteit verzoenen, of, en dat is eer aan te nemen, hij zal haar doen ophouden. Hij zal een eind maken aan de existentie, die hij dan weet dat hij kán doen eindigen. Ik spreek natuurlijk van den denkenden mensch; de onwetende menigte heeft de eeuwigheid voor zich."

»En het eindresultaat van alle denken zou dus de zelfvernietiging zijn? het eenige geestelijk element in ons alleen den snelleren terugkeer tot het stof bevorderen, waarboven het ons verhief?"

»Waarom zou de gedachte alleen een uitzondering maken op de wet, die vaststelde, dat de kracht, die zich gebruikt, ook door dat gebruik zich zelf verteert? Het licht schijnt niet, of het moet om te kunnen stralen ook zich zelf verbranden, en de gedachte wordt niet gevormd of zij teert ook het vermogen van denken op. Intusschen, dat is de zorg van verre toekomstige geslachten. Wij, Helene, zullen den tijd niet beleven, die de groote tempelgordijn niet meer tracht op te heffen, omdat hij weet dat daarachter slechts het niets is."

De jonkvrouw antwoordde niet. Zoo hopeloos en doel-loos stond hij in de uitkomst van zijn weten voor haar, dat een gevoel van ijskoude haar doortrilde, en het haar goed deed dat zij ten minste de herinnering aan warmer taal in zich kon opwekken. Zij zag thans het gansche verschil tusschen den somberen edelman en Edwards jeugdig vuur, en mocht er bij dezen nog veel onklaars in zijn begrippen zijn, zij voelde toch dat haar hart zich naar die denkbeelden keerde, die met gloed tot haar spraken. Uit de nog wild groeiende plant, uit de nog onrijpe vrucht, kon iets voortkomen, dáár was de belofte aanwezig; aan den dorren stam zou nooit iets ontkiemen; en in haar borst verhief zich tegen Reinouts troosteloze opvatting een stem die luide sprak: »de gedachte moge zijn als het licht, zich zelf

verterend waar het brandt, — gelijk het licht niet ontstoken wordt dan waar iets te verlichten valt, zoo moet ook de gedachte haar voorwerp hebben dat zij tot klaarheid kan brengen; het kan de bestemming harer bloesems niet zijn, ons alleen te zeggen, dat zij geen vrucht zal dragen."

Zooals de plant zich onwillekeurig tot het zonnelicht getrokken voelt, zoo wendde ook Helene zich van dat oogenblik af met voorliefde tot Edward.

Hun betrekking was over het algemeen in korten tijd vertrouwelijker geworden, dan beiden zich eigenlijk zelf durfden bekennen. De ongestoordheid van hun samenzijn, het spreken over onderwerpen, die hun beiden zoo na aan het hart moesten liggen, de behoefte aan elkander die zij gevoelden, dit alles moest de scheiding, die geslacht en rang tusschen hen plaatsten, snel opheffen en hen tot vrienden maken. »Wij zullen goede makkers zijn," had Helene gezegd, en in dit gevoel had zij zich onbeschroomd bij hem aangesloten; als zoodanig had zij hem ook beschouwd, gedurende de vele weken waarin hij reeds met teederder gewaarwordingen tot haar opzag.

Langzamerhand echter scheen het, alsof een nieuw gevoel zich ook bij háár deed gelden. Het was alsof er in haar oogen een andere uitdrukking kwam wanneer haar blik op hem rustte, en haar stem scheen levendiger te klinken, wanneer zij zich tot hem wendde. Er begon een omkeer in haar wezen te komen, onmerkbaar bijna in den beginne, maar in een karakter, dat nog zoo weinig van wisseling geweten had, toch een gewichtige omkeer. Iets van den overgang, die de in slaap gezonken ziel langzaam ontwaken doet, scheen bij haar plaats te grijpen; de sluier, die voor haar over leven en werkelijkheid lag uitgespreid, begon zich op te heffen, en ofschoon haar blik nog dat onzekere had, waarmee men in een nieuwe omgeving rondziet, het was toch een andere blik, die, de oude voorwerpen beschouwend, iets ongewoons er in ontdekte en een ver,

wonderbaar verschieet zich openen zag, dat het enge, bekende landschap plotseling verruimde. Er kon nu een blos op haar bleeke wangen komen, wanneer zij gewaar werd, dat Edwards oogen haar scherp gadesloegen, en de schroomvalligheid, die vroeger nooit haar teeder waas over Helene's koele jeugd had gespreid, scheen mede langzaam te ontwaken, en een lieflijker tint op geheel haar wezen te brengen. Het was een gevoel dat de jonkvrouw van Vredenburg nooit te voren gekend had, waarmee zij nu tusschenbeide de donkere oogen eensklaps nedersloeg en in gedachten scheen te verzinken, die niet met haar werk samenhangen, en die andere letters op het papier tooverden, dan zij daar nog ooit gevonden had, misschien wel andere dan er stonden. Het was de geschiedenis van een nieuw leven die zij er las, de taal van een gevoel, welks naam zij niet kende, maar dat in de borst der meest ontwikkelde en der meest gewone vrouw dezelfde gewaarwordingen opwekt; en als die gedachten over haar kwamen, dan was het, of haar gelaat een uitdrukking van die jeugd aannam, welke Edward eens tevergeefs daarop zocht.

Dat kon niet alleen aan het verschil harer kleeding liggen, ofschoon de lichte kleuren, die zij begonnen was te dragen, haar zeker jeugdiger maakten dan de sombere, donkere stoffen van voorheen; het moest nog een ander licht zijn, dat somtijds de schaduw van haar trekken scheen te willen wegnemen, en misschien was het slechts de schijn van dat licht, die haar getoond had, dat het gewaad, hetwelk zij het meest droeg, toch al te naargeestig was, en haar met voorliefde die kleuren deed kiezen, die zij Edward had hooren roemen. Wat ook de naam er van wezen mocht, er was een nieuw element in haar gekomen, iets meegaands en schuchters, dat naar een goedkeuring van zijn kant scheen te verlangen; iets wat zich niet in het bijzijn van anderen uitte, maar wat hij voelde als zij alleen waren, en wat hem duidelijk werd toen zij op zekeren morgen vroeg: »herinnert gij u nog hoe gij eens wenschet,

dat ik met u zou zingen? het was onhartelijk, dat ik uw verzoek zoo kort afsneed, maar ik was zoo gedrukt, ik kon toen niet zingen; wilt gij nu? ik geloof dat ik het zou kunnen doen." En het antwoord op zijn gezicht lezend, begon zij een dier volksmelodieën, welke te allen tijde de meest geliefde liederen van mond tot mond hebben doen gaan.

Helene's stem was vol en teeder, dit kwam zelfs in het dagelijksch gesprek uit; maar toch verraste Edward de buitengewone schoonheid en volheid van klank, die zich thans in haar zang verrieden. Zij stemde het bekende, heerlijke vers der middeleeuwen aan: »Het daghet uit den Oosten," en met eene fijne wijziging der woorden viel de jonge man in:

»Het licht schynt overal;
O zeg, mijn alderliefste,
Waar ick u vinden sal."

Zijn voordracht had een innigheid, die hij zich zelf misschien nauwelijks dorst bekennen, maar het was hem als zong hij in die woorden de verborgen gevoelens van zijn eigen hart, en als vond hij in de tonen van het lied gelegenheid haar te openbaren, wat haar op geen andere wijze te zeggen was, omdat het hem aan stoutmoedigheid, en naar hij zich wel voorhouden moest, ook aan recht ontbrak.

Bemerkte Helene zijn gevoel? Voor een enkel oogenblik week de schaduw van haar gelaat, en het licht kon er vol en helder op spelen. Trekken als de hare, bij welke aan de uitdrukking meer dan aan den vorm ontbreekt, kunnen vaak in weinige seconden een groote verandering teekenen; een snel er over heengaan gedachte kan hun een schoonheid verleen, die méér treft dan fraaie, zich gelijk blijvende lijnen, en zulk een uitdrukking vloog thans over haar gezicht. In haar oogen kwam een glans als van een eersten zonnigen geluksstraal, en haar wangen kleurden zich rood. Zij zong het aandoenlijke slot vol diepe teederheid ten einde, en het was Edward, terwijl hij haar zoo

voor zich zag en elken toon der schoone stem opving, onbegrijpelijk hoe iemand ooit de gedachte van onverschillige koelheid aan haar had kunnen verbinden. Neen, daar was een wereld van gevoel in haar, die slechts een vluchtige opwekking behoefde, om zich in vollen rijkdom te toonen, en de man, voor wien zich eenmaal die wereld zou openen, was een nameloos gelukkige!

Hij wilde spreken, een woord zweefde op zijne lippen, terwijl zij het laatste couplet zacht herhaalde; doch toen zij geëindigd had, brak een andere stem de stilte af, en die klank voerde hen weder op de aarde terug, die zij in hun gezang een oogenblik voor het land der droomen hadden verlaten.

Het was Reinout, die ongemerkt moest zijn binnengetroden en nu plotseling voor hen stond. »Een algeheele verplaatsing naar den riddertijd! volkomen de veertiende eeuw; alleen de toren ontbreekt, waaruit een smachtend oog op den jongen, blonden page neerziet, die zingend gereed is om zich bij den laatsten triller, als de held van zijn lied, door blanke handen te laten begraven.»

Edward kleurde van ergenis, maar Meerwoude ging voort: »in verwarmde kamers, bij beslagen ruiten, passen die verzen eigenlijk niet, maar in de vrije natuur, op een ouden bouwval, liefst bij maneschijn, moeten zij heerlijk klinken; denkt gij niet, Helene?»

Op het gelaat der jonkvrouw was ieder spoor van de uitdrukking, die het een oogenblik te voren zooveel helderder en jonger had gemaakt, verdwenen. Dat waren weder de vroegere, kalme trekken, en zij antwoordde in haar ouden toon van bedaard gesprek: »mij dunkt, dat het-geen schoon is ook overal schoon zal klinken.»

»Ik beken althans, dat uw stem zelfs in zulk een romantische sfeer niet inniger kon geweest zijn, dan in deze min poëtische omgeving; wil dat intusschen zeggen, dat ge in 'het daghet uit den Oosten' die schoonheid vindt?»

»Denkt gij er dan anders over?»

Reinout haalde de schouders op. »Om u de waarheid te zeggen,” antwoordde hij, »ik heb dien in het Oosten opkomenden dag met zijn overal schijnend licht altijd meer voor een natuurkundig probleem dan voor de uitting van kunst gehouden.”

Helene zag verrast op. Zij had nooit een tegenstrijdigheid in de beide eerste regels opgemerkt, en zijn woorden ontstemden haar, niet zoozeer om hun inhoud als wel omdat zij dien niet terstond kon weerleggen.

»Gij zult mij toch toegeven, dat geen lied onzer volkspoëzie met dit natuurkundig probleem is te vergelijken,” zeide zij.

»Volgaarne, hetgeen evenwel meer ten nadeele onzer volkspoëzie dan ten voordeele van uw lied spreekt; onze natie is nu eenmaal niet dichtelijk.”

»Dat is een zeer gemakkelijk algemeen oordeel, heer van Meerwoude,” zeide Edward, wrevelig gestemd en door deze onvaderlandsche aanmerking juist niet verzoend.

Reinout wierp hem een hoogmoedigen blik toe; »het beste bewijs voor mijn stelling,” antwoordde hij, »is het feit zelf, dat we geen poëzie bezitten, tenzij gij misschien Stoke of Maerlant voor groote dichters wilt houden; maar ik ben bereid mijn] meening, ook wat de toekomst betreft, staande te houden. Ons volk is door de natuur met een zeer verstandigen geest bedeed, wat voor het leven zeker gelukkig is, maar voor de poëzie was het een doodvonnis toen wij die gaaf ontvingen; zij zag om zich heen, en bij al die practische gemoederen was geen plaats meer voor haar droomen en haar idealen; daarom deed zij zelfs geen poging om tot ons neer te komen; zij begreep dat wij haar alleen zouden kunnen bezitten om haar weder te verliezen, en spaarde ons dus ook dit voorbijgaande bezit.”

Edward scheen niet overtuigd. »Ieder volk,” hernam hij, »heeft zijn idealen en zijn droomen, want iedere mensch heeft ze; te zeggen dat wij ze niet kennen, zou met de bewering gelijk staan, dat de wet, die voor allen geldt,

hier alleen niet bestaat, en zou dus een onmogelijkheid aannemen."

Reinout lachte. »Idealen." zeide hij, »o ja, ieder individu heeft zijn idealen, maar ze reiken niet altijd in de wolken; practische idealen, een altoos vruchtdragende akker, de kruik der weduwe van Zarfath, mits met brandewijn gevuld, een volle beurs en geen belastingen, ziedaar de droomen van onze natie. Ik zou u een treffend voorbeeld van dien realistischen trek in haar dweperij kunnen noemen."

»Waarop doelt gij?" vroeg Helene; zij begon ondanks de ontstemming van daareven belang in zijn onderhoud te stellen.

»Op een zeer oud historisch voorbeeld, onzen opstand tegen de Romeinen. Hoe dichtertlijk klinkt die, nietwaar? Dat dichte eikenbosch, door roode vlammen verlicht; die schaar van kloeke mannen met hun krachtige vuist de blanke bijl zwaaiend, en op den achtergrond in haar wit gewaad, met bekrante haren en het gelaat van geestdrift stralend, de priesteres Velleda, die hen oproept om de trotsche vijanden te verdrijven; wat kon de poëzie meer verlangen? Ik herinner mij nog welk een indruk dit tafereel op mij maakte. Maar helaas, die vurige priesteres Velleda liet zich door Cerealis omkoopen, en die wakkere Batavieren — vochten niet langer, toen de Romeinen geen van hun kostbare ossenhuiden meer verlangden, en de gedachte aan hun stoffelijk voordeel hun geen geestdrift meer leenen kon. In die droge ossenhuid is voor mij alle dichtertlijk gevoel gevaren; zij heeft de wel er van verstopt, zooals die waarop de Mariakerk van Utrecht weleer gebouwd is. Neen, het volk, dat den Mammon aanbidt, kan de lier niet bespelen. Doch het moge zoo zijn, het is toch slechts de schaduw van een lichtzijde. De volkspoëzie is de dood voor alle gedachtenpoëzie, en daar een ondichtertlijke natie denkers kan voortbrengen, zoo hebben wij dien aard van de onze misschien niet te betreuren."

»Is wat gij haar dood noemt niet juist haar geboorte?"

vroeg Helene; ontstaat de gedachtenpoëzie niet uit de naïeve liederen van het volk?"

»Ik geloof het niet; de kunst is, evenals de wijsheid, zonder moeder ter wereld gekomen."

»Maar Pallas stamde van Zeus, en waaruit zou de kunst dan ontspringen?" vroeg Edward.

»Uit het hart zelf met al zijn gemis aan bevrediging, zijn teleurstelling en zijn leed. Of gelooft gij, dat de dichter, die van het lot zeide: uit zijn glimlach vormde het de Goden, uit zijn tranen den mensch, zoo sprak omdat de volksmythe hem de zaligheid van den Olympus beschreef? Neen, omdat hij zag, dat de mensch alleen grond tot tranen had, zocht hij elders den glimlach, welks vergeefsche nabootsing de menschenlippen beproefden. Wij zelf zijn de vertegenwoordigers der poëzie, want de gedachte der smart is poëzie."

Het was op ernstigen toon dat Reinout die woorden sprak, en in zijn donkere oogen schitterde een somber vuur. Edward erkende dat de edelman dieper voelde, dan zijn gewone taal en manieren schenen te verraden, en zijn wrok maakte voor belangstelling plaats.

»Maar zijn de volksliederen niet juist een uiting van dit smartgevoel in zijn natuurlijksten vorm?" vroeg hij.

»Niet in mijn oog; neem maar uw ,het daghet uit den Oosten', wat is de inhoud er van? Dat twee gelieven elkander niet kunnen huwen, dat de ridder sterft en de schoone in een klooster gaat, waardoor de vraag, hoelang de als bevallig geschetste bruid haar tweede liefde zou hebben uitgesteld, vrij gelukkig wordt afgesneden; in korte woorden dus, dat beiden veel ellende in dit leven ontmoeten, hetgeen een zeer alledaagsche zaak is. Welke algemeene gedachte is daarmee uitgesproken? welke troost of waarheid daarmee verkondigd? geen enkele; wij weten aan het eind van zulk een lied, dat de zeer uitgebreide categorie van ongelukkigen nog met een paar vermeerderd is, en ziedaar al wat wij geleerd hebben."

De oude, koele onverschilligheid, die zelfs een tint van lichtzinnige minachting gaarne onder haar woorden mengde, keerde in zijn toon terug.

Edward gaf zich hierdoor niet gewonnen, hij hernam: »ik wist ook niet, dat wij verzen alleen lezen moeten om er een les uit te trekken.»

»O neen, een zedekundige of wijsgeerige les behoort zeker niet tot de vereischten der dichtkunst, maar ik bedoelde ook geen moraalspreuk, tot roerend slot in den mond van held of heldin gelegd; de persoonlijkheid zelf van die beiden, meende ik dat een gedachte moest uitspreken, en zoo zij daaraan voldoet zal zij ons van zelf een les gegeven hebben, want zij heeft ons in dien bijzonderen vorm de wijze geleerd, waarop zich een algemeen gevoel uit. Dat niet ieder ongeluk poëtisch is, komt natuurlijk bij den volksdichter, die alleen een echo der klanken is welke hij toevallig opvangt, niet op, en iedere gebeurtenis, die zich in rijm laat brengen,] wordt dus ook berijmd; de aanmatiging der naïeveteit is in dit opzicht verwonderlijk naïef. Ik wenschte, dat zij den Philoktetes moesten lezen, eer zij ons een dergelijk produkt schonken.»

Helene zag verwonderd op. »Den Philoktetes?» vroeg zij, »ik dacht dat geen stof minder poëtisch was.»

»Juist daarom koos ik hem tot voorbeeld. Het ongeluk van jeugd, liefde en schoonheid, in twee minnenden voorgesteld, heeft voor elk hart iets aantrekkelijks; de kwellingen, aan een akelige, in al haar akeligheid geschetste ziekte verbonden, schijnen meer in de operatiekamer van een geneesheer, dan in een werk der kunst thuis te hooren. Als de gelieven de smart hunner min, de lijder de smart zijner wonden, voor ons beklaagden, zouden wij in het eene geval diepe meewarigheid, in het andere slechts een door medelijden getemperde huivering ondervinden; want in het eerste leed kunnen wij door zijn algemeenheid deelen, het tweede beschouwen wij als een beklagenswaardig maar toch ook gelukkig zeldzaam geval, en de uitzondering komt

altijd pas na den regel in aanmerking. De stof is dus op zich zelf zeker niet gelukkig, en had Sophokles ons Philoktetes alleen in de pijn en de jammerkreten zijner ziekte voorgesteld, wij zouden ons met walging afwenden. De stof der meeste volksliederen is daarentegen bijna altijd gelukkig, juist omdat zij op algemeene gevoelens berusten. Maar terwijl de dichter der oudheid uit het exceptioneele geval een gedachte van algemeene en daarom tragische smart ontwikkelde, hebben die zoogenaamde natuurdichters uit het algemeene alleen de exceptie getrokken. Niet het lichaamslijden van Philoktetes is het wat ons roert; dat geen menschelijk hart mededoogen met zijn lijden gevoelt, dat hij, de hooggeboren en tot het hoogste bestemde man, thans in de diepste ellende en verlatenheid versmacht, dát is het wat ons treft, want dat herinnert ons opnieuw aan de wisseling van het lot, aan de oude en daarom altijd nieuwe waarheid: de mensch dient gelukkig te zijn, want vrienden zijn niet voor den lijdende. Als Philoktetes klaagt:

Ach, die mij wreed verstieten lachten slechts
En zwegen, zwegen steeds, terwijl mijn pijn
Niet ophield, nimmer rustte, daaglijks klom,

dan is het niet meer zijn stem die wij hooren, hij is de vertegenwoordiger van al het bespote, uitgestooten, eenzame leed dezer geheele lijdende en verdorven menschenwereld. Maar in de poëzie, die alleen de kopie der werkelijkheid wil zijn en niet bij de gedachte ter leen gaat, spreekt niets algemeen tragisch; wij hooren de taal van twee verliefden, nooit de taal der liefde zelf, en voelen dus ook niets voor hun persoonlijk ongeluk."

Er was, dit ontkende Edward niet, veel waars in de woorden van Reinout, al mocht hem ook die koelheid voor ieder individueel lijden te groot schijnen; hij kon echter niet antwoorden, want de edelman vervolgde zelf op veranderen toon: »en nu genoeg van deze ernstige onderwerpen, wij zouden waarlijk anders in tweespalt komen.

Uw gezicht staat zoo somber, Helene, alsof gij al gereed waart mij den oorlog te verklaren; waarover denkt gij zoo diepzinnig?"

»Ik dacht aan de twee harten die gebroken werden, en dacht of zij minder voelden, omdat hun ongeluk niet poëtisch was," antwoordde zij zacht, en verliet het vertrek, terwijl het Edward scheen of een trek van pijn op haar gelaat rustte.

Reinout bemerkte deze ontstemming niet, of hij vond het onnoodig zijn waarneming te uiten; althans op den kalmen toon van onverschillig gesprek, richtte hij eenige woorden tot den jongeling, en weder trof dezen de snelle verandering, die bij Meerwoude van diepen ernst tot de meest oppervlakkige conversatie plaats greep. Het was of alles dan veranderde, zelfs de uitdrukking van zijn gelaat verloor elke bezieling en geleek alleen op een schoon, ijskoud masker, dat, gevoelloos voor de wereld om zich heen, haar beelden liet voorbijtrekken en slechts mechanisch de woorden sprak, door geen gedachte vervuld. Verwonderd vroeg Edward zich af, wat in dezen man omging, wat of wie het onderwerp zijner denkbeelden op die tijden was, waarop zijn taal niet hun echo, maar integendeel de klank was die ze verbergen moest? en hij deed ondanks zijn afkeer van Reinout dezen toch de eer aan, dit onderwerp voor belangrijk te houden.

Dat hij zelf ooit met een enkele gedachte door Meerwoude onderscheiden werd, kon hij niet aannemen; de onderstelling zou, gepaard met zijn vroegere conclusie, niet door bescheidenheid hebben uitgemunt.

En toch, hij zou misschien dien grooteren dunk van zich zelf hebben opgevat, zoo hij Reinout eenige oogenblikken later in de eenzaamheid had kunnen aanschouwen en zijn woorden hooren. »Uw alderliefste? ik zie, gij maakt vorderingen; welnu, als gij de tijden van *amare* conjugeeën wilt, zal ik u behulpzaam zijn aan *amo*; — ook aan den tijd die er op volgt," voegde hij er lachend bij.

NEGENDE HOOFDSTUK.

O Menschenherz was ist dein Glück?
Ein räthselhaft geborner,
Und, kaum gegrüsst, verlornor,
Unwiederholter Augenblick!

LENAU.

Een verloren oogenblik wordt in het leven, dat er helaas zoo rijk aan is, over 't algemeen niet zwaar getild; Edward en Helene echter hadden dien dag beiden een gewaarwording, alsof in één enkel uur hun iets ontnomen was, dat zij niet spoedig zouden terugvinden. Helene voelde, terwijl zij de kamer verliet, dat de jonge man haar nog iets had willen zeggen, en dat er een vraag en een antwoord op hun lippen gezweefd hadden, die zij niet te allen tijde konden uitspreken. Het was een pijnlijke teleurstelling, want zij wisten, dat men niet zoo spoedig een illusie scheppen kan, als onzacht aan de werkelijkheid herinnerd worden.

Toch was het nog meer in Edwards gemoed dan in het hare, dat die indruk leefde. Zij mocht voelen, dat het oogenblik haar niet gegeven had wat het wilde geven, zij mocht bij Reinouts woorden met een haar zelf onverklaarbare vrees aan het lot gedacht hebben, waarover hij zoo minachtend sprak, het lot, dat zijn beloften niet hield en het hart brak, dat zoo vol hoop op zijn geluk vertrouwde, —

toen zij zich nu alleen bevond, kwam toch het beeld dier zalige aandoening, die gedurende hun zang haar borst doortrild had, weer met volle kracht in haar op.

Het begon winter te worden, maar de dag was helder en de lucht schitterde in onbewolkt blauw. Was het slechts verbeelding? of vond werkelijk een lichtstraal den weg in haar vertrek en zag haar oog, terwijl het naar die blauwe lucht opkeek, werkelijk iets, dat haar aan een hemel denken deed, welks schijn zij zoolang tevergeefs op de donkere aarde gezocht had? Droomde zij misschien van een nieuw, zonnig leven, van de schoone bloem, die ook in den winter ontluiken kan, en die frisch blijft al heeft zij reeds voor duizenden jaren in volle heerlijkheid gebloeid?

O droom voort, Helene! Al zal de tijd, dien gij in uw verbeelding ziet, mogelijk nooit komen, houd de gestalten vast, die zij u voor de oogen toover, want de taal, waarin zij u toespreken, is zoeter dan gij ze van de lippen vernomen hebt, die het bloed des levens kleurt; zie met blijdschap in haar trekken, want ze zijn helderder dan al de aangezichten om u heen. Op dit oogenblik zijt ge gelukkig; sla de toekomst niet scherp en twijfelend gade. Al is de hoop, die haar nu verbergt, slechts de gordijn, welke voor een treurspel zal opgaan, verkwik u in die hoop en luister naar haar beloften; wat gij gelooven kunt draagt de zoetheid der vervulling in zich, hoe onvervuld het misschien zal blijven. Het geluk is niet alleen schoon, waar jaren zich in het bezit er van verheugen en de glimlach tijd heeft om de lippen voor goed te plooiën, het is ook schoon, waar zijn straal slechts vluchtig het voorhoofd kust, want bestendig of vluchtig, het is geluk; daarom geniet, en vraag nimmer hoelang gij genieten zult. Zoo de tempel nooit voor u open gaat, hebt gij ten minste in zijn voorhof gestaan, droomend van de heerlijkheid daarbinnen, en die droom zou met den langsten nacht niet te duur zijn gekocht!

Het scheen inderdaad dat gedachten, rijk in hoop, door

de ziel van het jonge meisje gingen, want er was een blik in haar oogen, zooals alleen op schoone beelden kan rusten, en wel mocht zij met zulke gedachten de toekomst tegemoet zien, nu het heden haar te onbekend was om met zijn bezwaren te rekenen. Zij had zich nooit met de vragen van stand en geboorte bezig gehouden, zij was in haar eigen gevoel dezelfde als te voren onder hun gezang, hoe kon zij vermoeden, dat Edward dit niet meer zou wezen? dat hij zich met het verstoren van hun korten droom ook terstond weer er aan herinnerd had, welk een scheidsmuur er door het oordeel der maatschappij tusschen hen was opgetrokken?

Neen, haar onkunde behoeftte haar voor een dergelijk vermoeden. Maar voor den jongen man, die de werkelijkheid met al de scheidsmuren die zij optrekt, en al de meeningen die haar bolwerk verdedigen, helder inzag, was het weer de jonkvrouw van Vredenburg, niet de Helene van hun lied, die hem voor oogen stond. De afstand tusschen hen werd te levendiger door hem gevoeld, omdat hij dien een oogenblik zoo geheel vergeten had; en scherp trof hem Reinouts achtellooze opmerking over de onwaarschijnlijkheid van die vele uit Frankrijk ingevoerde ridderromans, die alle jonge avonturiers aan prinsessen of hooge edelvrouwen hielpen. Meerwoude was niet zoo onkiesch om zijn woorden als toespeling in te richten. Helene's aandacht werd er niet eens door gewekt; maar Edward voelde zich te zeer in een soortgelijke verhouding, om er niet onaangenaam door te worden aangedaan. Hij verlangde naar een gelegenheid, om zich van den indruk te verzekeren, dien de jonkvrouw zelf van het lied ontvangen had, dat stoutmoediger van zijn gevoelens had gesproken, dan hij het in eigen taal waagde; hij wilde weten of zij hem het recht gaf die te koesteren, en met ongeduld zag hij dus den avond tegemoet, waarin zij weer alleen zouden wezen; maar de avond kwam zonder aan zijn wensch te voldoen. Reinout bleef hun gezelschap houden, en ook de volgende dagen bleken hem niet gunstiger.

Hoe het kwam wist hij niet, want het scheen zóó toevallig dat men onmogelijk aan eenig opzet denken kon; doch er plaatste zich telkens een beletsel voor ieder langer, vertrouwelijk gesprek. Vredenburg was door een los heengeworpen gezegde van Reinout op een denkbeeld gebracht, dat aan zijn werk een veel grooter omvang moest geven, en had Edward daardoor bijna den geheelen dag noodig, terwijl een Italiaansch geleerde, dien de edelman toegang verschaft had, en die verheugd was in de vreemde stad een gastvrij huis te vinden, op de overige uren, die hij anders met Helene had kunnen doorbrengen, beslag legde. Zij had hem in de taal, die zij zelf vloeiend sprak, zoover onderricht, dat hij het onderhoud kon volgen; maar mee te wandelen op een weg, dien men zelf niet koos, is geen groot genot, en nu de stem der jonkvrouw zich niet meer zoo dikwijls bemoedigend en opwekkend tot hem richtte, begon een gewaarwording van tegenzin en vermoeidheid zich somtijds in de stemming te mengen, waarmee hij 's morgens zijn arbeid opnam. Filips' blik zag niet zoo onjuist, toen hij dit met zelfvoldoening opmerkte. »Wel Melville, is dat niet een verrukkelijke bezigheid? zoudt gij een aangenamer tijdverdrijf u kunnen voorstellen?» vroeg hij met boosaardig vermaak, terwijl hij Edward aanzag, die het lustige werk van na te slaan, hoe vaak eenzelsde woord ergens voorkwam, met een even lustige uitdrukking verzelde, »nietwaar, het is vreemd dat ik daar geen gevoel voor had?»

»Het zal wel onvermijdelijk zijn, maar vermakelijk is het inderdaad niet,» stemde de aangesprokene met een berusting toe, die Filips nog meer deed lachen, terwijl hij vervolgde: »heb ik geen gelijk, als ik met allen eerbied verklaar, dat dit een onmogelijk huis is? Hebt gij ooit menschen gezien, die zóó voor hun genot leven?»

»Zeker niet; maar op wie ziet uw meervoud?»

»Gij meent, dat ik die liefhebberij alleen aan mijn vader moest toeschrijven. Maar is mijn hoogwijze zuster dan ooit met iets anders bezig?»

»Geloofst gij, dat ze niet met iets anders zou willen bezig zijn?»

»Helene? och neen, zij heeft zich die geleerde manier zoo aangewend, dat ze er niet buiten kan; het ligt in haar natuur. Hoe dikwijls heb ik gewenscht, dat het lot mij een vroolijker zuster geschonken had! Vergelijk haar eens met de jonge barones De Burge, die is al levendigheid en opgewektheid, en bekoorlijk daarbij; die zou mij beter passen.»

Filips overdreef in geen enkel opzicht de voorrechten der genoemde dame, maar hij vergat mee te deelen, dat haar broeder, een luchtig en zeker niet onberispelijk edelman, voor die zuster de grootste zorg droeg en haar wenschen altijd boven de zijne stelde. Hij had de gewoonte, bij de bezittingen van anderen alleen aan haar waarde, niet aan haar prijs te denken, en daarom stelde hij zich gaarne de zuster voor, wier schoon hem behagen zou, zonder zich de eischen te herinneren, welke diezelfde schoonheid hem wel zou kunnen doen, en die het juist niet in zijn aard lag gaarne te vervullen. Filips had een sterken afschuw van al wat onaangenaam was, en hij beschouwde het als de roeping der menschen om hem heen, tot schild te dienen, dat alle tegen hem gerichte stooten opving. Was er dus iets dat hem hinderde, dan schreef hij dat gaarne aan de personen zijner omgeving toe en weidde over het geluk uit, dat hij genieten zou als dezen maar andere hoedanigheden bezaten; een gewoonte, die hem ook nu de weinig kiesche woorden over Helene in den mond had gelegd.

Dat hij in 't algemeen tegen haar was, zou zeker te scherp zijn uitgedrukt, maar Vredenburgs zoo zichtbaar getoonde voorkeur had natuurlijk niet tot versterking van zijn innigheid bijgedragen. Hij was geen zoo gevoelig karakter, dat het gemaakte verschil hem met smart vervulde; doch al stelde hij zijn vaders liefde niet hoog genoeg om haar te missen, hij was toch niet vrij van ijverzucht. Het

onbeduidende pleegt met vijandige jaloezie op alles te staren wat een grootere beteekenis heeft; niet omdat het zijn eigen toestand zoo onaangenaam vindt, want zelftevredenheid is als de gaten, die grooter worden hoe meer grond men wegneemt, maar omdat het voelt in de oogen van anderen lager te staan; en zoo was de gewaarwording, die Filips tegenover zijn zuster vervulde. Hij zag zich wel niet dóór haar, maar toch óm haar verongelijkt, en velen blijven nog op lateren leeftijd ook in dat opzicht een kind, dat zij de roede haten om de strenge hand die ze voert. De hoofdzakelijk echter, die tusschen hen in stond, was in geldelijke aangelegenheden te zoeken.

De oude edelman had zich weinig hiermee gemoeid; inkomsten en uitgaven waren altijd twee dingen geweest, waar-tusschen hij het nauwe verband niet inzag. Zoodra zijn dochter dus de huishouding had kunnen besturen, was haar ook de volle beschikking over hun fortuin toegewezen, en bij iedere benooidgheid was zij het, tot wie hij zich wendde. Ook Filips gaf hij den last, wat hij wilde uitgeven van haar te vragen. Hij had een onbepaalde voorstelling dat hij zeer rijk was, en zich dus niet met de sommen had bezig te houden, die zijn zoon verbruikte; welken invloed hij daarbij op de verstandhouding zijner kinderen uitoefende, kwam nooit in hem op. Het moet een zeer innige liefde zijn, die zonder misnoegen de koorden der beurs in handen van een nauwgezette, door een eigenlijk niet gewettigde voorkeur daartoe geroepen zuster kan zien, en Filips' liefde was niet van dat onderworpen karakter. Het had sinds lang hem geërgerd als een knaap Helene om geld te moeten vragen, zelfs al maakte zij geen bezwaren tegen zijn eischen; maar in den laatsten tijd had zij ook dit gedaan, en daar hij juist nu weder voor een dergelijke kwestie stond, bracht de door Edward opgewekte herinnering aan haar geen teedere uitingen op zijne lippen.

»Donna rigorosa is nu in de wijsheid verdiept; een aangenaam gesprek heb ik te wachten;» met die woorden ging

hij naar Helene's kamer, die boven aan het eind van een lange gang gelegen was, en waarheen hij ook zelden anders dan voor zulke aangelegenheden kwam. »Laat alle hoop hier varen!» met dit weinig vleierende citaat trad hij binnen, maar hij bleef aan den drempel verwonderd staan. »Wat zie ik? bloemen?» vroeg hij verbaasd, »sedert wanneer troont Flora onder uw ernstige godheden?»

De vraag was niet onnatuurlijk, wanneer men bedacht, hoe vreemd der jonkvrouw nog voor weinige maanden het gevoel geweest was, dat nu de ongezellige kamer met dien bloei vervroolijkte, en zij zag ook bijna verlegen haar broeder aan, terwijl deze de planten monsterde, die in het venster stonden. »Een zonderlinge smaak,» zeide hij, op één daarvan wijzend, »een gewoon eikentakje! studeert gij de botanie, of wilt ge jonge boompjes aankweeken?»

Helene kleurde sterk; het was de loot, die Edward uit Ilmenoude had meegebracht.

Filips bemerkte het niet. Haastig vertelde hij, dat onvoorziene uitgaven hem gedwongen hadden van zijn kennissen geld te leenen, zoodat hij thans een ruimere som moest hebben dan gewoonlijk; het hof gaf zoo erbarmelijk weinig feesten, en men wilde zich toch eens vermaken. Er was zekere haast in de verdediging, die zeer aan schuldgevoel liet denken.

»Ge hadt immers pas geld ontvangen, hoe kunt ge nu al weer in verlegenheid zijn?» met die woorden begroette Helene dan ook zijn bericht.

»Men dient zijn stand op te houden.»

»Maar wat zoudt ge doen als ons inkomen eens ophield?»

»Geen nood; we zijn rijk genoeg.»

»Wij waren het; maar gij weet, dat het grootste deel van dit fortuin verloren ging» — de jonkvrouw voegde er niet bij waardoor, want zij had dan een beschuldiging tegen Filips' verkwistende moeder moeten inbrengen, — »en het overschot zal niet toereikend zijn, als gij uw uitgaven op deze schaal voortzet. Geloof mij, het is onmogelijk, dat

gij, als uw vrienden zooveel noodig hebben, met hen blijft wedijveren."

»Ik kan mij niet afzonderen; word toch geen echo van de belachelijke eischen, die ik hier al genoeg hooren moet."

»Ik eisch niets, ik waarschuw slechts. Heb ik u ooit onaangename woorden gezegd?" sprak zij op vertrouwelijker toon, »weet gij niet, dat ik met goede bedoeling spreek?"

»O ja, van uw bedoelingen zeg ik niets; maak, wat ik u bidden mag, er geen aandoenlijk tooneel van. Het is natuurlijk uw wensch de zaken zoo gemakkelijk voor u zelf in te richten als gij dat kunt, en daarvoor zou het goed zijn, wanneer ik weinig gebruikte. Maar ik heb nu eens de neiging om veel te gebruiken. Laten wij het verschil deelen, en alles is in orde."

Zij zag hem ernstig aan, en hernam koel: »ik sprak in naam van úw belang, niet van het mijne; wat ik u zeg is maar al te waar, wij zijn niet rijk."

»En waarom leven we dan alsof wij het waren? wie zich een secretaris kan houden zoo goed als Oranje en Egmond, kan niet arm zijn; gij deedt anders beter met zoo onnoodige kostgangers af te schaffen."

Een uitdrukking van verontwaardiging kwam op Helene's trekken. »Filips, ik begrijp niet hoe gij zoo spreken kunt; wiens toedoen is het, dat die vreemde hulp noodig was? het uwe alleen. Als er iemand was, van wiens lippen ik dit verwijt niet wachtte, dan zijt gij het."

Haar broeder antwoordde niet; hij haalde de schouders op en trachtte onder den schijn van groot ongeduld de verlegenheid te verbergen, die hij over het onhandige verraad gevoelde, aan zijn leer gepleegd, volgens welke zijn Ik de Godheid was, die van allen een offer eischte. In dit Credo zelf vond hij niets beschamends, maar het was op zijn minst onverstandig zoo open getoond te hebben, dat hij in tijden van verminderden voorspoed dubbele gaven vergde, en de ergernis hierover stemde zijn gevoel niet vriendelijker. »Eeuwige boetprediker," mompelde hij in stilte, en de be-

lofte van voorzichtigheid, waarmee hij eindelijk het gewenschte geld van haar in ontvangst nam, was niet zoo ernstig gemeend, of hij had dien dag een rijkdom van spottende opmerkingen ten koste van zijn zuster, die hij ook bij Edward trachtte aan te brengen, zonder echter den verlangden bijval te vinden. Misschien was het dus alleen een uitvloeisel van den natuurlijke wrevel daarover, dat hij Melville met den titel van Helene's gunsteling vereerde, een uitdrukking die intusschen niet zoo onopgemerkt voorbijging, of Reinouts aandacht scheen er door getrokken.

Hij deed Filips geen vragen; het gesprek, dat hij kort daarna met de jonkvrouw aanknoopte, scheen echter te getuigen, dat hij die opmerking had verstaan, en onderzoeken wilde of er grond voor was. »Ik ben blij u weer eens alleen te zien,» merkte hij aan; »sedert Melville hier is, hebben wij bestendig dogmatiek, en ik ken niets wat mij meer tegenstaat, dan altijd wetenschappelijke gesprekken over dingen te houden, waarin ons geen weten mogelijk is.»

»Des te gelukkiger is het, vast te kunnen gelooven. Hebt gij die behoefte nooit gevoeld?»

»Misschien wel; bijna ieder heeft een tijd gehad, dat hij met nog andere vragen naar den hemel zag, dan om te weten of hij regen of zonneschijn moest wachten. Zulke denkbeelden behoren tot den inventaris van verloren goederen, dien men tegen het eind van zijn leven opmaakt.»

»Kunnen ze ons dan niet ook in het leven bijblijven?»

»O ja, wij kunnen ze bewaren, als wij maar hardnekkig iedere vijandige gedachte afweren; doch dan zijn deze denkbeelden niet meer onze steun, zij moeten integendeel door óns gesteund worden, en wij kunnen den twijfel slechts ontgaan door de slaven van het geloof te zijn, dat niet meer kan getuigen: ik geloof, maar enkel: ik wil gelooven. De kloosters zijn een geheime erkenning dier waarheid. Om niet in den stroom des levens bij het gezicht eener wereld, waarvan iedere trek het beeld eener goddelijke schepping bespot, zijn overtuiging te verliezen, ging men zich afzon-

deren van die wereld; en om het gebed te kunnen in stand houden, trok men zich van al de werken terug, die hij gemaakt zou hebben, tot wien men bad."

Helene voelde, dat er in zijn opmerkingen eenige waarheid schuilde; Edward was geloovig, maar hij kende de wereld niet, was dus zijn geloof niet de vrucht van onwetendheid? Meerwoude vermoedde wat zij dacht; hij vervolgde: »gij noemt hem, die aan een hoogere macht vasthoudt, gelukkig; waarom? Het is mij nooit een reden van verwerping geweest, dat ik haar bestaan niet bewijzen kon, ik zou dan alle wetenschap moeten verwerpen, want elk weten heeft zijn begin in het als waarheid vaststellen van een gissing, maar ik heb juist aan die hoogere macht nooit kunnen gelooven, omdat ze mij nutteloos schijnt. Wat is die Godheid voor den mensch? Een moloch, die zijn dank eischt waar hij zich alleen door eigen kracht ophief; die hem zijn smart verduren, zijn zonde boeten laat, en alleen het weinige goede, dat hij genieten en doen kan, niet als gevolg van zijn handelen wil beschouwen. Heb ik in den strijd niet mogen aanklagen, waarom bij den vrede danken? Mijn offer van zelfgenoegzaamheid moge een wissel op de toekomst zijn, die voor gedurige verlenging vatbaar is, het gevoel van eigenwaarde voor dien troost, die in uren van lafhartigheid bemoedigen kan, van mij af te werpen, zou mij een offer schijnen grooter dan zijn prijs. Het geloof is dienstbaarheid; noem het niet geluk, zoolang het nog geen antwoord op dien zegekreet van Prometheus gaf:

Niet voor uw slavernij ruil ik mijn jammer;
 Veel liever vastgeklonken aan deez' rots,
 Dan als een knecht mij voor uw Godheid buigen.

Een slavernij waarin onze wil geketend is, — noem met dien naam het geloof, en uw zelfbewustzijn zal het verwerpen, zooals uw kennis het reeds lang moest afwijzen."

Meerwoude had zich niet bedrogen, wanneer hij bere-

kende, dat het licht van uitdagenden moed, op zijn denkbeelden geworpen, er meer indruk aan leenen zou, en hij sprak ditmaal ernstig genoeg om dien indruk niet zelf weg te nemen. Helene stond onder zijn macht, al antwoordde zij: »noemt gij onzen twijfel kennis? Al weten we niet of er iets buiten deze aardse wereld bestaat, is dit reeds weten dat er niets bestaat?»

»Neen, maar wel mogen we zeggen, dat waar alles buiten die andere wereld zijn verklaring vindt, om met de aanneming van haar bestaan een raadsel te worden, wij beter doen haar te verwerpen; de zichtbare natuurkracht als middelpunt te beschouwen is wijzer, dan een onzichtbare bovennatuurlijke kracht in haar plaats te stellen. Gij weet, dat Lucretius alleen op deze wijze de oplossing onzer raadsels voor mogelijk hield:

De kennis der natuur gaat uit van dit beginsel:

Geen ding wordt ooit uit niets door Godenkracht geteeld."

»En toch heeft Lucretius, al predikte hij de wording van alle dingen, nooit geleerd waar dat eerste punt te vinden is, waarin de dingen, die niet uit het niets kwamen, hun oorsprong hadden."

»Zijn systeem heeft geen begin, wilt gij zeggen? Volkomen juist; en daarom stelde ik op den voorgrond, dat mij de denkbeelden van den godsdienst niet verwerpelijk schijnen, omdat zij het onbewijsbare, maar omdat zij het niet noodzakelijke aannemen. Hij die in een onbekende streek, waardoor hij weet dat een weg loopt, dien weg uit een op goed geluk gekozen punt gaat zoeken, handelt verstandig; maar wie het doet zonder te weten of er een weg is, die wacht geen dank voor zijn vermoeienis, want niet de omstandigheden, alleen hij zelf legde zich die inspanning op. Van de raadsels der natuur, die wij dagelijks in haar werking ondervinden, de oplossing zij het ook maar te beproeven, is een verheven levenstaak; de oplossing te zoeken der raadsels van een bovennatuurlijke wereld, van wier bestaan

wij niets weten, dat heeft in mijn oog nooit waarde gehad en is ook niet meer dan een zeer tijdelijk streven. Godsdienstige geestdrift houdt geen stand, of men moet haar tot een verboden genot maken, zooals men hier met de ketters doet."

»Wier leeringen gij immers verwerpt?"

»In zoover als ik ook die der Katholieken verwerp. Toch hebben ze één ding op de kerk voor: zij erkennen veel meer het uitsluitende karakter van het geloof, want zij verklaren het bij den geringsten twijfel voor opgeheven. „Als de klok maar ergens gebarsten is, deugt zij nergens," dat is ten minste ruiterlijk."

»Wie zegt dat?"

»Hun Apostel, Luther; gij ziet dus, hoe wij de zaligheid van te mogen aanbidden verloren hebben. Maar gij zult dat van Melville nog beter kunnen leeren dan van mij; hij toont in een levend voorbeeld wat het geloof eischt, en vooral wat het verbiedt: de vrije gedachte namelijk."

»En de hopelooze gedachte!" zeide Helene langzaam; »dat moet de grootste mensch zijn, die denken kan en toch gelukkig weet te zijn." Zij sprak het oneindig verlangen niet uit, dat in haar borst om hoop en geluk riep; Reinout echter was te scherpziend om de taal van haar gelaat niet te verstaan. Hij brak het onderhoud af, het had hem gezegd wat hij weten wilde; maar het was nog in verband daarmee, dat hij bij zich zelf opmerkte: »als dát de tooverformule is, waarmee gij geesten bezweert, mijn blondlokkige page, dan zult gij uw spreuk zelf moeten vergeten. Lucretius moge geen indruk maken, misschien zal de kerk u beter van de kerk genezen; wij zullen zien of zij u niets toonen kan, dat andere woorden op de lippen brengt."

Van zijn eigen invloed scheen Meerwoude inderdaad geen heil te wachten. Hij sprak niet meer op dien wegwerpenden toon over religieuze vragen; hij scheen deze werkelijk als afgehandeld te beschouwen, en Edward kon dus bij het tooneel, dat eenige dagen later zijn oog trof, alleen aan

een pijnlijk toeval denken, dat hem dien aanblik juist in Reinouts tegenwoordigheid verschafte.

Het was op een middag, terwijl hij den edelman een eind weegs vergezelde, dat beiden door een bonte menigte, die aan den hoek van een der straten zich ophoopte, er van overtuigd werden, dat hier iets bijzonders te zien was, en zij volgden dus slechts de ingeving eener zeer natuurlijke nieuwsgierigheid door zich bij die groepen te voegen.

»Wat kan er wezen?» vroeg Edward.

»Waarschijnlijk een verkoop van beeldjes en reliquieën. Die handel was hier een tijd lang in onbruik geraakt, doch de graaf van Viale heeft hem doen herleven. Verboden was het niet, maar de landvoogdes vreesde, bij de ketterische stemming van velen, voor ergerlijke twisten.»

»En wie is de graaf van Viale, die hem beschermt? Ik heb dien naam al meer hooren noemen. Is hij een man van invloed?»

»Hij is iemand, die u niet zou vergeven, dat gij het nog vraagt; een zeer rijk, zeer voornaam en oneindig trotsch edelman, die bijzonder kerksch is, maar zich altijd verwondert dat de aarde niet als kussen aan zijn voeten ligt, om van daaruit deemoedig naar den hemel op te zien.» Een bitterheid, die Edward niet geheel rechtvaardig scheen, daar hij vermoedde dat Reinout althans het eerste ook voor zich zelf zeer wenschelijk achtte, sprak uit Meerwoude's toon. Hij had intusschen met juistheid gegist; het was een verkoop van heiligenbeeldjes, reliquieën en aflaatbrieven, die de aandacht der menigte trok. De gevolgen van Tetzels handel had de geestelijkheid van al te openbare tooneelen van dien aard afgeschrikt, maar dergelijke personen, die voorwerpen zoo 't heette door den paus zelf gezegend te koop boden, kwamen toch nog altijd voor en vonden ook nog altijd aftrek. De bedrijvige, op een houten bank staande kramer, die ze in levendige woorden aanpreef, had niet alleen hoorders, maar ook koopers, dat bewees de snelle vermindering van zijn voorraad en zijn steeds klimmende

geldhoop. Het waren lieden van den minderen stand, die deze belangstelling toonden, en voor hen was ook zijn rede volkomen geschikt; Meerwoude's zorg om zijn begeleider een plaats te verschaffen, waar hij die goed kon verstaan, was dus alleen noodzakelijk, als hij meende dat deze ervaring leerrijk kon zijn, en in dit opzicht oordeelde hij zeker juist.

„Daarom,” zoo klonk de schelle stem van den redenaar, die met sterke kleuren het verderf van den tijd had afgeschetst, »weest op uw hoede tegen de godslasterlijke ketterije, waarmee men u afkeerig van onze goede moeder de kerk wil maken, en bidt vlijtig dat uw ziel niet in de strikken valle, die men u overal spant. Ziet, dezen rozenkrans heeft de heilige vader zelf voor u gewijd; dezen schenkt hij u — neen vrouw, niet voor die paar stuivers,” het laatste was tot een boerin gericht, die begeerig het kleinood wilde vatten — »en als gij dien aan uw zijde hebt hangen en de satan zelf komt u tegen, hij zal u niet durven aanroeren. Maar de booze, dat weet gij, heeft vele wegen, en kan hij u niet aan het lijf, dan zoekt hij u in het hart te kruipen, en maakt u tot een kind der helle door de onreinheid, die hij er inbrengt; want hij rust niet voor uw hart is geworden tot een stinkenden zondenpoel. Toen er in Sodom geen tien rechtvaardigen waren, toen verdroot het den Heer, zoodat hij de stad verdelgde; en denkt gij dat er tien rechtvaardige gedachten in u zijn? Neen, slechtheid zit er in uw binnenste en jammerlijk ongelooft, daarom let op het heil uwer ziele eer de dood komt, want wat zal hij u brengen? Verdoemenis zal zijn oordeel zijn, en gij kunt hem niet afweren, want gij kunt u zelf niet redden. U te verbeteren, meent gij, zou wel gaan; maar dat is ellendige hoogmoed. Het is veel moeilijker goed te zijn, dan gij weet, omdat gij het nog nooit beproefd hebt. Wat is goed zijn? Het is te laten wat gij liefst doet, en te doen wat gij liefst laten zoudt; het is een ding, waarvoor gij huiveren moest, als ik het u bescheef, en dat gij evenmin doen kunt als de dorre boom groene bladeren kan dragen.

Maar de kerk heeft medelijden met u, en daarom wijst zij u nog een anderen weg. Wat doet het meeste kwaad? Uw geld doet het, want daarmee pleegt gij moord en verraad en ontucht, daarmee doet gij duizenderlei schade, en nu zegt de kerk: geett mij uw geld en behoudt uwe ziel. Ziet, hier biedt zij u de onderwerpen aan, die u tegen alle zonde zullen bewaren, koopt die en denkt dat van uw gift uw eeuwig heil afhangt. Dit brevier, op uw borst gedragen, weert alle booze gedachten, en als gij dit kruis in uw kleeren verbergt, zal het u beschermen tegen alle listen van die satansche schaar die zich ketters noemt, en die rondgaat om u te verleiden, wanneer zij geen teeken aan u ziet, waarvoor zij terugdeinst als haar meester voor het Godshuis. Wat dan is zulk een kruis u waard?" — de spreker zag om zich heen, en een armoedig gekleed werkman terugstootend, viel hij zich zelf in de rede met den stichtelijken volzin: »dat de booze geest uw smerige hand verdorre voor zulk een bod, alleen de stof is meer waard; — wat, vraag ik, wilt gij geven? Is daar iets te kostelijk voor zulk een brevier als dit, waarover de heilige vader zijn zegen gesproken heeft? noemt mij dus de som, die gij er voor overhebt en weest dankbaar, want, wat gij ook bieden kunt, het is toch nog geschonken."

Het scheen dat zijn gevoelen geen weerklank vond; de aanbiedingen, die hij ontving, lokten althans zijn verontwaardiging uit en deden hem verklaren, dat het schande was zoo heilige dingen niet hooger te schatten dan een ellendig liedekensboek, en dan volgde er een loven en bieden, dat zeer in overeenstemming was met de treffende spreuk, in de kerk te Antwerpen verkondigd, dat men den hemel ook met kracht van geld kan winnen, maar dat voor een ontwikkelder godsdienstig gevoel geen hemelsche aandoeeningen kon opwekken.

Reinout had deze tooneelen meer gezien, zij troffen hem dus niet als een bijzonderheid. De ruwe taal van den handelaar, de akelige gretigheid zijner gebaren, en het vaste

geloof dat nog op menig gelaat te lezen stond, mochten hem afkeer inboezemen, hij besteedde op dit oogenblik te veel aandacht aan den indruk dien Edward ontving, om zelf een levendigen indruk te krijgen, en de trekken, die hij ongemerkt zoo scherp gadesloeg, waren een te getrouwe spiegel van diens gewaarwordingen om zijn onderzoek niet te beloonen. Een mengsel van schaamte, smart en toorn, zooals dat alleen uit de diepte van verbroken bewondering en teleurgestelden eerbied kan opwellen, sprak uit den blik waarmee de jonge man het tooneel volgde, als kon hij nauwelijks gelooven, dat wat hij zag werkelijkheid was, en toen Reinout zich gereed maakte zijn weg voort te zetten, ging hij, als in een droom verzonken, sprakeloos naast hem.

»Een eigenaardig schouwspel, nietwaar?» vroeg Meerwoude.

Edward huiverde. »Het is goed dat wij Katholiek geboren zijn,» zeide hij eindelijk, meer als antwoord op zijn eigen gedachten dan op die vraag.

»Gij meent, dat wij het anders niet geworden waren? Troost u, er zijn dingen waarvan wij met den beroemden kerkvader moeten zeggen, dat zij goddelijk zijn, omdat de mensch iets zoo ongerijmds niet had kunnen uitdenken; voor welke theorie tooneelen als dit het practische bewijs zijn.» Hij berekende, of het goed zou zijn nog meer woorden van minachting voor de leer, die Edward zooeven van zulk een ongunstigen kant had leeren kennen, aan dien ironischen troost toe te voegen; maar het was beter diens indruk zelf te laten voortwerken, en zoo vervolgde hij als om van het onderwerp af te stappen: »ik had vroeger het woord: onmogelijk, bestendig op de lippen, doch er is niets wat het leven u sneller verleert. Alles is mogelijk, behalve dat de menschen ooit tot wijsheid zullen komen; en misschien is dat een geluk, want ik twijfel of de wereld anders sterk bevolkt zou wezen.» Hij had dit denkbeeld misschien uitgewerkt, ware zijn aandacht niet afgetrokken door een zeer elegante jonge dame, die op dit oogenblik, van een

oudere vrouw vergezeld, voorbijkwam, en die een hoffelijken groet van hem ontving. De schoone droeg, naar den eisch der welvoeglijkheid, een sluier voor het gelaat, maar deze was niet zoo dicht, of hij liet waarnemen dat het zeer bevallige trekken waren, die hij verborg, terwijl een niet groote maar sierlijke gestalte voordeelig in het nauwsluitende kleed van donker groen fluweel uitkwam.

»Wie is dat?» vroeg Edward.

»Dat is de Italiaansche hofdame der landvoogdes, van welke gij op den dag uwer aankomst zooveel hebt hooren spreken. Ik beken, zij is wel in staat ook menschen van een minder bewonderenden aard dan Filips te verrukken.»

Bij de gedachten, die Edward vervulden, paste eigenlijk dit beeld niet, maar hij begreep dat zij niet als stom naast elkander konden voortwandelen, en hij ging dus op Reinouts gezegde in, door te vragen: »hebt gij haar leeren kennen?»

»Ja, ik had het genoeg haar een paar keeren mijn meening over de gesteldheid van het weder te mogen meedeelen en de verzekering te ontvangen, dat zij het geheel met mij eens was, waarop wij met dezelfde eendracht tot de conclusie kwamen, dat Italië een warmer land is dan het onze en dat dit vooral in de zuidelijkere streken valt te merken. Als gij hierbij nog voegt, dat wij in volkomen overeenstemming het Italiaansch een schoone taal en de Italiaansche dames, zekere bekoorlijke signora voorop, onberispelijk vonden, zult gij inzien dat onze kennismaking niets te wenschen overliet, behalve misschien het pikante der oorspronkelijkheid, waardoor ons gesprek inderdaad niet uitmuntte. Doch wát is nog nieuw? Mogelijk alleen het bewustzijn hoe oud alles is; een gevoel, dat vroeger minder sterk moet geweest zijn, daar anders alles niet zoo oud geworden was. Als onze voorouders wat meer over de geringe afwisseling van het leven gepeinsd hadden, wij zouden het nu niet eentonig behoeven te vinden. Maar waar denkt gij aan? ik vrees aan alles meer dan aan mijn woorden. Demosthenes hield redevoeringen tegen de zee, en het schijnt

uw begeerte mij een onderhoud met de wolken te doen voeren; ongelukkig deelen ze mij niet tot dank zooveel schoons mee als aan haar Griekschen zanger."

"Ik ben geen slecht toehoorder geweest," antwoordde Edward; »ik denk alleen, dat gij die ontdekking bijzonder vroeg moet gemaakt hebben, als het leven u nu reeds niets dan herhaling bieden kan."

»Sommigen leven snel. Ik heb veel poëzie aan de zon gelezen, en de nieuw-Platonici hebben zóóveel van haar schoonheid en zegen verteld, dat het natuurlijk wezen zou, als ik bij haar aanblik in de stemming kwam, om haar een hymne te zingen; maar ik moet ver terug denken om mij een tijd te herinneren, waarop ik haar kon zien, zonder mij voor te stellen, hoe beklagenswaardig die arme zon is, die altijd moet neerzien op onze eentonige aarde. Menschen hebben over 't algemeen een langen tijd noodig om op den bodem van elkanders hart te komen; — hoe snel dringt daarentegen de dolk er in door! Jammer maar dat hij doodt wat hij aanraakt. En waarlijk, ik geloof dat er oogen zijn, wier blik al wat hij treft van het waas zijner illusie moet ontdoen, oogen, die al de breuken en scheuren ontdekken, die anderen verborgen blijven; en misschien was er in de mijne iets van dien blik. Het moet zoo geweest zijn, of dit is niet mijn eerste bestaan; anders zou ik zelf vragen, waarom alle dingen mij zoo oud schijnen, en ik een herinnering heb, dat het eens beter was; want inderdaad, er zweeft mij soms het beeld van een gouden tijd voor den geest, toen de menschen nog jong, en alle dingen waren — wat ze niet meer worden zullen."

Dezelfde gewaarwording die Edward telkens weer tot Meerwoude trok, het gevoel, dat hij in een gemoed staarde, waarin een diepe onvoldaanheid haar klanken, tusschen alle luchtige woorden in, deed hooren, kwam ook nu weer in hem op. Zou ook hem eens niets anders overblijven dan die half smartelijke, half minachtende herinnering aan tijden die niet meer konden terugkeeren? angstig rees die vraag

op zijn lippen. Hij, die nooit idealen kende, zal geen indruk op den dweper maken, maar hij die zijn idealen verloor. Naarmate Reinout toonde dat diezelfde gemoedswereld, waarin Edward nog leefde, ook hem bekend was, en zijn tegenwoordige denkbeelden slechts de vrucht eener rijpere ervaring schenen, wonnen zij aan invloed, want zij spraken van een toetssteen, waaraan hij zijn gedachten nog niet beproefd had, den langzaam afslijpenden toetssteen der jaren. Nu echter kwam zijn gevoel nog tegen Meerwoude's beschouwing in verzet. »Neen,» antwoordde hij, »de beste aandoeningen van ons hart zijn nog even frisch, even sterk als zij ooit geweest zijn; zij kunnen oud worden, maar niet verouderen.»

»Gij hebt gelijk, ieder wijt aan de dingen buiten hem veel van wat hij alleen aan de dingen in hem moest wijten, en noemt het huis ongezellig, dat slechts door zijn bewoner zoo gemaakt wordt. De liefde en de vriendschap, en al wat slechts van de verbeelding leeft, heeten eeuwig jong. Somtijds denk ik dat zelf, en als ik het vergeet, op die uren dat de aarde mij zoo donker schijnt, zoekende in de oneindige ruimte haar thuis te vinden en altijd moede voortzwervend, dan is er gelukkig wel een stem die mij herinnert, dat wij nog in geen dagen leven, om phantasieën van vernietiging te dichten.»

Zoo er een doel was, dat Reinout vervolgde, wanneer hij zich zoolang met Edward bezig hield, dan verborg zijn deels achtelooze, deels vertrouwelijke toon dat volkomen; de jonge man althans kon bij die gedurige wisseling van gevoel en onverschilligheid aan geen berekening denken. De bijzonder opgewekte wijze, waarmee de edelman zich eenige oogenblikken later bij een paar hem ontmoetende kennissen aansloot en van Melville afscheid nam, was slechts een bewijs te meer, hoe geheel Meerwoude naar de ingeping van elken vluchtigen indruk handelde; een diepere beteekenis hechtte althans Edward niet aan den vroolijken lach, die hem naklonk.

Hij kon zich trouwens noch met het tooneel, dat hem

geërgerd had, noch met het daarop gevolgde onderhoud lang bezig houden, want bij zijn thuiskomst werd een onvoorzien beslag op zijn opmerkzaamheid gelegd. Terwijl hij haastig naar Vredenburgs kamer ging, klonk hem diens stem met ongewone levendigheid tegen, en binnentredend vond hij tot zijn verwondering Filips zooal in geen innig, dan toch in een zeer druk gesprek met zijn vader.

»Het is mij onmogelijk,» die woorden bereikten nog juist zijn oor en schenen door den ouden edelman gesproken, want het was Filips, die met aandrang hernam: »gij móet het doen, de landvoogdes zal uw wegblijven niet vergeven. Waarlijk, onze positie zal moeielijk worden.»

»Onze positie?» Vredenburg viel zijn zoon met republikeinsche minachting in de rede, »wat heeft de landvoogdes daarmee te maken? Zoo zij klein genoeg is om mijn zeer redelijke weigering euvel te duiden, zal haar ongenade niemand deren, want niemand heeft haar genade noodig.»

»Hoe kunt gij dat zeggen, waar mijn geheele toekomst van haar afhangt? Zal ik dan zonder haar gunst aan ons hof vooruitkomen?»

Vredenburg zag hem smartelijk aan. Zijn vrij karakter huiverde voor het denkbeeld, niet meer van zich zelf maar van de luimen eener grillige gebiedster afhankelijk te zijn, en hij sprak bitter: »het is waar, gij hebt niet mijn pad gekozen, en op úw weg moet gij naar zijn bochten u kronkelen.»

»O, de landvoogdes zal mij zeker een ambt geven, als gij haar niet tegen ons stemt, en dan is mijn loopbaan immers gemaakt.»

»Gij hebt u geen huis voor de eeuwigheid gebouwd, Filips,» zeide zijn vader somber. »Die op koningen vertrouwden heeft men onder puinhoopen begraven, en die zich op een vrouw verlieten» — hij zuchtte diep — »hebben leeren wenschen, dat het graf niet zoo traag ware om zich te openen. Nu, gij leeft niet genoeg in de voorbeelden van het verleden, om door de duizendmaal herhaalde geschie-

denis van Longinus uw geluk verstoord te zien, als de blik van Margareta u vriendelijk treft."

De jonge Vredenburg scheen inderdaad voor dit gevaar niet zoo beangst als voor de mogelijkheid, dat die herinnering aan Palmyra tot lange zwerfstochten op het gebied der geschiedenis kon leiden, want Edward bemerkend, wendde hij zich haastig tot dezen, en vroeg schouderophalend: »zoudt gij gelooven, dat het slechts een hoffeest is, waartegen zoo geijverd wordt?"

»Ik ijver niet tegen úw bezoek; ik vraag alleen, wat ik bij een feestelijkheid zou doen, in wier vreugde ik niet deel."

»O, de politiek speelt er voor de meesten zeker een grootere rol dan de vreugde. Maar het is immers ook een beleefdheid aan de landvoogdes, en zij heeft u van haar kant diensten bewezen, die gij wel herdenken moogt. Was zij in uw werkzaamheden u niet telkens behulpzaam?"

»Ik erken het," antwoordde de oude man, in zijn tegenzin door dit laatste argument aan het wankelen gebracht; »doch wat prijs kan ze bij een vermaak als dit op mijn bijzijn stellen? Zoo de landvoogdes mijn raad in zaken vroeg, ik zou haar dien geen oogenblik onthouden, maar als men iemand alleen roept om tot decoratie van zijn zaal te dienen, moet men zeker zijn, dat hij ze ook werkelijk versieren kan, en ik zou in haar feestzaal slechts den indruk maken van een meubel dat verkeerd is geplaatst, van een toonloos instrument in handen van muzikanten gegeven. Kon ik glimlachen en de ijdelheid bewonderen, die dan op den troon zit, ik zou in haar midden passen, maar nu —"

»En komen dan Oranje en Egmond voor niet? Denkt gij dat Margareta niets wil dan vermaakt worden? Wat haar beweegt is alleen politiek, en uit politiek heeft zij u uitgenoodigd. Van alle kleuren heeft zij gasten gekozen, Katholieken, Protestanten, en nu moeten er nog eenigen zijn, die in het geheel geen kleur hebben, dat toont onpartijdigheid. Als gij haar een dienst wilt bewijzen, kunt gij niet beter doen, dan haar uitnoodiging aannemen."

Het was voor de eerste maal, dat Edward van een hoffeest in verband met Vredenburg hoorde spreken, en hij was nieuwsgierig welk besluit de geleerde nemen zou. Filips, die nu in zijn element was, schitterde levendig het te wachten genot, misschien zelfs wat al te levendig voor iemand, die intusschen met een opstel over stedelijke voorrechten bezig moest zijn, en van al die heerlijkheid nooit iets dacht te smaken. Edward was echter niet zoo in zijn taak verdiept, of hij luisterde naar de verleidelijke beschrijving, en toen Vredenburg hem met een verzoek naar Helene zond, kon hij een vraag over de uitnoodiging der landvoogdes niet terughouden. Hij ontving een kort antwoord. »Ik weet geen bijzonderheden,» zeide de jonkvrouw zonder op de zaak in te gaan, en naar 't scheen verlangend het gesprek af te breken.

Hij voelde door dit gedrag zich teleurgesteld. »Als het geen geleerde onderwerpen zijn, schijnt niets haar bezig te houden,» sprak hij in zich zelf, en hij dacht er over na, of het toch niet zijn bezwaren hebben zou altijd met iemand te wezen, die zulk een uitgebreide kennis bezat, dat haar gesprek zoo beperkt moest zijn. Hij had zijn arbeid nooit droger en onbelangrijker gevonden dan thans, terwijl de schitterende gestalten, die Filips' verhalen in de doodsche studeerkamer geroepen hadden, hem met zoo verblindenden glans voor oogen zweefden.

Dien dag vernam hij niets meer van de feestelijkheid, maar den volgenden morgen kwam de jonge Vredenburg haastig het vertrek binnen, en riep zegevierend: »het is mij gelukt, wij gaan — en gij moet mee.»

»Ik mee naar het hof?» Edward staarde den spreker met een verbazing aan, die nog te groot was om eenig genoegen te voelen.

»Ja, de hemel weet hoe mijn vader er aan komt, maar hij had nauwelijks verklaard dat hij, ofschoon de zaak natuurlijk een dwaasheid was, voor ditmaal gaan zou, of hij voegde er bij: en Melville kan ons vergezellen. Ik denk

dat Egmond en Hoorne hem in de oogen steken; nu die hun secretaris meebrengen, wil hij het zeker niet minder doen, en er is ook geen zwaarigheid bij; gij draagt een naam, die zoo goed klinkt, of beter nog dan die van Bakkerzeelen of La Loo, waarom zoudt gij dus ons hof niet ook leeren kennen? De Melville's zijn een oud geslacht, mijn grootmoeder heette zoo en de Vredenburgs hebben nooit een mesalliance gesloten; gij zijt dus gedekt, en de landvoogdes ziet ook niet erg op geboorte in anderen, omdat zij niet gaarne heeft, dat men er bij haar op let. Kort en goed, gij gaat mee."

Filip's bericht mocht een weinig ruw van vorm zijn, de inhoud was te verrassend en te aangenaam om dit niet te vergeten. Met een stem vol blijdschap verhaalde Edward der jonkvrouw het vooruitzicht, dat men hem geopend had, en hij was zoo gewoon haar in zijn stemming te zien deelen, dat de koelheid, waarmee zij die woorden vernam, een dubbel pijnlijken indruk maakte. Het scheen bijna alsof zij zijn genoeg en afkeurde, en bij de nieuwigheid, die blijdere gevoelens nog voor hem bezaten, scheen er iets hards in die onverschilligheid te zijn, die ze reeds bij de eerste maal, dat ze zich in zijn borst verhieven, afwees. »Men zou zeggen, dat het een misdaad was zich te verheugen," mompelde hij gekrenkt, want het weigeren van deelneming wordt misschien bij vreugd nog scherper gevoeld dan bij smart. Het mag de tranen, die onbegrepen vloeien, nog rijkelijker maken, wanneer zich geen hand uitstrekt om ze te drogen, die bitterheid is toch slechts een druppel te meer in den vollen beker van het leed; maar de glimlach, die een kouden blik ontmoet, is als een bloem die zonnenschijn vroeg en rijp ontvangt, zij moet onherroepelijk verwijnen. Ook de vroolijke woorden op zijn lippen stokten, en voor 't eerst was hij ontevreden met Helene.

Dat zij het hoffeest zou bijwonen, was niet eens in aanmerking gekomen. Vredenburg beschouwde zijn eigen gaan als een te zwaar en alleen in het belang van zijn werk

gebracht offer, om te vragen of het misschien voor haar een genoegen kon zijn, en Filips dacht over 't algemeen niet aan de wenschen van een ander. Hij was tegen de ongelijkheid van zijn vader waar die ter gunste van Helene was, maar bij gelegenheden als deze scheen hij het zeer natuurlijk te vinden dat zij van een zoo hooggeroemd genot verstoken bleef. »Ze heeft weinig behoeften,» meende hij bij Edwards toespeling daarop, »gij moet er ook niet van spreken, anders worden er mogelijk weer zooveel zwarigheden gemaakt, dat het geheele plan in duigen valt, en dat zou voor mij zeer onaangenaam wezen.» Vredenburg ontving dus geen wenk, en uit zich zelf kon de gedachte niet in hem opkomen.

Toch scheen het Edward dat de oude edelman misschien niet zoo blind zou wezen, als die ongezonde beschouwing van wereldaskeer niet bestendig voedsel uit de hand van een derde ontvangen had. Het was hem reeds in 't oog gevallen, dat Meerwoude telkens, waar van vermaak en uitgaan sprake was, door een toevallige maar zeer werkzame uiting Vredenburgs gevoel, dat dit niets voor Helene was, wist te versterken, en ook nu kwam het Edward voor, dat hij een onnoodige zorg aan den dag legde om haar het gezicht dier ijdele genietingen te besparen. Hij was zoo sterk onder dien indruk, dat hij met meer openhartigheid dan wijsheid Reinout van zijn gewaarwording deed blijken.

»Gij meent, dat de jonkvrouw van Vredenburg een afwisselender leven moest leiden?» antwoordde Meerwoude; »naar mijn oordeel laat haar ontwikkeling niets te wenschen over.»

»Ze zou dan misschien minder kennis bezitten, maar . . .»

»Ze zou een gewone vrouw zijn, die een wereld in haar spiegel zag en haar gedachten aan den draad van haar spinnewiel bond; dit ideaal is zoozeer regel, dat gij u een enkele uitzondering kunt laten gevallen.»

»Ik sprak niet over mijn ideaal, maar daarover of zulk een leven niet gelukkiger zou zijn.»

»Volkomen onwetendheid is het gelukkigst, dat stem ik toe. In Italië zag ik een arme boerin, oud en gebrekkig, voor niemand nut; en waarlijk, zij hechte nog aan het leven, want zij had er nooit over gepeinsd. Geluk is een ding, dat men in zijn verbeelding vol goudglans ziet, maar in waarheid is het een koperen munt, die meest door ongewasschen handen gaat; zoudt gij daarom wenschen, dat het water zeldzaam was?»

»Tusschen uw boerin en een ontwikkeling, die ruimte genoeg liet om het genoegen niet uit te sluiten, is nog een groote afstand. Het stof en de wolken zijn ver van elkaar.»

»Maar toch kunt gij niet tusschen beiden in zweven. Spreek mij niet van die halve kennis, die ik in onze zoogenaamd geestige dames waardeeren moet, en die daarin bestaat, dat zij de gedachten van anderen opnemen zonder ooit een eigen gedachte er uit te ontwikkelen. Dat naweten van vreemd weten kweekt slechts een ijdelheid, die zich voor een boek houdt, waar men niets meer dan een goede bladwijzer is. Neen, juist een leven, dat zijn eigen denkbeelden vormen kan, omdat geen vreemde indrukken het storen, is vatbaar voor een kennis, die aan het gesprek waarde geeft.»

Het egoïsme, in deze woorden besloten, wekte Edwards weerzin op. »Ik wist niet,» zeide hij scherp, »dat wij bij de vorming van anderen slechts aan ons eigen vermaak moesten denken.»

»Welnu, niemand zal er iets tegen hebben, wanneer gij later uw kinderen niet naar uw wenschen opvoedt. Voor de jonkvrouw van Vredenburg echter zijn anderen toch nog meer tot zorgen aangewezen dan gij.»

Edward zag in, dat de edelman voornemens was hem niet te begrijpen, en gaf dus zijn poging op. Had hij kunnen vermoeden, dat het Reinout geweest was, die Vredenburg de gedachte had ingeboezemd hem mee te nemen, hij zou waarschijnlijk niet naar het feest verlangd hebben, want hij had nooit zulk een afkeer tegen Meerwoude gevoeld als op dit oogenblik; maar deze hield van stille weldaden en maakte

dus geen aanspraak op zijn dankbaarheid. Het was misschien berispelijk, maar Edward dacht, dat de zekerheid van een woord te vinden, hetwelk door Reinouts schild van trotsche minachting kon dringen, hem een lust zou zijn, en het was vol spijt dat hij overlegde, hoe ijdel ieder kwetsend gezegde blijken moest, waar geen enkel zwak punt was, dat het treffen kon.

Op een toon, die dan ook meer van ongenoegen dan van bewondering voor zulk een ongewoon verschijnsel blij gaf, deelde hij zijn bevinding aan Filips mee, die, waar het-gold een ongunstige meening van Meerwoude te koesteren, altijd zeer bereid tot instemming was. Ditmaal echter bevestigde hij Melville's oordeel niet. »O, ik ken één punt waar hij zoo goed kwetsbaar is als iemand van ons,» luidde zijn antwoord, »maar ik zou er niet gaarne over spreken, want ik geloof niet dat hij 't mij ooit vergeven zou. Had Apollo de kracht van Hercules willen bezitten, hij zou niet gelukkig geweest zijn, en Reinout heeft nu eens zulk een Hercules-passie, die hij niet bevredigen kan.»

Edward had meer gehoord, dat de edelman niet aan de zware lichaamsoefeningen en de even vermoeiende uitspanningen zijner kennissen deelnam, maar of die onthouding pijnlijk gevoeld werd, was nooit in hem opgekomen. »Zoudt gij denken, dat hem iets daaraan gelegen is?» vroeg hij twijfelend.

»Dat minderheid hem moeilijk welkom kan zijn, hebt gij wel bemerkt, en al kent men ook meer Grieksch en Latijn dan de anderen te zamen, er is toch iets hinderlijks in, als zij van hun jachtavonturen spreken en men heeft zelf niets te vertellen, als men aan kolven noch werpen kan meedoen en van al hun tochten moet wegblijven. Dat het hem tegen de borst stuit, heb ik met eigen oogen gezien. Hij had een twist, en zijn tegenstander wilde de geschiedenis liever met de vuist dan met het staal afdoen, zoodat, als anderen hem niet hadden geholpen, het slecht met hem zou gegaan zijn; doch al gaf hij zijn vijand den volgenden dag een herinnering mee, die deze niet vergeten zal, — dat hij hem niet had kunnen neervellen en blij moest zijn dat anderen

hem bijstonden, nu, dat vergeet hij zelf nog minder. Aan zijn moed heeft nog niemand getwijfeld, maar al is hij een meester in het scherm en zoo behendig als iemand, kracht heeft hij niet, en hij wil álles hebben."

Edward nam de mededeeling vrij ongeloovig op. Reinout moest, dacht hij, zich te ver boven zulk een uitwendige eigenschap verheven rekenen om het gemis er van te betreuren, en zoo beschouwde hij het verhaal als een uitvloeisel van Filips' gewone overdrijving. De waarheid er van leerde hij tot zijn eigen nadeel kennen.

Het was aan tafel en het gesprek liep over een jongen edelman, die zijn vermogen op roekeloze wijze verkwist en zich daarna van het leven beroofd had. Edward was door Filips van de gebeurtenis reeds onderricht, maar uit de bijzonderheden, die Meerwoude thans meedeelde, bleek het dat ook anderen in de zaak betrokken waren en zijn schulden velen met hem in het verderf sleepten.

Er was bij de meesten, op wie het goede uiterlijk en de aangename manieren van den losbol, gevoegd bij de daad van vertwijfeling waarmee hij geëindigd had, een verzoenenden invloed hadden uitgeoefend, meer medelijden dan veroordeeling geweest, maar hier, waar zijn omgang niemand had kunnen betooveren, was men het meest onder den indruk zijner lichtzinnigheid.

De bloes der verontwaardiging kleurde Helene's wang bij Reinouts verhaal. »De laaghartige!" riep zij met hevigheid.

Streng oordeelen in den mond eener vrouw, ook al zijn ze verdiend, maken meestal een veel pijnlijker indruk dan die liefstallige kwaadsprekendheid welke niet naar verdiensten vraagt, en die vele vrouwen meester zijn; Edward althans voelde scherp die harde woorden.

Reinouts gewaarwording daarentegen was klaarblijkelijk aangenaam. Levendig hernam hij: »dat is het eerste rechtvaardige oordeel, dat ik nog in deze zaak gehoord heb; ik ben blij, dat gij ten minste niet aan ongezond medelijden denkt."

Zij zag hem verwonderd aan. »Ik weet niet wat gij meent; met wien zou ik hier medelijden kunnen hebben?»

»Met een schuldige, wiens misdaad zeker veroordeeling eischt, maar wiens ongeluk ook deernis kan rechtvaardigen,» antwoordde Edward ernstig, en met een zweem van afkeuring in zijn stem.

Helene was nog te veel onder den indruk der schuld om reeds door haar boete verzacht te zijn, en daarom was het denkbeeld, dat de jonge man aanroerde, niet in haar opgekomen; doch zij kon hiervan geen rekenschap geven, want Meerwoude hernam zeer scherp en koel: »als hij geleden heeft, was het zoo rijkelijk verdiend, dat ik geen reden zie tot dergelijke sentimenteële ontboezemingen. Onverdiend medelijden is altijd ziekelijk, maar sommige menschen houden het meest van aangestoken vruchten, ik wil daarover niet met u strijden.»

Filips, misschien om bijzondere gronden zeer tot toegeeflijkheid geneigd, scheen deze gestrengheid evenmin aangenaam te vinden. »Cato in eigen persoon!» riep hij spottend, »hoe jammer dat gij geen Romeinsche censor zijt.»

Edelmoedig was de opwelling bij Edward niet, maar Reinout had hem gekrenkt, en zoo was het niet onnatuurlijk dat hij eens beproeven wilde, of de jonge Vredenburg hem werkelijk een wapen in de hand had gegeven. »De Romeinen konden zich zeker niet veel met weekhartig gevoel inlaten, daar zij zoo uitsluitend aan de ontwikkeling van het lichaam hechtten,» sprak hij snel; »ge zoudt stellig ook, als Cato, de voorkeur geven aan mannelijke kracht boven die kennis, die iedere vrouw zich eveneens verwerven kan, heer van Meerwoude?»

Er is soms iets in onze begeerten, zóó gevaarlijk voor ons zelf, dat de vervulling er van het werk eener booze macht schijnt te wezen, en onder alle wenschen, die een voorbijgaande wrevel koestert, is dat de noodlottigste, die het zwakke punt in iemand wil leeren kennen, wiens vijandschap hij toch vreezen zou. In bijna alle harten is een plek

waar het weefsel zoo teer is, dat de aanraking, die elders nauwelijks gevoeld wordt, daar alles vaneen scheurt, en de pijn die verwonding onvergeeflijk maakt. Wie haar vindt in het hart van zijn doodvijand, die heeft gezegevierd; doch laat ieder, die slechts een vluchtigen toorn even vluchtig vergelden wil, bidden dat hij de plaats niet kenne, waar hij zeker te treffen weet, want hij treft licht te diep. Er kwam geen verandering in Reinouts trekken, alleen de lippen werden ongewoon bleek, maar al merkte Edward dat misschien niet op, in zijn blik was een uitdrukking, die het beter is nooit te hebben opgewekt. Hij zag den jongen, krachtigen man, die weinig vermoedde hoe dikwijls de hoogmoedige heer van Meerwoude met bittere afgunst zijn gezonde bloeiende sterkte had gadegeslagen, in het half meelijdende, half spottende gelaat, en hij zag in die ironie niet wat zij was, de opwelling van een oogenblikkelijk vrij jongensachtig vermaak, maar een doordachte berekening. Reinout haatte alle minderheid en ook — ieder die ze hem voelen liet.

Toch bleef hij uiterlijk volkomen bedaard. »Ja,” zeide hij, »als ik Gladiatoren had uit te zoeken, zou ik zeker het meest op kracht letten, en dan tegelijk denken, dat de meerderheid van hun publiek niet boven het schouwspel kon staan, dat zij zich verkoren had.”

Een antwoord, hetwelk den scherpen toon, waarin men vervallen was, niet verzacht zou hebben, rees op Edwards lippen, toen Helene tusschenbeide kwam. Zij brak het gesprek af, maar een aangename stemming kon toch niet meer veld winnen. Er was een gevoel van ontevredenheid in aller borst, zooals overal waar men elkaar bittere woorden heeft gezegd. Edward was ontevreden met Helene, met Reinout, misschien ook een weinig met zich zelf. Er is een oogenblikkelijke voldoening en een lang verwijt in ieder hard woord, dat wij bezigden, en zoo ging het ook hem. Hij had den steek met genoegen gegeven, maar het zou hem toch smarten als die een wond naliet.

Intusschen, het was nu geen tijd voor pijnlijke gewaarwordingen. Hij wilde met de jonkvrouw niet meer over het aanstaande feest spreken, doch in zijn gedachten had hij het zeker al honderdmaal bezocht, voor de gewenschte avond eindelijk aanbrak. Het was een vreemd, deels blij, deels ook angstig gevoel, dat hem vervulde; maar toch, het was een gevoel dat hij wel wilde kennen. Toen hij in de elegante hofkleedij met een uitdrukking van opgewekte verwachting voor haar stond, was het hem vreemd dat Helene niets van dien glimlach voor hem overhad, die hem zoo dikwijls in droefgeestige stemming had opgebeurd; maar haar gelaat bleef ernstig en zij staarde de vertrekkenden met een zucht na. Mogelijk was de jonge, ernstige studiegenoot iemand, dien zij liever zag dan den aanstaanden hoveling, die opmerkzaam naar Filips' wenken luisterde, en zag zij hem ongaarne diens wereld binnentreden. Het was waar, zij had een bijna onhartelijke koelheid voor dit genoegen aan den dag gelegd, maar Edward zou haar zeker met minder onaangename bevreemding hebben beschouwd, was het haar vergund geweest, de zorgen die haar dit feest deden schuwen, mee te deelen. Helaas, het waren geen heldere beelden, die haar ditmaal, terwijl zij alleen bleef, omzweefden. Haar vader onbekend met zijn aangelegenheden en, had hij ze gekend, onbekwaam tot het bestuur er van; haar broeder, ongeloovig voor haar waarschuwingen, steeds meer in den stroom van ijdele verkwisting meegesleept; en deze avond, waarvan ze hem dáárom had trachten terug te houden, de bron van nieuwe vermaken en dus van nieuwe uitgaven; een bang, zeer bang vraagteeken bij de toekomst gezet; dat waren de gedachten met welke Helene zich in de eenzaamheid bezighield.

Het was goed dat Edward dit niet kon vermoeden, hij zou anders met zwaarder hart het paleis zijn binnengetreden, dat zijn spanning zoo lang had gaande gemaakt en dat zich nu voor hem opende — tot een nieuw leven.

TIENDE HOOFDSTUK.

Sag mir, was nennst Du schön?

Was die Vernunft

Zum Narren macht der Sinne und das Aug'
Zum Herrscher alles Denkens, was uns blendet
Und noch wo es verbrennt Entzücken schafft;
Ein Zaubetränk ist Schönheit, der berauscht
Noch eh wir trinken.

De eerste aanblik der hofzaal was niet veel meer dan een zee van licht en kleuren, waarin het even onmogelijk scheen de enkele dingen te herkennen, als het onmogelijk is de eene golf van de andere te onderscheiden. Eerst wanneer het oog een poos had rondgestaard, ontdekte het zekere vaste punten, die uit de dooreenwoelende menigte opdoken, en het bonte geheel loste zich in verschillende groepen op, waarvan elke weer bijkans even snel uiteenvloeide, als zij zich gevormd had. Men sprak zijn bekenden aan, stelde nieuwelingen voor, maakte een staatkundige toespeling en lichtte de niet ingewijden, vooral hen die slechts voor korten tijd de hoofdstad bezochten, over de gebeurtenissen in, die er hadden plaats gegrepen, zooals men dat met al de vrijheid doen kon, die uit de afwezigheid der landvoogdes voortsproot.

Een met purper fluweel bekleede troonzetel duidde haar plaats aan, terwijl daaromheen zich eenige andere voor de

aanzienlijksten der edelvrouwen bepaalde zitplaatsen bevonden, over welke een aangenaam, getemperd licht heerschte, waartegen de bijna al te schitterende helderheid van dat gedeelte der zaal, hetwelk voor den dans bestemd was, sterk uitkwam en het volle gezicht op de hier verzamelden gaf. Het orkest was in de hoogte op een galerij geplaatst, zoodat men de tonen kon hooren, zonder door het aanschouwen der muzikanten gestoord te worden; er zou dus niets aan de illusie van het bal ontbreken, en voor hen, die niet aan den dans wilden deelnemen, stonden vertrekken geopend, waarin zij verversching en gesprek konden zoeken.

Voor hem, die vreemd was als Edward, mocht dit uiterlijke intusschen nog eenig belang hebben, verreweg de meesten letten alleen in zoover op de versiering der zaal, als die in verband met de staatkunde kon gebracht worden. Het trof algemeen, dat de Bourgondische kleuren in zoo ruime mate bij de decoratie gebruikt waren, de weinig geliefde Spaansche daarentegen een zeer bescheiden plaats innamen; het was alsof de landvoogdes zinnebeeldig had willen te kennen geven, dat zij deze gewesten wel in naam des konings van Spanje bestuurde, maar dat het toch haar doel was, om vóór alles de nationale heerscheres te wezen. Edward hoorde meer dan ééne spottende zinspeling over deze, naar men oordeelde, meer door de noodzakelijkheid dan door haar wil ingegeven patriotische stemming, die voor de meesten een groote triomf was, daar zij hun als een bewijs van de macht gold, die zij op de vroeger zoo onwillige regeering hadden uitgeoefend. De meest grillige combinaties werden gemaakt; men sprak van een verzoe-ning tusschen de Nederlandsche en Spaansche partijen, en beriep zich ter bevestiging op het feit, dat de hoofdrepresentanten van beide richtingen zouden verschijnen, terwijl weer anderen alleen van een overwinning der Nederlandsche wilden hooren. Het was een door elkaar werpen van de gewichtigste feiten en namen, die met achteloosheid besproken werden, en van nietige kleinigheden, die men

met belangstelling naging; een vraag van verandering in het bestuur en van verandering in het galacostuum, ze vonden beide een even ijverige of even vluchtige bespreking.

Het was een prachtige aanblik, dien de schitterende hofzaal, maar bovenal de gasten, welke in hun kleurenrijkdom haar voornaamste sier uitmaakten, vertoonden. De schilderachtige Spaansche dracht mocht bij de aangeboren voorliefde der Zuid-Nederlanders voor levendige verven iets van die volkomen harmonie missen, die ze in haar vaderland bezat, het was zulk een bloeiend, levenslustig geslacht, dat haar met goud gestikte sjerpen, haar fluweelen mantels en gevederde baretten sierden, dat het oog hen met welgevallen moest volgen, en voor Edward, die als een vreemde dat nieuwe tooneel betrad, scheen iedere persoon nog een speler van gewicht, naar wiens rol hij gaarne gevraagd had. Nieuwsgierig liet hij zijn blik rondgaan, of hij geen enkel bekend gezicht ontmoeten zou, en nu werd hij ook Meerwoude onder de allengs meer gesloten groepen gewaar.

Edward zelf was verrast door de schoonheid van den edelman. Op zijn anders vrij bleek gelaat wierp de heldere lichtschijn thans een rooden gloed, en zijn donkere, vurige oogen waren den jongeling nog nooit zoo schitterend voorgekomen, nog nooit had de glimlach om zijn strengen mond, die Reinouts trekken zoo betooverend kon maken, ook hem zoo medegesleept. Er waren, dit moest Edward bekennen, onder de hier aanwezige edelen weinigen, die zich met hem meten konden, en zeker geen, wiens persoonlijkheid meer geschikt was om de belangstelling op te wekken.

Zijn kleeding, ofschoon fraai en kostbaar, verried zekeren opzettelijken eenvoud, die gunstig tegen de veelal meer opgeschikte dan smaakvolle costumen der jonge adellijken afstak. De geposte paars fluweelen broek, met strikken van dezelfde kleur maar in lichter tint boven de knieën vastgemaakt, het nauwsluitend, aan de mouwen met wit satijn gespleten wambuis, en de kleine met wit gevoerde hofmantel, die

los over den eenen schouder hing en van hetzelfde lichtere paars der strikken was, vormden een wel zeer smaakvol, maar voor de meesten veel te weinig in het oog vallend gewaad, dat onder die van goud en kleuren schitterende drachten zeer eenvoudig mocht heeten. Daarentegen bestond de gesp, die den mantel van voren vasthield, uit edelgesteenten, wier bezit zelfs der landvoogdes niet onwelkom behoeft te zijn, en de lichtroode veer op Reinouts kleine baret, die hij volgens gebruik in de hand hield, was met een kostbare agraf bevestigd. Over 't algemeen had hij, zooals Edward waarnam, zeer goed het midden weten te houden tusschen de pracht, die de voornamere edelen omgaf, en de bonte maar meer op den schijn berekende kleeding hunner volgelingen.

Hij trad op hen toe om Vredenburg te begroeten, maar verwijderde zich, door Filips gevolgd, toen de jonge graaf Mansfeld, een zoon van den zeer spaanschgezinden raad van Margareta, zelf echter een ijverige patriot, in hun buurt kwam, en voor eenigen tijd onttrok de menigte hem aan Edwards oogen.

De stijve Spaansche etiquette had bij de aangeboren vrijheid der Nederlandsche grooten haar zetel nooit in Brussel kunnen opslaan om dit tot een klein Madrid te maken; los en ongedwongen bewogen zich de schitterende gestalten, die hier samenkwamen; menige scherts, menige vroolijke lach trof het oor van den jongeling, die voor het eerst dit schouwspel genoot, en wie deze van feestvreugde stralende gezichten, die heldere stemmen en dat onbezorgde wezen opnam, zou waarlijk niet gezegd hebben, dat het een ernstige tijd was, waarin deze menschen leefden. Het waren intusschen ook meest jonge edelen, die hier bijeen waren; Oranje, Egmond en de andere leiders der vrijheidspartij hadden hun intrede in de feestzaal nog niet gedaan, en ook de voornamere koningsgezinde heeren waren nog niet verschenen; een staatsraad bij de landvoogdes, verhaalde men, hield hen terug, en Edward hoorde een der aanwe-

zigen, een jong, knap man, die met den naam van De Burge werd toegesproken, over deze »slachtoffers der staatskunst" schertsen, wier grootheid in het missen van alle genot bestond.

Zijn medelijden behoefde echter niet lang te duren.

Het verwarde gefluister, dat de aankomst van lang verwachte personen aankondigt, deed zich hooren; de menigte schaarde zich in rijen, het levendige gesprek verstomde, en door den geopenden ingang trad de landvoogdes aan den arm van graaf Egmond de zaal binnen.

Zij was het voorwerp der algemeene, eerbiedige groeten; dit eischte haar rang; het voorwerp der algemeene opmerkzaamheid echter scheen zij niet te zijn. De spanning, waarmee vorstelijke personen anders door hun hof bespied worden, scheen zich veel meer aan de edelen die haar geleidden, dan aan haar zelf vast te knopen; het was op dezen, en onder hen voornamelijk op de beide machtigsten en meest bekenden des geheelen adels, dat zich aller blikken richtten. Egmond en de prins van Oranje, die onmiddellijk op Margareta volgde, waren de twee, aan wier uiterlijk men den graad der politieke temperatuur het best meende te kunnen meten.

De overwinnaar van St. Quentin stond op dat tijdstip in den bloei der mannelijke jaren. De roem, dien zijn veldslagen hem verworven hadden, zijn aanzienlijke geboorte, de luister van zijn huwelijk met een Beiersche prinses, en de minzaamheid van zijn karakter maakten hem, in de oogen van het volk althans, tot hoofd en vertegenwoordiger der nationale partij, zoodat men de tevredenheid, die op zijn gelaat te lezen was, als een gunstig teeken opvatte. Of uit zijn bruine oogen en van de nog altijd fraaie trekken, wier bijna vrouwelijke schoonheid hem in vroegere tijden beroemd had gemaakt, die helderheid van geest sprak, die hem tot het spelen der gewichtige rol, welke het vertrouwen zijner landgenooten hem had toebedeeld, recht gaf, was een nog te beantwoorden vraag, en er waren reeds nu stemmen,

die heimelijk verkondigden, dat, welke lauweren ook het door golvend bruin haar beschaduwde voorhoofd van den gelukkigen veldheer kransten, geen groote gedachte hier ooit haar oorsprong vinden zou.

Hun blik richtte zich reeds op den man, die hem volgde, en men vroeg meer wat er op zijn gelaat, dan wat er op Egmonds schoone, doch door geen diep denken bezielde trekken geschreven stond.

»Wat zou de prins van Oranje met de landvoogdes verhandeld hebben?» was de fluisterende vraag, die bij zijn binnentreden van verschillende kanten gehoord werd; en ofschoon men van zijn gezicht geen bevrediging der nieuwsgierigheid, die allen na afloop van zulk een zitting des staatsraads placht te vervullen, kon hopen — daartoe had hij zijn trekken te zeer in bedwang, — zoo meende men toch uit de kalmte van zijn voorhoofd en de wijze van zijn groet misschien iets te kunnen opmaken. Het was de eigenlijke gebieder, die met zijn komst een intrede in de zaal had gedaan, — dat scheen de algemeene, eerbiedige opmerkzaamheid aan te duiden, die elke zijner bewegingen volgde en aan zijn door rusteloos werken en denken vroeg verouderd gelaat hing, dat op dit oogenblik al de hoffelijke minzaamheid ten toon spreidde, waardoor hij zich in gezelschappen een niet minder grooten naam had verworven dan hij als zwijgend staatsman bezat. Er was een tijd geweest, toen dergelijke feestelijkheden hem ook werkelijk met behagen vervuld hadden; thans echter was het meer een beleefdheid aan de landvoogdes bewezen, die hem tot deelneming noopte, dan eigen lust, want zijn rijzige gestalte, hoe minzaam zij ook groette, scheen eer neergedrukt dan door feestvreugde tot levendiger beweging aangespoord, terwijl de glimlach om zijn sijnbesneden mond meer van een conventioneele vriendelijkheid dan van werkelijk genoegen getuigde. Hij begaf zich zwijgend naar zijn plaats bij Margareta's troon, en liet vandaar zijn donkere oogen onverschillig over de gasten heengaan, die hij hier reeds te dikwijls gezien

had en op dat tijdstip ook waarschijnlijk nog te dikwijls meende te zullen zien, om hen met groote belangstelling te volgen.

Inderdaad, het was nog geen tijd, waarop een profetie over de toekomst van dit schitterende hof veel geloof zou hebben gevonden. Zelfs het meest zwaarmoedige hoofd zou thans nog niet hebben durven denken, welk lot voor het meerendeel der hier verzamelden was weggelegd, welk teeken de dood reeds op al die bloeiende levenskracht, op die hoopvolle jeugd gezet had. Nog zou ook de meest vindingrijke verbeelding niet hebben kunnen gelooven, dat van al die oogen, welke zich thans nieuwsgierig op den prins vestigden, ternauwernood die van één dezer edelen door de hand van een natuurlijken dood zouden gesloten worden, en de meesten hunner binnen weinige jaren in een bloedig graf zouden rusten, of in ballingschap rondzwerven, terwijl de gebiedster, waarop zich hun blikken vervolgens richtten, in eenzaamheid haar verloren heerschappij zou beweenen.

Margareta van Parma was nooit schoon geweest, ook niet in de dagen, die men 's levens lente noemt, en thans hadden haar harde, mannelijke trekken elke aanspraak op het recht om te behagen verbeurd. Een krachtige, gedrongen gestalte, zoo weinig vrouwelijk gebouwd, dat haar gewaad bijna op een verkleeding geleek, en door een zware stem nog meer den indruk van een vermomden man teweegbrengend, was zij in gang en houding zoo geheel van bevaligheid ontbloot, dat zelfs de volmaaktste hoveling niet gewaagd zou hebben haar met eene der gratiën of sylphiden te vergelijken.

Zorg en angst hadden mede hun sporen op haar gelaat gedrukt; zij scheen ouder dan men op drie-en-veertig jaren gewoonlijk is, en de moeielijkheden van haar positie, de eeuwige strijd waardoor zij geslingerd werd, maakten de scherpe lijnen in haar voorhoofd en de angstige plooi, die haar mond tevergeefs in een vriendelijk lachje zocht te herscheppen, niet onnatuurlijk. Zij ging onder den last

harer verantwoordelijkheid gebukt, en wel mochten sommigen fluisteren, dat de zoo licht schijnende diadeem van juweelen en paarden, in haar hoog kapsel aangebracht, in waarheid zwaar, loodzwaar drukte, en de heerschappij voor deze vrouw geen vroolijk feestkleed, maar de mantel was, waarmee zij slechts leed en teleurstelling moest bedekken.

En toch begeerde zij te heerschen! Het gift, dat haar sloopte, was haar tot een voedsel geworden, dat zij niet ontberen kon, en de koude juweelen, die op haar voorhoofd rustend elke gedachte van geluk en kalme vreugde daar versteenden, tot een sieraad, welks uitwendigen glans zij gaarne voor den prijs van inwendig lijden kocht.

Geen vrouw kon met meer ijverzuchtige zorg over haar gezag waken dan de dochter van Karel V en Margareta van der Genst; geen vrouw angstiger ieder wolkje bespieden, dat haar de mogelijkheid van een storm deed vreezen die dit gezag bedreigen kon, en weinig lippen klemde zich met zoo krampachtige vertwijfeling op elkaar, als zij een woord vernamen, dat haar heerschappij een spoedig einde voorspelde.

Ook thans was het voor den ingewijde zichtbaar, dat een heimelijke onrust haar borst vervulde, maar een oppervlakkige blik kon daar niets van ontdekken en zag in haar optreden alleen de welwillende vorstin, die zich gereedmaakte haar trouwen vrienden en onderdanen een door haar zelf gedeeld genoegen te verschaffen.

Zoo zij al van gratie en schoonheid ontbloot was, zekere waardigheid kon niemand haar ontzeggen, en de majesteit die op haar voorhoofd zetelde, de uitdrukking harer niet van gloed en fierheid verstoken oogen, deze haar hoogen rang handhavende eigenschappen vergoedden de geringe bekoorlijkheid van haar uiterlijk, terwijl iets van de beminlijkheid haars vaders, wanneer zij wilde, ook op haar was overgegaan. Zij kon harten winnen, dit lijdt geen twijfel; en dat haar mannelyk voorkomen, haar zware stem en zooveel meer andere de lachlust gewoonlijk opwekkende

eigenaardigheden, haar nooit aan spotternij hebben prijsgegeven, is aan het bezit dier hoedanigheden toe te schrijven, die bij een man ontzag en bij een vrouw althans eerbied verwekken, een eerbied dien haar minzaamheid bij het volk temperde en bij de edelen verhoogde.

Ditmaal wilde zij minzaam zijn, — de glimlach op haar lippen bewees het, en de diepe buiging der hovelingen werd met groote voorkomendheid beantwoord, terwijl zij langzaam naar haar zetel ging en daar plaats nam. Een donker geel kleed, welks sleep vonkelende edelgesteenten versierden en dat ook langs de keurs met diamanten bezet was, omgaf in breede plooiën haar gestalte en paste goed bij de gebruijnde kleur van haar gelaat, dat alle lichte stoffen ontsierden; op de borst viel een zware gouden keten met het teeken der guldenvlies-orde neer, en een prachtige kanten kraag sloot nauw om den hals. Zij was hoogst smaakvol en eenvoudig uitgedost, en daar zij niet de ijdelheid bezat om door den glans van toilet boven haar hofdames te willen uitkomen, waren deze over 't algemeen schitterender dan haar gebiedster.

De schoonheid der Nederlandsche vrouwen heeft haar roem sedert eeuwen gehandhaafd, en de kring, die Margareta omgaf, logenstrafte dien roem niet. Menig schitterend blauw oog straalde daar uit een krans van gulden vlechten of golvende krullen, en menig bekoorlijk gelaat droeg dien frisschen, gezonden bloes, dien vreemdelingen zoozeer op het teedere, blanke vel der noordelijke schoonen bewonderden. Het waren meest allen jonge, bloeiende gestalten, die uit den Vlaamschen adel gesproten om de landvoogdes stonden; slechts een enkele herinnerde met haar beweeglijke trekken en donkere haren aan het naburige Frankrijk, welks levendig bloed ook door de aderen dezer Waalsche schoonen vloeyde, en het ware vergeefflijk geweest, zoo Edwards oog met bewonderende verrukking op deze schaar gerust had.

Maar zijn blikken verdeelden zich niet, er was slechts ééne onder al die bekoorlijke gedaanten, die zij be-

merkten, slechts ééne waarop zij te midden van al die drukte en verwarring zich vestigden. Naast aan den troon van Magareta stond dezelfde sierlijke schoone, die hij reeds eens gezien had en die Reinout hem toen als de nieuwe Italiaansche hofdame der landvoogdes had gewezen; het was op haar, dat zich zijn geheele aandacht richtte. Donkere, glanzige krullen vielen langs een met de warme tint van het zuiden overtoegen gelaat, en uit dat gelaat zagen twee groote, zwarte oogen, door dichte wenkbrauwen beschaduwd, met nieuwsgierige bewondering, zoo 't scheen, op de menigte rondom haar, terwijl een kleine mond, met volle roode lippen, zich tot den bekoorlijksten glimlach plooid, die ooit een kuiltje in ronde, frissche wangen riep. De teederste hand, welke een beeldhouwer zich wenschen kon, speelde vol gracieuse achteloosheid met den half geopenden kostbaren waaier, terwijl de kleine voet reeds nu vol ongeduld op het oogenblik van den dans scheen te wachten, en een schalksche trek van verveling zich bij de onvermijdelijke toespraken der landvoogdes om haar fijne maar wat al te opgetrokken neusvleugels vertoonde of het meer frissche dan hooge voorhoofd met een licht wolkje bedekte. Over 't algemeen was haar grootste bekoorlijkheid meer in de onnavolgbare gratie van elke beweging dan in strenge regelmatigheid te zoeken, en misschien was het gelaat en de gestalte der jonge Italiaansche zelfs niet schoon, als de ware schoonheid alleen der antieke, het eeuwige voorbeeld van verheven lijnen, eigen is. De ernstige Venus van Milo zou in deze tengere, beweeglijke vormen geen harer priesteressen hebben willen zien. Maar zij was meer dan schoon, zij was verleidelijk. Er schitterde iets in haar donkere oogen, dat Edward nog nimmer gezien had; zij konden fonkelen van levenslust en toch weer beschroomd als die van een kind onder de lange wimpers zich verbergen. De ernst wisselde met den glimlach, maar de glimlach was sterker, en in het hart van den jongen man, die tot nog toe alleen dien ernst had leeren kennen, ontwaakte een

nieuwe gewaarwording; het was het gevoel alsof hij nu plotseling begreep, waarom menschen gelukkig konden zijn en het verlangen voeden om dat geluk te deelen. Inderdaad, zij kon zulke gevoelens opwekken.

Meer dan ééne stem uitte op luiden toon de woorden van bewondering, die Edward alleen in eigen binnenste waagde uit te spreken, en menige blik zocht de bekoorlijke gestalte, in haar gewaad van bleekroode zijde, waartegen een enkele vurige granaatbloem, in de donkere lokken gestoken, te sterker uitkwam.

»Een betooverende schoone! zij zou iemand het hoofd op hol brengen met die stralende oogen,” riep De Burge, die in Edwards buurt stond, maar voegde er tot geruststelling zijner vrienden, die zich over deze mogelijkheid konden bekommeren, terstond, als bewijs dat het gevaar zijn verstand ten minste nog niet onmiddellijk bedreigde, bij: »heeft zij geld dat ge weet, Barlaimont?” De aangesprokene, een zoon van den bekenden raad der landvoogdes en door denzelfden geest bezielde, haalde de schouders op, doch gaf geen verdere inlichting; het geheele feest was hem een ergefnis, en hij had zich vast voorgenomen de zwakheid zijner meesteres niet na te volgen, door vriendelijk met deze »heimelijke rebellen” te zijn. »Ik weet het niet,” antwoordde hij dan ook kortaf, toen de vraag herhaald werd.

»Fi donc,” mompelde De Burge, »de ekster zou niet weten, waar iets te halen is,” welke hatelijke toespeling op de bekende hebzucht der Barlaimonts hem een duel alleen daarom niet op den hals haalde, omdat de beleedigde ze niet meer vernam; hij was op een wenk der landvoogdes in den kring die haar omgaf getreden, en genoot op dat oogenblik de eer door eenige der gewone staatsie-phrasen, die voor zulk een gelegenheid dienden, onderscheiden te worden.

Het was een vervelend, moeielijk werk voor Magareta, al deze toespraken; zij bewaarde echter een goeden schijn, en het vriendelijke knikje, de welwillende toon, waarmede zij elken nieuw voorgestelden begroette, bleven zich onver-

moeid gelijk; het was als stelde zij waarlijk eenig belang in de antwoorden, die op haar vragen naar welstand, werkzaamheid of betrekkingen volgen konden. Ook Vredenburg ontving er eenige en het scheen wel of de edelman haar op Edward opmerkzaam maakte, althans plotseling zag deze de onderzoekende oogen zijner gebiedster zich naar zijn kant wenden en eenige seconden vorschend op hem rusten.

Het frissche, aangename gelaat van den jongeling behaagde haar. »Een knap, innemend uiterlijk,» zeide zij; dan zich tot Reinout wendend, die in haar nabijheid stond, en met wien zij reeds meermalen gesproken had, scheen zij hem een vraag voor te leggen; Edward zag de blikken van Meerwoude die der landvoogdes volgen. Het is niet be-
moedigend, door den persoon, van welken men onderstelt dat hij geen zeer gunstige gezindheid jegens ons koestert, bij een ander, wiens gunst wij gaarne zouden verwerven, te worden ingeleid, en de jonge man verwenschte in het geheim de keus van raadsman, die Margareta goedgevonden had te doen; maar de tijd om zijn noodlot, zooals hij het noemde, te overdenken ontbrak hem. Een wenk van hare hand riep hem voor den zetel, waarop zij troonde, en zoo Reinout een weinig vleierende voorstelling van hem gegeven had, dan moest die geen indruk op haar gemaakt hebben; ten minste zij sprak op welwillenden toon, hem tegelijk beduidend de knie, die hij naar eisch voor haar gebogen had, op te heffen: »Uw naam is Melville, nietwaar?»

Edward boog toestemmend; zijn fraaie trekken, met den bloes van schroom en spanning overtoogen, verdienden de belangstelling waarmee Margareta's oogen ze gadesloegen; daarenboven was hij een vreemdeling, en de eerbiedige zijner jeugd passende houding, waarin hij voor haar stond, deden zien, dat de miltzieke geest der hoofdstad nog niet in hem gevaren was. Met iets onmiskenbaar vriendelijks, dat door deze waarneming gewekt werd, hernam zij: »de heer van Meerwoude heeft mij gezegd, dat gij uit Gelderland zijt, uit de streken van»

»Van Ilmenoude, genadige vrouw,” Edward hielp haar, daar hij zag dat zij naar den naam zocht.

»Van Ilmenoude,” herhaalde de landvoogdes, »juist; en gij houdt u nog niet lang in Brussel op?”

»Reeds verscheidene maanden, Uwe Hoogheid.”

»Welnu, onaangenaam zal dat u zeker niet zijn; Brussel is een fraaie stad, nietwaar? en wie jong is wil de wereld zien; maar zeg mij, jonkman, kendet ge bij de plaats, waar gij woondet, een klooster, dat naar ik meen denzelfden naam moet dragen?”

»Het klooster van Ilmenoude? ja, genadige vrouw, de plaats, waar ik woonde, ligt in de buurt er van en is daarnaar geheeten.”

»Ah, waarschijnlijk hebt gij dan ook de bewoners er van gezien, het is immers een vrouwenklooster? mijn geheugen wil mij op het punt van namen en plaatsen wel eens parten spelen.”

Edward bevestigde het eerste gedeelte van haar woorden; het tweede wist hij — de hovelingsmanier leert men snel — op vrij gracieuse wijze in een compliment om te zetten, dat Margareta niet ongevallig opnam. Zij vervolgde: »was onder de zusters niet een, die den naam Agnete droeg?”

De jonge man herinnerde zich zuster Klara te hebben hooren zeggen, dat dit haar wereldsche naam was geweest, en daar hij haar ook een enkele maal op vertrouwelijke wijze van de landvoogdes had hooren spreken, zoo begreep hij dat deze geen andere meenen kon. Hij antwoordde derhalve: »zoo luidde haar vroegere naam; zij heet thans zuster Klara of, zooals hêt volk haar noemt, de heilige van Ilmenoude.”

Op Margareta's gelaat vertoonde zich een levendig rood. »Ja,” zeide zij, »dat moet de gestalte zijn, die mij nog altijd zoo helder en schoon voor den geest staat; arme Agnete, ik had haar zeer lief; gij moet mij van haar verhalen, zij zelf helaas! zal mij wel nimmer meer voor oogen treden. De heilige, ja, dat was zij.”

Edward volgde het hem zoo nadrukkelijk gegeven gebod, en verhaalde in korte woorden wat zuster Klara dien verheven naam had doen verwerven; hij prees haar anders gaarne, maar in deze hofzaal kon hij niet uitvoerig zijn. Vreemd, — bij de gedachte aan het zoo eenvoudige beeld der non verbleekte plotseling al die schitterende pracht om hem heen, en het was hem als fluisterde een stem in zijn binnenste: »tot haar hebt gij zoo rustig gesproken, en nu zijt ge beschroomd en verward voor het gezicht van wat uiterlijken schijn; zij was grooter dan al die opgesmukte vrouwen, die ge hier bijeen ziet.» In dit gezelschap, waar alles slechts vroolijkheid en genotzucht ademde, paste de ernstige verschijning, die alleen voor werkzaamheid en plicht leefde, niet; het was Edward onbegrijpelijk, hoe de landvoogdes begeeren kon, hier aan een vriendin herinnerd te worden, wier gansche zijn in zulk een levendige tegenspraak met die omgeving stond. — Zijn kort bericht maakte intusschen op Margareta alleen den indruk van bescheidenheid, en zij zeide vriendelijk: »ik dank u, ik wil u later nader spreken,» en dan tot graaf Egmond zich wendend, vervolgde zij: »men heeft mij wel eens gezegd, dat de edelen vreesden, een vrouw zou zich licht door vreemden invloed laten beheerschen; hier zou de persoon zijn die, als zij niet de wereld ontvlucht ware, mij inderdaad kon beheerschen.»

»En de naam dezer gelukkige, die wij dan allen bentijden moeten?» vroeg graaf Egmond.

»Gij hebt haar gekend; Agnete van Arnemuiden had eens in de Nederlanden een geliefden naam.»

Op het gelaat van den grooten veldheer van St. Quentin vertoonde zich iets, dat naar ontroering geleek. Het was een herinnering zijner jeugd, die de landvoogdes opwekte; er had een tijd bestaan, toen de jonge graaf Egmond de schoone hofdame Agneta zeer, maar al te zeer bekoorlijk gevonden had, en ofschoon hij nu sedert lang gelukkig gehuwd was, wekte die gedachte aan zijn eerste liefde toch zekere aandoening in zijn borst op.

»Uw Hoogheid had onder geen heerschappij kunnen staan, waarvoor zich ieder edelman liever zou buigen,» antwoordde hij met warmte.

Margareta glimlachte; zij wist niet of ze zijn woorden als ernst moest opvatten of er zekere ironische zinspeling op den invloed in zoeken, dien zij wel eens aan personen geschonken had, waarvoor de edelen zich minder gaarne bogen, en deed dus wat voor ieder geval berekend was, omdat het in geen iets zeide, zij bleef er vriendelijk uitzien en zweeg.

Edward wilde zich terugtrekken, maar de landvoogdes liet hem niet gaan, zonder nog een paar welwillende vragen tot hem te richten, en toen hij haar verliet zeide zij op een toon van onmiskenbaar welgevallen tot Barlaimont: »trek u dien jonkman aan; hij heeft naar ik geloof de school, waarin onze meeste jongelieden grootgebracht zijn, nog niet doorloopen, en is beter binnen de muren van een heilig huis bekend, dan op de plaatsen die zij gewoonlijk bezoeken.»

Het laatste werd zacht en in vertrouwen gezegd; voor het oog der anderen was Margareta uitermate voorkomend jegens degenen, die zij zoo weinig gunstig beoordeelde. Zij vroeg De Burge met groote belangstelling naar zijn nieuwste uitstapjes en liet zich van zijn reizen vertellen; zij nam hartelijk in Mansfelds weddenschappen deel, en zoo zij hierdoor niemand verschalkte, was het alleen omdat de jonge edellieden in hun verkeer zelf te veel valsche munt uitgaven, om niet geleerd te hebben echt goud van klatergoud te onderscheiden.

»Onze gebiedster is vandaag werkelijk in rozenroode stemming,» zei De Burge lachend, toen hij van zijn gesprek met haar tot een groepje zijner kennissen terugkeerde, bij welke zich ook Filips van Vredenburg gevoegd had; »ik loof een premie uit voor hem, die vandaag een waarheid hoort.»

»Of zegt,» riep Filips; »wat hebt gij haar in het gezicht voorgelogen! ik had moeite om niet van lachen te

stikken; als er een enkel woord van dien tocht naar Gent aan is, laat ik mij hangen."

»Nu houd den strop dan maar gereed, want van aan is er wat, ik versierde de zaak slechts een beetje; interest moet er zijn; als ze mij drie leugens zegt, geef ik er haar vier terug, dat is vorstelijk betaald."

»Hebt ge haar van Gent gesproken?" vroeg Mansfeld, »nu begraaf dan maar alle hoop op haar gunst."

»Wegens de chère mère? o dat is niets; ik weet —" de op een teeken der landvoogdes beginnende muziek brak hier het gesprek af, en de jonge edellieden stoven uiteen om aan het bal deel te nemen.

Edward had hun onderhoud verstaan, maar daar de zinspelingen er van alleen voordien ingewijde begrijpelijk waren vatte hij de beteekenis der meeste gezegden niet. Eerst later hoorde hij, dat met de »chère mère" Margareta's te Gent met zekeren Van den Dycke gehuwde moeder bedoeld werd, waarvan de landvoogdes nimmer hooren wilde, waarom zij dan ook deze stad, haar vaders geboorteplaats, nooit bezocht, ja zelfs den naam er van niet gaarne genoemd zag. Het was een hardheid, waartoe de staatkunde haar dwong, want reeds bij haar benoeming had de trots der edelen met smaad op die vlek harer geboorte gewezen, en zoo mocht zij geen herinnering opwekken aan iets wat dezen als een voor hen zelf vernederend feit hadden aangemerkt.

De verklaring van Mansfelds woorden hield intusschen Edwards aandacht ook niet bijzonder bezig. Alle belangstelling richtte hij op wat zijn oogen in onmiddellijke nabijheid zagen.

De landvoogdes nam persoonlijk niet aan het bal deel. Zij wist, dat haar de gratie ontbrak die de dans eischte, en vermeed dus zich aan het maken van een min gelukkig figuur bloot te stellen. Op haar verzoek opende de prins van Oranje het bal, want daar zij aan den arm van graaf Egmond de zaal was binnengetreden, en zich in haar gesprek meest tot Aerschot en Barlaimont gewend had,

die zij daardoor met het tegen hun wil gegeven feest trachtte te verzoenen, oordeelde zij het noodig, hem insgelijks een blijk van onderscheiding te geven.

Men danste den zeer deftigen, gewoonlijk tot opening van zulke hofbals dienenden Pavane, waarbij de heeren hun degen op zijde en hun mantels omhielden, terwijl de dames in haar lange, niet opgenomen kleederen zich stijf en plechtig bewogen. Het was een onvermijdelijke inleiding, die echter door al de jongere leden van het gezelschap zeer vervelend geoordeeld werd, en pas na afloop van die ceremonie begon dan ook het eigenlijke dansen, wat des te opgewekter plaats had.

De prins van Oranje, die de gravin van Egmond geleid had, Aerschot en eenige anderen der voornaamste edelen trokken zich terug, maar de meesten vingen nu eerst werkelijk aan, zich te vermaken, en Edward zag bijna verwonderd den ijver, waarmee ook zij, die zich nog een oogenblik te voren vol minachting over het geheele feest geuit hadden, thans daaraan deelnamen. Zelfs de jonge Barlaimont liet zich verbidden, en het was onbegrijpelijk, hoe snel Margareta's streng katholieke hofdames zich met de kettersche edellieden terecht vonden, vooral wanneer dezen op jeugd en bevalligheid aanspraak konden maken.

Ook de schoone Italiaansche behoorde onder de paren. Zij sprak het Fransch nauwkeurig en vlug, en haar taal behoeft dus niemand af te schrikken. De man, met wien zij danste, was prachtig gekleed maar had een zeer ongunstig uiterlijk, en naar de bewering van velen had de natuur, toen ze zijn gelaat zoo onaangenaam schiep, het nog maar tot een flauw beeld van graaf Nivelde's innerlijk gestempeld. Het eenige, wat men echter met zekerheid van hem wist, was dat hij veel geld bezat, en dat hij zeer verliefd scheen, zooals Edward heimelijk uitmaakte, waarbij het hem juist te moede was als iemand, die een schoone plek voor zich ziet, wier bereiking hem wel onmogelijk blijven zal, en waarop hij nu een ander zich zonder eenige moeite ziet neervlijen.

Er was intusschen te veel te zien, om zich alleen met deze minder opwekkende gewaarwording bezig te houden. De vele vroolijke gezichten om hem heen gedoogden geen zwaarmoedig gepeins, en hij volgde de ongedwongen bewegingen der dansenden met al de verwondering van iemand, die de wereld, wier drukte en pracht hem verwarren, volkomen vrij en gemakkelijk ziet genieten.

De persoon echter, wiens gedrag van alle aanwezigen Edward het meest verbaasde, was Reinout van Meerwoude. Hij had verwacht dat de koele, slechts in belangrijke gesprekken behagen scheppende edelman zich bij deze gelegenheid ook geheel bij de meer bejaarden van zijn stand aangesloten, en zijn oog slechts met een enkelen, over zoo veel nietigheid spottenden blik op de dansende paren zou hebben laten rusten, maar niets van dit alles vertoonde zich. Integendeel, onder de groep van jonge, vroolijke edellieden, die zich op een afstand van Margareta's troon gevormd had, groot genoeg om hun een vrijer gesprek, dan daar heerschte, te veroorloven, merkte hij ook Reinout op, en het scheen wel, dat hij er den hoofdtoon voerde, want zijn gezegden, die Edward niet hooren kon, werden telkens met uitbundig gelach beantwoord. Ook aan den dans nam hij, en naar alle uiterlijke teekenen met opgewektheid deel.

De jongeling kon zijn oogen nauwelijks gelooven. Was dat inderdaad de sombere, op alles afdingende Reinout, die daar met een bloedverwante van den graaf van Megen, een zeer schoone maar, zooals hij van Filips vroeger wel gehoord had, hoogst onbeduidende modepop, zoo levendig praatte? Welke belangstelling wekte dat blozende gezichtje in hem op, dat hij den zijden mantel zoo zorgvuldig over de blanke schouders trok, om ze voor alle koude te behoeden? Of waarom schertste hij zoo galant met de weinig beminnelijke, ruwe Anna van Saksen, die even dwaas openhartig als haar gemaal wijs en zwijgend was? Edward kon zich geen verklaring van deze raadselachtige handelwijze geven. Hij zag alleen dat de onverschillige geleerde, als hij wilde, geheel

de bevallige vormen van den hoveling bezat, en de vleierijen schenen van zijn lippen een bijzondere waarde te hebben; het was duidelijk te zien dat de dames, die hij zijn opmerkzaamheid waardig keurde, zich zeer gestreeld voelden.

Thans sprak Reinout met de schoone Italiaansche en leidde haar ten dans; Edward zag met een onbeschrijfelijk gevoel de slanke gestalte op zijn arm rusten, en toen zij hem voorbijgingen ving hij gretig eenige woorden van hun gesprek op.

»Nog een dans? onmogelijk,” hoorde hij in haar wel-luidende moedertaal; »daarenboven, de gravin van Megen rekent op u, zij heeft het recht del primo amore.”

»Men eert in de maan een afschijnsel der zon, maar als deze komt moet Luna wijken,” gaf Meerwoude in zijn vloeiend Italiaansch ten antwoord; — het verdere verstond de aandachtige luistenaar niet, want de snelle wending der paren voerde hen mee.

Hij moest de oogen afwenden; hij kon den aanblik van het schoone meisje niet verdragen, zooals haar hand in die van Reinout rustte, zooals haar blikken aan zijn gelaat hingen en haar lippen om zijn scherts lachten; een hevige ijverzucht tegen den gelukkige, die in alles zijn meerdere was, vervulde hem en versterkte nog zijn ouden afkeer.

Men danste een wilden Italiaanschen dans, waaraan slechts weinigen konden meedoen, daar de meesten, aan de ernstige Spaansche of Fransche menuetten gewoon, het vuur der bewegingen, de luide, trippelende muziek niet konden volgen; Reinout, door zijn lang verblijf in Italië, was onder hen, die er met volkomen meesterschap aan deelnamen.

»Is dat Meerwoude, die daar met de schoone Linondi danst?” hoorde Edward een edelman in zijn nabijheid aan den jongen graaf Mansfeld vragen.

Deze knikte; »hij maakt furore van avond,” klonk het verdrietig, »hij kan alles; wie zou gedacht hebben, dat hij ons allen de loef zou afsteken? maar we moeten er ons bij neerleggen, de schoone Silvia zal geen beurt meer voor ons hebben.”

Silvia, dat was dus de naam der tooveres, die alle harten in bezit nam; Edward herhaalde hem, hij klonk schoon in zijne ooren, en opmerkzaam luisterde hij naar het verdere gesprek.

»Geloofst gij, dat hij op haar verliefd is?» vroeg Mansfeld.

»Niet in het minst; hij maakte aan die leelijke Anna van Saksen en dat gansje van Megen even hard het hof; ik geloof dat hij 't alleen doet om De Burge en Nivelde te plagen.»

»Ja, en om weer een aanzoek te krijgen,» voegde Mansfeld er bij; »gij weet immers nog wel die scène met onze mooie Bertha van Villers?»

»Het arme meisje! zij was erg verliefd, maar gevraagd heeft zij hem toch niet.»

»Nu, het verschil is ten minste niet groot geweest; zij heelt ook geweten waarom zij een sprong in de Senne deed.»

»Dat was een ongeluk, zij viel voorover.»

»Natuurlijk, zoo zegt men, en wij willen het aannemen; maar hoe verliefd zij op Meerwoude was, heb ik zelf gezien; zij bedelde om een blik, een woord van hem, en hij? koud als ijs daartegenover; gij weet, hij heeft die snijdende beleefdheid, die iemand razend zou maken; het was een pikant tooneel. Doch kom; de dans is uit, ik wil mijn heil eens gaan beproeven,» en Mansfeld ging de schoone Silvia opzoeken.

De jonkman, met wien hij gesproken had, zuchtte en verloor zich daarna onder de overige gasten. Hij bezat een zacht, aangenaam uiterlijk, en er waren, die beweerden, dat hij de ongelukkige, van wie sprake geweest was, bemind had. Misschien nam hij daarom aan, dat geen zelfmoord een leven geëindigd had, welks vernietiging een wreedheid geweest ware, nu het hem zooveel vreugde had kunnen schenken.

Edward staarde hem na; het zoo even gehoorde vervulde zijne ziel, toen de persoon, waarmee hij zich bezighield, Meerwoude zelf, plotseling voor hem stond. Er is iets pijn-

lijks in, door hem over wien men denkt, en juist niet met zeer gunstige gedachten, verrast te worden, te meer, wanneer hij ons op vriendelijke wijze tegemoet komt, en dat dit hier het geval was, viel niet te loochenen. Reinout had den korten twist tusschen hen nooit meer aangeroerd, maar een zekere spanning meende Edward toch dat was blijven heerschen, en hij verwonderde zich dus ten hoogste, toen de voorname edelman op gemeenzamen toon hem aansprak: »Ik ga met een gewetenswroeging rond, wanneer ik denk, hoe wij u in dit vreemde gezelschap alleen gelaten hebben. Filips schijnt te druk met de schoonheid bezig om aan zijn plichten te denken, en ik verliet mij op hem; zoo hebt ge u dus waarschijnlijk een uur lang hartelijk verveeld.»

»Ik had veel te zien,» antwoordde Edward beleefd; een eigenlijk antwoord ontweek hij.

»Zien is een genot, maar slechts een half; men moet medeacteren om een tooneelstuk te doorgronden, en meedansen om het verrukkelijke van een bal te verstaan; wat denkt gij er van? uw oogen hebben goed kunnen rondzien; aan welke onzer schoonen zal ik u voorstellen?»

Edward kleurde; het was hem zeer onaangenaam, voor Reinouts scherpen blik zijn gevoelens te verraden, maar de gedachte aan Silvia Linondi hield hem zóó bezig, dat zijn oog zich onwillekeurig op haar gevestigd had. Meerwoude glimlachte; »een goede keus,» riep hij vroolijk, »het is een geluk voor u, dat ik reeds geëngageerd ben; kom, ik zal u bij haar brengen.»

Edward aarzelde. »Mijn positie,» zeide hij eindelijk openhartig, »is niet van dien aard, dat ik hopen mag. ...»

Hij kon niet verder gaan. Reinout viel hem in de rede: »geen beschroomdheid! ik zeg u, gij zult haar hand voor den volgenden dans hebben, op mijn verantwoording; gij hebt een betere aanbeveling bij jonge dames voor den blik harer oogen, dan een hooge rang voor haar adeltrots wezen kan. Om u echter tot hofmaker geheel te bekwamen, zal ik u eerst bij mijne cousine brengen, bij wie gij u oefenen

kunt; De Burge is u toch voor dezen dans reeds voor, en zoo hebt ge tijd uw school te doorloopen. Volg mij, ik ben een goede profeet."

Edward gehoorzaamde; het aanbod was te verleidelijk, al was de man, die het deed, zijn vriend niet; en zoo stond hij weldra voor den zetel van een zeer elegante dame die Meerwoude hem als de vrouwe van Chantonnay voorstelde en door welke hij welwillend begroet werd. Zij was een zuster van graaf Brederode en scheen zeer op haar »waarden cousin Reinout" gesteld, althans zij verzocht hem Edward ook te haren huize te willen inleiden als een gelegenheid, om toch voor een enkele maal het zoo zeldzame genoegen van zijn bezoek te smaken, en vervolgens bestormde zij den jongeling met een geheele reeks van vragen. Het gesprek bleef daardoor levendig, en toen hij eindelijk weer in vrijheid werd gesteld, had hij een gevoel van veel kanten, lint, bloemen en woorden.

Het groote oogenblik was nu aangebroken. De bekoorlijke Silvia had haar plaats weder ingenomen, en met een tegen wil en dank kloppend hart volgde hij zijn geleider door de zaal naar den kring, die de jonge hofdame omgaf. Als in een droom hoorde hij hoe Reinout hem voorstelde, hij zag tot zijn verwondering een vriendelijken lichtstraal uit de donkere oogen op hem spelen, maar hij voelde niets, niets dan dat de bevalligste gestalte, die hij immer gezien had, naast hem voortzweefde; niets dan dat hij een gelukkige, een zalige was.

Het is goed in zulke oogenblikken, dat de muziek bestaat; haar tonen zeggen wat de mensch niet kan uitspreken. Die jubelende klanken verhaalden ook Edward zijn eigen gewaarwordingen, en spraken de nieuwe taal, waarin hij voor het eerst begon te stamelen, de taal van genot, liefde en hoop.

Reinout oogde hem na, terwijl zij daar voorbijvlogen, en minachting krulde zijn lippen. »Een blanke boezem, een roode mond, die heelen den man zijn diepste wond," mom-

pelde hij: »gevaarlijk zijt gij althans niet.” Hij ging om zijn eigen danseres, de gemalin van Oranje, die hem tot belooning eener galanterie, welke zij zelden genoot, tot haar cavalier gekozen had, af te halen, maar de jonge Mansfeld hield hem op.

»Wat is dat, Meerwoude?” riep hij, »de schoonste parel aan Margareta's kroon wordt in onbekende handen gegeven; wie duivel laat u de heerlijke Silvia aan dien nietigen jongen met zijn mooi, rood en wit gezicht toevertrouwen?”

»Menschlievendheid; ik weet, hoe jonge dames op zulke roode en witte gezichten gesteld zijn; daarenboven zij heeft den vorigen dans met De Burge gemaakt; als ik haar nu een Solon verschaft, zou het contrast te groot zijn.”

»Een aanmatigend wezen, die De Burge, hij neemt de airs van een volmaakt edelman aan en wil altijd doen alsof hij tot ons behoorde, zoo'n nieuwbakken adellijke; ik geloof niet dat ik ooit onuitstaanbaarder creatuur gekend heb.”

Oprechtheid, zegt men, kweekt oprechtheid; in dit geval echter vond Reinout het niet noodig, Mansfelds openhartige uiting met den openhartigen raad te beantwoorden, zich in zelfkennis te oefenen, in welk geval hij terstond van het bestaan van een nog veel onuitstaanbaarder wezen dan de jonge De Burge overtuigd zou worden; hij vergenoegde zich met te zeggen: »pas geschilderde huizen ruiken altijd het meest naar de verf,” en wilde zich verwijderen.

Mansfeld hield hem tegen. »Wie is die nieuwe protégé van u?” vroeg hij.

»Een huisgenoot van de Vredenburgs, gij moet er Filips naar vragen; zie maar met hem bevriend te raken, hij is op goeden weg om hier een gunsteling te worden.”

»Zoo, heeft onze vrouwe Margareet haar afstamming van Eva weer eens bewezen? Maar, van de landvoogdes gesproken, begrijpt ge iets van dit feest?”

»O ja, denk maar aan den verloren zoon; de wegge-loopen schapen der edele kudde keeren immers vandaag terug.”

Mansfeld lachte: »nu, de verloren kinderen konden nog wel eens een heele verandering in het ouderlijk huis teweegbrengen. Ik geloof dat Aerschot en Barlaimont niet zonder reden zoo zuur kijken, onze partij zegeviert, de landvoogdes heeft haar eigen zwakheid bekend.»

Het was duidelijk, dat de jonge man in een staat van ontoerekenbare opwinding verkeerde, want de eerste regelen van voorzichtigheid verboden zulk een verraderlijke uiting, maar Reinout brak, ondanks de haast, die hij nog zoo even getoond had, het gesprek niet af. »Het is jammer, dat de heer van Brederode geen deel aan het feest neemt,» zeide hij, »anders is hij juist niet afkeerig van zulke uitspanningen.»

»In 't minst niet,» schertste Mansfeld, »hij is een vroolijke sinjeur en weet wijn te proeven en vrouwen te keuren; maar de gelegenheid was te mooi, niemand let er nu op, wie bij hem uit- en ingaan — enfin, ge begrijpt mij, wij moeten ons aaneensluiten, wij verzamelen....» De dans begon en sneed hun verder onderhoud af.

»Wat meer verstand, hoop ik,» mompelde Reinout hoonend; dan zocht hij haastig de prinses van Oranje op, en bevond zich weldra met deze in een gesprek over Duitsche en Spaansche modes, hetwelk hem gelegenheid tot eenige met welgevallen aangehoorde vleierijen verschafte, en waarbij hij tevens van de zeer tevreden dame een paar opmerkingen vernam, die zoo gewichtig schenen, dat hij, na haar te hebben verlaten, met bijzondere belangstelling den prins beschouwde, als had hij in dezen juist een nieuwe ontdekking gedaan.

Hij scheen zeer goed geluimd. Hij knikte Mansfeld met iets van die gemeenzaamheid toe, die een gegeven vertrouwen nog eens dankbaar erkennend, de belofte van zwijgen doet; daarop wilde hij zich onder de overigen mengen, toen de landvoogdes hem een teeken gaf om bij haar te komen.

Zij hield in de pauzen van den dans hare rondgangen en daarbij was haar oog op hem gevallen, zij bleef staan

en wenkte hem vriendelijk tot zich. »Wel, mijn waarde Meerwoude,” zeide zij, »gij hebt waarlijk zoo ijverig aan ons kleine feest deelgenomen, alsof wij er in geslaagd waren uw wenschen te voldoen, wij herroepen alle bezwaren tegen u.”

»Een treurige eer, Uw Hoogheid, daar er dan bezwaren tegen mij bestaan hebben, en ik in het kalme bewustzijn leefde, daartoe nimmer aanleiding te hebben gegeven,” antwoordde Reinout, terwijl hij, daar Margereta voortwandelde, aan haar zijde mocht blijven, en de landvoogdes hare hand met groote vertrouwelijkheid op zijn arm liet rusten.

»O, gij weet wel, wat ik bedoel,” zeide zij, »wij zijn in angst er voor geweest, dat de studie u geheel veroveren zou, maar nu zien wij tot onze vreugde, dat de wereld u toch nog niet verloren heeft, en dat onze jonge dames gerust kunnen zijn; zeg mij eens, hoe hebt gij onze kleine nieuweling gevonden?”

Meerwoude wierp een onverschilligen blik naar de plaats, waar Silvia in gesprek met Edward en eenige anderen stond; daarop antwoordde hij: »aan een minder schitterend hof zou zij zeker voor een lichtende ster doorgaan.”

»Ja, zij is bevallig,” hernam Margareta; »arm kind, ik hoop dat zij, uit haar vaderland weggerukt, spoedig een tehuis in den vreemde zal vinden.”

»Aan aanbidders ontbreekt het haar zeker niet.”

»Met of zonder spijt gezegd?” vroeg de landvoogdes.

»Genadige vrouw,” antwoordde Meerwoude, »ik zal voor ongevoelig doorgaan als ik zeg: zonder, en voor onwaar als ik zeg: met; que faire dus?”

»Penitentie doen voor uw koelheid; maar het is waar, Silvia is geen vrouw voor u.”

»Zou het zeer onbescheiden zijn te vragen, welk soort van vrouw Uw Hoogheid geschikt voor mij acht?”

Margareta lachte; »neen;” riep zij, »wie weet of gij niet toch reeds heimelijk gekozen hebt? en dan zou ik mij uw altijddurend misnoegen op den hals halen, indien ik eens een ander beeld schetste.”

»Dat is hard; mag ik dan ten minste vernemen, welke eigenschappen de schoone Silvia voor die keus onvatbaar maken, en een kleine schets van haar ontvangen?»

»Nu dan, ik wil niet onvriendelijk zijn,» antwoordde de vorstin, »maar wat zal ik u zeggen? Silvia is jong en een weinig behaagziek; zij denkt, waar het haar dienst geldt, aan feesten, prachtige kleederen en bals, en overigens — ik weet waarlijk geen andere uitdrukking — overigens denkt zij het meest aan zich zelf.»

»Een trek, die — Uw Hoogheid vergunne mij de opmerking — door zijn algemeenheid iets van het bijzonder kentschetsende verloren heeft.»

De landvoogdes schudde het hoofd. »Gij zijt een spotter,» hernam zij, »ik moest u eigenlijk niet naar vrouwen vragen, gij onderstelt dien leelijken trek natuurlijk in ons allen.»

»Alleen in zoover, als hij menschelijk heet te zijn; voor 't overige mag Uw Hoogheid geen man van verachting der vrouwen beschuldigen, als hij door enkelen van haar geslacht verleid wordt, een zoo hoogen maatstaf aan te leggen, dat de meesten dien niet kunnen verdragen. De schuld is alleen bij haar, die ons zoo verblindde, dat wij in de schemering niet meer kunnen zien.»

Margareta scheen niet onaangenaam door deze vleiende toespeling getroffen. Zij was te verstandig om persoonlijke hulde te eischen, maar te ijdel om ze niet gaarne te ontvangen, en het was met groote vriendelijkheid dat zij antwoordde: »wij hebben dus nog recht op de hoop u eens geheel te bekeeren, — als gij niet reeds bekeerd zijt,» voegde zij er schertsend bij.

»En mag ik weten, wier proseliet Uw Hoogheid van mij maken wil?»

De landvoogdes zag hem met vroolijke ironie aan; »ik onderstel, dat zekere vorstelijke dame haar galanten ridder van dezen avond een vriendelijk aandenken zal bewaren,» gaf zij ten antwoord.

Reinout doorzag haar bedoeling. Margareta van Parma

was zeer tegen de gemalin van Oranje; vooreerst omdat zij diens gemalin, ten tweede omdat zij een kettersche, en eindelijk omdat zij een vrouw was; want de landvoogdes leed aan geen overdreven zwak voor haar eigen sekse, en daar zij, gelijk alle hooger staanden, van de ijverzucht harer zusters menig staaltje ondervonden had, spreidde zij haar minachting vrij open ten toon. Tegen een zoo aanzienlijk persoon als de prinses van Saksen kon zij echter niet dan uiterst beleefd zijn, en de eenige troost bij deze onaangename noodzakelijkheid bestond daarin, dat zij met ieder vriendelijk woord jegens Oranje's gemalin der gravin van Egmond een oogenblik van onaangenaamheid bezorgde, daar deze beide dames zich ieder van het overvloedige en nuttelooze van het bestaan der andere vast overtuigd hielden; een meening, die Margareta uit bescheiden waarheidsliefde ook nooit weerlegde. Maar was zij zoo tot schijnbare vriendelijkheid gedwongen, zij ging in dezen drukkenden plicht niet zoover, of de hovelingen konden er zeker van zijn, dat een satirieke opmerking over een harer mededingsters gemaakt de ooren hunner gebiedster zeer streelde, en Reinout begreep, dat zij zulk een woord van hem verwachtte, maar tevens, dat zij nog een ander oogmerk daarbij vervolgde. De gespannen verhouding, waarin zij tot Oranje stond, maakte het van groot gewicht, nauwkeurig alles te weten wat eenige betrekking op hem had, en Margareta koesterde een niet onnatuurlijk verlangen, te vernemen in hoever zijn gemalin eenig licht over zijn plannen kon werpen. Meerwoude giste de geheime vraag, achter die schertsende opmerking verborgen, dus zeer goed, en hij besloot dadelijk, wat het eerste punt betrof, den wensch der landvoogdes te vervullen, maar in het tweede geenerlei mededeeling te doen en alleen door zekere toespelingen haar nieuwsgierigheid nog wat meer te prikkelen. Met snel beraad antwoordde hij daarom: »helaas, Uwe Hoogheid, op zulk een eer mag ik niet hopen; de bedoelde dame wijdt al de gedachten, die zij aan haar beminden echtgenoot onttrekken kan, aan de leden

harer eigen sekse, voor welke zij die innige vriendschap koestert, die wij mannen zoo vaak bewonderen, en alleen uit de aangeboren zachtheid der vrouw voor al haar geslachtsgenooten verklaren kunnen."

De landvoogdes maakte met haar waaier een nauw merkbare beweging naar den kant, waar de gravin van Egmond zat, en hernam: »dezelfde bewondering zouden vele dames van ons hof kunnen eischen."

»Ongetwijfeld," antwoordde Reinout, terwijl Margareta weinig vermoedde, hoe hij op dit oogenblik zoo doordrongen van deze waarheid was, dat hij zelfs voor de eerste dame van het hof geen uitzondering zou hebben gemaakt; »geloofst Uwe hoogheid niet, dat Euripides in onze dagen zijn raad zou kunnen herhalen, dat de menschen in eeuwige afwyseling, als het licht der zon en de stralenlooze nacht, nooit ijverzuchtig op elkanders zege', slechts voor hun gemeenschappelijken arbeid moesten leven?"

De landvoogdes zuchtte. »Wij hebben allen onze menschelijke zwakheden," zeide zij vroom, »en zekere vrouwelijke feilen te vonnissen, zou mij als vrouw slecht voegen, ofschoon ik bekennen moet, dat deze onophoudelijke kleine botsingen mij inderdaad zeer vermoeien. Onze lieve prinses van Oranje kent helaas de bezwaren niet, waarmede wij te worstelen hebben; in vertrouwen gezegd, ik heb altijd behoefte haar mijn geheele genegenheid te toonen, maar die openhartigheid laten de omstandigheden niet toe; ik zou zelfs de bekentenis er van niet gaarne ruchtbaar zien."

Ik zal mij aan uw woorden, niet aan uw wenschen houden, sprak Reinout in zich zelf, en wel wetend, dat deze mededeeling alleen in de hoop gedaan werd, dat zij zoo spoedig mogelijk het oor der betrokken persoon bereiken zou, nam hij zich vast voor ze voor altijd te zwijgen.

»Uw Hoogheid oordeelt met haar gewone toegevendheid," antwoordde hij, »en ja, de gunst eener zoo beminnelijke gebiedster moet wel een voorwerp van ijverzuchtigen strijd zijn. Het was uit datzelfde treurspel Caesars lievelings-

spreek : Schoon is het voor de heerschappij te zondigen ; de heerschappij over het hart van haar, die men evenzeer liefheeft als vereert, moet alle bedenking tot zwijgen brengen." En dan op zorgeloozen toon vervolgend, vroeg hij : »wist Uwe Hoogheid, dat de prins van Oranje zulk een minnaar der Grieksche tragedie is ?"

De vraag maakte op de landvoogdes na het zoo even gehoorde citaat een onrustbarenden indruk, zij werd bleek en zag Reinout van ter zijde verschrikt aan. Wilde hij haar in die woorden een waarschuwenden wenk geven ? Het was niet anders mogelijk, en zij sprak haastig, zelfs eenigszins verward : »neen, inderdaad — ik dank u — gij hebt gelijk, die lectuur is gevaarlijk, en" — zij brak af, uit vrees van te veel te zeggen. Eerst na een kleine pauze, in welke zij zich hersteld had, vervolgde zij : »mijn beste Meerwoude, ik dank u ; de gevoelens die u, zooals ik thans weder opnieuw zie, voor ons bezielen, zijn in deze tijden nog hooger te waardeeren, en ik hoop zeer, u eenmaal een blijk mijner welwillendheid te mogen geven."

Zij gaf een teeken, dat het onderhoud geëindigd was, en stak hem tot afscheid de hand toe, die hij eerbiedig kuste. Daarop wendde zij zich tot een der andere edelen, maar niet voor zij Reinout nog eens zeer vriendelijk had toegeknikt, en daardoor aan het geheele hof de gunst, welke zij goedvond dezen te schenken, had duidelijk gemaakt.

Het was niet zonder reden dat zij het deed. De onderscheiding, aan Meerwoude op zoo in het oog loopende wijze getoond, had in diepere oorzaken, dan een toevallige luim, haar grond. Vooreerst was hij geen politiek man en Margareta's gunst, voor de staatkundige partijen niet krenkend, terwijl men toch, door zijn bloedverwantschap met vele der voornaamste Neerlandsch gezinde edelen, aan dezen een indirecte welwillendheid in zijn persoon bewees, zonder daarom de Spaansche fractie te beleedigen, want ook die stond door den hertog van Aerschot in betrekking tot hem. Ten tweede was hij iemand, aan wien men geen

zwaarder wegende uitgaaf dan schoon klinkende woorden te doen had, en eindelijk kon het geen kwaad den jongen adel in een zijner leden aan zich te verbinden. Het was met haar gewoon beleid, dat de landvoogdes hierin te werk ging, en zij bereikte haar doel ook bij velen; het minst zeker nog bij den persoon in kwestie zelf.

Zoo zij toch gemeend had, Reinout daardoor voor zich in te nemen, — en zij meende het, want de bruikbaarheid van den jongen edelman was haar reeds door Granvelle op het hart gedrukt, — vergiste zij zich zeer. Meerwoude was zich zelf goed van al de hoedanigheden, die hij bezat, bewust, maar daardoor kende hij ook die, welke hij miste, en juist zijn volkomen zelfkennis bewaarde hem voor ijdelheid. Hij begreep dat, op zich zelf genomen, zijn persoon niet de minste belangrijkheid voor Margareta bezitten kon, en de vriendelijkheid, die zij hem bewees, dus hoofdzakelijk voor anderen bestemd was. Een heimelijke toorn tegen de landvoogdes, die hem voor onnoozel genoeg hield om haar spel niet te doorzien, welde in zijn gemoed op, maar hij was te verstandig om dit te doen blijken, en wist aan den eenen kant zeer goed den eerbiedigen, door de genade zijner meesteres aangenaam verrasten onderdaan te spelen, zonder daarom aan den anderen kant door trotsche, overdreven vroolijkheid de edelen op die genade opmerkzaam en daarmee ijverzuchtig te maken.

Het feest liep nu ten einde. De landvoogdes deed haar laatsten rondgang, sprak de voornaamste gasten nog eens toe, maakte voor de overigen een minzame nijging, en trok zich daarna uit de danszaal terug, die nu weldra een zeer verlaten aanzien begon te krijgen. De prins van Oranje, zijn gemalin aan den arm, kwam Reinout voorbij, en de koele, stijve buiging van haar echtgenoot stak vreemd tegen den vriendelijken groet af, waarmee zij hem vereerde. »Als Uw Hoogheid eens wist, welk een reputatie van geleerdheid ge mij te danken hebt,» mompelde Meerwoude, »zoudt ge mij zeker niet zoo onverschillig voorbijgaan;

waarom hebt ge ook plannen te koesteren, die geen spreuk van Euripides kunnen verdragen?" En na een kort afscheid van Mansfeld en Filips, die nog in de studie der edele drinkkunst verdiept waren, verwijderde ook hij zich, zoover men oordeelen kon, in een zeer tevreden luim.

Het was een heerlijke avond geweest, dat getuigden vele jonge lippen, en ook Edward herhaalde het, toen hij, eindelijk te huis gekomen, Helene zijn wedervaren berichtte. Hij had veel te vertellen en het was een opgewonden verhaal, maar begin en einde was alleen de schoone Italiaansche. Uit ieder hartstochtelijk woord, dat zijn geestdrift gebruikte, schitterden haar vurige oogen, lachten haar roode lippen, en haar vroolijke scherts weerklonk in de taal van verrukking, waarmee hij de nieuw ontdekte schoonheid van het leven vierde. Hij was zich zelf niet van hetgeen hij zeide bewust, hij voelde alleen een opgewondenheid die zich uiten moest, een wonderbaar zalige gewaarwording, en zoo sprak en vertelde hij, en zag niet dat Helene's gelaat ontdaan en bleek werd, want zij had het begrepen, en een plotselinge pijn doortrilde hare borst.

Die nacht zag vele gelukkige droomen, maar hij zag ook een jonge angstige gestalte zich rusteloos op haar legerstede werpen, hij zag ook heete tranen uit die oogen stroomen, die zich in al zijn lange uren niet sluiten konden, en hij hoorde onder hevig snikken een stem fluisteren: »o, waarom moest ik hem liefhebben?"

303102
Bij D. BOLLE,

BAZAAR VAN GOEDKOOPE BOEKEN

Hang No. 98 bij de Zeevischmarkt

ROTTERDAM,

is mede verkrijgbaar zoolang de voorraad strekt: (Voor buiten de stad, **franco** toezending na ontvangst van postwissel waarop het verlangde vermeld staat:

GERARD KELLER. ONZE LUSTHOF.

Keur van Oorspronkelijke Romans en Verhalen.

Inhoud: Overkompleet. — Eene zaak. — De Geschiedenis van een Dubbeltje. — Een Legaat. — Hoe zij gebruikt werden. — Een Baker-sprookje. — De Neteldoekjes. — Fortuin. — Over de Heining. — Achter de glazen deuren. — Ochave.

2 Deelen Ingenaaid, prijs *f 4.50*, voor slechts *f 1.90*.
In 2 Prachtbanden, prijs *f 5.20*, voor slechts *f 2.75*.

BERTHOLD AUERBACH. OP DE HOOGTE

NAAR HET HOOGDUITSCH, 3e Druk.

3 Deelen Ingenaaid, prijs *f 10.50*, voor slechts *f 2.90*.
In 3 Prachtbanden, prijs *f 11.70*, voor slechts *f 3.90*.

MISS YONGE. DE ERFGENAAM VAN REDCLYFFE.

NAAR HET ENGELSCH, 4e Druk.

2 Deelen Ingenaaid, prijs *f 4.50*, voor slechts *f 1.75*.
In 2 Prachtbanden, prijs *f 5.40*, voor slechts *f 2.50*.

**M. S. SCHWARZ. De Man van Geboorte en de Vrouw uit het Volk
en DE ARBEID ADEL.**

Tafereelen en Beelden uit de Werkelijkheid.

NAAR HET ZWEEDSCH, 2e Druk.

4 Deelen. Ingenaaid, prijs *f 6.60*, voor slechts *f 3.-*.
In 4 Prachtbanden, prijs *f 8.40*, voor slechts *f 4.50*.

FLORENCE MONTGOMERY. VERKEERD BEGREPEN.

NAAR HET ENGELSCH, 3e Druk.

1 Deel Ingenaaid, prijs *f 1.25*, voor slechts *f 0.75*.
In Prachtband, prijs *f 1.60*, voor slechts *f 1.10*.

Bij D. BOLLE,
BAZAAR VAN GOEDKOOPE BOEKEN
Hang No. 98 bij de Zeevischmarkt
ROTTERDAM,

is mede verkrijgbaar, zoolang de voorraad strekt, (voor buiten de stad **franco** na ontvangst van postwissel waarop het verlangde vermeld staat).

Marie Petersen. De Dwaallichtjes, naar de 9e Hoogd. uitg. prijs *f* 1.25 voor slechts *f* 0.50. In prachth. goud op snede voor slechts *f* 1.—.

't Is eene schoone verbinding van realiteit en fantasie, eene bloemrijke inkleeding van diepe en hooge gedachten. De pen der schrijfster is penseel, en poëzie is haar proza. DR. E. LAURILLARD.

Mevrouw Rascher, of de zonderlinge levensbeschouwingen en levenservaringen der vrouw van een rijk geworden Spekkooper. Komische roman naar de 8e Hoogd. uitgave vert. door G. VELDERMAN, 1 dl., prijs *f* 2.50 voor *f* 0.90.

»Zoo origineel komisch, ongezoekt luimig, gezond humoristisch, bestaat geen tweede werk, en 't is zoo zeker als twee maal twee vier is, dat *Mevrouw Rascher* weldra een wereldberoemd personage zal zijn.»

Gustav Freytag. Debet en Credit. Uit het Hoogd. door DR. J. C. VAN DEVENTER. 3e dr., 2 dln., prijs *f* 3.50 voor *f* 1.50. In prachth. v. *f* 1.90.

NEERLAND'S BIBLIOTHEEK. Keur van Oorspronkelijke Novellen en Schetsen. Zes keurige bundels, elk van circa 400 bladzijden.

 Stel U voor al het allerfraaiste, de keur, de kern, de élite uit de werken van onze beroemdste Nederlandsche Auteurs, als: *Dr. Lindo, Bosboom-Toussaint, v. Oosterzee, Starink, Cremer, Lodewijk Mulder, Lublink Weddik, Jan Holland, de Keyser* en zooveel anderen Stel U dat alles voor, meesterlijk gekozen en vervat in zes prachtige, kloeke boekdeelen, fraai gedrukt — waarvan elk deel op zich zelf een juweel van het zuiverste water is, dan hebt ge een getrouw beeld van de onovertrefbare „*Neerland's Bibliotheek*.”

Prijs per Bundel slechts *f* 1.25, in prachtbundel slechts *f* 1.75. Elke bundel omvat ongeveer zooveel als vier gewoon octavo boekdeelen en is afzonderlijk voor slechts *f* 1.25 of voor slechts *f* 1.75 verkrijgbaar.

Chs. Lever. Tony Buttler. Een verhaal uit de Iersche Hooglanden, naar het Engelsch, 2 deelen, prijs *f* 6.75 voor slechts *f* 1.75.

Boeiende verhaaltrant en aangename stijl, verdienstelijk in onze taal overgebracht, uitmuntende karakterteekening en fijn gesponnen intrige, ziedaar eigenschappen die *Lever's* roman onderscheiden — men schaffe zich dit fraaie werk aan.

E. von Gottschall. De Jonkvrouwe van Sint-Amaranthe, uit het Hoogduitsch, 2 deelen, prijs *f* 6.— voor *f* 1.50.

Deze fonkelnieuwe Roman verdient in hooge mate ieder's belangstelling; hij is aangenaam, frisch en boeiend van stijl en in alle opzichten hoogst aantrekkelijk.

F. H. Burnett. Johanna Lowrie. Novelle naar het Engelsch, 1 deel, prijs *f* 3.35 voor slechts *f* 0.90.

F. H. Burnett. De IJzergieterij van Haworth. Uit het Engelsch, 2 deelen, prijs *f* 4.90 voor slechts *f* 1.75.

Burnett's *Romans* zijn buitengewoon boeiend, er zit gang en handeling in die verhalen; wie afwisseling en verpoozing zoekt kan niets beters kiezen.

 De Complete Catalogus van Nieuwe Goedkoope Boeken en Muziek is op aanvraag gratis en franco verkrijgbaar.

Bij D. BOLLE, BAZAAR VAN GOEDKOOPE BOEKEN

Hang N°. 98 b/d Zeevischmarkt te **ROTTERDAM**,

is mede te bekomen (voor buiten de stad *franco* na ontvangst van postwissel waarop het verlangde vermeld staat.)

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band I.
voor f 0.75.

Inhoud: 1. Scharwenka, Pöln. Tänze. — 2. Métra. Les Volontaires. — 3. v. Suppé. Fanfani Marsch. — 4. Stasny, Kutschke Polka. — 5. Wallenstein, Premier Amour. — 6. Leybach, Alla Stella Confidente. — 7. Gobbaerts, Tramway-Galop — 8. Weber, Dernière Pensée Musicale. — 9. Krug, Die Regimentstochter. — 10. Rixner, Landjäger-Marsch.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band II.
voor f 0.75.

Inhoud: 1. Krug. Freischütz. — 2. Millöcker, Für's Vaterland, Marsch. — 3. Die letzten Walzer eines Wahnsinnigen. — 4. Beethoven, Marche funèbre in A-moll. — 5. Winterberg, Skating-Rink Marsch. — 6. Ascher. Vaillance, Polka Militaire. — 7. Weber, Invitation à la Valse. — 8. Bizet, Carmen Le Toréador. — 9. Strauss, Egyptischer Marsch — 10. Métra, La Fille du Tambour-Major, Valse. — 11. Millöcker Schwamm d'rüber. — 12. Lichner. Tauschendschön.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band III.
voor f 0.75.

Inhoud: 1. Millöcker. Die Jungfrau von Belleville, Walzer. — 2. De Amsterdamsche Tramwaygalop. — 3. Langer. Grossmütterchen. Ländler. — 4. Faust. Wiederaheim. — 5. Resch. Heimliche Liebe, Gavotte. — 6. Streabbog., An der Schönen blauen Donau. — Walzer. — 7. Lowthian Myosotis Waltz (enorm succes). — 8. Eilenberg. Schmeichelkätzchen. — 9. Spindler. Glockentöne. — 10. Susanna Wals.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band IV.
Morceaux très faciles de Streabbog, Beyer, Krug, enz. voor f 0.75.

Inhoud: 1. Danse Caractéristique (Polka Russe). — 2. Le Concou Valse. — 3. Le Cor des Alpes. — 4. Le Carnaval de Venise. — 5. Souvenir de Wiesbaden, Polka. — 6. Das Bild der Rose. — 7. Le Barbier de Séville. — 8. Don Juan. — 9. Aurora Walzer. — 10. Wien Neerlands Bloed en Wilhelmus. — 11. Faust. — 12. Zampa. — 13. Telephoon Wals. — 14. Der Kleine Rekrut. — 15. Streabbog Lucia di Lammermoor.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band V.
voor f 0.75.

Inhoud: 1. Potpourri Zigeunerbaron. — 2. Krug. Feen-Reigen Walzer. — 3. Giese. Neckende Geister. — 4. Strauss. La Varsoviana. — 5. Carl Faust. Im Dämmerlicht. — 6. Lange. Edelweiss. — 7. Jungman. Reiterlied. — 8. Eilenberg. Die Heinezmännchen. — 9. Hess. Où vas-tu petit Oiseau? — 10. Beyer. Wastl-Polka.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band IV.
voor f 0.75.

Inhoud: 1. Eilenberg. Le Moulin de la Forêt noire. — 2. Zikoff. Auf Wogen der See, Walzer. — 3. Waldmann. Die kleine Fischerin. — 4. Waldmann. Künstler Marsch. — 5. Jullien. Infernal-Galop. — 6. Strauss. Pariser Leben. — 7. Strauss. Schatz-Walzer (mit: Der Zigeunerbaron). — 8. Wagner. Souvenir de la Suisse. — 9. Lange. Blumenlied. — 10. Gounod. Romeo et Juliette.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band VII.
voor f 0.75.

Inhoud: Acht en veertig Dansjes, gemakkelijk en vrolijk voor eerstbeginnenden als: 5 Marschen. — 6 Walsen. — 12 Polka's. — 4 Galops. — 3 Mazurka's. — 18 Diversen — te zamen 48 verschillende dansen.

Les Favoris. Grande Collection de Morceaux Choisis pour Piano, 2 Mains, Band VIII.
voor f 0.75.

Inhoud: 1. Cooper. For Ever. — 2. Lange. Abendstille. — 3. Eilenberg. Die Wachtparade kommt. — 4. Bucalossi. The Mikado, Quadrille. — 5. Beethoven. Sehnsucht Schmerzens und Hoffnungs Walzer. — 6. Cherubini. Der Wasserträger, Ouverture. — 7. Carl Faust. Fremd im Land. — 8. Ludovic. Rêve d'un Ange. — 9. Brinkmann. In die Ferne. — 10. Ketterer. Si vous n'avez rien à me dire.